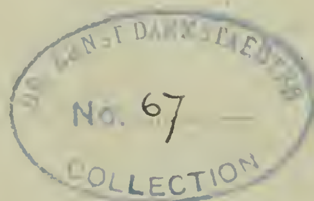

No. 67
COLLECTION

MARCO ELEPHANTUTIO
COMITI
ET RAVENNATIUM
SENATORI AMPLISSIMO

LIBELLUM

DE RESTITUTIONE PURPURARUM

TERTIO EDITUM, EMENDATUM, ET AUCTUM

PASCHALIS AMATIUS
SABINIANENSIS
JURISCONSULTUS

D. D. D.

Ap. Vaill. Num. Coloniar.

Denar. Gent. Furiae. ap. Pet. Burghesium

CÆSENÆ

TYPIS GREGORII BLASINII

ANNO CHRISTIANO MDCCLXXXIV.

PRÆSIDIBUS ANNUENTIBUS.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

AMPLISSIME
RAVENNATIUM SENATOR.

Uod post duas de flumine Rubicone a me editas dissertationes tertiam, quod post tres Italicae Bibliographiae libros, reliquos annuos adhuc desiderari permittam, cum huiusce rei caussae multae fuerint, quas referre sit longum, suffecerit spondere, me non ita longo tempore primum opus completurum, & secundum profecto maius, & toti Italicae Litteraturae apprime necessarium opus, cum iuxta publicum vulgatum programma empturientium idoneus numerus fuerit contractus, breviori etiam tempore Typis Mantuanis Iosephi Sbaralii prosecuturum. Non enim mea edita Collectio omnium Latinorum Poetarum, Fragmentorum, Carmi-

num, ſive ex Ethnicis, ſive ex Chriſtianis, ſive ex marmoribus, ſive ex membranis collectorum, quae omnes ſuperiores Collectiones & copia & raritate carminum longiſſime ſuperat, non alter meus libellus de tranſitu Annibalis per Apenninum, & de Caſtro Mutilo antiquorum Gallorum, qui plurimas Italiae antiquitates declarat, amplificationem ullam novam hactenus deſiderare videntur. Contra materiae amoenitas & gravitas, Lucenſis editionis paucitas, Romanae in maiori opere Muſaei Kircheriani ſubmerſio, publicum non expletum deſiderium, ut hanc tertiam praeſentis mei de reſtitutione purpurarum Libelli editionem novis curis auctam nunc praeverterem, monuerunt; & deinde non minus Familiae tuae generoſitas, quam Mentis & Animi tui virtus, ut tibi, ampliſſime Ravennatium Senator, editionem ipſam nuncuparem, adduxerunt.

Nec iam hae, quas memoravimus, nuncupationis cauſſae minus verae. Quoad primam enim, ſatis mihi conſtat, duas nobiliſſimas Elephantutiorum Familias, Bononienſem alteram, quam doctus Senator Iohannes Elephantutius hoc tempore exornat, Ravennatem alteram, quam hoc tempore tu exornas, gentiles & agnatas ab iiſdem Maioribus ortum duxiſſe, tuam vero pluribus ab hinc ſeculis Bononia ſeditionibus extorrem Ravennae conſediſſe, ibique Romanorum Pontificum, Caroli V. Romanorum Imperatoris, Auguſti III. Sarmatarum Regis, & Venetae Reipublicae graviſſimis iudiciis fuiſſe cohoneſtatam, inter Patricias Romanas, Bononienſes, Ferrarienſes, Firmanas, & Atrienſes Familias fuiſſe conſcriptam, illuſtribus cognationibus, Praeſulibus, Epiſcopis, Cardinalibus, togatis Praetoribus, armatis Ducibus, Hieroſolymorum & Divi Stephani Equitibus, Divo etiam Seraphino ex Presbyterorum ordine, & Divo Marco ex Fratrum Obſervantium familia fuiſſe illuſtratam, ut Caietanum Elephantutium praeclariſſimum S. R. E. Cardinalem patruum tuum nuper lugentibus adhuc bonis vita functum, & Ioſephum & Ferdinandum fratres tuos, alterum Caroli III. Hiſpaniae Regis Equitem ſtipatorem, alterum Romanum Praeſulem, iam Camerini, iam Firmi, modo Centumcellarum Praetorem, quorum alteri Militia, alteri Roma maiores honores ſpondet, ingrato ſilentio praeteream.

Quid vero, quae ſecunda nuncupationis cauſſa, de animi tui, de mentis tuae magnitudine dicam? Tu iuvenculus ad Ravennatem Rempublicam ultro acceſſiſti, maximos magiſtratus ilicet iniviſti; publicas pecunias, quae peribant, reſtituiſti, Ravennatis agri culturam auxiſti, novas ad portum vias aperuiſti, nova ad ipſum portum aedificia extuliſti, commercium, navigationem adiuviſti, Divi Alberti Conventum mutua voluntate Reipublicae Ravennati contribuiſti, publicas & privatas maximas lites conciliaſti, Legatus de maximis rebus miſſus ad Urbem graviſſima illa tua & patriarum & civilium rerum cognitione Civitatis iura rata feciſti, Legatus item ad E. D. Cardinalem Boncompagnium Bononiae Legatum, de Rheni aliorumque fluminum mutatione, rem ſatis per ſe implicitam & ancipitem compoſuiſti.

Nec vero negotiis tuis otium tuum vilius iudicandum. Cum enim tu Celſiani praecepti memor, quod modo in urbe, modo in agro, ſæpius in agro vitam degendam iubet, in villam tuam Gualdum identidem ſecedis, quae Caeſenam inter & Ariminum ſita, Viam Aemiliam adiacens, ſaluberrimo aere praedita, hinc Gallicam hanc planitiem, qua circumdatur, deſpectat, hinc amoeniſſimos, qui longe impendent, Apennini colles ſuſpectat, tu ipſe Agricolturam & Architectonicen bene doctus, vel cultius fertiliſſimum latifundium tuum inſtituis, vel maximam urbanam & ruſticam villam a fundamentis iterum exſtruis & diſponis, vel in tua, quam ruſticam vocas, quam philoſophicam ego voco, Bibliotheca te abſcondens, omnium artium, ſcientiarum omnium cognitione animum tuum informas, ita ut ego, qui Gualdum duobus vix millibus paſſuum Sabiniano diſtans, dum facultas datur, ſaepius te conventurus concedam, tecum totos dies vel legens, vel colloquens ita delecter, ut a patriarum & domeſticarum rerum curis abductus, tunc tantum mihi beatam vitam vivere videar.

Quae cum ita ſint, quis a me bene factum non iudicet, ſi tibi, Vir nobiliſſime, & artium ſollertiſſime, hunc tertio editum, emendatum, & auctum Libellum inſcripſerim, qui nobiliſſimam antiquarum purpurarum artem curet reſtituendam? Perlege igitur, &,

quae tua eſt virtus, iudica. Et ſi nobilitatem artis admiraberis, ſi reſtitutionis facilitatem etiam ut ſpero animadvertes, tum te precor quaeſoque, ut quemadmodum auctorem iampridem, ita libens volens iam nunc Libellum ipſum in tuam fidem recipias.

Dat. Sabiniano Kalendis Ianuariis anni Chriſtiani MDCCLXXXIV.

IN-

INDEX CAPITUM.

PASCHALIS AMATII

SABINIANENSIS

DE RESTITUTIONE PURPURARUM

LIBER.

CAPUT I.

De duplici tincturae genere apud antiquos, purpureo, & herbaceo.

Praesari breviter operae pretium est, plurima nova, de quibus altum in libris nostrorum hominum silentium, plurima etiam nova omnibus libris nostrorum hominum adversantia, in hoc libello esse invenienda: nos vero neminem impugnaturos, caussam tantum nostram dicturos, lectores doctos judicaturos. Quod igitur faustum, felixque sit, initium rei facimus.

Duplex omnino tincturae genus apud antiquos homines viguit: alterum conchis marinis, alterum herbis paratum: illud purpureum, hoc herbaceum nuncupatum: colores ex illo profecti, purpurei: colores ex hoc profecti, herbacei appellati. Plinius Hist. natur. lib. VIII. cap. XLVIII. *Lanarum nigrae nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura.* D. Cyprianus de disciplina, & habitu virginis. *Neque enim Deus..... herbarum succis, & conchyliis tingere, & colorare lanas docuit.* Utrumque genus plurimos colores edidit. Colores purpurei fuerunt novem simplices, & quinque mixti. Novem colores purpurei simplices erant, niger, lividus, violaceus, rubidus, caeruleus saturatior, caeruleus dilutior, flavus, rubicundus, candidus. Quinque colores purpurei mixti erant rubidus violaceus, rubidus caeruleus saturatior, rubidus caeruleus dilutior, rubidus flavus, rubidus rubicundus. Colores herbacei plurimi etiam fuerunt. Nos de purpureis plurimum, quod opus est nostrum, de herbaceis minimum loquemur.

CAPUT II.

De Colore simplici purpureo nigro.

Color primus purpureus simplex erat niger. Aristot. Hist. animal. lib. V. c. XV.: Ειστι δε των πορφυρων γενη πολλα..... και αι μεν εν τοις κολποις μεγαλαι, και τραχειαι, και το ανθος αυτων αι μεν πλεισται μελαν εχουσαι.... Ετι δε εν μεν τοις βορειοις μελαιναι.... ως επι επι το πλειστον. *Purpurarum sunt genera plura. Pelagiae magnae scabraeque sunt, & florem habent pleraeque nigrum..: Immo in plagis ad septemtrionem vergentibus purpurae plerumque sunt nigrae.* Vi-

truvius Architect. lib. VII. cap. XIII. *Incipiam nunc de oſtro dicere, quod & cariſſimam, & excellentiſſimam habet, praeter hos colores, aſpectus ſuavitatem. Id autem excipitur ex conchylio marino, quo purpura inficitur, cujus non minores ſunt, quam ceterarum naturae rerum, conſiderantibus admirationes, quod habet non in omnibus locis, quibus naſcitur, unius generis colorem, ſed ſolis curſu naturaliter temperatur. Itaque quod legitur Ponto & Gallia, quod hae regiones ſunt proximae ad ſeptentrionem, eſt atrum.* Plutarchus Catonem in ejus vita inducit purpura hac nigra fere ſemper obſitum. Επει *πορφυραν εωρα την κατακορως ερυθραν, και οξειαν αγαπωμενην, αυτος εφορει την μελαιναν. Cum Cato vidiſſet purpuram vivide rubram, acutam, & amabilem, ipſe nigram purpuram induit.* D. Gregorius Nyſſenus in Oratione S. Theodori ait Romanos Imperatores, ut ſe etiam Pontifices maximos oſtentarent, hujuſmodi obſoleta purpura indui ſolitos. Tom. II. Oper. pag. MXV. Ε*γω και τους βασιλεας τουτους ελεω, οτι αυταρκες εν ανθρωποις αξιωμα το κρατος της βασιλειας εχοντες, την του αρχιερεως εαυτοις προσηγοριαν ανεθεσαν, και την πενθηρη και σκοτεινην πορφυραν εκειθεν αμπισχονται, κατα μιμησιν των κακοδαιμονων αρχιερεων, αξιωματι φαιδρω, σκυθρωπον περιφεροντες ενδυμα. Me etiam Imperatorum horum miſeret, quod ſatis magnam inter homines dignitatem regium imperium obtinentes, Pontificis appellationem ſibi ſumpſerunt, & lugubrem obſcuramque purpuram icc irco induuntur ad imitationem infelicium Pontificum, in dignitate ſplendida triſte circumgeſtantes indumentum.* Cicero quoque hujuſce nigrae, aut fuſcae purpurae meminit in Oratione pro P. Sextio. *Veſtitus aſper noſtra hac purpura plebeia, ac pene fuſca.* Meminit etiam Columella Rei ruſticae lib. II. cap. XLV. *Sunt complura lactucae genera .... earum quae fuſci, ac veluti purpurei coloris.*

C A P U T I I I.

De Colore ſimplici purpureo livido.

Color ſecundus purpureus ſimplex erat lividus, nimirum niger caeruleo mixtus. Meminit Vitruvius citato loco. *Progredientibus inter ſeptentrionem, & occidentem invenitur (conchylium) lividum.* Martialis lib. VIII. epig. XXVIII.

Te nec Amyclaeo decuit livere veneno. Statius lib. I. Silvarum:

Purpura ſaepe
Oebalis, & Tyrii moderator livet aheni. Horatius lib. II. Ode V.

Jam tibi lividos
Diſtinguit autumnus racemos
Purpureo varius colore.

Purpura quaedam apud antiquos in laude erat, quae Ferrugo ab ipſis appellaretur. Virgilius Aeneidos lib. IX.:

Pictus acu chlamydem, & Ferrugine clarus Ibera.

Et lib. II. ejuſdem Aeneidos:

Ipſe peregrina Ferrugine clarus & Oſtro.

Jam vero haec purpura Ferrugo ipſa haec erat livida purpura. Servius ad memoratum Virgilii verſum lib. IX. Aeneidos. *Ferrugo coloris genus eſt, qui vicinus eſt purpurae ſubnigrae.* Idem Servius ad lib. I. Georgices: *Ferrugine texit. Ferrugo eſt purpura nigrior Hiſpana.* Nec audiendi qui colorem ferrugineum,

vel purpurae Ferruginis, fubrubrum fuiffe autumant, nimirum rubiginofum, aut rubiginis ferri fimilem. Jam enim audivimus Servium eum fubnigrum, five lividum, non vero fubrubrum vocantem. Plinius deinde lib. XXIX. cap. VI. lacertas defcribit *virides ferrugineis maculis diftinctas*, & lacertarum maculae nobis liquidiffime non fubrubrae, aut rubiginofae, fed lividae apparent. Plautus in Milite Act. IV. Scen. IV. ferrugineum colorem maris colori comparat. *Palliolum habeas ferrugineum, nam is color thalaffìcus eft.* Nofque ipfi mare lividum confpicimus, cum remis, aut ventis agitatur, ut etiam mox clarius enarrabimus. Obfervandum denique voces ferrugineus, & Ferrugo a voce Ferrum liquido defcendere, non vero a voce Rubigo, a qua tantum vox rubiginofus proficifci videtur. Ferrum autem, fi terfum & politum fit, quodque optime nos Itali *ferro imbrunito* appellare confuevimus, colorem lividum, five nigrum caeruleo mixtum clariffime oftendit. Immo Nonius ipfe hanc coloris ferruginei a ferro originem fere probat. *Ferrugineum colorem ferri fimilem effe volunt. Vere autem ferrugineus color caeruleus eft.* Et licet ille ibidem ferrugineum caeruleum malit, imprudens tamen rem noftram confirmat. Ferrum enim ipfum terfum caeruleum eft, quamvis atrore mixtum, & proinde eft lividum, uti demonftravimus.

Color quoque Venetus antiquorum non jam caeruleus, uti plerique fentiunt, fed ferrugineus, & lividus, uti haec purpura Ferrugo, five niger caeruleo mixtus erat. Crefconius Corippus lib. I. Panegyrici in laudem Juftini II. colorem Venetum non tantum affimilat vel Ferrugini, cujus colorem lividum vidimus, vel Oftro, cujus colorem fubnigrum mox videbimus, fed etiam colori uvarum nigrarum, & olivarum, cum maturae fuerint.

Autumni Venetus ferrugine dives & oftro
Maturas uvas, maturas fignat olivas.

Quis vero non viderit uvas nigras, & olivas maturefcentes omnino lividas, & proinde Veneti coloris? Columella ipfe lividas effe maturas olivas affirmavit lib. XIV. cap. XLVII. *Oliva livorem contrahit.* Et lividas uvas maturas Horatius lib. II. Ode V.

Jam tibi lividos
Diftinguit autumnus racemos
Purpureo varius colore.

Corippus ipfe eodem loco quatuor celebres partium Circi colores, nimirum album, rubrum, venetum, prafinum, quatuor anni temporibus ita affimilat.

Aurigas totidem, totidem pofuere colores.
Nam viridis vernis campus ceu concolor herbis,
Pinguis oliva comis, luxu nemus omne virefcit.
Ruffeus aeftati rubra fic vefte refulgens,
Ut nonnulla rubent ardenti poma colore.
Aequiparans candore nives, hiemifque pruinas
Albicolor viridi focio conjungitur una.
Autumni Venetus ferrugine dives & oftro
Maturas uvas, maturas fignat olivas.

Ita vero eos ipfos colores quatuor eifdem anni temporibus affimilat Caffiodorus lib. III. *Colores autem in vicem temporum quadrifaria divifione funduntur. Prafinus virenti verno, Venetus nubilae hiemi, Rofeus aeftati flammeae, Albus pruinofo autumno dicatus eft.* Si igitur Venetum colorem Corippus autumno, Caf-

A 2 fiodorus

ſiodorus hiemi aſſimilat, quis etiam non videat horum duorum anni temporum pluvios, & turbidos dies, vere lividos, non vero caeruleos poſſe vocitari? Mare etiam remis aut undis agitatum eſt lividum, & proinde ad ſignificandum hunc colorem purpureum lividum, quem omnino oſtendit, vocitatum fuiſſe purpureum ipſum mare ab omni Graeca, & Latina antiquitate non dubitemus. Cicero Academic. lib. III. *Mare illud, quod Favonio naſcente purpureum videtur*. Idem Cicero in Academicis apud Nonium in Verbo *purpuraſcit*. *Quid mare, nonne caeruleum, aut ejus unda, cum eſt pulſa remis, purpuraſcit?* Plinius lib. IX. cap. XXXVI. *Sed unde conchyliis pretia? Quid virus grave in fuco, color auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari?* Furius Antias apud Gellium Noct. Attic. lib. XVIII. cap. 11.:

Spiritus Eurorum virides cum purpurat undas.

Propertius lib. II. eleg. XVIII.

purpureis agitatam fluctibus Hellen.

Virgilius Georgices lib. IV.:

Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior incidit amnis.

Et Servius ad illos verſus: *Purpureum autem nigrum ex altitudine accipimus. Nam Padus non in rubrum mare, ſed iuxta Ravennam in Adriaticum cadit. Et purpureum Graecum eſt epithetum. Mare rubrum etiam dixit Homerus. Unde apparet Victorinum hoc loco erraſſe, qui purpureum mare rubrum eſſe dixit, quod eſt iuxta Indiam*. Et re quidem vera Homerus praeter ceteros Graecos pluries dixit, εις υδατι πορφυρεοισιν, *in purpureis aquis*, εις αλα πορφυροεσσαν, *in purpureum mare*, nempe in lividum mare, uti contra Virgilius aperte lividas Lethis aquas vocavit Aeneidos lib. VI:

remis vada livida verrunt.

Et uti Catullus Carm. XVIII. lividiſſimas Benaci aquas nuncupavit:

Verum totius ut lacus, putidaeque paludis
Lividiſſima, maximeque eſt profunda vorago.

CAPUT IV.

De Colore ſimplici purpureo violaceo.

Color tertius purpureus ſimplex erat violaceus. Vitruvius eodem citato loco. *Quod autem (conchylium) legitur ad aequinoctialem orientem & occidentem, invenitur violaceo colore*. Plinius lib. XXI. cap. VIII. *Alium (colorem) in amethyſto, qui in viola, & ipſum purpureum, quemque ianthinum appellamus*. Et ſane adeo ſimilis erat tertius iſte ſimplex purpureus color violae martiae colori, ut ab eo ipſo flore, qui ιον Graece vocatur, nomen coloris violacei & ianthini traxerit. Immo ipſa viola martia procul dubio purpurea vocata fuit ad hunc purpureum violaceum colorem ſignificandum, quem numeris omnibus abſolutum praeſeferebat. Cornelius Nepos apud Plinium lib. IX. cap. XXXIX. *Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat*. Horatius lib. II. epiſt. 1.

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Venantius Fortunatus Poem. VII. lib. VII.

Aureus ordo crocis, violis hinc blatteus exit.

Idem

Idem Fortunatus Poem. VIII. lib. VII.

Purpura per violas, aurea forma crocus.

Plinius idem lib. XXI. cap. VI.: *Violis honos proximus. Earum plura genera; purpureae, luteae, albae. Ex iis vero, quae sponte apricis & macris locis proveniunt, purpureae... Graeco nomine a ceteris discernuntur, appellatae ιον, ut ab his ianthina vestis.* Martialis lib. II. epigr. XXXIX.

Coccina famosae donas & ianthina moechae.

Similis erat etiam tertius iste simplex purpureus color amethysto, quae gemma est violaceo colore affatim perfusa. Plinius non tantum citato loco, sed etiam lib. XXXVII. cap. XIX. *Alius ex hoc ordo purpureus dabitur, & ab illis descendentibus. Principatum amethysti Indicae tenent . . . . Caussam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, prius quam eum degustet, in violam desinat, fulgorque quidam in illa sit purpurae, non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore. Indicae absolutum felicis purpurae colorem habent, ad hancque tingentium officinae dirigunt vota.* Hinc ipse color purpureus violaceus vocabatur etiam amethystinus, amethystinaeque vocabantur illae vestes, quae hoc colore violaceo tingerentur. Juvenalis Sat. VII.

Purpura spondet
Caussidicum, spondent amethystina.

Martialis lib. I. epigr. XCVII.

Amethystinasque mulierum vocat vestes.

Idem Martialis lib. II. epigr. LVII.

Amethystinatus media qui secat septa.

Venantius Fortunatus lib. VII. poem. III.

Alligat & nitidos amethystina vitta capillos.

Hinc etiam ad hunc purpureum violaceum colorem significandum procul dubio vocatae fuerunt purpureae hae ipsae amethysti a Plinio in laudato loco. *Alius ex hoc ordo purpureus dabitur..... Principatum amethysti indicae tenent.* Et ab Ovidio de arte amandi lib. III.

Hic Paphias myrtus, hic purpureas amethystos.

Flos etiam Amelli colore suo absolute referebat hunc ipsum violaceum purpureum colorem, & proinde ipse flos, eo quod violaceus, purpureus dictus est a Columella, & aperte purpureus violaceus a Virgilio. Columella lib. IX. *Amelli radix, cujus est frutex luteus, purpureus flos.* Virgilius Georgices lib. IV.

Est etiam flos in pratis, cui nomen Amello
Fecere agricolae, facilis quaerentibus herba.
Aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum
Funduntur, violae sublucet purpura nigrae.

CAPUT V.

De colore simplici purpureo rubido Tyrio.

Quartus purpureus color simplex rubidus erat, nimirum ruber nigritie multa mixtus. Plinius lib. XXI. cap. VIII. *Alium (colorem) in purpuris Tyriis, dibaphisque & Laconicis.* Jam vero hae purpurae Tyriae & Laconicae rubidae erant, & rubidis floribus papaverum concolores. Manilius Astronomicon lib. V.

Liliaque

Liliaque, & Tyrias imitata papavera luces.

Nec non etiam rubido ſanguini concreto, rubidiſque roſis, quas *Damaſcenas* vocant, ſimiles erant. Plinius ipſe lib. IX. cap. XXXVI. *Purpurae florem illum tingendis expetitum veſtibus in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida vena, unde pretioſus ille bibitur nigrantis roſae color ſublucens.... Color ſanguinis concreti nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens.... Rorem eum excipientes Tyrii. Praecipuus hic Aſiae, in Meninge Africae, & Gaetulo littore Oceani, in Laconica Europae.* Hinc Caſſiodorus lib. I. epiſt. II. emphatice hunc colorem purpureum rubidum, obſcuritatem rubentem, & nigredinem ſanguineam vocat. *Color nimio lepore vernans, obſcuritas rubens, nigredo ſanguinea regnantem diſcernit, dominum conſpicuum facit, & praeſtat humano generi, ne de conſpectu principis poſſit errari.*

Rubida etiam ſunt mora matura, & ideo ad purpureum hunc colorem rubidum ſignificandum, quem clare promunt, purpurea mora ipſa vocata fuerunt ab Ovidio Metamorphoſeon lib. IV., quo loco enarrat ſanguinem Pyrami & Thisbes rubido ſuo colore mora ipſa infeciſſe.

Arborei foetus aſpergine caedis in atram
Vertuntur faciem, madefactaque ſanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore....
Signa tene caedis, pulloſque & luctibus aptos
Semper habe foetus gemini monumenta cruoris.....
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes,
Nam color in pomo eſt, ubi permaturuit, ater.

Uvas quoque nigras non aliter quam uvas purpureas vocavere antiqui homines, hac ipſa ſignificatione rubidi coloris, quem apprime oſtentant. Virgilius lib. II. Georgicon. *Uvae purpureae.* Horatius Ode II. Epodon.

Certantem & uvam purpurae-

Ovidius lib. IV. Metamorphoſeon.

Purpura fulgorem pictis accommodat uvis.

Et lib. VIII.

Et de purpureis collectae vitibus uvae.

Et denique lib. XIII.

Sunt auro ſimiles longis in vitibus uvae.
Sunt & purpurae. Tibi & has ſervamus & illas.

Plinius lib. XIV. cap. II.

Hic (vites) purpureo lucent colore, illic fulgent roſeo, nitentque viridi. Capitolinus in Maximini vita. *Poſita ab eodem vitis intra annum ingentes uvas purpureas attulit.* Vopiſcus in Taciti vita. *Vitis quae uvas Ammineas albas ferebat, eo anno, quo ille imperium meruit, purpuraſcere plurima purpura coepit.*

Hinc lapis etiam quidam Lapis purpureus, ſive Porphyrites, ſive Porphyra (unde Italicum verbum *Porfido*) ab antiquis hominibus appellabatur; eo quod rubidum hunc colorem purpureum aliquot tantum maculis albis interlitum praeſeferret, uti quiſque novit.

Eminebat Conſtantinopoli ampla domus hoc uno lapide conſtans, & ideo Purpura, ſive πορφυρα vocata, quam ita eleganter deſcribit Anna Comnena Alexiados lib. VII. Η δε πορφυρα οικημα τι εστι κατα τα ανακτορα εξ αυτης της βασεως μεχρι της οροφου κινησεως δια τετραγωνου συμπληρουμενων σχηματος, εκει-

θεν

θεν δε εις πυραμιδα αποτελευτων. αφορων μεν ως προς ταλαττaν προς τον λιμενα, ουπερ οι πετρινοι βοες, και οι λεοντες. δια μαρμαρων δε το τε εδαφος κατεστρωτο, και οι τοιχοι περιστελλοντο, ου των τυχοντων, ουδε των αλλων οποσοι εμποριστοτεροι των τιμιωτερων λιθων εισιν, αλλ' εξ ων απο ρωμης οι ανεκαθεν βασιλεις επεσυρκαντο. Εστι δε ουτος ο λιθος ολως ειπειν πορφυρους δι' ολου, και οιον στιγματα τινα ψαμμυειδη λευκα αυτω περιτρεχουσιν. Εκ τουτωνι των λιθων πορφυραν το οικημα οι ανεκαθεν ωνομασαν. *Est autem* Purpura *aedificium quoddam prope imperiale Palatium ab ipsa basi usque ad tecti suggrundia quadrata constructum forma, hinc in pyramidem desinens. Prospectum habet mare versus in eum portum, in quo lapidea visuntur boum & leonum simulacra. Marmore solum constructum est, & parietes ; tecti. Marmor porro istud non iam est ex vulgatis, neque ex excellentioribus, quotquot sunt magis parabilia, sed ex illis, quae ab urbe Roma primi Imperatores transtulerunt. Est is lapis purpureus totus, & tantum punctula alba arenae specie eum percurrunt. Ex hisce lapidibus Purpuram hoc aedificium antiqui vocaverunt.*

Inserviebat autem haec porphyretica domus Augustarum puerperiis, & hinc Porphyrogenetae appellabantur Graecorum Imperatorum filii, non qui post comparatam a Patre imperii purpuram, sed qui in hac domo, quae Purpura, sive lapis purpureus vocabatur, nati essent. Eadem Anna Comnena Olympiados lib. VI. Ο δε βασιλευς . , . . την βασιλιδα κατα το αφωρισμενον καλαι ταις τικτουσαις των βασιλιδων οικημα επι ταις ωδισιν ευρηκως, (πορφυραν δε τουτο οι ανεκαθεν ονομαζουσιν, εξ ου και το των πορφυρογεννητων ονομα εις την οικουμενην διεδραμεν). *Ceterum Imperator . . . . Augustam suam conjugem in dicata antiquitus puerperiis Augustarum aede in partus doloribus cum reperisset, (Purpuram autem ab antiquis temporibus hanc aedem vocant, unde Porphyrogenetarum nomen orbe toto manavit.)* Hic tamen, quamvis abs re fuerit, animadvertere liceat, Annam Comnenam relato loco adfirmantem, primos Constantinopolitanos Imperatores porphyreticos hosce lapides usque ab urbe Roma transtulisse, & proinde judicare fas sit, ipsum Constantinum Magnum hanc domum instruxisse lapidibus illis porphyreticis, quibus iam Elagabalus plateas Romani Palatii stravisset, quosque lapides Lampridius ipse Constantino Maevus inde paucis ante annis eductos, quam ille historiam suam scriberet, adfirmat. Ita ille in Elagabali vita. *Stravit (Elagabalus) & saxis Lacedaemoniis ac Porphyreticis plateas in Palatio, quas Antoninianas vocavit, quae saxa usque ad nostram memoriam manserunt, sed nuper eruta sunt.*

CAPUT VI.

De Colore simplici purpureo caeruleo saturatiore, sive hyacinthino.

QUintus color purpureus simplex erat caeruleus austerior, & violaceo mixtus. Julius Pollux Onomastici lib. I. cap. IV. το δε αιμα, επειδαν πυρι ομιληση, χειθαι τε, και εξανθει. και το μεν ξανθιζεται, το δε κυαναυγες γιγνεται, το δε αλλο εις αλλην χροαν τρεπεται. *Sanguis (conchyliorum) cum igni efferbuerit, diffunditur, & effloreſcit. Et alius quidem fit flavus, alius caeruleus austerus, aliusque in alium vertitur colorem.* Plinius lib. XXI. cap. XIII. *Tertius est, qui proprie conchylii intelligitur, multis modis. Unus in Heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior.* Enimvero Heliotropium antiquorum florem

hujus-

hujusmodi habebat caeruleum saturatiorem. Plinius ipse lib. XXI. cap. XXI. *Heliotropii caeruleum florem*. Hunc ipsum etiam Heliotropii florem uti caeruleum luridum, & violaceo mixtum ita describit Ovidius Metamorphoseon lib. IV. puellam Clytiam in hunc ipsum florem conversam enarrans.

partemque coloris
Luridus exsangues pallor convertit in herbas.
Est in parte rubor, violaeque simillimus ora
Flos tegit. Illa suum, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad solem, mutataque servat amorem.

Quidquid igitur dicant nostri Botanici homines, Heliotropium antiquorum flos ille non erat, quem nos Itali *Girasole* vocitamus, quique non caeruleo, sed flavo flore coruscat. Quodnam igitur Heliotropium antiquorum? Certe Heliotropium, quod Graeci nominabant. Latini Intubum agreste appellabant. Vegetius Veterinariae lib. III. cap. LXII. *Heliotropii unciam, quod intubum agreste vocamus*. Neque id ullo modo dubitandum, Intubum enim sive agreste, sive sativum oculis nostris testibus, & ad solem vertitur, & caeruleum florem habet saturatiorem, sive violaceo mixtum, uti diximus.

Hac vero purpura caerulea fulgebat praecipue Regum Persarum diadema. Curtius enim eodem libro VI. modo caeruleum, modo purpureum diadema ipsum vocat. Ita ille de Dario loquens: *Cidarim Persae regium capitis vocabant insigne: hoc caerulea fascia albo distincta circuibat*. Et mox de Magno Alexandro loquens: *Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit*.

Eadem caerulea purpura concolori caeruleo caelo inficiebantur etiam fimbriae Hebraeorum juxta divinum praeceptum Num. cap. XX. Maimonides apud Bochartum Hierozoicon part. II. lib. V. cap. IX. *Cum fimbriarum thecheleth (seu purpuram) infecturi sunt..... sanguinem τον chilzon (conchae purpurae) afferunt.... & lanam in eum immergunt, donec fiat caelo concolor*.

Hyacinthus, Vaccinium, Iris, Gladiolus, unus erat apud antiquos idemque flos, licet ipsi nostri Botanici homines eos distinguere satius ducant. Primo enim Virgilius Graecum Hyacinthum Theocriti in suum Latinum Vaccinium perspicue vertit. Ita Theocritus Idyll. X.:

και το ιον μελαν εστι, και αγραπτα Υακινθος.

Ita Virgilius eclog. X.:

Et nigrae violae sunt, & vaccinia nigra.

Clarius etiam Philargyrius antiquus interpres ad lib. IV. vers. CLXXXIII. Aeneidos: *Qui Graece Hyacinthus, Latine Vaccinium dicitur*. Quoad reliqua vero duo nomina Iridis, & Gladioli clare Columella lib. IX. cap. IV. *Caelestis nominis Hyacinthus*. Nimirum Iridis caelestis nomine donatus. Clarius etiam Palladius Rei rust. lib. I. cap. XXXVII.: *Hyacinthus, qui Iris, vel Gladiolus dicitur*. Hic vero flos quadruplici nomine ornatus apud antiquos, ille ipse flos erat, quem nos Itali *Giglio paonazzo* appellamus; quique moenia Sabinianensium, qua ad meridiem vergunt, florido vere sponte nascens caerulea purpura exornat, proximoque oppidi vico nomen etiam *di contrada del Giglio* impertitur. Rem ita esse ut probetur, audiamus sane descriptionem illius floris, quam nobis antiqui reliquerunt. Ita igitur eum describit Servius ad eclog. III. vers. CVI. Virgilii: *Hyacinthus ubique nascitur, flos, qui natus est primo de Hyacinthi sanguine,*

ne, poſtea de Aiacis, ſicut etiam Ovidius docet. Eſt autem quaſi lilium rubrum deſignans primam Hyacinthi litteram. Ita vero Ovidius immutatum referens in hunc ipſum florem puellum Hyacinthum Metamorphoſeon lib. X.:

Ecce cruor, qui fuſus humi ſignaverat herbas,
Deſinit eſſe cruor, Tyrioqne nitentior oſtro
Flos oritur, formamque capit quam lilia, ſi non
Purpureus color his, argenteus eſſet in illis.
Ipſe ſuos gemitus foliis inſcripſit, & ai ai
Flos habet inſcriptum.

Jam vero eadem magnitudo, & eadem figura liliorum alborum, color caeruleus ſaturatior, ſive violaceo mixtus, qui maximus eſt Iridis caeleſtis color, nonnullae lineae florem tranſcurrentes, & fabuloſas litteras *ai ai* referentes, folia ipſa tam floris, quam plantae longa, & acuta, & proinde ſimillima gladio, & ſimillima Υ primae litterae Graeci vocabuli Υακινθος, hae omnes eaedem proprietates ſunt, quae a Servio, & ab Ovidio antiquo flori Hyacintho tribuuntur, quaeque in hunc florem, quem *Giglio paonazzo* appellamus, adamuſſim congruere videntur.

Jam vero hic, quem deſcripſimus, flos Hyacinthus colorem caeruleum ſaturatiorem, ſive violaceo mixtum oſtendit, teſtibus oculis noſtris, teſtibus antiquis ſcriptoribus ipſis. Columella lib. X. verſ. C. eum vocat aperte caeruleum: *caeruleos hyacinthos*. Virgilius vero eclog. X. verſ. XXXIX. nigrum hyacinthum non ſecus ac nigras violas refert, quaſi huic flori colorem caeruleum auſteriorem, aut violaceo mixtum donaturus:

Et nigrae violae ſunt, & vaccinia nigra.

Hinc idem hic flos Hyacinthus ratione coloris hujus purpurei caerulei ſaturatioris purpureus appellatus fuit ab Ovidio laudato loco referente puellum Hyacinthum in hunc ipſum florem converſum:

formamque capit, quam lilia, ſi non
Purpureus color his, argenteus eſſet in illis.

Et ab eodem Ovidio Metamorphoſeon lib. XIII. Aiacem in hunc ipſum florem converſum enarrante:

rubefactaque ſanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cortice florem.

Ita etiam ipſe Ovidius Triſtium lib. I. eleg. 1.:

Nec te purpureo velent vaccinia ſucco.

Manilius Aſtronomicon lib. V. verſ. CCLXVIII.

Pallentes violas, & purpureos hyacinthos.

Euphorion:

πορφυρεη Υακινθε σε τουνομα φασιν αοιδοι.
Purpureae hyacinthe, te nomine vocant Poetae.

Lucianus in amoribus: Υακινθοις το καλον ανθουσιν ομοια πορφυροντες. *Cincinni perinde ac pulchre florentes hyacinthi purpuraſcentes.*

Immo hanc ipſam purpuram caeruleam ſaturatiorem antiqui homines ab hoc eodem flore Hyacinthinam appellare conſueverunt. Perſius Sat. I.:

Heic aliquis, cui circum humeros hyacinthina laena eſt.

Venantius Fortunatus lib. IV. Vitæ B. Martini:

ubi lana hyacinthina currit.

Tertullianus in libro habitus mulierum : *Parietes Tyriis*, *& Hyacinthinis... pro pictura abutuntur*. Vopiscus in Bonosi Vita: *Tunicas palliolatas hyacinthinas subsericas*. Lex Theodosii a Iustiniano relata in Codicem suum ad titulum: *Quae res vendi possunt. Fucandae, atque distrahendae purpurae vel in serico, vel in lana, quae blatta, vel oxyblatta, atque hyacinthina dicitur.*

CAPUT VII.

De Colore simplici purpureo caeruleo dilutiore, sive molochino.

SExtus color purpureus simplex erat caeruleus dilutior, sive caeruleus rubicundo mixtus. Plinius laudato pluries loco: *Alius (color) in malva ad purpuram inclinans*. Quis vero nesciat flores notissimos ubique nascentis malvae hocce colore caeruleo dilutiore, sive mixto cum rubro, laetissime perfusos? Nec alius erat profecto color molochinus antiquorum, quam iste purpureus caeruleus dilutior, ita dictus a malva, quae μολοχη Graece dicitur. Nonius: *Molochinum a Graeco color est flori similis malvae*. Immo Nonius ipse referre non dubitat hunc Caecilii versum molochinas vestes nuncupantem:

Carbasina, molochina, ampelina.

Et etiam Plauti versum molochinarios huiusmodi purpurae caeruleae dilutioris infectores vocantem:

Astant molochinarii, petunt fullones.

Non me latet verbum μαλακος solere verti *mollis*. Animadvertere tamen hic liceat, hanc ipsam vocem μαλακος ab ipsa malva, quae Graece etiam μαλαχη dicitur, proficisci. Deinde quoque observandum mollissimas fuisse purpuras omnes, uti cap. XXX. enunciabimus. Fieri igitur facile possit, ut vox μαλακος a μαλαχη, quae eadem malva est, proficiscatur, & non iam mollem, sed purpureum, immo hunc ipsum purpureum colorem caeruleum dilutiorem, qui floris malvae similis sit, significare videatur. Muratorius pag. DCCCCXXXIX. n. VI. sui Thesauri Inscriptionum hanc epigraphen nobis refert: P. AVCTIVS P. F. LYSANDER VESTIARIVS TENVARIVS MOLOCHINARIVS. Hinc idem Muratorius subdit: *Vestiarius Tenuarius is dicebatur, qui vestes tenuiores conficiebat. Molochinarius, qui eiusmodi vestes molochini coloris parabat. Audi Nonium &c. Caecilium &c. Plautum &c. At malva Graecis μαλαχη malache appellata est: quod nomen aliis Graecis est μολοχη moloche. Proinde non uno errore labitur Isidorus lib. XIX. cap. XXII. Originum, dum scribit: Molochinia vestis, quae malvarum stamine conficitur.*

CAPUT VIII.

De Colore simplici purpureo flavo.

SEptimus color purpureus simplex erat flavus. Julius Pollux relato loco: το μεν ξανθιζεται. *Sanguis conchyliorum aliquando flavescit*.. Plinius vero loco eodem colori violae serotinae, seu autumnalis comparat. *Alius (color) in viola serotina conchyliorum vegetissima*. Quae autumnalis, aut serotina viola flava erat, cum Plinius ipse calthae concolorem faciat lib. XXI. cap. VI.: *Calathiana*

na

na (viola) munus autumni, caeterae veris. Proxima ei caltha est concolori amplitudine. Indubium autem est, calthae florem esse flavo colore nitescentem, tum testibus oculis, tum teste Italo nomine *di Fiorrancio*, quo caltham indigitamus, testibus denique ipsis antiquis scriptoribus. Virgilius eclog. II.:

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Columella lib. X. vers. XCVII.

Candida leucoia, & flaventia lumina calthae.

Immo ipse Plinius lib. XXI. cap. XI. assimilat violam ipsam serotinam flammae colori, quem flavum videmus, & a quo ipsa viola nomine Graeco phlox, nimirum flammea etiam nuncupabatur. *Florum prima ver nunciantium viola alba. Postea quae appellatur purpurea. Proxime flammea, quae & phlox vocatur.* Columella eodem lib. X. vers. CI. hanc violam auro ipsi, quod flavum est, assimilat:

quae frondens purpurat auro,
Ponatur viola.

CAPUT IX.

De Colore simplici purpureo rubicundo.

OCtavus color purpureus simplex erat rubicundus. Aristoteles Histor. anim. lib. V. cap. XV.: ενιαι δ' ερυθρον μικρον .... αι δ' εν τοις αιγιαλοις, και περι τας ακτας το μεν μεγεθος γινονται μικραι. το δε ανθος ερυθρον εχουσιν.... εν δε τοις νοτιοις ερυθραι, ως επι το πλειστον. *Purpurae quaedam florem habent aliquantulum rubrum. Quae vero in finibus degunt, aut circa littora, magnitudine parvae sunt, habent autem florem rubrum... In plagis vero ad meridiem vergentibus purpurae plerumque rubrae sunt.* Vitruvius eodem lib. VII. cap. XIII. *Quod vero (conchylium) meridianis excipitur regionibus, rubra procreatur potestate, & ideo hoc rubrum Rhodo etiam insula creatur, ceterisque huiusmodi regionibus, quae proximae sunt Solis cursui.* Haec vero purpura rubicunda a Graecis purpura οξυς, sive acuta vocabatur, eo quod rubicundus color ceteris naturae coloribus sit vere acutior, & vividior. Plutarchum iam audivimus in Catonis vita vocantem πορφυραν κατακορως ερυθραν, και οξειαν. *Purpuram valde rubram, & acutam.* Legem quoque Theodosii audivimus, a qua nominatur purpura, quae blatta, vel oxyblatta dicitur. Addatur denique Cedrenus in Vita Tiberii II.: των μερων φορουντων στολας σωληνωτας απο βλαττιου οξεος. *Factionibus Circi ferentibus stolas purpura acuta virgatas.*

Meminit I. C. Ulpianus purpurae cuiusdam, quam Buccinum vocat. Ita ille in L. Si cui lana D. De Legatis III. *Appellatione purpurae...... Buccinum & Hyacinthinum continebitur.* Haec autem Buccini purpura haec ipsa erat rubicunda purpura, cum concha illa, cui Buccino nomen erat, & quae nomen huic ipsi purpurae praestabat, colorem coccineum praeberet, qui profecto color erat rubicundus, uti cap. XVI. probabimus. Plinius relato lib. IX. cap. XXXVIII.: *Buccinum...... dat austeritatem illam, nitoremque, qui quaeritur, Cocci.* Hic tamen observandum, ceteros quidem omnes purpureos colores fuisse immortales, ut cap. XXIX. palam fiet, hunc vero rubicundum colorem Buccini vocatum, celerrime evanescere, & extingui consuevisse. Plinius eodem loco. *Rubeus color ni-*

grante deterior. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Locus etiam Quintiliani huc referendus. Ait itaque hic egregius Rhetor lib. XII. cap. X. Rhetorices, orationem floridis argutiis plenam placere, cum primum audias, uti vestis infecta coloribus non purpureis placet: eandem deinde orationem minus placere, si cum altera matura oratione comparetur, uti etiam minus placet vestis coloribus non purpureis infecta, si cum purpurea tantum lacerna comparetur: (lacernae enim tunc temporis omnes purpureae erant, uti plura etiam unius Martialis carmina undequaque hoc libro relata satis probant) ipsam denique orationem ad severum examen revocatam, & frigiditate argutiarum detecta, eo inenarrabili modo deformem visum iri, uti Buccini purpuram, cum haec illum suum colorem rubicundum, quem parvo tempore ementita fuerit, tandem omnino dimiserit. *Sed evanescunt haec, atque emoriuntur comparatione meliorum, ut lana tincta fuco citra purpuram placet: at si contuleris etiam lacernae, conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait. Si vero iudicium his corruptis acrius adhibeas, ut Buccini purpura, iam illud quod fefellerat, exuat mentitum colorem, & quadam vix enarrabili foeditate pallescat.*

CAPUT X:

De Colore simplici purpureo candido.

NOnus color purpureus simplex erat candidus. Plinius lib. XXXVII. cap. XIX. *albicante purpurae deiectu.* Codinus in cap. II. Officiorum Ecclesiae & Aulae Constantinopolitanae nuncupat λευκον βλατιον, *purpuram candidam.* Plutarchus in Alexandri Magni vita hunc Regem affirmat in Perside magnam purpurae rubicundae, & candidae vim reperisse: Οπου φασι και πορφυρας Ερμιονικης ευρεθηναι ταλαντα πεντακισχιλια, συγκειμενης μεν εξ ετων δεκα δεοντων διακοσιων, προσφατον και το ανθος ετι και νεαρον φυλαττουσης. αιτιον δε τουτου φασιν ειναι, το την βαφην δια μελιτος γινεσθαι των αλουργων, δι' ελαιου δε λευκου, των λευκων. και γαρ τουτων τον ισον χρονον εχοντων την λαμπροτητα καθαραν, και στιλβουσαν ορασθαι.

Ubi ajunt reperta talenta quinquaginta millia purpurae Hermionices a ducentis fere annis repositae, & servantis adhuc recentem florem, & colorem suum. Cujus rei caussam esse dicunt, quod purpurarum rubicundarum tinctura melle paretur, tinctura autem purpurarum candidarum oleo albo. In his enim purpuris, cum tempus memorato aequale habuerint, purus, & lucidus splendor apparet.

Albinovanus bis reperitur vocasse purpuream nivem, quae candida sit, in Elegia in obitum Maecenatis.

Purpurea sub nive terra latet.
Brachia purpurea candidiora nive.

Horatius lib. IV. ode I. vocavit purpureos etiam candidos cycnos.

Purpureis ales oloribus.

Denique Ovidius, & Catullus purpuream nuncuparunt ipsam candidissimam lucem. Ita Ovidius:

Laetaque purpurea luce refulsit humus.

Catullus Epithal. Pelei, & Thetidis.

Purpureaque procul nantes a luce refulgent.

Sata-

Satagunt commentatores, & Grammatici, ut haec translata verba esse nobis fidem faciant. Nos credimus haec propria, & candorem nivis, lucis, olorum candido colori hujus purpurae ab hisce scriptoribus propriissime comparatum. Si qua enim purpura candida non fuisset, nae infelicissime scriptores isti candidam nivem, candidam lucem, candidos olores cum purpureis coloribus, quorum nullus candidus esset, comparassent.

CAPUT XI.

De Coloribus simplicibus purpureis generatim.

NOvem igitur fuere purpurei colores marinis conchis producti, quos simplices vocamus. Primus erat niger. Secundus erat lividus, ferrugineus, venetus, aut niger caeruleo mixtus, similisque colori livido ferri tersi, olivarum maturarum, uvarum nigrarum, & maris a ventis, remisque agitati. Tertius erat violaceus, similis violaceo colori violae martiae, amethysti, & amelli. Quartus erat rubidus, similis colori rubido papaverum, sanguinis concreti, rosarum nigrarum, quas Damascenas vocant, mororum, uvarum rubidarum, & lapidis purpurei, sive Porphyritis. Quintus caeruleus saturatior, sive caeruleus violaceo mixtus erat, similisque colori caeruleo saturo sereni caeli, heliotropii, hyacinthi. Sextus erat caeruleus dilutior, sive caeruleus rubro mixtus, similisque colori caeruleo dilutiori florum malvae. Septimus erat flavus, similis colori flavo violae serotinae, calthae, flammae, & auri. Octavus erat rubicundus. Nonus denique erat candidus, similis candori nivis, & lucis, & cycnorum.

Nulla profecto res nos fallere potuit in definiendis, metandisque hisce novem purpureis coloribus simplicibus. Nos antiquos Scriptores audivimus affirmantes, eosdem novem purpureos colores similes omnino fuisse relatorum naturalium corporum coloribus. Immo asseverat Plinius antiquos purpurarios artifices, cum purpuras conderent, eorundem naturalium corporum colores suis hisce factitiis purpureis coloribus quam vividissime imitari, & exprimere, & fere cum natura ipse certare consuevisse. Ita ille lib. XXXVII. cap. XIX. *Indicae amethysti absolutum felicis purpurae colorem habent, ad hancque tingentium officinae dirigunt vota.* Et lib. XXI. cap. VIII. *Luxuria vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur.* Hinc purpureorum colorum, & florum, corporumque, quae diximus, concolori similitudine descripta, haec addit. *Paria nunc componuntur, & natura, atque luxuria depugnant.* Colores igitur florum, & corporum, quos retulimus, archetypa sunt, & novem simplices factitii purpurei colores, quos descripsimus, imagines erant. Si imagines periere, supersunt adhuc ea archetypa, quae de veritate purpureorum novem colorum simplicium, de quibus hactenus verba sunt facta, nihil nobis dubitandum esse spondeant.

CAPUT XII.

De divisione Colorum simplicium purpureorum.

SAepiuscule nominat eodem loco Plinius colores purpurae, & colores conchylii, uti duos colores omnino distinctos, & diversos. Ita ille lib. VI. cap.

XXIX.

XXIX. de Tyro loquens. *Nunc omnis ejus (Tyri) nobilitas conchylio, atque purpura constat.* Et lib. XXIX. cap. XXXV. *Sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas?* Ita pariter lib. VIII. cap. XLVIII. *Vidimus iam & viventium vellera purpura, cocco, conchylio infecta.* Et demum lib. XXXVII. cap. IX. *Gallia herbis Tyrium, atque conchylium tingit.* Ita etiam Svetonius in vita Caligulae cap. XVII. *Pueris, ac feminis fascias purpurae, ac conchylii distribuit.* Sed huiusmodi distinctionem declarat ipse Plinius lib. XXI. cap. VIII. asserens primum purpuram Tyriam, aut Laconicam rubidam, & purpuram violaceam, aut amethystinam vocari proprie, & peculiariter purpuras, aut purpureos colores. *Hos colores animadverto tres esse principales. Unum .... in purpuris Tyriis, dibaphisque, & Laconicis. Alium in amethysto, qui in viola, & ipsum purpureum, quemque ianthinum appellamus.* Asserit deinde Plinius eodem loco, purpuram caeruleam saturam similem heliotropio, purpuram caeruleam dilutam similem flori malvae, & purpuram flavam similem violae serotinae, proprie & peculiariter vocari consuevisse conchylia, aut conchylii colores: *tertius est, qui proprie conchylii intelligitur, multis modis. Unus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior. Alius in malva ad purpuram inclinans. Alius in viola serotina conchyliorum vegetissima.* Immo Plinius ipse huiusce distinctionis duas adfert caussas, nimirum infectionis discrimen, & discrimen coloris. Illi duo purpurae colores abundantioribus succis, hi tres conchylii colores parcioribus tingebantur. Rursus illi duo purpurae colores ob ipsam medicaminum copiam austeriores, hi tres conchylii colores ob medicaminum ipsorum parcitatem dilutiores, & laetiores erant. Ita ipse Plinius lib. IX. cap. XXXVIII. *Concharum ad purpuras & conchylia,* (en redit constans colorum purpurae, & colorum conchylii distinctio) *eadem quidem est materia, sed distat temperamento.* Ita deinde Plinius eodem loco describit illarum duarum purpurarum rubidae, & violaceae tincturam. *Buccinum... Pelagio admodum alligatur... ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius Pelagio primum satiatur... mox permutatur in Buccino.* Demum ita eodem loco enarrat horum trium conchyliorum tincturam, nimirum caerulei saturi, caerulei diluti, & flavi. *In conchyliata veste cetera eadem sine buccino... dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto magis vellera esuriunt.* Erant igitur colores rubidi, & violacei austeriores colores, majori succorum copia compositi, & fere plenae, & absolutae purpurae. Erant tres colores caerulei saturi, caerulei diluti, & flavi, minori succorum copia producti, & fere semiplenae, aut imperfectae purpurae. Factum igitur, ut antiqui ad hoc non minimum discrimen demonstrandum, illos duos primos proprie vocarent colores purpureos, istos vero tres postremos proprie colores conchyliatos nominarent, licet utrique, utpote iisdem marinis conchis educti, colores purpurei generatim nominarentur, & essent. Sed de hoc ipso colorum purpurae, & colorum conchylii discrimine plenius in cap. XXV. agetur.

An autem purpuris, sive conchyliis reliquos quatuor purpureos simplices colores, nigros, lividos, rubicundos, candidos antiqui contribuerint, omnino latet, cum eos Plinius ne quidem commemoret. Veri autem simile est praeteriisse Plinium quatuor illos purpureos colores, quod fere essent rariores, & obsoleti; nigri quidem, & lividi, eo quod inamoeni; rubicundi, eo quod facile evanescentes; candidi, quod proprii Persarum, & Indorum, & in Romano Imperio inusi-

inusitati, & fere nulli essent, ut cap. XX. videbimus. Cum tamen Plinius unos colores caeruleos saturos, caeruleos dilutos, & flavos conchylii colores nuncupet, eosque unos dilutiores, & parcioribus succis conditos affirmet, pro certo est habendum, quatuor reliquos memoratos colores iam purpureos, non conchyliatos ab antiquis vocitari, & haberi consuevisse. Cum igitur antiquos scriptores invenerimus reminiscentes colores conchyliatos, nae intelligamus unos colores caeruleos, aut flavos, non vero ceteros purpureos colores, qui hac peculiari significatione nullo modo continerentur. Ita locus Plauti intelligendus Pseudoli. act. I. scen. II.

Neque Alexandrina belluata conchyliata tapetia.

Ita etiam Cicero Philip. II. *Conchyliatis Gn. Pompeii peristromatis servorum in cellis lectos stratos videres.* Seneca ep. LXII. *Demetrium virorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror.* Juvenalis Sat. VIII.

stabat acervus
Nummorum, Spartana chlamys, Conchylia Coa.

Idem Juvenalis Sat. III.

Horum ego non fugiam conchylia?

Svetonius in Caesaris vita. *Usum conchyliatae vestis ademit.* Ita denique ceteri omnes scriptores intelligendi, qui colorum conchylii meminerint, quosque brevitatis gratia praeterimus.

CAPUT XIII.

De coloribus purpureis mixtis.

QUinque porro erant colores mixti purpurei, uti cap. I. diximus.

Primus autem color mixtus purpureus ex colore amethystino violaceo, & ex Tyrio rubido componebatur, & iccirco color Tyrianthinus, aut Tyriamethystinus vocabatur. Plinius ipse lib. IX. cap. XL. XLI.: *Sed alia sunt e fine initia, iuvatque ludere impendio & lusus geminare miscendo iterum & ipsa adulteria naturae... Non est satis abstulisse gemmae nomen amethystum: rursus absolutus inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, (Tyriamethystinus) simulque luxuria duplex.* Vopiscus in Carini vita: *Inscriptum est adhuc in choraulae pallio Tyrianthino.... Messalae nomen & uxoris.* Martialis lib. I. epig. LIV.

Sic interpositus vitio contaminat uncto
Urbica Lingonicus Tyrianthina bardocucullus.

Observavimus superiore capite colores caeruleos saturos, caeruleos dilutos, & flavos, proprie colores conchyliatos, aut conchylii vocitatos fuisse. Secundus igitur mixtus color ex Tyrio rubido, & caeruleo saturatiore componebatur, quemadmodum tertius ex Tyrio rubido, & caeruleo dilutiore, & quartus tandem ex ipso Tyrio rubido, & flavo componebatur. Plinius eodem loco: *Et cum confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant.* Si enim cum Tyrio rubido miscebant antiqui colores conchylii, qui erant caeruleus satur, caeruleus dilutus, & flavus, hos tres colores mixtos descendere necesse fuit, nimirum rubidum caeruleo saturo mixtum, rubidum caeruleo diluto mixtum, rubidum denique flavo mixtum, uti diximus.

Quintus denique color purpureus mixtus ex ipso Tyrio rubido, & ex colore coccineo, qui rubicundus est, uti cap. XVI. videbimus, componebatur. Plinius

nius eodem loco: *Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret Hyſginum*. Color igitur Hyſginus, de quo plurimi ſcriptores meminere, quos conſulto praeterimus, color erat ex rubido, & rubicundo mixtus, & fere inter utrumque medius. Sed iterum de hiſce mixtis coloribus purpureis cap. XXV. loquemur.

Si igitur obſervatum eſt, colores purpureos fuiſſe novem ſimplices, & quinque mixtos, iam clariſſime patet, purpuram non fuiſſe peculiarem colorem aliquem, quae vulgaris omnium noſtrorum hominum eſt opinio, ſed potius tincturae genus, quo fere omnes iidem colores producerentur, qui herbis aut vegetabilibus produci conſueviſſent.

CAPUT XIV.

De Oſtro.

NON imus inficias Oſtrum fuiſſe plerumque nomen cuilibet purpureo colori ſignificando commune, nomenque ipſum ab οστρεον, quod concham marinam ſignificat, eſſe profectum, ut ait ipſe Vitruvius lib. VII. cap. XIII.: *Quod ex concharum marinarum teſtis eximitur, ideo oſtrum eſt vocitatum*. Non id tamen ſemper accidit: immo plerumque oſtrum uni colori purpureo rubido ſignificando proprie aſſignatum obſervavimus.

Conſiderandum enim eſt primo nomen oſtri unis purpuris Sidoniis, Tyriis, & Punicis tantum adtributum fuiſſe, quae procul dubio rubidae erant, uti cap. V. vidimus. Pauca haec teſtimonia veterum pluribus omiſſis ſuffecerint.

Propertius lib. III. eleg. XIII.:

Et Tyros oſtrinos praebet Cadmea colores.

Idem Propertius lib. IV. eleg. III.:

Nam mihi, quo Poenis tibi purpura fulgeat oſtris.

Ovidius Heroidum epiſt. XII.:

Rideat, & Tyrio iaceat ſublimis in oſtro.

Idem Ovidius Metamorphoſeon lib. X.:

Deſinit eſſe cruor, Tyrioque nitentior oſtro
Flos oritur.

Statius Sylvarum lib. V.:

Hic te Sidonio velatam molliter oſtro.

Silius Italicus Punicorum lib. VIII.

Et princeps Tyrio veſtem praetexuit oſtro.

Alcimus Avitus nuncupat quoque oſtrum Sidonium, & oſtrum ipſum Sidonium a purpura diſtinguit, quam forſan purpuram violaceam intelligit. Ita ille Poematum lib. VI.:

Nec te Sidonium bis cocti muricis oſtrum
Induit, aut rutilo permulcens purpura fuco.

Conſiderandum eſt ſecundo, Corippum in Panegyrico I. in laudem Juſtini II. enarrare, in quadam veſte ejuſdem Juſtini homines pugnantes auro, ſanguinem vulnerum oſtro pictum:

Effigies auro, ſanguis depingitur oſtro.

Cum autem ſanguis concretus ſit rubidus, rubidum quoque eſſe debebat o-

ſtrum, quod oſtrum ipſum ſanguinem ſignificare, & exprimere deberet.

Tertio loco hic Virgilii verſus ex lib. II. Aeneidos eſt obſervandus:

Ipſe peregrina ferrugine dives, & oſtro.

Minus propriam enim & Virgilio indignam Virgilius ipſe partitionem hic nobis obtruſiſſet, ſi nomen proprium peculiaris purpurae, quae Ferrugo vocabatur, ut cap. III. vidimus; cum nomine Oſtro coniunxiſſet, quod appellativum, ut aiunt Grammatici, & commune coloribus omnibus purpureis deſignandis fuiſſet. Sed neutiquam putandum divinum Virgilium ita pueriliter erraſſe, potiuſque dicamus Virgilium eundem, quemadmodum ferruginis nomine peculiarem purpuram lividam intellexerit, ita nomine oſtri peculiarem aliquam purpuram intellexiſſe, & praeſertim rubidam Tyriam. Et re quidem vera eodem laudato loco Corippus ipſe Ferruginem, & Oſtrum coniungit, ſed ſui ipſius, & eiuſdem Virgilii ſententiam oſtendens, alteram purpuram lividis olivis, alteram vero purpuram rubidis uvis aequiparat, & proinde clare Ferruginem purpuram lividam, Oſtrum purpuram Tyriam rubidam eſſe declarat:

Autumni Venetus ferrugine dives, & oſtro
Maturas uvas, maturas ſignat olivas.

Nonius denique in notis ad Turpilium Poetam in Veliterna Comoedia oſtrinum colorem ſubrubeum, ſive rubidum clariſſime nuncupat. *Oſtrinum ab Oſtro colore, qui eſt ſubrubeus.*

CAPUT XV.

De coloribus herbaceis.

QUemadmodum vero antiqui homines plurimos colores conchis marinis producebant, ita quoque plurimos cudebant colores herbis, & vegetabilibus.

Primum itaque eoſdem fere omnes colores, quos e conchis marinis eduxiſſe hactenus vidimus, herbis, & vegetabilibus fingebant. Plinius lib. XXII. cap. II. *Jam vero infici veſtes ſcimus admirabili fuco... tranſalpina Gallia herbis Tyrium, atque conchylium tingit, omneſque alios colores, nec quaerit in profundis murices.... ut inveniat, per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor inſidietur nuptae. Stans & ſicco carpit, quod frugi mundos exculpat.* Idem Plinius lib. XXI. cap. XXVI. *Hyacinthus in Gallia eximie provenit. Hoc ibi pro cocco hyſginum tingitur.* Plurimas vero rationes herbis ſimulandi purpureos omnes colores, ſive ſimplices, ſive mixtos, quos diximus, diligentiſſime tradunt Plinius ipſe in ſua naturali Hiſtoria, Vitruvius in Architectura, Julius Pollux in ſuo Onomaſtico, aliique antiqui Scriptores, qui conſulendi.

Ut vero hi colores memoratis purpureis ſimiles, qui herbis conficerentur, diſcrimine aliquo notarentur ab iiſdem coloribus, qui vere conchis marinis compoſiti fuiſſent, hi purpurae maritimae, illi purpurae tantum colores dici conſuevere. Julius Pollux Onomaſtici lib. VII. cap. XIII. Ο δε *κανδυς ο μεν βασιλειος αλιπορφυρος, ο δε των αλλων πορφυρους. Veſtis autem regia ex purpura maritima erat, aliorum vero e purpura tantum.* Multa loca, quae expreſſe mentionem faciunt *πορφυρας θαλαττιας*, *purpurae marinae*, habes apud Bochartium *Hierozoicon* Par. II. lib. V. cap. XIV.

Verum poſt hos omnes colores purpureos herbis, ut ita dicam, recuſos;

pluri-

plurimos alios etiam colores herbis effingere folebant antiqui homines. Nobis autem, utpote de coloribus tantum purpureis tractaturis, uti diximus, suffecerit horum colorum floridiffimus catalogus, quem nobis praebet Ovidius de Arte amandi lib. III.

Quid de vefte loquar? Nec vos, fegmenta, requiro,
Nec quae bis Tyrio murice, lana, rubes.
Cum tot prodierint pretio leviore colores,
Quis furor eft cenfus corpore ferre fuo?
Aeris ecce color, tunc cum fine nubibus aer,
Nec tepidus pluvias concitat aufter aquas.
Ecce tibi fimilis, qui quondam Phryxon, & Hellen
Diceris Inois eripuiffe dolis.
Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis.
Crediderim Nymphas hac ego vefte tegi.
Ille crocum fimulat, croceo velatur amictu,
Rofcida luciferos cum Dea iungit equos.
Hic Paphias myrtus, hic purpureas amethyftos,
Albentefve rofas, Threiciamque gruem.
Nec glandes, Amarylli, tuae, nec amygdala defunt,
Et fua velleribus nomina cera dedit.
Quot nova terra parit flores, cum vere tepenti
Vitis agit gemmas, pigraque cedit hiems,
Lana tot, aut plures fuccos bibit.....

De numero autem colorum plurimorum, qui (praeter colores purpureis fimiles,) herbis conficerentur, deque eorundem conficiendorum ratione, iidem fcriptores, quos fupra retulimus, confulendi.

CAPUT XVI.

De Colore coccineo.

Celeberrimus vero colorum, qui herbis conficerentur, procul dubio erat coccineus. Color is e cocco, unde nomen accipiebat, producebatur. Coccus iuxta antiquorum fententiam nihil aliud erat, quam granum quoddam, quod magna copia nafcebatur in Africa, in Galatia, in Lufitania. Plinius lib. IX. cap. XLI. *Coccum Galatiae rubens granum, ut dicemus in terreftribus, aut circa Emeritam Lufitaniae in maxima laude eft.* Et in lib. XXII. cap. II. *Jam vero infici veftes fcimus admirabili fuco. Atque ut fileamus Galatiae, Africae, Lufitaniae granis Coccum Imperatoriis dicatum paludamentis..... tingi.* Theophraftus in Hift. Plant. lib. III. cap. XVI., Diofcorides lib. III. cap. XVI. Paufanias lib. IV. cap. XVIII. lib. X., & Strabo lib. X. plurimum de Cocco loquuntur, ad quos miffos facimus lectores. Juxta vero recentiores obfervationes Coccus granum non eft, fed Galla ex ilice quadam prognafcens, aut potius quidam vermiculus, qui, ubi interierit, diftenditur, grandefcit, fitque Galla ovis refertiffima, e quibus ovis plurimi rubicundi vermiculi progignuntur, qui ab Arabibus *Chermes* vocantur, & e quorum rubicundo fanguine color ifte coccineus formari folet. Percrebrefcit, & viget adhuc huiufce coccinei coloris artificium, ifque ipfe eft color, quem nos Itali

Itali, *colore di scarlatto*, *di grana*, *chermisi*, *o vermiglio*, a genitoribus vermibus nomine profecto appellamus, uti est notissimum. Immo color ipse, qui nupera nostra *Coccinilia* effingitur, ut nomen ipsum declarat, vel ratione vermium, vel ratione *coloris*, cocci quoque similis est. Nemo vero nescit, hunc colorem, quem adhuc oculis videmus, vividissime rubicundum esse. Id dixere tamen etiam antiqui scriptores. Plinius lib. XXI. cap. VIII. eum rosarum colori comparat, qui quoque vividissime est rubicundus. *Unum (colorem) in cocco, qui in rosis micat: gratius nihil traditur aspectu*. Theophrastus, & Hesychius eumdem cocci colorem phoeniceum vocant, hoc est rubicundum: phoeniceus enim color est rubicundus, uti capite sequenti est demonstrandum. Ita ille lib. III. cap. XVI. *κοκκον φοινικουν: Coccum Phoeniceum*. Ita hic. *κοκκος φοινικουν χρωμα*. *Coccus color phoeniceus*. Ita etiam Horatius Sat. VI.

rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos.

Venantius Fortunatus Poem. VII. lib. VII.

Aureus ordo crocis, violis hinc blatteus exit,
Coccinus hinc rubicat, lacteus inde nivet.

Sedulius Carminum lib. IV.

rubri vilem sub tegmine cocci
Vestitur chlamydem.

CAPUT XVII.

De Colore puniceo, aut phoeniceo.

Certe color puniceus, aut phoeniceus non erat purpureus, cum antiqui scriptores iisdem locis purpureum, & puniceum, uti duos diversos colores distinguant. Plautus Menaechmis act. V. scen. V.

Quin tu me interrogas, purpureum panem,
An puniceum soleam ego esse, an luteum.

Lucretius lib. II.

Purpura, poeniceusque color clarissimu' multo.

Paullinus Petrocorius in B. Martini vita lib. III.

Dives in excelsis splendescit purpura fulcris,
Mollia puniceo motantur serica fuco.

Cresconius Corippus lib. I. Panegyrici in laudem Justini II.

Purpureo surae resonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinclis.

Athenaeus Deipnosophistarum lib. V. *πρωτοι μεν οι τον οχλον ανειργοντες Σειληνοι, πορφυρεας χλαμυδας, οι δε φοινικιδας εμφιεσμενοι*. *Primi Sileni submoventes turbam purpureas chlamydes, alii vero puniceas induebantur*.

Varro autem, & Propertius non modo puniceum a purpureo distinguunt, sed etiam colorem, & coloris nomen ab Africa, & a Poenis profectum autumant. Ita Varro lib. IV. de Lingua Latina. *Purpureum a purpurae maritimae colore*. *Poeniceum quod primum a Poenis dicitur adlatum*. Propertius lib. IV. eleg. III.

Illi selectos certent praebere colores
Africa puniceum, purpureumque Tyros.

 Abun-

Abundat autem Africa cocco, ut affirmavit Plinius superiori Capite relatus, & proinde puniceum, aut phoeniceum colorem fuisse oportuit rubicundum, immo ipsum coccineum. Aulus Gellius lib. II. cap. XXVI. Noct. Attic. *Nam poeniceus, quem tu Graece φοινικα dixisti, noster est: & rutilus, & spadix phoenicei συνωνυμα, qui factus Graece noster est, & exuberantiam, splendoremque significat ruboris, quales sunt fructus palmae arboris non admodum sole incocti, unde spadicis, & phoenicei nomen est. Spadica enim Dorici vocant avulsum e palma termitem cum fructu.* Plutarchus in Pompeii, & Bruti vita vocavit: *puniceam tunicam*, φοινικουν χιτωνα, tunicam illam rubicundam, quam Romani Imperatores ante tabernaculum, uti pugnae signum, proponerent, quae ipsa tunica ab eodem Plutarcho in Fabii vita χιτων κοκκινος, *tunica coccinea* vocata fuit. Isidorus. *Russata, quam Graeci phoeniceam vocant, nos coccinam.* Horatius Epodon ode IX.

Terra, marique victus hostis punico
Lugubre mutavit sagum.

Et ad eumdem locum Porphyrion. *Hoc est, deposuit coccineam chlamydem Antonius, qua scilicet Imperator utebatur, & accepit lugubrem, idest nigram.*

CAPUT XVIII.

De Colore Blatteo, vel Blattae.

Contra autem blatteus, vel blattae color coccineus non erat, cum & coccineum, & blatteum colorem eodem loco antiqui scriptores, uti duos distinctos colores, nominent. Lampridius in Elagabali vita. *Paraverat igitur funes blatta, serico, & cocco intortos, quibus, si necesse esset, laqueo vitam finiret.* Venantius Fortunatus Poem. VII. lib. VII. non tantum coccineum, & blatteum colorem, uti diversos, eodem loco nuncupat, sed etiam coccineum rubicundum, & blatteum violaceum, idest purpureum declarat.

Aureus ordo crocis, violis hinc blatteus exit,
Coccinus hinc rubicat, lacteus inde nivet.

Immo idem Fortunatus lib. IX. Poem. X., uti purpureum conceptis verbis colorem blatteum nuncupat.

Albent purpureis ubi lactea lilia blattis.

Eutropius quoque blatteos, & Orosius purpureos funes retium appellat, quibus Nero piscabatur. Ita Eutropius: *Nero hamis aureis, argenteisque piscabatur, qui blatteis funibus extrahebantur.* Ita Orosius. *Nero retibus aureis piscabatur, quae purpureis funibus extrahebantur.* Sidonius Apollinaris Carm. V. purpuris celeberrimam Tyrum laudat, uti blattae genitricem.

Pontus Castorea, blattam Tyrus, aera Corinthus.

Idem Sidonius lib. IX. epist. ultim. blattiferum vocat Senatum, quem purpura, non cocco ornatum cap. XXXIX. observabimus.

Blattifer vel quam tribuit Senatus.

Ipse Sidonius lib. IX. epist. XIII. Blattas vocat bis tinctas, nimirum clare purpuras, quae bis, uti cap. XXV. confirmabimus, tingebantur.

Rutilasque ferte Blattas,
Recoquente quas aheno
Meliboea fucat unda,

Opu-

Opulentet ut meraco
Bibulum colore vellus.

Blattas bis tinctas, five purpuras nominat etiam Alcimus Avitus Poemat. lib. III.

Ipse cothurnatus gemmis, & fulgidus auro,
Serica bis coctis mutabat tegmina blattis.

Denique clarissime Blattam esse purpuram, non coccineum colorem, declarat L. I. lib. XL. in Codice Justinianaeo. *Fucandae, atque distrahendae purpurae vel in serico, vel in lana, quae blatta, vel oxyblatta, vel hyacinthina dicitur.*

Sed quaenam origo huiusce vocis Blattae, qua posteriores Latini, Graecique purpuram nuncupabant? Graeca antiqua Glossaria auctorem adferunt quemdam *Actuarium*, qui adfirmat, Blattam sibi velle os nasi, sive rostri, quo concavo ad exerendam linguam donari conchas purpuras cap. XXII. enarrabimus. Ita *Actuarius* ipse a Glossis relatus. Βλαττιον βυζαντιον οστουν της ρινος της πορφυρας. *Blatta Byzantia os nasi purpurae.* Mattiolius, Lemerius, aliique Pharmaceutici quoddam celebre Blattion Byzantion describunt, ex quo nonnullae elapsis saeculis, uti ex cornu cervino, medicinae parabantur. Verum hoc Pharmacopolarum Blattion Byzantion nihil aliud est profecto, quam ipsum concharum, quas purpuras vocant, rostrum, uti cuilibet observare licet in Pharmacopolarum tabernis, & in tabulis ipsis incisis apud Mattiolium, aliosque huiusmodi Pharmaceuticos, & confirmat etiam Rondeletius lib. II. cap. XV. de Testaceis. Veri igitur simile est, antiquos rostrum conchae purpurae primum, & postea concham purpuram totam nomine Blattae donasse, & deinde nomen ipsum Blattae, & purpurae a conchis blattis, & purpuris ad purpureos ipsos colores, qui ex illis effingerentur, significandos transduxisse. Immo etiam coniectura probabili assequi possumus, cur Blattam rostrum conchae purpurae Graeci nuncupaverint. Audiemus Cap. XXII. conchas purpuras ceterarum concharum cortices, ut eas devorarent, solidissimo hoc suo rostro tundere, & effringere consuevisse. Vocavere igitur Graeci hoc rostrum Blattion a verbo βλαπτω, quod sibi vult laedere, & percutere, quasi rostrum reliquas conchas percutiens, & laedens significarent. Ab eadem voce βλαπτω felicius forsitan nostrum ipsum Italicum verbum *battere*, quam a quovis alio longius petito, & intorto etymo promanare videtur.

CAPUT XIX.

De discrimine Coloris coccinei, & purpureorum.

MAle coccineus color cum purpureis confundi consuevit. Omnes enim purpurei colores a coccineo, & nomine, & materia, & colore ipso longissime distabant. Et primum color coccineus, & purpureus, uti duo omnino distincti colores, nomine ipso ab antiquis scriptoribus distinguuntur. Plinius lib. XXXVII. cap. VII. *Unam, quae purpura radiet, alteram quae cocco.* Et lib. XIII. cap. XLVIII. *Vidimus iam & viventium vellera purpura, cocco, conchylio infecta.* Svetonius in Neronis vita. *Piscatus est reti aurato, purpura, coccoque funibus textis.* Lampridius in Diadumeni vita. *Hic ubi primum indumenta coccea, & purpurea, ceteraque castrensia Imperii insignia accepit.* Martialis lib. V. epig. XXIII.

Non nisi vel cocco madida, vel murice tincta
Veste nites, & te sic dare verba putas.

Et

Et in lib. III. epig. II.

Et te purpura delicata velet,
Et cocco rubeat ſuperbus index.

Secundo materia ipſa coccineus color, & purpurei longiſſime diſtabant. Nos cap. XXV. docebimus, colores purpureos conchis marinis confectos fuiſſe. Vidimus vero cap. XVI. coccineum colorem ex galla terreſtri, quae coccus appellabatur, eſſe profectum.

Tertio, colore ipſo differebant. Rubicundus erat color coccineus, uti cap. XVI. vidimus. Colores autem purpurei in omnes alias colorum partes ibant, quam in rubicundi partes. Aderat quidem, quam ſupra diximus, purpura rubicunda, ſed haec infrequens valde, utpote quae vigens tantum in Perſide, vel India, perraro in orbis Romani regiones tranſduceretur, & quae rubicunda purpura in orbis Romani regionibus aliquando conficeretur ope maioris ſucci buccinorum, quam purpurarum, (unde etiam Buccini purpura vocabatur) ita evanida erat, & obnoxia corruptioni, ut hoc nomine damnata ab omnibus vix ac ne vix quidem cognoſceretur. Ut autem clarius intelligatur, quantum coccineus color a purpureis omnibus (excepta Buccini rubicunda & inuſitata purpura) differret, liceat hic promere notiſſimam illam ſeptem naturae colorum ſeriem, qui primi vocantur, & a quorum mixtura ceteri omnes proficiſci putantur. En ſeriem ipſam.

Candidus	Purpura candida inuſitata.
Rubicundus.	Color coccineus. Inuſitata purpura rubicunda.
Croceus.	
Flavus.	Purpura conchyliata flava.
Viridis.	
Caeruleus.	Purpurae duae conchyliatae, caerulea ſaturatior, & caerulea dilutior.
Rubidus.	Purpura rubida.
Violaceus.	Purpura violacea.
Niger.	Purpura livida.
	Purpura nigra.

Natura ipſa relatae ſeriei veritatem ope Priſmatis, & Iridis certiſſime demonſtrat, uti Philoſophi non ignorant. Series ipſa ita eſt diſpoſita, ut a coloribus vividioribus profecta, & praeſertim a rubicundo colore, qui omnium eſt vividiſſimus, gradatim ad obſcuriores colores deſcendat, praeſertim ad violaceum, qui omnium eſt obſcuriſſimus. Supra rubicundum color nullus eſt alter vividior, ſi candidum excipias, qui candidus omnium fere colorum coniunctio eſt, quemadmodum etiam infra violaceum nullus eſt alter obſcurior color, ſi nigrum excipias, qui fere omnium colorum eſt privatio. Haec igitur veriſſima primorum naturae colorum eſt ſeries, quam diximus. Jam vero coccineus color, iam vero purpurei colores, iidem ipſi ſunt naturae, & priſmatis colores, aut ſucco cocci, aut ſucco concharum marinarum artificioſe confecti. Hinc coccineus color rubicundo priſmatis colori, flava purpura flavo, purpura caerulea caeruleo, purpura rubida rubido, purpura violacea violaceo, purpura livida, & nigra nigro priſmatis, & naturae colori adamuſſim congruent. Idem de conſenſu, & aequalitate colorum purpureorum, quos mixtos nominavimus, & de conſenſu, & aequalitate mixtorum parium colorum priſmatis dicendum, uti cuique facile eſt intellectu.

lectu. Cum itaque veriffimus fit confenfus, quem diximus, colorum naturae, & colorum factitiorum purpurae, & cocci, hinc fequetur artificiofos hofce colores eundem habuiffe vivacitatis gradum, quem naturae, & prifmatis colores oftendunt. Fiet fecundo, colorem coccineum ceteris omnibus coloribus vividiorem fuiffe, purpuram conchyliatam flavam vividiorem duabus purpuris conchyliatis caeruleis, & hafce ambas purpura rubida vividiores, & hanc vividiorem violacea, & violaceam denique livida, & nigra vividiorem fuiffe, eademque fimili ratione vivacitatis purpureos colores mixtos fuiffe omnino difpofitos. Fiet tertio, fuperiores tres purpuras conchyliatas caeruleam faturam, caeruleam dilutam, & flavam, vividiores quoque fuiffe, quam quatuor fubiectas purpuras rubidam, violaceam, lividam, nigram. Fiet quarto, ipfam purpuram Tyriam rubidam, quae magis, quam ceteri purpurei fimplices colores, cum rubicundo, aut coccineo colore confundi confuevit, ipfi nigro colori, aut ipfi nigrae purpurae, quam rubicundo colori, aut coccineo, magis affinem, & proximam fuiffe. Fiet quinto, ipfum Hyfginum colorem, qui prae ceteris purpurae coloribus mixtis, cum rubicundo, aut coccineo quoque confundi poffet, quique medius quidam color inter rubicundum, & rubidum fuerat, tantum colori rubido vivacitate fuperiorem fuiffe, quantum vivacitate ipfa colori rubicundo inferiorem.

Nec vero haec colorum purpureorum feries, & gradatio antiquos latuit. Quemadmodum enim color prifmatis rubicundus ceterorum omnium prifmatis ipfius colorum floridiffimus erat, ita nos audivimus Plinium dicentem in lib. XXI. cap. VIII., colorem coccineum aequo modo fuiffe ceterorum omnium colorum factitiorum vividiffimum. *Unum (colorem) in cocco, qui in rofis micat. Gratius nihil traditur afpectu*. Quemadmodum quoque color prifmatis flavus ceteris prifmatis ipfius inferioribus coloribus eft floridior, ita vidimus a Plinio eodem loco appellatam purpuram conchyliatam flavam, *conchyliorum vegetiffimam*, ideft omnium purpurae, & conchylii colorum floridiffimam. Uti quoque color prifmatis ipfius caeruleus inferiori rubido floridior eft, ita audivimus Ovidium Metamorphofeon lib. X. dicentem de flore hyacintho, *Tyrioque nitentior oftro flos oritur*, nimirum florem hyacinthum, hyacinthinamque purpuram conchyliatam caeruleam, omnino fplendidiorem fuiffe purpura Tyria, quæ rubida erat, uti vidimus. Denique quemadmodum colores ipfi prifmatis caeruleus, & flavus fubiectis coloribus rubido, & violaceo lucidiores erant, ita apud Plinium lib. XXI. cap. VIII. obfervavimus floridiores purpuras conchyliatas, caeruleas, & flavas, aufteriores vero purpuras rubidas, & violaceas antiquos exiftimaffe. *In conchyliata vefte.... gignitur laudatus ille pallor faturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto magis vellera efuriunt.... Buccinum Pelagio admodum alligatur, nimiaeque eius nigritiae dat aufteritatem.... Ita fit amethyfti color eximius ille.... At Tyrius Pelagio primum fatiatur.... Laus ei fumma color fanguinis concreti nigricans afpectu*. Si igitur numeris omnibus abfolutus eft confenfus colorum prifmatis naturalium, & colorum purpurae factitiorum, liquido etiam conftabit, illud difcrimen inter coccineum, & purpureos colores interfuiffe, quod in natura inter rubicundum intercedit, qui fplendidiffimus eft, & inter flavum, ceterofque prifmatis inferiores colores, qui gradatim obfcuriores videntur, ufque dum pervenerimus ad nigrum ipfum, qui eft omnium obfcuriffimus. Igitur colores omnes purpurei a coccineo, & appellatione, & materia, & colore ipfo, ideft numeris omnibus differebant. Et hinc maximum hoc difcrimen agnofcens J. C. Ulpianus bene definivit in L. *fi cui*

lana.

lana. Dig. de Legatis III., appellatione purpurae omne genus purpurae, five omnes, quotquot defcripfimus, purpureos colores intelligi poffe, nunquam vero coccineum colorem, qui ab illis, & nomine, & materia, & colore ipfo longiffime differret. *Purpurae appellatione omnis generis purpuram contineri puto, fed coccum non continebitur*.

Nec obftant teftimonia Ariftotelis, Vitruvii, Plinii, ceterorumque antiquorum, quae retulimus, quaeque videntur vocaffe purpuras aliquot rubicundas, quas nullas rubicundas, fed obfcuriores omnes nos diximus. Primo enim obfervandum, laudatos fcriptores forfitan de purpuris tantum rubicundis, five acutis effe locutos, quae fere inufitatae effent, eo quod facile evanefcentes, uti docuimus. Deinde animadvertendum, appellationem rubicundi, aut rubri, aut rufi coloris illis omnibus coloribus folere generatim tribui, in quibus rubicundus color aliquo modo mifceatur. Audiamus A. Gellium Noct. Attic. lib. II. cap. XXVI. *Simplices ifti rufus, & viridis colores fingula quidem vocabula, multas autem fpecies differentes habent.... Quippe qui rufus color a rubore quidem appellatus eft. Sed cum aliter rubeat ignis, aliter fanguis, aliter oftrum, aliter crocus, has fingulas rufi varietates Latina oratio fingulis, propriifque vocabulis non demonftrat, omniaque fignificat una ruboris appellatione..... Fulvus enim, & flavus, & rubidus, & phoeniceus, & rutilus, & luteus, & fpadix, appellationes funt rufi coloris, aut acuentes eum quafi incendentes, aut cum colore viridi mifcentes, aut nigro infufcantes, aut virenti fenfim albo illuminantes*. Verum enimvero colores omnes purpurei, quos retulimus, hujufmodi funt, ut in ipfis rubicundus color aliquo certe modo mifceatur. Ita color violaceus videtur ex nigro, caeruleo, & rubicundo mixtus, rubidus ex nigro, & rubicundo, caeruleus fatur ex caeruleo, & violaceo, caeruleus dilutior ex caeruleo, & rubicundo, & flavus denique ex albo, & rubro mixtus, idemque de coloribus purpureis dicendum, quos mixtos appellavimus, quod nimirum ex vicinioribus coloribus componantur, & conftent. Igitur cum audiuntur antiqui fcriptores aliquando vocare purpuras rubicundas, aut rubras, ne ftatim huiufmodi nomen rubri, aut rubicundi ad peculiarem vividiffimi rubicundi coloris fignificationem traducatur, fed ad generalem fignificationem eam, quae colores eos omnes continet, in quibus aliquo modo rubicundus effulget, quemque rubicundum colorem in purpureis coloribus fere omnibus aliquo femper modo effulgere diximus. Ita Cornelium Nepotem apud Plinium in lib. IX. cap. XXXI. audivimus rubram vocantem purpuram Tarentinam: *rubra purpura Tarentina*, quam vocatam violaceam audivimus ab Horatio lib. II. epift. 1.

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Ita quoque crocum rubrum dixit Virgilius Georgicon lib. IV. *crocumque rubentem*, & Ovidius Faftorum lib. I.

Nec fuerant rubri cognita fila croci:

Quem nos omnes oculis croceum, aut flavum videmus. Denique Virgilius ipfe eclog. III. rubrum dixit hyacinthum *fuave rubens hyacinthus*, quem ferrugineum, aut lividum vocavit Columella lib. X. verf. CCCV.

Sirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.

Quos ipfos flores caeruleos vocavit idem Columella eodem lib. X. verf. C.

Nec non & niveos & caeruleos hyacinthos.

& nigros vocavit ipfe Virgilius, eclog. X.

Et nigrae violae funt, & vaccinia nigra.

Immo

Immo ipſe Virgilius Georgicorum lib. IV. violas eodem tempore purpureas, & nigras appellare non dubitavit hiſce verbis, *violae ſublucet purpura nigrae*. Uſuvenit profecto apud antiquos ſcriptores, quod in communibus ſermonibus noſtris uſuvenire conſuevit, quibus modo rubra, modo nigra quaedam corpora appellamus, quae non minus rubrum, quam nigrum colorem aperiunt. Ita nos dicere non dubitamus aliquando nigrum ſanguinem, nigras uvas, mora nigra, & aliquando ſanguinem rubrum, rubras uvas, mora rubra, eo quod non minus niger, quam ruber color in hiſce corporibus interlucere videatur.

CAPUT XX.

De prima Cauſſa tot colorum purpureorum.

CAeli, & climatum diſcrimen prima erat cauſſa huiuſce varietatis, qua purpurei colores gaudebant. Marinae enim profecto conchae alios aliis regionibus, & climatibus ſuccos edebant.

Conchae Ponticae, Gallicae, & regionum ſimilium, quae ad ſeptemtrionem vergerent, duos tantum purpureos colores nigrum, & lividum reddebant. Jam enim audivimus Ariſtotelem cap. II. dicentem: Ετι δε εν μεν τοις βορειοις μελαιναι. *Purpurae in locis ad ſeptemtrionem verſis ſunt nigrae.* Nec non etiam Vitruvium: *Itaque quod (conchylium) legitur Ponto, & Gallia, quod hae regiones ſunt proximae ad ſeptentrionem, eſt atrum: progredientibus inter ſeptemtrionem & occidentem invenitur lividum.*

Conchae Italicae, & ſimilium climatum violaceum colorem purpureum referebant. Idem Vitruvius cap. IV. relatus: *Quod autem legitur ad aequinoctialem orientem, & occidentem*, (Vitruvius Italus erat, & de plagis orientalibus, & occidentalibus ſuae Italiae loquebatur) *invenitur violaceo colore*. Huiuſmodi colore profecto nitebat Italica purpura Tarentina teſte ipſo Horatio lib. II. epiſt. 1,

Lana Tarentina violas imitata veneno.

Hinc eodem violaceo colore etiam omnes alias Italicas purpuras ſplendere oportuit, quarum celebriores memorantur Syracuſana, Hydruntina, Ciſſenſis, Anconitana, & noſtra Ariminenſis. De purpura enim Syracuſana in Sicilia, & Ciſſenſi in Venetia, & Iſtria, (quae Ciſſa relata etiam a Plinio lib. III. cap. XXVI. eſt recens oppidum *Humago* in Iſtria ipſa,) mentionem facit ſic vocata Notitia Imperii, prout cap. LVI. obſervabimus, quemadmodum de Hydruntina loquitur Caſſiodorus, uti cap. LVIII. declarabimus. Purpuram vero Anconitanam memorat Silius Italicus Punicorum lib. VIII. eam Sidoniis, & Africis laudatiſſimis vix poſtponens:

Stat fucare colus nec Sidone vilior Ancon
Murice, nec Lybico.

Ariminenſem vero purpuram memorat etiam Feſtus in verbo *Trachali*: *Trachali appellantur muricum, ac purpurae ſuperiores partes, unde Ariminenſes maritimi homines cognomen traxerunt Trachali.* Immo Feſto etiam quoad hoc Trachalorum agnomen, quo antiqui Ariminenſes audiebant, fere concors eſt etiam Valerius Maximus lib. VII. cap. VII.: *Septitia quoque mater Tracholarum Ariminenſium filiis irata, in contumeliam eorum, cum iam parere non poſſet, Publio ſeni admodum nupſit, teſtamento etiam utroque praeterito: a quibus aditus Divus Auguſtus,*

& nuptias mulieris, & suprema iudicia improbavit. Nam haereditatem maternam filios habere iussit: dotem, quia non creandorum liberorum caussa coniugium intercesserat, virum retinere vetuit. Si ipsa aequitas hac de re cognoscere potuisset, iustiusne, aut gratius pronunciaret? Praetereundum tandem hic non est, hoc Trachalorum, aut Tracholarum agnomen a Graeca voce Τραχηλος, qua colla animalium Graeci indigitant, proficisci, & proinde forsan in Festo *Tracheli*; & in Valerio *Trachelarum* voces esse reponendas.

Conchae Laconicae, Tyriae, Asiaticae, Gaetulicae, Africanae, omniumque regionum, quae ad meridiem vergunt, rubidum colorem purpureum prodebant. Plinius alibi relatus lib. IX. cap. XXXVI.: *Liquoris hic minimi est in candida vena, unde pretiosus ille bibitur nigrantis rosae color sublucens... Color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens ..... rorem eum excipientes Tyrii. Praecipuus hic Asiae, in Meninge Africae, & Gaetulo littore Oceani, in Laconica Europae.*

Conchae Alexandrinae, Tyriae, Coae, earundemque omnium regionum ad meridiem vergentium etiam tres conchyliatos colores caeruleum saturum, caeruleum dilutiorem, & flavum edebant. Plinius lib. V. cap. XXIX.: *Nunc omnis eius (Tyri) nobilitas conchylio, atque purpura constat.* Plautus Pseudoli Act. I. Scen. II.:

Neque Alexandrina belluata conchyliata tapetia.

Juvenalis Sat. VIII.:

Spartana chlamys, conchylia Coa.

Conchae Rhodiae, & earundem regionum ad meridiem vergentium aliquem colorem purpureum rubicundum cudebant. Aristoteles cap. IX. relatus: Εν δε τοις νοτιοις ερυθραι. *Purpurae in regionibus ad meridiem spectantibus sunt rubrae.* Vitruvius quoque eodem capite relatus: *Quod vero (conchylium) meridianis excipitur regionibus, rubra procreatur potestate, & ideo hoc rubrum Rhodo etiam insula creatur, ceterisque huiusmodi regionibus, quae proximae sunt solis cursui.*

Conchae demum Persicae, & Indicae, ceterarumque huiusmodi regionum fere sub torrida zona degentium non tantum eundem rubicundum, sed & candidum colorem purpureum effundebant. Jam enim audivimus Plutarchum in cap. X. referentem Alexandrum magnum immensam vim purpurae rubrae, & candidae in Perside reperisse. Ad has quoque regiones pertinuere mirabiles purpurei colores, quos Rex Persarum Aureliano muneri misit, quorum Orbis Romanus nunquam antea similes viderat, quibusque comparatae Aureliani, & matronarum purpurae, cineris instar decolorari videbantur. Vopiscus in Aureliani Vita: *Tum genus purpurae, quod postea nec ulla gens detulit, nec Romanus orbis vidit, de quo saltem pauca libet dicere. Meministis enim fuisse in templo Jovis O. M. Capitolini pallium breve purpureum lanestre, ad quod cum matronae, atque ipse Aurelianus iungerent purpuras suas, cineris specie decolorari viderentur ceterae divini comparatione fulgoris. Hoc munus Rex Persarum ab Indis interioribus sumptum Aureliano muneri dedisse perhibetur, scribens: Sume purpuram, qualis apud nos est. Sed hoc falsum fuit. Nam postea diligentissime & Aurelianus, & Probus, & proxime Diocletianus missis diligentissimis confectoribus requisiverunt tale genus purpurae, nec tamen invenire potuerunt.*

CA-

CAPUT XXI.

De secunda Caussa tot colorum purpureorum.

ARtificii discrimen erat secunda, & proxima caussa varietatis tot colorum purpureorum. Et re quidem vera, ut hi diversi purpurei colores excuderentur, plurimi referebat diversa praeparatio, & diversa tinctura, quamvis eadem conchylia adhiberentur. Seneca Natur. Quaest. lib. I. cap. III.: *Sic enim & purpura eodem conchylio non in unum modum exit. Interest, quamdiu macerata sit, crassius medicamentum, an aquatius traxerit, saepius mersa sit, & excocta, an semel tincta:* Verum cum Plinius lib. IX. cap, XXXVI. post relatas nonnullas conchyliorum proprietates se tractaturum spondeat de diversis condendarum purpurarum artificiis: *Quod si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profecto se luxuria credat; nosque indiligentiae damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas, ut tanquam in vita frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, praemia vitae suae calleant:* hinc & nos huiusce diligentissimi observatoris vestigia legentes varia purpureorum colorum artificia disserere exordiemur, nullo tamen etiam antiquo scriptore praeterito, qui de hujusmodi artificiis verba fecerit.

CAPUT XXII.

De Conchis purpurariis.

UTebantur antiqui homines ad fingendos purpureos colores duobus conchyliorum generibus turbinatis, quorum primum buccinum, alterum purpura, aut pelagia appellaretur. Buccinum, non iam maius, quo sonus tubae editur, sed minus, os habebat rotundum, & in margine incisuris aliquot notatum, & prope petras, ac scopulos degebat. Purpura ornabatur septem aculeis in orbem quemlibet, non minus ac longo, & cavo rostro, qua linguam suam longissimam exerebat, quae omnia buccino deerant. Utrumque genus tot habebat orbes, quot annos. Cito grandescebant, anno magnitudinem complebant, septem annis vivebant, aqua dulci interibant, captae quinquaginta dies saliva sua vivebant. Incipit Plinius lib. IX. cap. XXVI. *Duo sunt genera. Buccinum minor concha ad similitudinem eius piscis, quo sonus editur, unde & caussa nominis a rotunditate oris in margine incisa. Altera purpura vocatur cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, qua efferatur lingua. Praeterea clavatum est ad turbinem usque aculeis in orbem septenis fere, qui non sunt in buccino, sed utrisque orbes totidem, quot habent annos: vivunt annis plurimum septenis. Lingua purpurae longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captae diebus quinquagenis vivunt saliva sua. Conchae omnes celeriter crescunt, praecipue purpurae, anno magnitudinem implent. Buccinum non nisi petris adhaeret, circaque scopulos legitur. Purpurae nomine alio pelagiae vocantur.* Aristoteles de hist. animal. lib. V. cap. XV. Εχουσι δε και τα επικαλυμματα κατα ταυτα αμφοτερα. και τα αλλα τα στρομβωδη, εκ γενετης. Παντα νεμονται δε εξαιροντα την καλουμενην γλωτταν υπο το καλυμμα· Το δε μεγεθος της γλωττης εχει η πορφυρα μειζων δακτυλου, ω νεμεται, και διατρυπτει τα κογχυλια, και το αυτης οστρακον.

εςι δε και η πυρφυρα και ο κηρυξ αμφοτερα μακροβια· ζη γαρ η πορφυρα περι ετη εξ, και καθ' εκαςον ενιαυτον φανερα εςιν η αυξησις τοις διαςημασι, τοις εν τω οςρακω της ελικος. Operculum idem oris tam huic utrique generi (buccinorum, & purpurarum) *adhaeret, quam ceteris turbinatis omnibus. Pafci quoque exferta lingua appellata fub illo operculo folent. Longior digito lingua haec purpuris eft, qua pafcitur, & tum conchulas, tum etiam fui generis teftam perforare poteft. Tempus vivendi & purpuris, & buccinis longum. Annos enim fex purpurae vivunt, & fingulis annis incrementum earum patet per orbes, quos totidem, quot annos habent.* Eadem refert Athenaeus Deipnofoph. lib. III. cap. VI. VII.

Plurimi nummi ad Tyrum pertinentes, quos referunt Vaillantius de Coloniis, auctor Mufaei Theupoli, aliique, & aliquot etiam nummi pertinentes ad familiam Purpureonum gentis Furiae, quos refert Thefaurus Morellianus inter gentis ipfius Furiae nummos, eleganter praefeferunt modo concham purpuram fuis illis aculeis ornatam, modo Buccinum aculeis carens, iuxta ac Plinium, & Ariftotelem defcripfiffe vidimus. Nos unum, & alterum ex hifce Tyriis nummis, tertium vero gentis Furiae familiae Purpureonum prima hujus libelli fronte exhibuimus ex ipfo Vaillantio, & Thefauro Morelliano depromptos, nobifque a fummo amico & populari Cl. Viro Petro Burghefio in celebri fuo Mufeo pluries patefactos.

Conchae purpurae, aut potius buccina, quae in primis duobus nummis exhibentur, ad celebrem officinam Tyriae purpurae profecto adludunt, uti concha purpura, quae in fecundo nummo exhibetur, ad cognomen familiae Purpureonum clariffime adludere videtur. Sed Avercampium in dicto Thefauro Morelliano differentem audiamus: *Furia gens Fufia primum dicta pronunciatione antiquiore, dein Fouria, ex antiquiffimis fuit... Quum minus recte fcorpionem pro concha Tyria alii edidiffent, ut Urfinus, Patinus, Vaillantius, Morellius docuit ratione cognominis concham Tyriam exprimi..... Male Patinus in primo familiae Furiae nummo Fur repofuit pro litteris Pur, ab Urfino ita recte datis, ac nihil aliud, quam initiales cognominis Purpureo exponentibus, cuius certiffimum indicium in ipfo nummo deprehendimus, concham fcilicet Tyriam, purpuram ex fe generantem, minime vero fcorpionem, quem infculpferunt...... De animalculo vero falli Perizonium, qui fpinas conchae pedes animalculi putaffe videtur, oftendit Morellius: In primo Furiae gentis nummo inter capita equorum, & aurigam non animalculum eft, fed certiffime conchylium, ex cuius cruore fiebat purpureus color, quo adluditur ad cognomen huius gentis Purpureo. Conchylium iftud alias faepiffime exhibetur in Tyriorum nummis, ceu patet ex Vaillantii Coloniis, ubi figura illius recte omnino exhibetur.* Addimus nos in Tyri nummis, quos exhibuimus, argumentum maius conchae purpurae, five buccini videri modo Herculem leonina pelle, & clava ornatum, modo canem, quos purpurae inventores fuiffe fabellae Tyriae referunt, uti cap. LI. erit narrandum. Addimus quoque, nos animadvertiffe, peccari ab omnibus fere rei antiquae nummariae recentibus fcriptoribus, qui Tyri, aut Purpureonum nummos exprimentes, animalculum, aut aliud ignotum fignum loco conchae purpurae, quam debuerant, obtrudunt.

Plures vero erant harum concharum fpecies. Plinius eodem loco: *Earum* (*purpurarum*) *genera plura pabulo, ac folo difcreta. Lutenfe putri limo, & algenfe enutritum alga, viliffimum: utrifque melius Tenienfe in Tenei maris ora collectum. Hoc quoque tamen etiamnum levius, atque dilutius: calculofae appellantur*

a cal-

a calculo maris mire apto conchyliis, & longe optimum purpuris dialutense, idest vario soli genere pastum. Aristoteles eodem loco: Εισι δε των πορφυρων γενη πολλα· Και ενιαι μεν μεγαλαι, οιθ' αι περι τον Σιγειον και Λεκτον· Αιδε μικραι, οιθ' εν τω Ευριπω, και περι την Καριαν· Και αι μεν εν τοις κολποις μεγαλαι, και τραχειαι.... Γινονται δ' ενιαι των μεγαλων, και μναιαι. Αι δ' εν τοις αιγιαλοις, και περι τας ακτας το μεν μεγεθος γινονται μικραι· *Genera purpurarum plura, & nonnullae magnitudine augentur ingenti, ut quae ad Sigeum, & Lectum (Idae promontoria) gignuntur. Aliae parvae, ut quas Euripus fert, & Caria. Quae in pelago degunt, magnae, scabraeque sunt..... Nonnullas ex magnis vel ad pondus minae evadere novimus. Parvae ad littora, & oras reperiuntur.*

Adeo autem numerosa erat quondam huiusmodi buccinorum, & purpurarum familia, ut maria, & littora omnia hisce conchyliis referta viderentur. Plinius loco eodem: *Conchylia, & purpuras omnis ora atterit.* Anonymus fere aetate Caroli magni vivens relatus a Cl. Muratorio in Dissert. XXIV. tom. II. Antiq. medii aevi: *Conquilium nascitur in omne mare, plusquam in insula, in his lacis: conchula habet in se locum sanguinis, & sanguis rubeus porfirizontas, ex quo porfira tinguitur.* Utebantur vero veteres hisce conchyliis etiam in cibum, eaque inter delicatiores epulas statuebant. Macrobius Saturnal. lib. II. cap. IX. seriem eduliorum referens, quae apposita fuerunt in adiiciali coena, quam Metellus Flamen instruxerat ceteris Flaminibus, Virginibusque Vestalibus, inter cetera edulia etiam *murices, & purpuras* commemorat. Apuleius in Apologia fragmentum Ennii recitat ex libro, qui inscribebatur *Phageticon*, sive de eduliis, in quo loca enumerantur delicatioribus piscibus celebriora, & in quo regio Atarna, uti sapidiorum buccinorum, & purpurarum ferax ita describitur:

Calvaria pinguia Atarnae,
Purpura, muriculi, mures, dulces quoque echini.

Ita quoque Lucilius apud Nonium in verbo *Ostrea*:

Ostrea nulla fuit, non purpura nulla Pelori.

Horatius lib. II. Sat. IV.

Murice Baiano melior Lucrina Peloris.

Martialis lib. XIII. epigr. LXXXVII.

Murices
Sanguine de nostro tinctas ingrate lacernas
Induis, &, non est hoc satis, esca sumus.

Columella designat etiam piscinarum locum in maritimis fundis ad nutriendos cibi gratia murices, purpurasque. Ita ille lib. VIII. cap. XVI. *Limosa regio planum educat piscem, velut soleam, rombum, passerem: eadem quoque maxime idonea est conchyliis, muricibus, & ostreis purpurisque.* Idem affirmant etiam Iulius Pollux Onomastici lib. VI. cap. IX. segm. XLVII., & Athenaeus Deipnosoph. lib. III. cap. VI. VII.

Utebantur etiam veteres hisce conchyliis ad medicinam, uti tradidere Plinius lib. XXXII. cap. IX. X., Dioscorides lib. II. cap. IV. V. VI., & Serenus Samonicus Carm. XLIV.

CAPUT XXIII.

De piscatione concharum purpurariarum.

PLurimis modis autem veteres hujusmodi conchylia piscabantur. Nonnulli carnibus ranarum simplici hamo additis eas captabant. Plinius lib. XXXII. cap. V. *Carnibus earum (ranarum) vel hamo additis praecipue purpuras certum est allici.* Alii autem in alto iaciebant textum quemdam concharum clusilium, aut bivalvarum, quae a purpuris promissa lingua admorsae, illico magna vi se claudentes, etiam linguam purpurarum comprimebant, quae proinde purpurae impeditae, & haerentes una cum conchis illis extrahebantur. Plinius lib. IX. cap. XXXVI. *Capiuntur autem purpurae parvulis, rarisque conchis textu veluti nassis in alto iactis. Sunt iis esca clusiles, mordacesque conchae, quales videmus has semineces, sed redditas mari, avido hiatu reviviscentes. Appetunt eas purpurae, porrectisque linguis infestant. At illae aculeo exstimulatae claudunt sese, comprimuntque mordentes: ita aviditate sua purpurae tolluntur.* Hoc piscationis genus absque naxis administratum respuere videtur Aristoteles dicto loco: Οι μεν ουν αρχαιοι προς τοις δελεασιν ου καθιεζον ουδε προσηπτον τους κυρτους, ωστε συνεβαινεν ανεσπασμενην ηδη πολλακις αποπιπτειν. οι δε νυν, προσαπτουσιν, οπως εαν αποπεση, μη απολυηται, μαλιστα δε αποπιπτει, εαν πληρης η. κενης δε ουσης, αποσπασθαι χαλεπον. *Veteres nassam escae adiunctam demittere non solebant: itaque saepe accidebat, ut purpura iam extracta decideret. At homines nostrae aetatis adiungunt nassas, ne, si decidat, absolvatur: quod tunc potissimum evenit, cum plenissima est: nam si inanis sit, difficile se avellere potest.* Idem fere confirmat Aelianus de natura animal. lib. VII. cap. XXXIV.: Η πορφυρα λιχνον εστιν ισχυρως, ωστι και εχει γλωτταν προμηνεστεραν, και διειρει δια παντος ουπερ αν και δυνηται, και δια ταυτης ελκει οσα αν και εσθιει· Και δια ταυτης δε αλισκεται, και ο τροπος της θηρας εκεινος εστι· Διαπλεκεται κυρτις μικρα μεν, πυκνη δε· και εντος εχει στρομβον τη πορφυρα το δελεαρ, και διειρεται ουτος εν τη κυρτιδι μεση· Αγωνισμα ουν τη πορφυρα διατειναι την γλωτταν εστι, και εφικεσθαι αυτου· και αναγκη πασαν αυτην προβαλλειν, ει μελλοι μη αμαρτησεσθαι, ον γλιχεται, λαβειν· και εκβαλλουσα την γλωτταν εκμυζα, ειτα διωδησεν εαυτην. η γλωττα υπο πλησμονης, και εξελκυσαι αδυνατος εστιν αυθις, μενει τοινουν αλουσα· και ο πορφυρευς αισθομενος, εθηρασε δευτερος υπο της λιχνειας την προειρημενην· *Purpura vehementer edax est, longam habet linguam, eaque penetrat quaecumque potest, & attrahit, quae comedit: eadem etiam capitur. Capiendi modus eiusmodi est. Parva nassa denso contextu contexitur: intus in media nassa strombus piscis, illecebra, appenditur ad eam alliciendam. Purpura igitur maiorem in modum linguam distendere contendens eo pertinere, & strombum ipsum adsequi conatur, & ne ab esca, quam ligurit, aberret, omnem eam necesse habet exserere: itaque, ipsa exserta, sugit escam, quoad plenitudine intumescentem iterum retrahere non possit: unde fit, ut eam piscator liguritione irretitam comprehendat.* Iulius denique Pollux Onomastici lib. I. cap. IV. sequentem piscandi haec conchylia rationem describit: Τα δε νυν οι φοινικες ουτω τησωσι το ζωον, και το εριον κρουνυνθες δηλουσιν ως προς την οψιν ανθειν· Σχοινιον πλεξαμενοι παμμηκες τε, ισχυρον τε, και καρτερον, ως ενθαλαττευειν δυνασθαι, τουτω συνεχεις ωσπερ κωδωνας εξαρτωσιν εκ μετριων διαστηματων, κυψελας εκ σπαρτου τινος η σχοινου διαπλεξαμενοι δασειαι δ' εισι τα κατα την εισοδον· τα γαρ

των

των σπαρτων, η των σχοινων τελη περι τοις στομασι των κυψελων εξεπιτηδες ανεχειν εωσιν, ώς τω μεν παριοντι ραδιως ειπειν, και διιστασθαι, αναχωρησιν δε εις τουμπαλιν, μηδε αναστροφην τω σαρελθοντι ενδιδοναι· ταυτας τας κυψελας δελεασαντες οι πορφυρεις εν τοις πετρωδεσι καθιασι, το καλωδιον φελλου τινος εξαψαντες ως αν εχειν το θηραμα· διαλιποντες δε νυκτα, και δη εφημερευσαντες ως επι το πολυ, τας κυψελας εμπλεως των ζωων ανελκυσιν· *Ceterum Phoenices animal hoc sic capiunt, lanamque tinctam uti florentem exhibent. Funem enim complicantes, & longum, & validum, qui in mare perdurare possit, cui tintinnabulorum instar certo quodam ordine, & intervallo vasa aliqua e scirpo, funibusque contexta appendunt, quorum ingressus quidem patulus, scirporum enim, funiumque capita de industria prominere sinunt, ut ingredienti animali ad intrandum, & dirimendum facilia sint, regressum vero, & conversionem non permittant. Et haec vascula escis impleta purpurarum piscatores inter saxosa loca demittunt, funem de subere quodam, ut capta animalia sustineat, suspendentes, hisque per noctem, & diem nonnunquam relictis, postea conchis referta subtrahunt.*

Utrumque vero hoc conchyliorum genus nefas erat a primo vere ad canicu-lae ortum piscari. Circa enim caniculae ortum tricenis diebus omnino latebant, ut partus suos educerent, verno autem tempore, licet reperirentur, cum tamen eo tempore aut cerificationibus, & favaginibus condendis, aut ovis deponendis incumberent, ita effoeto succo donabantur, ut hic ad tingendas purpuras ineptus omnino haberetur, additque Plinius, hanc observationem plerosque artificum purpurariorum vix tunc animadvertere consuevisse, licet id plurimi ad nobiliores purpuras edendas referret. Ita illa eodem loco, *Purpurae latent, sicut murices, circa canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cuiusdam cerae salivant. Simili modo & murices... Capi eas post canis ortum, aut ante vernum tempus, utilissimum, quoniam, cum foetificavere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinae ignorant, cum summa vertatur in eo*. Minutius rem ipsam differit Aristoteles laudato loco, nisi quod errat, ut solet, existimans, haec conchylia ex putri limo procreari, contra ac rectissime nostri homines sentiunt, qui etiam haec conchylia, uti omnia animantia, ex ovis prognasci, & favagines, favos, aut cerificationes, quae in mari reperiuntur, esse ovorum plenissima receptacula arbitrantur. Ita igitur ille: Αι μεν ουν πορφυραι, του εαρος συναθροιζομεναι εις ταυτο, ποιουσι την καλουμενην μελικηραν· τουτο δ᾽ εστιν οιον κηριον, πλην ουχ ουτω γλαφυρον, αλλ᾽ ωσπερ αν ει εκ λεπυριων η ερεβινθων λευκων πολλα συμπλακειεν· ουκ εχει δε ανεωγμενον πορον ουδεν τουτων· ουδε γινονται εκ τουτων αι πορφυραι, αλλα φυονται και αυτα και τα αλλα εκ της σηψεως και ιλυος οστρακοδερμα. τουτο δε συμβαινει ωσπερ αποκαθαρμα, και ταυταις και τοις κηρυξι, κηριαζουσι γαρ και οι κηρυκες..... Αφιασι γαρ, αρχομενα κηριαζειν, γλισχροτητα μυξωδη, εξ ων τα λεπυριωδη συνισταται. ταυτα μεν ουν απαντα διαχειται. αφιησι δε ο ειχεν, εις την γην. και εν τουτω τω τοπω γινεται εν τη γη συσταντα πορφυρια μικρα, α εχουσαι αλισκονται αι πορφυραι επ᾽ αυτων. ενια δ᾽ ουπω διηκριβωμενα την μορφην. εαν δε πριν εκτεκειν αλωσιν, ενιοτε εν ταις πορμισιν οπου ετυχεν εκτικτουσιν, αλις εν τω αυτω ουσαι, ωσπερ εν τη θαλαττη, και δια την στενοχωριαν γινονται οιονει βοτρυς... αλισκονται δε του εαρος οταν κηρυαζωσιν· υπο κυνα δε ουχ αλισκονται (ου γαρ νεμονται) αλλα κρυπτουθιν εαυτας, και φολευουσι.:.. οταν δε κηριαζωσιν αι πορφυραι, τοτε χειριστον εχουσι το ανθος. *Purpurae verno tempore eundem in locum se colligentes condunt, quam favaginem nominant, quae velut favus est apum,*

apum, verum non ita elegans, ſed quaſi ex putaminibus cicerum alborum, multa inter ſe compoſita ſtruem unam ſua cohaeſione coagmentarint. Nullum iis patet foramen, neque ex iis purpurae enaſcuntur, ſed tum purpurae, tum etiam reliqua teſtis incluſa, e limo fere, & materia putreſcente oriuntur. Illa vero coagmentatio favo ſimilis, tamquam purgamentum, tam iis, quam buccinis evenit; nam buccinis quoque favificare in more eſt... Emittunt enim, cum ſuos ordiuntur favos, mucorem quemdam, ex quo putamineae cellulae illae conſiſtunt. Haec ergo rupta, diffuſaque omnia humorem, quem continebant, in terram demittunt, mox eo, quo effuderint loco, gignuntur purpurulae, exordio admodum exiguo conſiſtentes, quas ſibi annexas gerunt, quae grandes capiuntur: nonnullae etiam forma nondum diſtincta cernuntur, ſi forte prius, quam pepererint, capiantur. Foetus interdum per crates, & tegetes, non qualibet elidunt, ſed congregatae eodem, ut facere in mari ſolent: itaque per anguſtiam, veluti uvae ſpecie, foetus conformantur.... Capiuntur tempore verno, cum favos exſtruunt. Caniculae tempore nullae fere capiuntur: (non enim tunc paſcuntur) ſed ſe abſcondunt, ac latent... Cum favificant purpurae, tunc deterrimum habent florem.

CAPUT XXIV.

De praeparatione concharum purpurariarum.

LAborioſam piſcationem laborioſior praeparatio ſequebatur. Praemittendum autem, non totum purpurarum corpus fuiſſe aptum coloribus purpureis tingendis. Parvula enim tantum ſucci copia ad purpureos tingendos colores adhibebatur, quae contineretur in vena, aut veſcica quadam textu ſpiſſiore, & candido compoſita, & in mediis purpurae faucibus exſiſtente, quaeque parvula ſucci copia iccirco flos ab antiquis appellaretur. Reliquum vero purpurarum corpus tamquam omnino ad tincturam ſterile, & ineptum abiiciebatur, Plinius eodem loco: *Sed purpurae florem illum tingendis expetitum veſtibus in mediis habent faucibus, Liquoris hic minimi eſt in candida vena, unde pretioſus ille bibitur nigrantis roſae color ſublucens. Reliquum corpus ſterile.* Ariſtoteles eodem loco: Το δε ανθος (αι πορφυραι) εχουσιν ανα μεσον της μηκωνος και του τραχηλου, τουτων δ' εστιν η συμφυσις πυκνη. το χρωμα δε ιδειν ωσπερ ομην λευκος, ον αναφαιρωσι.... διατεινει δ' αυτην, ωσπερ βλεφα· τουτο δε δοκει ειναι το ανθος. η δε αλλη συμφυσις οιον στυπτηριας. *Florem ſuum (Purpurae) inter papaver dictum, & collum continent, textu ſpiſſiore, aſpectu veluti membranae candicantis, quam detrahunt..... Eadem videtur, ut vena, idque flos ille celeber putatur: reliquum contextus velut alumen eſt.*

Flos vero, ſive illius venae, aut veſcicae ſuccus, ſi premeretur, contrectantium manus inficiebat, nigerque erat, veluti atramentum, in purpuris regionum ad ſeptentrionem vergentium, rubidus vero aliquantulum, nimirum ruber atrore multo mixtus, erat in purpuris regionum ad meridiem vergentium. Ariſtoteles laudato loco: Και το ανθος αυτων, αι μεν πλεισται μελαν εχουσαι, ενιαι δ' ερυθρον μικρον... ετι δε εν μεν τοις βορειοις μελαιναι, εν δε τοις νοτιοις ερυθραι, ως επι το πλειστον ειπειν.... θλιβομενος δε (βλεφα), βαπτει, και ανθιζει την χειρα. *Flos earum (purpurarum) magna ex parte niger, ſed nonnullis rubidus puſillum... Partes item aquiloniae purpuras nigras, auſtrinae rubras magna ex parte ferunt.*

Tingit

Tingit haec (*vena*) *preſſa*, *&* *inficit manum*. Vitruvius alibi ſaepe relatus: *Quod* (*conchylium*) *legitur* ... *ad ſeptemtrionem*, *eſt atrum* .... *inter ſeptemtrionem*, *& occidentem*, *eſt lividum* ... *ad orientem*, *& occidentem* .... *violaceo colore* .. *meridianis regionibus* ..... *rubra procreatur poteſtate*. Maimonides relatus a Bocharto Hierozoicon part. II. lib. V. cap. IX. *Sanguinem* του *chilzon* (*purpurae*) *afferunt*, *qui piſcis eſt coloris techeleth*, *atri ſanguinis*, *inſtar atramenti*, *qui in mari ſalſo reperitur*.

Extrahebant autem corpora purpurarum e teſtis, maiora quidem manu, minora vero vel ferramentis, vel trapetis frangebant, ea tamen lege, ut purpurae ictu uno occiderentur; nam ſi paullatim ſcinderentur, ſuccus ille coloratus, ſive flos, evomebatur cum vita, aut evanidus, & ineptus tincturae evadebat. Julius Pollux loco ſupra relato: Επειτα κοψαμενοι το οστρακον εν ταυτω και την σαρκα. *Teſtam deinde una cum carne contundentes*. Vitruvius pluries repetito loco: *Ea conchylia*, *cum ſunt lecta*, *ferramentis ſcinduntur*. Plinius quoque citato loco: *Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt*, *minores trapetis frangunt*. Ariſtoteles ipſe ſupra memorato loco: Τας μεν ουν μικρας μετα των οστρακων κοπτουσιν· ου γαρ ραδιον αφελειν· των δε μειζονων περιελοντες το οστρακον, αφαιρουσι το ανθος.. σπουδαζουσι δε ζωσας κοπτειν· εαν γαρ πριν κοπτειν προτερον αποθανη, συνεξεμει το ανθος, διο και φυλαττουσιν εν τοις κυρτοις, εως αν αθροισθωσι, και σχολασωσιν. *Parvas tundunt cum teſtis*: *non enim detrahere facile eſt*: *maiorum florem teſta ablata detrahunt* .... *Dant operam*, *ut vivae frangantur*, *nam ſi prius*, *quam fregeris*, *exſpirarint*, *florem omnem cum vita evomunt*. *Quapropter ſolent eas aſſervare in naſſis*, *dum ipſae ſe colligant*, *atque requieſcant*. Aelianus de hiſt. animal. lib. XVI. cap. I.: Ανηρ πορφυρευς οταν θηραση πορφυραν, ουκ εις ανθρωπων τροφην, αλλ' εις εριον βαφην, ει μελλει μενειν η εκ του ζωου χροα δευσοποιος, και δυσεκνιπτος, και οια τε εσται την βαφην εργασασθαι γνησιαν αλλ' ου δεδολωμενην, μια λιθου καταφορα διαφθειρει την πορφυραν αυτοις οστρακοις. Εαν δε κουφοτερα η πληγη γενηται, καταλειφθη δε το ζωον ετι εμπνουν, αχρειος εστιν εις την βαφην αναποθεισαν εις τον της σαρκος ογκον, η αλλως εκρυεισαν. Τουτο τοι και Ομηρος οιδε, φασι. και τους αποθνησκοντας αθροως μια πληγη τω της πορφυρας θανατω καταλαμβανεσθαι φησι. το αδομενον εν τοις εαυτου μετροις αναμελπων εκεινος. Ελλαβε πορφυρεος θανατος, και μοιρα κραταιη. *Purpurarius infector*, *ſi poſtquam purpuram non in hominum cibum*, *ſed ad tingendas lanas comprehenderit*, *inexhauſtum velit fieri colorem*, *&* *perfecte tinctum*, *uno ſaxi ictu purpuram interimit*. *Quod ſi levior plaga inferatur*, *&* *etiam nunc ſpirans relinquatur*, *atque iterum lapide percutiatur*, *ad tincturam fit inutilis*, *nam ex eo dolore tincturam amittit*. *Quod quidem ipſum praeclare Homerum intellexiſſe dicunt*. *Iccircoque uno ictu celeriter morientes purpurea morte affici ait*, *pervulgatum ſuis verſibus illud canens*: *Cepit hunc purpurea mors*, *&* *Parca robuſta*.

Divellebantur inde manu hae venae a corpore purpurarum, ſi hae purpurae forent magnae, & ea divulſione caput a ventre purpurarum ipſarum ſeparabatur. Si vero minores forent purpurae, integra purpurarum corpora adhibebantur, non enim eas venas in parvis divellere facile erat. Eodem loco Plinius: *Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt*, *minores trapetis frangunt*. Eodem loco etiam Ariſtoteles: Τας μεν ουν μικρας μετα των οστρακων κοπτουσιν. ου γαρ ραδιον αφελειν. των δε μειζονων περιελοντες το οστρακον, αφαιρουσι το ανθος. διο και χωριζεται ο τραχηλος και η μηκων. μεταξυ γαρ τουτων το ανθος, επανω της

κοιλου-

κλουμενης κοιλιας. αφαιρεθεντος τοινυν αναγκη διηρησθαι. *Parvas tundunt cum testis: non enim detrahere facile est: maiorum florem testa ablata detrahunt. Quamobrem evenit, ut collum a ventre separetur: flos enim positus inter haec est, supra eam partem, quam ventrem appellant: itaque detracto flore dividantur partes istae, necesse est.*

Tum aeedem hae venae sale triduo macerabantur, cuius salis ratio erat sextarii unius, sive unciarum viginti in singulas venarum centenas (potius denas, aut vicenas) libras. Plinius loco eodem: *Eximitur postea vena, quam diximus, cui addi salem necessarium sextarios ferme in libras centenas. Macerari triduo iustum. Quippe maior vis tanto, quanto recentior.* Pollux citato loco: Ταριχευσαντες τε επι δευσοποιαν. *Sale condiunt ad tincturam.*

In plumbeas cortinas hinc venae istae iniiciebantur, & aqua ea ratione infundebatur, ut amphora, sive librae octoginta aquae in singulas centenas quinquagenas venarum libras sufficere existimarentur. Ita liquida mixtura fiebat, cuius fere tertia pars aqua, duae tertiae partes venis constarent. Plinius ipse: *Singulis aquae amphoris centenas, atque quinquagenas medicaminis libras aequari.*

Demum plumbeae istae cortinae lento igni longinquae fornacis fervere sinebantur, & inter fervendum despumabantur frusta carnis, quae venis adhaesisse necesse erat, quaeque ipse idem fervor a venis divellebat. Post decimum denique diem incipiebant succi illi efflorescere, ut aiebant antiqui, nimirum colores purpureae tincturae aptos ducere incipiebant. Periculum intincto vellere laneo elutriato factum demonstrare omnino poterat, an succi ad eum maturitatis locum devenissent, qui spei quaesitarum purpurarum satisfacere videretur. Plinius eodem loco: *Fervere in plumbo..., ac modico vapore torreri, & ideo longinquae fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas haesisse venis necesse est, decimo ferme die liquatis, cortina vellus elutriatum mergitur in experimentum. Hoc donec satisfiat, uritur liquor.*

Addit eodem loco Plinius purpurarum succum inter fervendum factum fuisse viridem, post fervorem nigerrimum: *Immatura, viridique cortina..., nimiaeque eius* (idest Pelagii) *nigritiae.*

Eamdem cocturam brevius describit Pollux eodem citato loco: Υδατι την ατην εκκαθηραντες, ενεψουσιν εμπυρω λεβητι το θηραμα το θαλαττιον. *Aqua immunditiem omnem purgantes in ferventi lebete hoc marinum animal coquunt.* Nec non Maimonides supra relato loco, nisi quod hic ulterius cimoliam, aut alia huiusmodi pigmenta in cortinam indi consuevisse affirmat: *Cum fimbriarum thecheleth* (seu purpuram) *infecturi sunt, lanam sumunt, quam in calce maceratam, & subinde lotam, donec sit nitida, in sapone elixant, atque aliis huiusmodi, quomodo infectores solent, ut lana colorem imbibat. Quo facto sanguinem* του *chilzon afferunt, qui piscis est coloris thecheleth, atri sanguinis, instar atramenti, qui in mari salso reperitur. Et sanguinem in cortina ponunt cum pigmentis variis, cimolia puta, atque aliis huius generis pro more infectorum. Et postquam elixus est, lanam in eum immergunt, donec fiat caelo concolor.* Eamdem quoque cocturam, muria, aut aqua marina in salis locum suffecta, describit relatus Anonymus apud Muratorium Differt. XXIV. Antiq. medii aevi. *Collicitur autem sic. Tolle conquilium, & coquet ipsum sanguinem cum carnibus, & tolle moriam de mare, aut salismorie, & componis in vas, & dimittis.*

Vitruvius autem relato loco, sale, & coctura omissa, purpurarum succum refert

refert in mortariis tantum tritum fuiſſe, circumfuſo melle, ne materia ſitiret, & denſaretur: *Ea conchylia, cum ſunt lecta, ferramentis ſcinduntur, e quibus plagis purpurea ſanies, uti lacryma profluens, excuſſa in mortariis terendo comparatur ... Id autem propter ſalſuginem cito fit ſiticuloſum, niſi mel habeat circumfuſum*. Immo Plutarchum quoque in Alexandri magni vita audivimus affirmantem, Perſas ſale, & coctura omiſſa, in purpuris rubicundis mel adhibuiſſe, in purpuris vero candidis oleo albo uſos fuiſſe: Αιτιον δε τουτου φασιν ειναι το την βαφην δια μελιτος γινεσθαι των αλουργων, δι' ελαιου δε λευκου, των λευκων. *Cuius rei cauſſam eſſe dicunt, quod purpurae rubicundae tinctura melle paretur, tinctura autem purpurae candidae oleo albo*.

Ita denique hanc ſucci purpurarum praeparationem nobis deſcribit Caſſiodorus lib. I. epiſt. II., & ipſe ſalituram, & cocturam ſilentio praeteriens: *Si perſcrutator Hydruntini maris intuſa conchylia ſolemniter condidiſſet apto tempore, acervus ille Neptunius, generator florentis ſemper purpurae, ornator ſolii, aquarum copia reſolutus imbrem aulicum flammeo liquore laxaret*. Forſitan autem plura artificiorum genera, eaque omnia ad colores purpureos condendos aeque utilia antiquitus obtinebant.

Mirum profecto, & Plinium, & ceteros omnes, quos hoc capite adduximus, ſcriptores, unius praeparationis purpurarum ſucci mentionem feciſſe, nullam vero praeparationis ſucci buccinorum. Nos vero credimus, eaſdem leges, quae in ſucco purpurarum parando adhiberentur, in ſucco quoque buccinorum ad tincturam inſtituendo adhibitos fuiſſe, & quod Plinius, & Ariſtoteles relatis locis omnia communia fuiſſe buccinis, & purpuris aſſeruere, prout hoc, & ſuperiori capite eſt demonſtratum, & quod eadem colorati ſucci vena, aut veſcica utrumque genus donaretur, prout capite ultimo obſervabimus, & quod denique revera uterque ſuccus & purpurarum, & buccinorum in purpureis coloribus tingendis adhiberetur, prout ſequenti capite videbimus. Id tantum diſcriminis autem fuiſſe arbitror, quod purpurarum ſuccus, inter fervendum viridis, poſt decimum fervoris diem niger fieret, buccinorum vero ſuccus, viridis quidem inter fervendum, ſed rubicundus fere, & coccineus poſt decimum fervoris diem evaderet, teſte ipſo Plinio citatis locis: *Immatura viridique cortina .... Buccinum .... Pelagio admodum alligatur, nimiaeque eius nigritiae dat auſteritatem illam, nitoremque, qui quaeritur, cocci*.

C A P U T X X V.

De tinctura colorum purpureorum.

ABſoluta huiuſmodi ſuccorum praeparatione tandem ad tincturam ipſam colorum purpureorum manus admovebatur. Sed obſervandum prius, antiquos non iam lanam netam, aut textam, ſed rudem tantum coloribus purpureis infeciſſe. Plinius lib. IX. cap. XXXVIII. id primum demonſtrat affirmans, lanam ſemel tinctam ante carminari conſueviſſe, quam ſecundo mergeretur. Iam vero lana rudis, non vero neta, aut texta carminari poteſt. *Quinis lana potat horis, rurſuſque mergitur carminata, donec omnem ebibat ſaniem*. Vidimus ſuperiore capite Maimonidem referentem, lanam puram fuiſſe prius calce maceratam, tum lotam, inde ſaponis lixivio ſubiectam, & aliis huiuſmodi praeparationibus ſubactam,

ctam, quibus, ut lana colorem melius imbiberet, infectores uti solebant. Haec autem omnia in lana rudi, non autem in neta, aut texta usuvenire poterant. *Lanam sumunt, quam in calce maceratam, & subinde lotam, donec sit nitida, in sapone elixant, atque aliis huiusmodi, quomodo infectores solent, ut lana colorem imbibat.* Propertius lib. IV. eleg. III. Arethusam inducit colo nentem fila lanea iam purpureo Tyrio colore infecta:

Noctibus hibernis castrensia pensa laboro,
Et Tyria in radios vellera ducta suos.

Immo Homerus ipse Odysseae lib. VI. vers. CCCVI. Alcinoi filiam nobis exhibet purpuream lanam nentem:

Ηλακατα στρωφωσ' αλιπορφυρα, θαυμα ιδεσθαι.
Pensum versans purpureum mirabile visu.

Hoc posito, ad tincturam purpurarum, & prius purpurae violaceae accedamus. Ut purpuram violaceam itaque conderent antiqui, immittebant prius lanam in cortinam succo rubicundo buccinorum repletam quinque horarum spatio, & postea extractam, & carminatam in cortinam nigro succo purpurarum plenam rursus mergebant, quousque illis succis ubique pervasa, & fere satiata, & ebria fuisset facta. Plinius eodem lib. IX. cap. XXXVIII.: *Concharum ad purpuras, & conchylia eadem quidem est materia, sed distat temperamento .... Quinis lana potat horis, rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiaeque eius nigritiae dat austeritatem illam, nitoremque, qui quaeritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum altero excitatur, aut stringitur ..... Ita fit amethysti color eximius ille.*

Ut vero purpuram Tyriam rubidam inficerent antiqui, prius lanam rudem e converso immittebant in cortinam succo purpurarum plenam eodem quinque horarum spatio, non iam vero cum succus esset excoctus, & omnino niger, sed cum adhuc esset immaturus, & viridans, & hinc eamdem extractam, & carminatam iterum in cortinam rubicundo buccinorum succo repletam mergebant, quousque tota penitus quoque madefacta, & satiata appareret. Idem Plinius: *At Tyrius Pelagio primum satiatur immatura, viridique cortina, mox permutatur in buccino. Laus ei summa color sanguinis concreti nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens.*

Hoc igitur inter tincturam violaceae, & rubidae purpurae discrimen erat, ut violacea prius succo buccinorum, inde purpurarum mergeretur, rubida vero Tyria prius purpurarum, deinde buccinorum succo madesceret.

Summa vero, & ratio liquidae mixturae ad tingendas hasce duas purpuras requisita haec erat, ut buccinorum librae biscentum, purpurarum librae centum, & decem, libris decem vellerum tingendis sufficere putarentur. Idem Plinius: *Summa medicaminum in libras X. vellerum, Buccini CC., Pelagii CX.* Observandum hic vero, hisce medicaminibus adiungendam fuisse aquam ea ratione, ut tertia pars aqua, duae tertiae partes medicaminibus constarent, uti superiori capite est enarratum. Hinc si ea ratione libris CC. buccinorum librae C. aquae, & libris CX. purpurarum librae LV. aquae erant adiungendae, liquida mixtura exsurgebat librarum CCC. buccinorum, & librarum CLXV. purpurarum, atque ita in totum mixtura librarum CCCCLXV. exsurgebat, quae decem libris lanae tingendis sufficere putaretur. Observandum etiam, hanc mixturam librarum

CCCCLXV.

CCCCLXV. longo decem dierum fervore forſitan ad pauculas craſſi glutinis libras fuiſſe redactam, cujus quantitatem ignoramus, ſed quam tamen uſu edocti fuerant antiqui neque craſſius, neque aquatius medicamen conſtituere, quamque optime decem libris lanae tingendis ſuppetere eſſet compertum.

Ut tingerent vero antiqui conchyliatas purpuras caeruleam ſaturatiorem, ſive hyacinthinam, caeruleam dilutiorem, ſive molochinam, & flavam, uti vidimus, madefaciebant lanam rudem in una cortina ſucco purpurarum plena, omnino omiſſa cortina buccinorum, quae buccina nullo modo in hiſce conchyliatis coloribus tingendis adhibebantur. Plinius ipſe: *In conchyliata veſte cetera eadem ſine buccino.*

Ratio vero, & ſumma ſucci purpurarum, qua uterentur in hiſce conchyliis tingendis, erat dimidium illius ſucci, qui in tingendis purpuris violaceis, & rubidis adhibebatur. Atque ita cum in iſtis purpuris violaceis, & rubidis CX. librae ſucci purpurarum adhiberentur, in purpuris conchyliatis caeruleis ſaturatioribus, caeruleis dilutioribus, & flavis tantum LV. librae ſucci purpurarum in ſingulas libras X. vellerum tingendas adhibebantur. Aqua vero, quae in iiſdem LV. libris ſucci purpurarum miſcebatur (procul dubio eadem tertiae partis ratione) lotio, aut potius iure temperari conſuevit. Idem Plinius proſequitur: *In conchyliata veſte cetera eadem ſine buccino, praetereaque iure temperatur aqua pro inviſo humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur.*

Atque ita, quemadmodum maxima ſuccorum abundantia, quae erat CCCCLXV. librarum, uti vidimus, reddebat duas auſteriores purpuras violaceam, & rubidam, ita minima ſuccorum exiguitas, quae erat LV. librarum, aut ad ſummum librarum LXXIII. adiecta tertia parte aquae lotio aut iure permixta, tres praebebat floridiores conchyliatos colores caeruleum ſaturum, caeruleum dilutum, & flavum, qui ideo ſemiplenae purpurae habebantur, & ad hoc tincturae, & coloris diſcrimen ſignificandum colores conchylii, non purpurae dicebantur, uti etiam cap. XII. innuimus. Concludit Plinius: *Sic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto magis vellera eſuriunt.*

Dibaphae, vel bis tinctae purpurae nominabantur ab antiquis ſcriptoribus. Cornelius Nepos apud Plinium lib. IX. cap. XXXIX. *Huic ſucceſſit dibapha Tyria.* Tibullus lib. IV. eleg. II.

Mollia caris
Vellera det ſuccis bis madefacta Tyros.

Lucanus Pharſaliae lib. X.:

Strata micant, Tyrio quorum pars maxima fuco
Cocta diu, virus non uno duxit aheno.

Sidonius Apollinaris Carm. XV:

Cuius bis coctus aheno
Serica Sidonius fucabat ſtamina murex.

Sed nunc clare intelligere poterimus, quid ſibi velint relati, aliique plurimi ſcriptores, qui dibaphas, ſeu bis tinctas purpuras nominarunt. Dibapharum igitur, aut bis tinctarum purpurarum nomine indigitant unas purpuras violaceas, & rubidas, quae duobus ſuccis purpurarum, & buccinorum, duabuſque cortinis tingebantur, non vero purpuras conchyliatas caeruleas ſaturas, caeruleas dilutas, aut flavas, quae una cortina, & uno ſucco purpurarum, eoque exiguo, nullo vero modo cortina, & ſucco buccinorum tingerentur.

Alto

Alto premit ſilentio Plinius colores nigros, lividos, rubicundos, candidos, eorumdemque tincturam. Dicemus tamen, quod veri ſimilius ſit. Tinctura purpurarum nigrarum, & lividarum duobus forte modis uſuveniebat, nimirum vel natura, vel artificio. Natura quidem caeli, cum nempe purpurae in Gallia, in Ponto, ceteriſque regionibus ad ſeptentrionem vergentibus tingerentur, quibus locis purpurarum, & buccinorum ſucci nigriore colore producerentur, uti cap. XX. animadvertimus. Artificio vero, cum maior quantitas nigri ſucci purpurarum, quam ſucci rubicundi buccinorum adhiberetur. Quoties enim data erat ratio librarum CC. rubicundi ſucci buccinorum, librarum CX. nigri ſucci purpurarum, ut fierent colores rubidi, & violacei, ſi maior quantitas ſucci nigri purpurarum, minor vero ſucci rubicundi buccinorum adhiberetur, profecto nigrae, aut lividae purpurae, ut quivis videt, fuiſſent educendae. Tinctura quoque purpurarum rubicundarum, aut candidarum vel natura, vel artificio uſuvenire poterat. Natura, cum purpurae in Perſide, in India, ceteriſque huiuſmodi regionibus ad meridiem declinantibus inficerentur, quibus locis purpurarum, & buccinorum ſucci vividiori rubicundo colore fulgerent, uti cap. XX. vidimus. Artificio vero, cum maior quantitas rubicundi ſucci buccinorum, quam nigrioris ſucci purpurarum adhiberetur, & maxime adiecto melle purpuris rubicundis, & adiecto oleo albo purpuris candidis, uti Perſae, & Indi ſolebant iuxta Plutarchi teſtimonium, quod cap. X. retulimus.

Hinc facile etiam erui poterit colorum purpureorum tinctura, quos mixtos vocavimus, & quorum etiam tincturam reticuit Plinius. Scimus enim ex poenitentia enatos iſtos colores, & artifices, cum aliquem ex ſimplicibus purpureis coloribus ſuo artificio iam confectum, tamquam minus ſplendidum, reprobaſſent, eum veluti diffingentes, & delentes alium ſimplicem purpureum colorem altero artificio induxiſſe: verum tali ratione neque unum, neque alterum colorem ſimplicem purpureum, ſed medium quemdam defluxiſſe colorem utrique ſimplici aſſimilem, eumque mixtum colorem caſu ita enatum placuiſſe, & poſtea ex induſtria non caſu procudi conſueviſſe. Plinius relato lib. IX. cap. XLI.: *Poenitentia hoc primum debuit inveniſſe, artifice mutante quod damnabat: inde ratione nata votum quoque factum e vitio portentoſis ingeniis, & gemina demonſtrata viā luxuriae, ut color alius operiretur alio, ſuavior ita fieri, leniorque dictus.*

Cum igitur artifices lanam prius buccinorum, dein purpurarum ſucco mergentes violaceum colorem condidiſſent, iterum lanam ipſam prius purpurarum, deinde buccinorum ſucco mergentes, quaſi colorem Tyrium rubidum producturi, ex hac artificiorum mixtura medium quemdam colorem inter violaceum, ac rubidum Tyrium depromebant, qui ideo Tyriamethyſtinus, aut Tyrianthinus vocaretur.

Ita quoque cum rubidum Tyrium intincta prius lana in ſucco purpurarum, deinde buccinorum confeciſſent, iterum intincta eadem lana in uno exiguo purpurarum ſucco, lotio tantum, aut iure temperato, & buccinorum ſucco omiſſo, tres medios colores excudebant, unum, qui medius eſſet inter Tyrium rubidum, & caeruleum ſaturum, alterum, qui medius eſſet inter Tyrium rubidum, & caeruleum dilutum, alterum denique, qui inter eumdem Tyrium rubidum, & flavum medius eſſet.

Demum cum prius ſucco purpurarum, deinde buccinorum fucata lana Tyrium ipſum rubidum paraſſent, in coccineum ſuccum mergentes, colorem quemdam medium inter rubidum, & rubicundum, & inter purpureum, & coccineum colorem, qui Hyſginus color eſt, efficiebant. CA-

CAPUT XXVI.

De foetore purpurarum, & Purpurariis.

LAnas vero ita infectas gravissimo pisculento foetore oluisse omnino oportuit. Plinius lib. IX. cap. XXXV.: *Virus grave in fuco*. Martialis lib. II. epigr. XVI.

Quid torus a Nilo, quid Sidone tinctus olenti?

Idem Martialis lib. I. epigr. L.:

Olidaeque vestes murice.

Hinc Strabo Geogr. lib. XVI. ob plurima baphia aerem Tyri graviorem affirmat. πολυ γαρ διηνεγκαι πασων η τυρια καλλιστη πορφυρα.... και δυσδιαγωγον μεν ποιει την πολιν η πολυπληθια των βαφεων. *Tyria enim purpura optima omnium perhibetur . . . Maxima huiusmodi officinarum multitudo urbem reddit paullo graviorem.*

Denique Martialis ipse lib. IV. epigr. IV. purpurarum foetorem etiam graveolentiorum corporum paedori comparat. En totum ipsum Epigramma:

Quod siccae redolet palus lacunae,
Crudarum nebulae quod Albularum,
Piscinae vetus aura quod marinae,
Quod pressa piger hircus in capella,
Lassi bardaicus quod evocati,
Quod bis murice vellus inquinatum,
Quod ieiunia Sabbatariorum,
Maestorum quod anhelitus reorum,
Quod spurcae moriens lucerna Ledae,
Quod ceromata faece de Sabina,
Quod vulpis fuga, viperae cubile,
Mallem, quam, quod oles, olere, Bassa.

Hinc Cassiodori temporibus, ut ipse ait lib. I. epist. II., conchae istae non iam statim ac occisae fuissent, ut Aristotelis, & Plinii tempore usuveniebat, sed sex fere post mensibus, quam intreiissent, (& certe quam coctae fuissent,) ad tincturam vocabantur, idque adeo, ut teter ille pisculentus odor, quem diximus, interea evanesceret, nec in purpureas vestes transiret. *Mirum est, substantiam illam morte confectam cruorem de se post spatia tam longi temporis exsudare, qui vix solet vivis corporibus vulnere sauciatis effluere. Nam cum sex pene mensibus marinae delitiae a vitali fuerint vigore separatae, sagacibus naribus nesciunt esse gravissimae, scilicet ne sanguis ille nobilis aliquid spiraret horroris.* Hinc ab antiquis omnino tollendus erat hic foetor odoratis aromatibus, quibus aromatibus purpuream lanam ante perfunderent, quam eam nerent, texerent, aut in vestes inducerent. Et haec profecto caussa erat, qua odoratae purpurae omnes ob antiquis gestarentur. Martialis lib. IX. epigr. LXIII.:

Tinctis murice vestibus quod omni
Et nocte utitur, & die Philenis,
Non est ambitiosa, nec superba,
Delectatur odore, non colore.

Enarrabimus cap. XXIX. iam pridem in sepulcro prope Romam purpureas vestes aromatum plurimo odore adhuc fragrantes, quae idipsum confirment, fuisse repertas.

Nomen

Nomen *Purpurarius* in inſcriptionibus antiquis apud Gruterum, alioſque inſcriptionum collectores legitur. Caelius Rhodiginus lib. VIII. cap. XI. purpurarum piſcatores hos Purpurarios fuiſſe contendit. Eques vero Orſatius Marmorum eruditorum part. II. inſcriptionem adfert, in qua nomen *Purpurarius* legitur, & fidem facit, in marmore inſcriptionis ampullam quamdam, & lancem prominentes videri, illam nimirum tamquam purpureum ſuccum excoctum, & diffuſum continentem, iſtam vero iam purpura tinctam lanam ad vendendum appendentem. Igitur Purpurarius non purpurarum captor, aut piſcator, ſed infector fuit. Confirmat rem Iulius Pollux Onomaſtici lib. V. cap. XXXIII.: Ο δε καταβαπτων αυτα πορφυροβαφ☉. *Qui vero haec tingit, purpurarius* (vocatur). Nec non Aelianus de natura anim. lib. XVI. cap. I.: Ανηρ πορφυρευς οταν θηρατι πορφυραν, ουκ εις ανθρωπων τροφην. αλλ' εις εριον βαφην. *Purpurarius, ſi poſtquam purpuram non in hominum cibum, ſed ad tingendas lanas comprehenderit.* Immo compertum eſt, piſcatores purpurarum non Purpurarios, ſed Murilegulos fuiſſe vocatos. Adeſt in Codice Iuſtinianeo Titulus VII. libri XI. de Murilegulis, & Gynaeciariis, quem cap. LVI. deſcribemus.

CAPUT XXVII.

De mutatione verſicolori colorum purpureorum.

PUrpurae ita fucatae quatuor ſummis dotibus excelluere, quae cuivis facile admirationem iniiciant. Harum prima color quidam verſicolor fuit, quem nos Itali *cangiante* appellamus.

Anno DXXXVII. ab urbe condita, Q. Fabio, T. Sempronio Coss., ardente ſecundo Punico bello lex Oppia lata eſt, cujus haec erat ſententia iuxta T. Livium lib. XXXIV. cap. I.: *Ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet, neu veſtimento verſicolori uteretur.*

Duabus apud Latinos ſignificationibus vox *verſicolor* gaudebat. Apud poſteriores Latinos veſtis verſicoloria eam veſtem ſignificabat, quae album ſuum naturalem colorem in quemcumque ſive conchyliis, ſive herbis factum colorem mutaſſet, quemadmodum colorea veſtis eam ſignificabat, quae album naturalem colorem ſuum adhuc ſervabat. Haec ſignificatio apud Iuriſconſultos maxime reperitur, & praeſertim apud I. C. Ulpianum in L. LXX. §. de verſicoloribus tit. III. de Legatis, & apud I. C. Paullum in L. LXXVIII. §. Coccum, eodem tit. de Legatis. Sed apud antiquiores Latinos vox *verſicolor* procul dubio eam veſtem tantum ſignificabat, quae colore illo vario, & inſtabili ornabatur, quem nos *cangiante* appellamus. Plinius lib. XXVIII. cap. VIII. de Chamaellonte loquens, qui ſemper colorem mutare putatur: *Nullum animal pavidius exiſtimatur, & ideo verſicoloris mutationis.* Idem Plinius lib. IX. cap. XVII. agens de mullo piſce. *Mullum expirantem verſicolori quadam, & numeroſa varietate ſpectari.* Cicero Finium lib. III. de pavonum, & columbarum pennis verſicoloribus: *Ut pennae pavoni, ut plumae verſicolores columbis.* Tertullianus cap. III. de Pallio, de iiſdem pavonibus verba faciens: *Omni ſyrmate ſolutior, qua caudae iacent, multicolor, & diſcolor, & verſicolor, toties mutanda, quoties movenda.* Quintilianus metaphorice in prooemio lib. VIII.: *Illa translucida, & verſicolor quorumdam elocutio.* Virgilius Aeneidos lib. X. de politis armis vario colore fulgentibus dicens:

Aſtur

Astur equo fidens, & versicoloribus armis.

Denique idem Sidonius Apollinaris lib. I. epist. X., licet aetatis longe posterioris, agens de irroratarum herbarum iride:

Aut sub versicoloribus figuris
Vernans herbida crusta sapphiratos
Flectit per prasinum vitrum lapillos'.

Antiquissima vero aetas legis Oppiae caussam dicit, eamdem legem procul dubio ita protulisse vocem hanc *versicolor*, ut colorem varium, & mutabilem ostendat. Observandum deinde per hanc legem non herbaceas, sed purpureas tantum vestes fuisse vetitas. Apparet enim primo legem Oppiam latam, ut domesticis sumptibus sublatis viri aptiores essent ad iuvandam pecunia rempublicam, quae rebus omnibus tunc indigebat. Livius eodem loco: *Apparet ob inopiam, & miseriam civitatis, quia omnium privatorum pecuniae in usum publicum vertendae erant, istam legem scriptam*. Verum haec domesticorum sumptuum diminutio haberi quidem potuisset, si purpurae fuissent vetitae, quae immenso venibant, uti cap. XLVIII. videbimus, non vero si colores herbacei vetiti fuissent, qui minimi emebantur, uti cap. L. demonstrabimus. Sed immo conceptis verbis ipse Livius purpuram tantum nomine versicolorium vestimentorum a lege Oppia vetitam affirmat'. Ita enim ille Catonem inducit in legem dicentem : *Quid honestum dictu saltem seditioni praetenditur muliebri? Ut auro, & purpura fulgeamus, inquiunt*. Ita deinde inducit Tribunum Valerium pro lege loquentem : *Purpura viri utemur .... feminis dumtaxat purpurae usum interdicemus?* Si igitur lex Oppia & purpureos, & herbaceos colores vetuisset, vox ejusdem *versi color* omnem factitium colorem procul dubio significaret. Sed cum lex Oppia unos purpureos colores vetuerit, hac etiam ratione eiusdem vox *versicolor* varium, & mutabilem colorem purpurarum significat, & ostendit.

Et profecto res ita est. Antiquae purpurae non semper suos plurimos, quos diximus, colores ostentabant, sed immo totae nigrae e conspectu, sive contra spectatae, suos illos optimos colores violaceos, rubidos, caeruleos, flavos, aliosque sive simplices, sive mixtos, quos enarravimus, tunc tantum aperiebant, cum illae suspicerentur, cum nempe ex imo ad summum, aut aliis huiusmodi statibus aspicerentur, id quod in versicoloribus omnibus usuvenire consuevit. Plinius lib. XXXVII. cap. IX. genus quoddam amethystorum damnat, quod suspectu colorem violaceum non ostenderet, quemadmodum in purpureis coloribus usuvenisse adfirmat: *Quintum (genus amethystorum) ad viciniam crystalli descendit albicante purpurae deiectu. Hoc & minime probatur, quando praecellens debet esse in suspectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roseus nitor*. Idem Plinius lib. IX. cap. XXXVI. clarius dicit, purpuram rubidam Tyriam fuisse nigram aspectu, & tantum suspectu rubidam, idest cum ex imo ad summum spectaretur: *Color sanguinis concreti nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens*. Seneca Naturalium Quaest. lib. I. cap. V. postquam colores Iridis caelestis affirmavit omnes versicolores esse, (quod quibusdam reflexionis angulis aspiciantur, quibusdam vero evanescant) statim eosdem Iridis colores purpureis coloribus aequiparat, qui quoque, ut ipse ait, extolli, & suspendi, nimirum in angulo ipsius reflexionis radiorum collocari debent, alio omni statu evanescentes: *Sunt etiam quidam colores, qui ex intervallo vim suam extendunt. Purpuram Tyriam, quo melior, saturiorque est, eo oportet altius teneas, ut fulgorem suum ostendat.*

dat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, ostendit. Macrobius Saturnal. lib. II. narrat, querenti Augusto obscuritatem purpurae Tyriae venditorem dixisse, extolli, & suspici eam oportuisse, ut color eius optimus rubidus videretur, eique ita multo sale respondisse Augustum ipsum: *Cum de Tyriae purpurae, quam emi iusserat* (Augustus) *obscuritate quereretur, dicente venditore: erige altius, & suspice: his salibus usus est. Quid ergo? Ut populus Romanus dicat me bene cultum, in solario ambulaturus sum?* Hic vero animadvertisse liceat, hunc artificem, qui purpuram nigriorem Augusto vendidit, illum fortasse Cn. Hiaium Doryphorum fuisse, qui purpurarius Augusti nominatur in hac inscriptione apud Muratorium pag. DCCCCIII. n. VIII. Cn. HIAIVS. DORYPHORVS. PVRPVRARIVS AVGVSTI. Plinium quoque dixisse vidimus in lib. IX. cap. XXXVI. de Tyria purpura loquentem: *Nigrantis rosae color sublucens*; & Virgilium Georgicon lib. IV. describentem amelli florem: *Violae sublucet purpura nigrae*. Haec autem Virgilii, & Plinii verba *sublucet*, & *sublucens*, aliaque similia plurimorum scriptorum verba, quae passim occurrunt, liquidissime etiam demonstrare videntur, flavos, caeruleos, rubidos, violaceos, aliosque purpureos, quos diximus, colores non semper apparuisse, sed tantum inter quamdam obscuram nigritiem, iuxta varios vestis status identidem effulsisse, uti in versicoloribus omnibus contingit. Erant igitur purpurae omnes versicolores, idest nigrae aspectu, suspectu vero, aut transverso conspectu vel violaceae, vel rubidae, vel caeruleae, vel flavae, vel alio ex relatis coloribus donatae apparebant, uti quoque caelestis Iris, herbarum iris, arma polita, columbarum, & pavonum plumae, nigrae quoque aspectu sunt, suspectu vero, aut despectu, aut transverso conspectu, nimirum propriis reflexorum radiorum angulis constitutae, iisdem flavis, caeruleis, rubidis, violaceis coloribus statim laetissimae apparent, uti cuique est notissimum.

CAPUT XXVIII.

De splendore colorum purpureorum.

PUrpurarum colores nedum erant varii, aut versicolores, sed etiam ignei, splendentes, & scintillantes, quae secunda erat eorum dos. Iam primum enim versicolores omnes colores semper lucere, & coruscare quisque novit. Audivimus deinde Plinium lib. XXXVII. cap. IX. describentem purpuram violaceam simillimam amethystis, & proinde earumdem amethystorum vivido fulgore donatam: *Principatum amethysti Indicae tenent... Caussam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, priusquam eum degustet, in violam desinat, fulgorque quidam in illa sit purpurae, non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Indicae absolutum felicis purpurae colorem habent.* Immo observandum, eodem loco Plinium asseverare, fulgorem purpurarum ex toto fuisse igneum, eumque igneum purpurae fulgorem in amethystis Indicis integrum effulsisse, in ceteris fuisse desideratum: *Fulgorque quidam in illa sit purpurae, non ex toto igneus..... Indicae absolutum felicis purpurae colorem habent.*

Vidimus quoque eumdem Plinium lib. XXXVII. cap. IX. genus quoddam amethystorum damnantem, quod illis non esset fulgor ille purpureus, qui fulgori vividissimi carbunculi similis esse consuevit: *Quintum* (amethystorum genus) *ad vici-*

viciniam cryftalli defcendit, albicante purpurae deiectu. Hoc & minime probatur; quando praecellens debet effe in fufpectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter rofeus nitor. Claudianus in IV. Honorii Confulatum non folum flammas arcanas purpurae amethyftinae, & caeruleae nuncupat, quafi purpuras violaceas, & caeruleas non minus verficolores, quam corufcantes more flammae diceret, fed etiam eumdem igneum fplendorem effe affirmat tam Sidoniis purpuris, quam gemmis Rubri, aut Indici maris:

Amethyftus ineft, & fulgor Iberus
Temperat arcanis hyacinthi caerula flammis.
Quis iunxit lapides oftro, quis mifcuit ignes
Sidonii, Rubrique maris?

Verba quoque *fulgor*, *nitor*, *fplendor*, *ardor purpurae*, *purpura fulgens*, *nitens*, *fplendens*, *ardens*, quibus femper antiqui fcriptores ad purpuram indigitandam utuntur, quaeque verba ubique in eorum libris proftant, veriffimam hanc, quam dicimus, purpureorum colorum fcintillationem, & corufcationem aequo modo clariffime oftendunt. Hinc etiam Ovidius Faftorum lib. VI. purpureorum colorum fplendorem almae lucis ardori comparat:

Laetaque purpurea luce refulfit humus.

Nec non Catullus in Epithalamio Pelei, & Thetidis:

Purpureaque procul nantes a luce refulgent.

Hinc etiam Horatius ode II. lib. III. purpurae nitorem ipforum fiderum ardentiffimae fcintillationi anteponit:

Nec purpurarum fidere clarior
Delenit ufus.

Si autem hae purpurae, uti flammae, gemmae, & fidera etiam in umbra corufcabant, facile cuivis eft intellectu, quot innumerabilibus radiis fulgentiffimae iftae purpurae ad folem pofitae emicarent, & uti fol ipfe arderent. Id confirmat Claudianus in IV. Honorii Confulatum:

Veftis radiato murice folem
Combibit.

Nonnus etiam Dionyf. XL. v. CCCIX. fcintillas maris, & humidum ignem purpuras vocat, ut flammeam illam fcintillationem, qua fulgerent, vividiffime exprimeret. Sic inquit:

Και Τυριης σκοπιαζε δεδευμενα φαρεα κοχλω,
Πορφυρεους σπινθηρας απο τιζοντα θαλασσης,
Ηχι κυων αλιεργος επ' αιγιαλλοισιν ερεπτων
Ενδομυχον χαροπηισι γενειασι θεσκελον ιχθυν,
Χιονεας μορφυρε παρηιδας αιματι κοχλου,
Χειλεα φοινιξας διερω πυρι,
Et Tyria confpexit tincta veftimenta concha
Purpureas fcintillas eiaculantia maris,
Ubi canis in mari laborans in littore comedens
— *Intus latentem fulvis maxillis divinum pifcem*
Niveas purpurabat genas fanguine conchae
Labia cruentans humido igne.

Et vividius Iulius Pollux Onomaftici lib. I. cap. IV: Χαιρει δε ηλιω ομιλουσα της πορφυρας βαφη. και η ακτις αυτην αναπυρσευει, και πλειω ποιει και

φαιδ

φαιδροτεραν την αυγην, εκφοινισσομενην εκ του ανω πυρος. Sole autem gaudet purpurae tinctura. Et lux eam inflammat, splendoremque eius reddit pleniorem, splendidiorem, & caelesti igne coruscantem.

Primis huiusce libri capitibus iam satis a nobis demonstratum est, purpuram violaceam violae, rubidam sanguini concreto, caeruleam saturam hyacintho, caeruleam dilutam flori malvaceo, flavam calthae, aliasque purpuras aliis hujusmodi floribus, & corporibus fuisse similes. Ea tamen coloris tantum, non vero splendoris similitudo fuit existimanda. Illi enim flores, & corpora colores fixos, constantes, & inertes tantum ostendunt. Purpurae autem colores eosdem vividissimos, & fere radiantes gerebant. Tanto igitur purpurae floribus, & corporibus ipsis praestiterunt, licet colore similes, quanto colores naturae versicolores, vividi, & scintillantes iisdem naturae coloribus fixis, constantibus, & inertibus antecellere conspiciuntur. Erant igitur purpurei colores non tantum versicolores, & varii, sed etiam coruscantes, & ardentes, quemadmodum colores Iridis caelestis, iridis herbarum, armorum politorum, columbarum, & pavonum, ignitae flammae, gemmarum coruscantium, stellarum, & scintillantissimi solis ipsius, qui coruscantes colores procul dubio purpureorum colorum, de quibus loquimur, vividissimae, & unicuique adhuc spectabiles, & admirandae imagines certissime sunt habendae.

CAPUT XXIX.

De immortalitate colorum purpureorum.

Tertia purpureorum colorum dos erat immortalitas. Et profecto sal, oleum, & bitumen marinum, quibus madent conchylia, & corpora maritima omnia, diuturnitatem, & tenacitatem quamdam fere indelebilem coloribus purpureis praebere debuerunt. Cassiodorus lib. I. epist. II. autumat prius vestes, quam vestium ipsarum purpureos colores consumi consuevisse: *Haec cum infecta semel substantia perseverat, & nescit ante subtrahi, quam vestis possit absumi.* Priscus Philosophus Lucretius lib. VI. de doctrina nostrorum hominum circa corporum attractionem loquens, valida cohaesione picis, glutinum, & calcis arena mixtae enarrata, statim tenacissimam colorum purpureorum cohaesionem addit, qui purpurei colores ea vi, ut ipse ait, lanae commiscebantur, & adhaerebant, ut infinitae omnes maris aquae ad eosdem colores vel delendos, vel saltem minuendos nullo modo suppetere potuissent:

Purpureusque colos conchylii iungitur una
Corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam,
Non si Neptuni fluctu renovare operam des,
Non mare si totum velit eluere omnibus undis.

Refert Appianus Alexandrinus in libro de bello Mithridatico triumphasse Pompeium de Mithridate, chlamyde Alexandri magni indutum, ut aiebant: Αυτος δε ο Πομπηιος επι αρματος ην, και τουδε λιθοκολλητου, Χλαμυδα εχων, ως φασιν, Αλεξανδρου του Μακεδονος. *Pompeius ipse curru vehebatur gemmis, auroque splendens, chlamyde, ut aiunt, Alexandri Macedonis indutus.* Audivimus Plutarchum in eiusdem Alexandri magni Vita referentem, hunc Regem Susis occupatis ibi reperisse immensam purpurarum vim, quae recentissimae viderentur, licet

licet bifcentum prius annis ibi repofitae fuiffent: Οπου φασι και πορφυρας Ερμιονικης ευρεθηναι ταλαντα πεντακισχιλια, συγκειμενης μεν εξ ετων δεκα δεοντων διακοσιων, προσφατον και το ανθος ετι και νεαρον φυλαττουσης. *Ubi aiunt, reperta fuiffe quinque millia talenta purpurae Hermionices ante annos* CXC. *ibi repofitae, & florem, ac colorem recentem adhuc fervantis.* Narrat Plinius lib. VIII. cap. XLVIII., praetextam purpuream, qua Servius Tullus fignum Fortunae ornaverat, duraffe DLX. annis ufque ad mortem Seiani, qui Tiberii celeberrimus minifter fuit, eoque longiffimo temporis fpatio nec purpureum illius veftis colorem ullo modo dilapfum effe, nec ullum teredinum damnum fubiffe, quibus teredinibus fortaffe marinum ipfum fal, oleum, & bitumen inimicum effet: *Servii Tullii praetextae, quibus fignum Fortunae ab eo dicatae coopertum erat, duravere ad Seiani exitum; mirumque fuit, nec defluxiffe eas, nec teredinum iniurias fenfiffe annis* DLX. Refert Pignorius in fuis annotationibus ad librum Cartarii de imaginibus Deorum, anno MDCVI. prope Romam monumentum quoddam deteƈtum, quod Attilii Calatini fuiffe tunc temporis eft creditum, & in eo duas veftes laneam, & fericam purpureo colore infeƈtas repertas fuiffe. Reliquiae harum veftium purpurearum fervantur adhuc Romae in Mufeo Collegii Romani, & Pifauri in Mufeo CL. Equitis Annibalis ex Abbatibus Oliverii Iordanii, quem libens volens honoris cauffa nomino. Pallidulus erat harum veftium color, fimilifque colori foliorum aridorum, quem colorem procul dubio tot faeculorum aetas, ipfiufque humeƈti fepulcri fitus produxerat. Veftis lanea quibufdam purpureis latis fafciis, five taeniis diftinƈtas habebat oras, & proinde toga praetexta erat, uti cap. XLI. videbimus. Color vero purpureus fimilis erat colori lapidis porphyritis, & proinde rubidus Tyrius erat, uti cap. V. demonftravimus. Incipit Pignorius ipfe: *L' anno 1608., il mefe di febbraio lavorandofi una vigna de' Signori Lani fuor della porta detta di S. Sebaftiano vicino a capo di bove..... s' è fcoperto un pilo antico coperto, di lavoro fchietto, ma bene intefo, e fenza memoria alcuna. Si trovò in effo un panno ben confervato di finiffima lana, ed un veftito ferico, ambedue di quel colore, che moftra la foglia fecca, e tiravano al ferrugineo, come dicono i Latini*, (hic Pignorius ferrugineum perperam intelligit colorem rubiginofum, qui fere fimilis fit aridorum foliorum colori, quemadmodum cap. III. obfervavimus,) *con certe ftrifce larghe nel panno di lana, che erano di colore purpureo, ed odoravano molto ambidue quefti veftiti di odore, che teneva dell' aromato.* (Hinc allatis minutis aliquot rationibus, ut illud Attilii Calatini fepulcrum fuiffe fidem faciat, addit:) *Il panno, che io ftimo, che foffe clamide* (toga praetexta potius: praetextis enim Romae, chlamydibus militiae tantum Romani utebantur) *molto ricco, e copiofo di roba..... Il colore di detto panno io non dubito, che foffe di porpora nell' eftremità, poichè fe ne vede ancora il fegno. Nè era la porpora di un fol colore, come alcuni s' immaginano; poichè fcrive Vitruvio, che fe ne trovava di tirante al nero, di roffa, e di violacea..... Quefta noftra farà dell' altra, del color del porfido, che dalla purpura s' è pure bufcato il nome di porfirite.* Hinc Tyria purpura fuit, quae rubido colore uti lapis porphyrites gaudebat, quemadmodum cap. V. animadvertimus.

CAPUT XXX.

De mollitie colorum purpureorum.

TEnerrima mollities quarta dos erat, qua purpurae antiquae celebrabantur, ab eodem ſale, oleo, & bitumine marino forte & ipſa profecta. Juvenalis Sat. XII.:

veſtem
Purpuream, teneris quoque Maecenatibus aptam.

Tibullus lib. IV. eleg. IV.

Mollia caris
Vellera det ſuccis bis madefacta Tyros.

Vopiſcus in Vita Carini: *Iam quid lineas petitas Aegypto loquar? Quid Tyro, & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles?* Lampridius in Alexandri Vita hunc optimum Imperatorem refert veſtibus lineis puris non auro, non purpura diſtinctis indui ſolitum, cauſſamque huius rei interſerentem, aurum rigidas efficere veſtes, a mollitie vero lini purpurarum mollitiem ſatis rependi: *Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri dicens: Si lintei iccirco ſunt, ut nihil aſperum habeant, quid opus eſt purpura? In lintea autem aurum mitti etiam dementiam iudicabat, quum aſperitati adderetur rigor.* Haſce auctoritates experientia ſequatur. Veſtes purpureas in relato prope Romam monumento repertas inuſitata mollitie inſignes teſtatur Pignorius ipſe, ut ſuperiore capite audivimus, & reliquiae, quae Romae, & Piſauri ſunt, uti eodem capite diximus, eamdem mollitiem confirmant.

Si quatuor, quas memoravimus, antiquarum purpurarum dotes etiam aetate hac noſtra mirabiles eſſe poſſent, qua certe aetate tot eximiis dotibus ornatum artificium nullum reperitur, multo magis tertia, & quarta dos, nimirum coloris immortalitas, & veſtis mollities celebranda fuit ab antiquis, utpote qui lineis fere non utentes, laneiſque veſtibus tantum corpora circumdantes, eas saepius inquinare, & hinc aſſiduis loturis apud fullones eas ſubiicere cogebantur. Quare antiqui populi vel laneas veſtes ferre conſuevere naturali albo colore donatas, qui numquam loturis dilabitur, vel purpureis coloribus infectas, qui etiam nullis umquam loturis evaneſcebant, uti eſt demonſtratum.

CAPUT XXXI.

De materia veſtium purpurearum.

CUm antiqui homines ex quatuor materiis diſtinctis veſtes ſibi conſtruerent, nimirum lana, ſerico, lino, bombycino iuxta Ulpianum in lib. XXIII. de auro, & argento legato: *Veſtimentorum ſunt omnia lanea, lineaque, vel ſerica, vel bombycina*; hinc eadem omnia veſtium genera purpureis coloribus procul dubio infecerunt.

Lana ſecundum pelles antiquior veſtium materies, fucata profecto fuit coloribus purpureis ab antiquis. Res in comperto eſt, & teſtimonia fere omnia veterum id probant, quae per hunc librum relata proſtant.

Sericum antiquis temporibus apud populos Seres tantum excultum, qui inter

ter Sinas, & Indiam incolebant, Alexandri magni victoriae Graeciae tradidere, & victoriae Asiaticae Romanorum tradidere Italiae. Pari pondere auri id nobile filum a Graecis Latini, a Persis Graeci, & ab Indis, & Seribus Persae comparabant, quousque Iustinianus Imperator ova ipsa sericarum erucarum ab Indis in Graeciam traduci curavit, uti est notissimum. Statim vero antiqui nostri homines purpureis coloribus sericum ipsum nobilitavere, summo pretio purpurarum summum serici pretium cumulantes. Pauca veterum testimonia, quae probent, sericum quoque purpureum fuisse, afferimus, aliis omissis. Seneca Hippolyti Act. II. Scen. I.:

Removete famulae purpura, atque auro illitas
Vestes, procul sit Tyrii muricis rubor,
Quae fila ramis ultimi Seres legunt.

Martialis lib. III. epigr. LXXXII.

Effultus ostro, sericisque pulvinis.

Claudianus in IV. Honorii Consulatum:

tribuere colorem
Phoenices, Seres subtegmina, pondus Hydaspes.

Boethius de Consol. Philosophiae lib. II. metr. V.:

Non lucida vellera Serum
Tyrio miscere veneno.

Sidonius Apollinaris Carm. XV.

cuius bis coctus aheno
Serica Sidonius fucabat stamina murex.

D. Paullinus Poem. XXII.:

Isaias rigida cingendas veste minatur,
Quae modo purpureis serica mixta gerunt:

Vopiscus in Aureliani Vita: *Quum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatteo serico uteretur.* Lex I. Lib. IV. tit. XL. in Iustinianeo Codice: *Fucandae, atque distrahendae purpurae vel in serico, vel in lana.*

Linum & ipsum antiquissimam vestium materiem rarius purpureis maduisse coloribus reperimus. Cleopatram legimus tantum famosam Aegypti Reginam per notissimam luxuriem purpureis decorasse coloribus linea vela suae navis praetoriae in celebri apud Actium pugna, & Romanos purpureis coloribus fucasse tantum amplissima linea vela, quibus theatra, & amphitheatra ad arcendum solem, & pluviam obtegerent, quaeque vela, & scenam, & arenam, & spectatores, & totum illud maximum concilium purpureo colore floridissime inficerent, & inflammarent. Duobus hisce casibus exceptis, antiquos legimus lineorum magis candore, quam purpureo colore esse delectatos. Plinius lib. XIX. cap. I.: *Tentatum est tingi linum quoque, & vestium insaniam accipere... Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriae navis insigne. Postea in theatris tantum umbram fecere, quod primus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. Mox Caesar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram a domo sua ad clivum usque Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt... Vela nuper colore caeli stellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente.... Cetero mansit candori pertinax gratia.* Plutarchus in Vita Antonii refert

pariter

pariter de Cleopatra, ipsam velis purpureis instruxisse navim, qua primum ad ipsum Antonium, a quo multis litteris evocata fuerat, contendit: Ου ουτω κατεφρονησε, και κατεγελασε τȣ ανδρος, ωστε πλειν ανα τον Κυδνον ποταμον εν πορθμιω χρυσοπρυμνω, των μεν ιστιων αλουργων εκπεπετασμενων, της δ' ειρεσιας αργυραις κωπαις αναφερομενης προς αυλον αμα συριγξι, και κιθαραις συνηρμοσμενης. *Adeo Antonium ludibrio, risuique habuit, ut Cydno amne subveheretur lembo, cuius aurea puppis erat, velis passis purpureis, remis argenteis, qui ad tibiarum, fistularum, cithararumque sonum concinne agerentur.* Lucretius lib. IV. de natura rerum:

Et volgo faciunt id lutea, russaque vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta theatris,
Per malos volgata, trabeisque trementia flutant.
Namque ibi consessum caveai subter, & omnem
Scenai speciem, patrum, matrumque, deorumque
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore.
Et quanto circum mage sunt inclusa theatri
Moenia, tam magis haec intus persusa lepore
Omnia conrident conrepta luce diei.

Contra ea byssus subtillimum lini Aegyptii genus prae ceteris lineis vestibus purpura tingi consuevit. Fortunatus lib. VII. poem. III.:

Veste superposita bis cocto purpura bysso,

Idem lib. II.

Alter palmatae, trabeae nitet alter honore,
Pingit & ornatum gemma, aurum, purpura, byssus:

Salomon in Proverb. cap. XXXI.: *Purpura, & byssus indumentum eius*. B. Lucas cap. XVI. v. XIX. *Induebatur* (Epulo) *purpura, & bysso.*

Bombycinum tandem erat serici genus, quod in Arabia, Assyria, & Insula Coo a vermibus educebatur, qui longe a sericis erucis differebant iuxta Aristotelem lib. V. cap. XIX. de histor. anim., Plinium lib. XI. cap. XXII. XXIII., Isidorum lib. XIX. cap. XXII., & antiquum Iuvenalis Scholiasten ad vers. CCLX. Sat. VI. Hoc vero bombycinum, utpote dotibus inferioribus donatum, serici postea cessit mollitiei non minus, quam subtilitati, & diuturnitati, penitusque in desuetudinem abiit, cum sericum ipsum Iustiniani temporibus allatis sericis erucis ubique in Graecia vulgatum est. Tum vero bombycinum vulgi errore ad illud lini genus transiit significandum, quod nunc *cotone*, *bambace*, *bambagia* appellamus, nomine satis aperte ex Latino verbo *bombycinum* contorto. Veri autem simile est, Coas vestes sua subtilitate, & pelluciditate celebres, quae ex bombycino ibi producto componerentur, purpura etiam infectas fuisse. Horatius lib. IV. Ode XIII.

Nec Coae referunt iam tibi purpurae,
Nec clari lapides tempora.

Iuvenalis Sat. VIII.:

Spartana chlamys, conchylia Coa.

CA-

CAPUT XXXII.

De discrimine vestium purpurearum.

ANtiqui homines principes vestibus totis purpureis per summam luxuriem induebantur. Achilles Tatius lib. II. de Clitophontis, & Leucippes amoribus: Εωνητο δε η κορη τα προς την γαμον περιδεραιον μεν λιθων ποικιλων, εσθητα δε το παν μεν πορφυραν. *Emebat vero puella ad nuptias monile ex variis gemmis, vestem vero totam purpuream.* Etiam Commodus Imperator, uti ait Dion lib. XVIII. induebatur χιτωνα ολοπορφυρον *tunicam totam purpuream.* Circa huiusmodi vestem quoque Alexandrum magnum solitum irridere Antipatrum accipimus a Plutarcho in eius Vita: Αντιπατρος τα ενδον ολοπορφυρος. *Antipater in interiori parte totus est purpureus.* Stephanus III. in epistola ad Alduinum tom. V. Conciliorum generalium B. Dionysium refert se vidisse indutum *pallio toto purpureo.*

Plurimi vero satis esse ducebant, si vestes naturali albo colore donatas nonnullis tantum taeniis, fasciis, vittis, aut institis purpureis ornarent, quas taenias nos Itali *galloni*, *o guernizioni* vocamus, iisque taeniis sive per medias vestes, sive circa vestium oras ductis. Septuaginta Interpretes in cap. III. Isaiae: Και τα περιπορφυρα, και τα μεσοπορφυρα. *Vestes purpura ornatas, sive circa oras, sive circa medium.* Et Basilius ad eumdem locum: Τον εν τη εσθητι κοσμον των καλλωπιζομενων γυναικων, ως περιεργον διαβαλλει πορφυραν ποτε μεν κατα τα ακρα παρυφαινοντων, ποτε δε κατα το μεσον αυτην εντιθεντων. *Ornatum mulierum, quo gloriam captant, tamquam superfluum perstringit; nam aut vestium oris attexebant purpuram, aut eam parti mediae immittebant.*

CAPUT XXXIII.

De clavis purpureis.

TAeniae autem istae aut vittae purpureae per medias vestes ductae clavi a Latinis dicebantur, quod fere longi clavi viderentur. Horatius lib. I. Sat. IV.

& latum demisit pectore clavum.

Quem locum ita Acron interpretatur: *Demisit pectore, idest media parte corporis.* B. Hieronymus lib. II. Comment. in Isaiam ita memoratum locum Isaiae ipsius interpretatur: *Pro fascia pectorali, quam interpretatus est Symmachus, septuaginta tunicam* μεσοπορφυραν, *idest clavatam purpura transtulerunt.*

Hi autem clavi, sive taeniae, aut vittae, aut fasciae purpureae per medias vestes ductae, eaedem erant, quae adhuc descendentes visuntur ante pectus, & post tergum a summo ad imum in mediis dalmaticis, sive colobiis, & penulis, sive planetis, quibus nostri Sacerdotes sacra facturi utuntur. Etymologicum lib. XIX. cap. XXII: *Dalmatica vestis primum in Dalmatia provincia Graeciae texta est, tunica sacerdotalis candida cum clavis ex purpura.* Rabanus Maurus lib. Instit. Cleric. cap. XIX. *Haec vestis* (dalmatica) *in modum crucis est facta, & passionis Domini indicium est. Habet quoque & purpureos tramites ipsa tunica a summo usque ad ima ante & retro descendentes, nec non per utramque manicam.* Abdias in Hist. Apostolica lib. IX. de B. Bartholomaeo loquens: *Vestitur colobio albo clava-*

clavato purpura. Stephanus III. in memorata ad Alcuinum epiſtola B. Dionyſium ſe vidiſſe refert, *pulchra facie*, *capillis candidis*, *colobio indutum candidiſſimo purpura clavato*. B. Dorotheus Archimandrita doctrina I.: Εχει δε το κολοβιον ομων τι ποτε πορφυρουν, τι θελει ειναι το σημειον το πορφυρουν. Εκαστος στρατευομενος τω βασιλει πορφυραν εχει εις το χλανιδιον αυτου. Επειδη γαρ ο βασιλευς πορφυραν φορει, παντες οι στρατευομενοι αυτω βαλλουσι πορφυραν εις τα χλανιδια αυτων. Τουτεστι το βασιλικον ενδυμα, ινα δια τουτου δειξωσιν οτι του βασιλεως εισι, και οτι αυτω στρατευονται. Ουτω και ημεις βαμβανομεν το σημειον το πορφυρουν εις το κολοβιον ημων, δεικνυοντες, οτι το χριστω εστρατευθημεν, και χρεωστουμεν υπομειναι ολα τα παθη μετα αυτου οσα υπεμεινεν δι' ημας. *Habet vero colobium noſtrum clavum purpureum. Quidnam deſignat clavus ille purpureus? Unuſquiſque regi militans habet purpuram in ſago ſuo. Ex quo enim rex purpuram ferre coepit, omnes qui militant ei, immittunt purpuram in ſagis ſuis, ut inde appareat regios illos eſſe, & regi commilitare. Sic & nos in colobio noſtro purpureum clavum apponimus, ut demonſtremus nos Chriſto commilitare, & debere tantum illius cauſſa perferre, quantum ille noſtri cauſſa pertulit*. Eucherius lib. II. ad Salonium: *Penula in Apoſtolo Latinum eſt. Eſt autem quaſi lacerna deſcendentibus clavis*. Sedulius ad Epiſt. II. B. Pauli ad Timotheum cap. IV. in Biblioth. Patrum tom. V. part. I: *Penula Latinum eſt, ideſt lacerna clavata*.

Hae etiam taeniae purpureae per medias veſtes ductae, non tantum clavi, ſed etiam viae, virgae, aliiſque huiuſmodi nominibus appellabantur, quae earumdem taeniarum longitudinem, & figuram clare ſignificarent. Servius ad lib. VIII. Aeneidos: *Virgatis lucent ſagulis. Sagula virgata, quae habent in virgarum morem deductas vias. Et bene adluſit ad Gallicam linguam, per quam virga purpura dicitur. Virgatis ergo, ac ſi diceret purpuratis*. Iulius Pollux Onomaſtici lib. VII, cap. XIII. Αι μεν τοι εν τοις χιτωσι πορφυραι ραβδοι παρυφαι καλουνται. *Virgae autem purpureae in tunicis vocantur paryphae*. Antiquus Iuvenalis Scholiaſtes ad Sat. VII. *Galli in ſacris utuntur tunica in modum organi, utrimque decreſcentibus virgulis purpureis*.

Hae ipſae taeniae a Graecis vocabantur σημαδια *ſigna*, χωραι *viae*, σωληναι, *canales*, ſimilibuſque vocibus, quae earumdem taeniarum longam figuram oſtenderent, quemadmodum veſtis huiuſmodi taeniis ornata πορφυρα ενυφασμενη, παρυφες, παραλουργες, παραπορφυρος a Graecis quaſi veſtis taeniis purpureis intexta dicebatur. Photius in excerptis Damaſcii in Vita Iſidori: Κολωβων χιτωνα.... πορφυροις πλατεσι σημαδιοις κεκοσμημενον. *Colobium, aut tunicam purpureis latis ſignis, aut clavis ornatam*. Achilles Tatius de Clitophontis, & Leucippes amoribus lib. II.: Ενθα δε ταις αλλαις εσθησιν η χωρα της πορφυρας. *In aliis autem indumentis erat via purpurea*. Cedrenus in Vita Tiberii II: Των μερων φορουντων στολας σωληνωτας απο βλαττιου οξεος. *Partibus circi ferentibus veſtes ornatas canalibus purpurae acutae, aut rubicundae*. Antiquum Lexicum Graecum: Πορφυρα ενυφασμενη. *Clavus*. Hesychius in ſuo Onomaſtico: Παρυφη, η εν τω χιτωνι πορφυρα. *Paryphe vocatur purpura in tunica*. Iulium Pollucem mox audivimus dicentem: Αι μεν τοι εν τοις χιτωσι πορφυραι ραβδοι παρυφαι καλουνται. *Virgae purpureae in tunicis vocantur paryphae*. Idem alibi: Το δε παρυφες, και παραλουργες, το εκαθερωθεν εχων παρυφασμενην πορφυραν. *Veſtis paryphe, & paralurges illa eſt, quae utrimque habet intextos clavos purpurae*.

CA-

CAPUT XXXIV.

De limbis purpureis.

TAeniae autem purpureae circa oras vestium ductae limi, limbi, fimbriae, & institae maxime in muliebribus vestibus dicebantur. Hyginus de limitibus: *Limites autem appellati a limo antiquo verbo, idest transversi; nam & limum cinctum ideo, quod purpuram transversam habeat.* Isidorus lib. XIX. cap. XXXIII. *Limus est cinctus, quem publici habent servi, & dictus limus, quia transversas habet purpuras.* Servius ad lib. II. Aeneidos: *Alii limbum clavum transversum in veste existimant.*

Virgilius lib. IV. Aeneidos:

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

Et lib. V. Aeneidos:

Victori chlamydem auratam, cui plurima circum
Purpura Maeandro duplici Moelibea cucurrit.

Fimbrias autem purpureas hyacinthinas ipse Deus Hebraeos ferre iussit Numer. cap. XV. *Loquere filiis Israel, & dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas.* Iulius Pollux lib. IV. cap. XVIII. segm. CXX.: Ενιαις δε γυναιξι, και παραπηχυ, και σιμμετρια, οπερ εϛι χιτων ποδηρης, αλουργος κυκλω. *Nonnullae etiam mulieres armillam habent, & symmetriam, quae est tunica talaris purpuream fimbriam habens.* Idem Pollux lib. VII. cap. XIII. segm. XLVIII. Πορφυρομιγης δε εσθης, και χλαμυς, ουχ η συνυφαντος πορφυρα, αλλα τη εξ εριου φαιου ουση καταρχας εμεμικτο. *Purpura mixta autem vestis, aut chlamys, non purpurae mixta simul fuit, sed hac e fusca lana composita ipsis fimbriis purpura admiscebatur.* Et segm. LII. Τα δε περινηστα, υποκροσσον εϛι περιβλημα, εχον τα νηματα εξηρτημενα, η πορφυρα κυκλω τα τελυ του υφασματος, περιερχεται νησοι σχημα πιουσα τη περιρροη του χρωματος. *Perinessa vero fimbriatus est habitus fila dependentia habens, aut purpura circumquaque oris contexta est, coloris huius circuitione insulae speciem exhibens.* Et haec fuit instita illa, quam Latini vocabant, quamque Latinae mulieres ferebant, uti nemo nescit.

Observandum vero, hasce vestes non totas purpureas, sed clavatas, aut ornatas clavis, sive taeniis purpureis, sive in medio, sive ad oras positis, vocari proprie consuevisse purpuratas, ut a vestibus totis purpureis distinguerentur. Audivimus Servium dicentem ad lib. VIII. Aeneidos: *Virgatis lucent sagulis: Sagula virgata, quae habent in virgarum morem deductas vias ..... Virgatis ergo, ac si diceret purpuratis.* Sosipater Carisius: *Hic clavus, idest impurpurata vestis.* Hinc ita intelligendus B. Damasus Papa in Vita Eutychiani: *Qui hoc constituit, ut quicumque fidelium martyrem sepeliret, sine dalmatica, aut colobio purpurato nullatenus sepeliret.* Ita quoque intelligendus Vopiscus in Carini Vita: *Pallio aurato, atque purpurato.* Ita demum intelligendi quotquot scriptores purpuratarum vestium meminerint.

CAPUT XXXV.

De clavis, & limbis aureis:

NOnnulli etiam antiqui maiori luxuria veſtes ferebant totas purpureas, aureis clavis, aut taeniis diſtinctas, ſive per medium, ſive per oras. Heliodorus Aethiopicon lib. III. Χιτωνα δε αλουργον ποδηρη χρυσαις ακτισι καταπαστον ημφιεστο. *Induebatur talarem tunicam purpuream radiis, aut clavis aureis diſtinctam.* Plutarchus in Demetri Vita eum refert indutum fuiſſe χρυσοπαροφοις αλουργισιν, *veſtibus purpureis auro clavatis.* Lucianus libro contra indoctum: Και η πορφυρα δε ενεπρεπε της εσθητος, η μεταξυ του χρυσου διεφαινατο. *Veſtem ornabat ipſa purpura, quae inter aureos clavos videbatur.* Dion. lib. XVIII. refert Commodum ειστιον χιτωνα ολοπορφυρον χρυσω καταπαστον, χλαμυδα τε ομοιαν, *induiſſe tunicam totam purpuream auro clavatam, & chlamydem ſimilem.* Herodiauus lib. I. ipſum Commodum ait loco Romanae veſtis αμφιεννυτο τε αλουργεις και χρυσουφεις εσθητας, *indutum veſtibus purpureis auro clavatis.* Procopius libro aedificiorum Iuſtiniani, de Satrapibus Armeniae loquens, quibus poteſtatem ferendi veſtes auro clavatas Iuſtinianus ipſe dederat: Χρυσω δε η της πορφυρας κατειληπτο μοιρα, εφ' ης ειωθεν η της αλουργιδος εμβολη γινεθαι. *Auro vero illa pars clavata eſt, cui ſolet purpura immitti.* Flavius Vopiſcus in Taciti Vita: *Auroclavatis veſtibus idem interdixit.* Idem Vopiſcus in Aureliani Vita habet *tunicam auroclavatam.* Papias in Onomaſtico: *Chryſoclavus, aurata purpura.* Anaſtaſius in Leonis III. Vita: *Veſtem chryſoclabam..... aliam veſtem de blattin habentem in medio crucem de chryſoclabo.*

Hi autem aurei clavi proprie ſegmenta a Latinis appellabantur. Antiquus Iuvenalis Scholiaſtes ad Sat. VI: *Segmenta dicit vittam pendentem e veſtibus intextam auro.* Valerius Maximus lib. V. cap. II: *Permiſit quoque his* (Populus Romanus feminis) *purpurea veſte, & aureis uti ſegmentis.* Hinc Sidonius Apollinaris lib. VI. cap. VIII. ſegmenta palmatae tribuit, quae veſtis, ut cap. XLIII. obſervabimus, veſtis erat aureis clavis ornata, immo ea ſegmenta crepitantia vocat, quod auro apprime convenit: *Illam Sarranis ebriam ſuccis inter crepitantia ſegmenta palmatam plus picta oratione, plus aurea convenuſtavit.* Ennodius quoque in Panegyrico vocat conſules poſitos in ſegmentis, nimirum palmata indutos, qua veſte imperii tempore utebantur Conſules; *Ille annus habuit Conſulem, qui rempublicam non tam ſollicitudine, quam opinione tueretur, quo in ſegmentis poſito, quae ab hoſtibus ſumpta fuerunt arma, tremuerunt.* Ita igitur intelligendus Ovidius lib. III. de arte amandi:

Quid de veſte loquar? Nec vos ſegmenta requiro,
Nec quae de Tyrio murice lana rubes.

Ita quoque alii ſcriptores intelligendi, qui ſegmentorum in veſtibus mentionem fecerint.

Iidem ipſi aurei clavi patagia etiam antiquitus a παταγειον *clavus* vocabantur. Nonius: *Patagium aureus clavus, qui pretioſis veſtibus aſſui ſolet, quae patagiata dicitur, & patagiarii, qui huiuſmodi opera faciunt.* Hinc Tertullianus lib. de Pallio ita de pavone: *Omni patagio inauratior.*

Aurei autem clavi ad oras veſtium appoſiti, appellari conſuevere limbi. Ovidius lib. V. Metamorphoſeon:

Indutus

Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
Aureuns, ornabat aurata monilia collum.

Hinc limbus veſtis ipſa regia vocabatur, quod huiuſmodi aureum limbum haberet. Iſidorus in Gloſſis: *Limbus navis piratica, vel clavus in veſte regia, ſive ipſa veſtis*. Trebellius Pollio de Zenobia: *Ad conciones galeata proceſſit cum limbo purpureo*.

Huiuſmodi autem limbi aurei paragaudae vocabantur etiam a ſcriptoribus, uti a Salmaſio, & Caſaubono probatum eſt in notis ad Vopiſcum, quae paragaudae perpetuo vetitae fuerunt a Theodoſio magno, ut habetur in L. undecima Codicis Iuſtinianei ad Tit. de veſtibus holoberis, & auratis, & de intinctione ſacri muricis.

Neque haec vetatio mira. Aurei enim iſti clavi, & limbi regum tantum proprii fuerunt. Chronicon Alexandrinum: Εχον αντι πορφυρου χρυσουν βασιλικον ταυλιν. *Habens loco purpurei aureum regium clavum*. Anaſtaſius in Hormiſda: *Pallia holobera blattea cum tabulis auro tectis de chlamyde, vel ſtola imperiali*. Alia circa id teſtimonia referre ſuperſedemus, quod plura horum ſimilia inferioribus capitibus ſaepius occurrent.

Animadvertendum denique veſtes hiſce aureis clavis ornatas vocatas fuiſſe auratas, ut totas aureas excluderent. Papias in Onomaſtico: *Chryſoclavus. Aurata purpura*. Ita igitur omnes ſcriptores intelligendi, qui auratarum veſtium meminerunt.

CAPUT XXXVI.

De clavis, & limbis candidis, & coccineis.

FErebant etiam antiqui veſtes totas purpureas taeniis, aut clavis albis ornatas. Iam audivimus Plutarchum referentem iocum Alexandri in Antipatrum: Επαινουν των ενιων του Αντιπατρου την ευτελειαν ως αθρωπτως διαιτωμενου και αυστηρως. εξωθεν, ειπεν, Αντιπατρος λευκοπαρυφος εστι, τα δε ενδον ολοπορφυρος. *Laudantibus nonnullis Antipatri frugalitatem aſpere, & duriter viventis, Antipater quidem, dixit, extra veſtes habet albis clavis ornatas, intus vero totus purpureus eſt*. Statius lib. II. Thebaidos:

& ab arbore caſta
Nectent purpureas niveo diſcrimine vittas.

Huiuſmodi quoque erat regum Perſarum veſtis iuxta Xenophontem lib. VIII. Cyropaediae: Επι δε τουτοις ηδη αυτος εκ των πυλων προυφαινετο ο Κυρος εφ' αρματος ορθην εχων την τιαραν, και χιτωνα πορφυρουν μεσολευκον. αλλω δ' ουκ εξεστι μεσολευκον εχειν. *Poſt haec portis prodibat ipſe Cyrus curru rectum tiara ferens, indutuſque tunica albo clavo in media parte ornata: nulli enim licet ferre tunicam albo clavo in medio diſtinctam*. Curtius lib. II.: *Habebat Darius purpuream tunicam, cui medium album intextum erat*. Et lib. III.: *Cultus regis* (Darii) *inter omnia luxuria notabatur: purpureae tunicae medium album intextum erat*. Idem lib. VI.: *Cidarin Perſae regium capitis vocabant inſigne. Hoc caerulea faſcia albo diſtincta circuibat*. Et eodem libro: *Itaque purpureum diadema diſtinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit*. Forſitan hi candidi clavi, quibus regum Perſarum veſtis fulgebat, purpura illa candida conſtabant, quae in Perſide ope olei albi fucabatur, quemadmodum cap. XXV. obſervavimus. Graeci autem Imperatores limbos veſtium candidos geſtare conſueverant. Corippus in Panegyrico Iuſtini II. v. CXVI.:

Subſtri-

Subſtrictoque ſinu veſtis divina pependit
Poplite fuſa tenus pretioſo candida limbo.

Aliquando vero etiam hi clavi medias veſtes findentes coccinei erant. Lampridius in Alexandri Vita: *Convivium neque opiparum, neque nimis parcum, ſed nitoris ſummi fuit, ita tamen, ut pura mantilia mitterentur, ſaepius cocco clavata.* Honorius Auguſtodunenſis in Gemma animae lib. I. cap. CCXII.: *Dalmatica duas coccineas lineas ante & retro habet, quia vetus, & nova lex dilectione Dei, & proximi refulget. Iidem tramites purpurei deſignant ſanguinem. Chriſti pro duobus populis effuſum.* Alcuinus cap. IV. de celebratione miſſae: *Habet* (dalmatica) *& coccineas virgulas ſanguinem Chriſti pro ſalute mundi effuſum demonſtrantes.* Amalaricus lib. II. cap. XXI. de officiis Eccleſiaſticis: *Ipſa dalmatica duas coccineas lineas habet retro, ſimiliterque in anteriori parte, quia vetus teſtamentum, & novum rutilant dilectione Dei, & proximi.*

Referemus cap. XLI. Romanam trabeam coccineis clavis & ipſam fuiſſe inſignem.

CAPUT XXXVII.

De veſtibus pictis.

GEſtabant denique antiqui homines totas purpureas veſtes aureis picturis mirifice inſignitas. Aelianus lib. IV. cap. XXII. lautos Athenienſes inducit huiuſmodi pictis veſtibus indutos: Αλουργη μεν ημπειχοντο ιματια, ποικιλους δε ενεδυνον χιτωνας. *Pallia ferebant purpurea, tunicaſque pictas.* Hae picturae vero vel aſtra aurea, vel homines, & animantia aurea referebant. Ciphilinus in Excerptis: Τα γε μεν παραπετασματα τα δια του αερος διατιθεντα, οπως τον ηλιον απερυκει, αλουργα ην, και εν μεσω αυτων αρμα ελαυνων ο Νερων ενεστικτο, αστερες δε χρυσα περιξ επελαμπον. *Vela etiam, quae per aerem extendebantur ad ſolem arcendum, purpurea erant, & in illis acu pictus erat Nero currum regens, aureis ſtellis circumdatus.* Chronicon Alexandrinum: φορεσας στεφανον, και χλαμιδιν ασπρον ολοσηρικον εχων αντι πορφυρου χρυσουν βασιλικον ταυλιν, εν ω υπερχεν εν μεσω στηθαρια αληθειδιν μικρον το βασιλικου χαρακτηρος Ιουστινου. *Ferens coronam Romanorum, & chlamydem candidam holoſericam, habens loco purpurei aureum regium clavum, in cuius medio erat parva quaedam imago Iuſtini imperiali veſte induti.* Athenaeus lib. XII. Deipnoſophiſtarum Demetrii chlamydem deſcribit ſtellis aureis pictam: Αι δε χλαμυδες αυτου ηταν ορφνινον εχουσαι το φεγγος της χροας. Το δε παν ο πολος ενυφατο, χρυσους αστερας εχων, και τα δοδεκα ζωδια. *Eius chlamydes obſcuro ſplendore coloris fulgebant. Acu pictum in iis videbatur caelum, habens aſtra aurea, & duodecim zodiaci ſigna.* Stephanus III. in memorata ad Alcuinum epiſtola B. Dionyſium ſe vidiſſe refert: *colobio indutum candidiſſimo purpura clavato, pallio toto purpureo, auro interſtellato.* Ita denique pictam huiuſmodi veſtem deſcribit Corippus lib. II. memorati Panegyrici in laudem Iuſtini II. v. CCLXXVII.

Et tulit intextam pretioſo murice veſtem,
Iuſtinianorum ſeries ubi tota laborum
Nexo auro inſignita fuit, gemmiſque coruſca.
Illic barbaricas flexa cervice phalanges,
Occiſos reges, ſubiectaſque ordine gentes

Pictor

Pictor acu tenui multa formaverat arte.
Fecerat & fulvum distare coloribus aurum,
Omnis ut aspiciens ea corpora vera putaret.
Effigies auro, sanguis depingitur ostro.

Sed de hisce purpureis acu pictis vestibus cap. XLIII: sermo est rediturus.

CAPUT XXXVIII.

De ratione ornandi vestes clavis, aut picturis.

CLavi autem, limbi, & picturae huiusmodi aliquando vestibus insuebantur, uti plerumque in ornatibus vestium nostrarum usuvenit, quos *galloni, o guernizioni* vocamus. Iam audivimus B. Basilium in loco Isaiae dicentem: *Aut vestium oris attexebant purpuram, aut eam parti mediae immittebant*. Horatius in Arte poetica v. XV.

Purpureus late qui splendeat unus & alter
Assuitur pannus.

I. C. in L. XXXII. de auro, & argento legato: *Et quae his accessionis vice accedunt, quae sunt institae, picturae, clavique, qui vestibus insuuntur.... Quemadmodum clavi aurei, & purpurei pars sunt vestimentorum. Idem Pomponius libris epistolarum: etsi non sunt clavi vestimentis consuti, tamen veste legata contineri*. Hinc iam formatae vestes, sed nondum clavis, aut picturis ornatae vocabantur Praeclavia, idest vestes non adhuc clavatae, aut pictae. Nonius: *Praeclavium pars vestis, quae ante clavum texitur*; adducitque, qui sequitur, locum Afranii: *Mea nutrix surge, si vis, profer purpuram, praeclavium textum est.*

Interdum vero saltem picturae opere phrygionico adplicabantur, quod nos dicimus *a ricamo*. Plinius lib. VIII. cap. XLVIII.: *Pictas vestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque phrygiones appellati sunt*. Suidas in voce Chlamys ait Numam Pompilium εφευρε την χλαμυδα στολην, ουκ εξωθεν επιθεις, αλλ' εσωθεν εμβαλων την της πορφυρας βαφην, *tulisse chlamydem non immittentem ab exteriori parte*, (idest non insuentem) *sed iniicientem ab interiori parte* (idest acu pingentem) *purpuram*. Hactenus generatim, mox peculiariter de antiquorum purpureis vestibus.

CAPUT XXXIX.

De tunica laticlavia.

LAticlavia tunica praeseferebat clavos sive ex purpura, sive ex auro, sive ex cocco; sive ex albo, qui latiores essent, unde etiam nomen accepit. Iulius Pollux Onomastici lib. VII. cap. XIV.: πλατυπορφυρα ιματια, *laticlavias vestes*. Silius Italicus Punicorum lib. III. asserit Sacerdotes Herculis Gaditani laticlavia veste indutos.

Sacrificam lato vestem distinguere clavo.

Photius in Excerptis Damascii in vita Isidori habet Λαμπραν κορην ευζωνον, καλωβον χιτωνα μελινοχρουν ανεζοσμενην πορφυροις πλατεσι σημαδιοις κεκοσμημενην. *Formosam virginem, & bene cultam, habentem tunicam mellini coloris latis clavis purpureis ornatam.*

Unus

Unus omnino erat clavus in laticlavia veſte, quemadmodum unus omnino eſt clavus latus in mediis colobiis, ſive dalmaticis, & penulis, ſive planetis noſtris. B. Dorotheum Archimandritam audivimus dicentem: *Habet vero colobium noſtrum clavum purpureum*. Audivimus quoque Chronicon Alexandrinum: *Loco purpurei aureum regium clavum*. Audivimus denique Xenophontem & Curtium citatis locis in cap. XXXVI. tunicam regum Perſarum uno tantum clavo albo ornatam referentes. Herodianus narrat lib. V. Romanos Magiſtratus coactos ab Elagabalo ſacrificia facere χιτωνας ποδηρεις και χειροδωτους νολω φοινικων εν μεσω φεροντες μιαν πορφυραν, *indutos talares tunicas, & manicatas iuxta morem Phoenicum, habentes unum clavum purpureum in medio*. Agathias lib. III. refert Tzatem Latiorum regem ferre ſolitum λευκην δε μονον ου μὲν τοι πανταπασι γε κοινην ουτω, και ειθισμενην. αμφι γαρ το μεσαιτατον εκεινη χρυσω υφασματι κατερωθεν καταλαμπεται, *chlamydem albam, non tamen omnibus communem, & conſuetam. Circa medium enim illius avreus clavus intextus utrinque apparet*.

Ceterum haec tunica laticlavia propria erat virorum principum, & ditiorum. Lucianus in Demonacte: Ιδων δε τινα των ευπαρυφων επι το πλατει της πορφυρας. *Videns autem ex bene cultis unum, ob latitudinem ſui clavi purpurei ſuperbientem*. Tertullianus in libro de pallio cap. IV. de Saturni Sacerdotibus loquens. *Latioris purpurae ambitio Saturnum commendat*. Huiuſmodi latiores clavos purpureos, ſive per mediam veſtem, ſive per oras, & fimbrias ductos, qui clavi phylacteria vocabantur ab Helleniſtis, geſtabant ſuperbiſſimi Scribae, & Phariſaei, de quibus Evangeliſtae loquuntur. B. Epiphanius lib. I. haereſi XV. Scribarum: Και φυλακτηρια παρ' εαυτοις επι τα ιματια επετιθετο, τουτεστι πλατεα σηματα πορφυρας.... αλλ' επειδαν στολας ειτ' ουν αμπεχονας οι τοιουται ανεβαλλοντο και δαλματικας, ειτ' ουν κολοβιωνας εκ πλατυσημον δια πορφυρας αλουργουφεις κατεσκευασμενας, τα δε σηματα της πορφυρας φυλακτηρια ειωθασιν οι ακριβωμενοι μετονομαζειν. *Et ferebant in veſtibus phylacteria, quae ſunt latae quaedam taeniae, aut clavi purpurei. Utebantur enim hi ſtolis, & veſtibus, quaſi dalmaticis, aut colobiis, quae huiuſmodi latis purpureis taeniis ornabantur. Qui autem diligentius loquuntur, phylacteria haſce taenias, aut clavos vocant*. Nicetas Choniates Theſauri orthodoxi lib. I cap. XXXIX. de iiſdem Phariſaeis verba faciens ita loquitur ex fide Petri Morellii, qui latinam huius operis interpretationem dedit: *Dalmaticis, quae nunc colobia dicuntur, purpuraque praetexuntur, induti phylacteria ſua oſtentabant*. Hinc merito huiuſmodi ſuperbiam veſtium & animi ſaepius verbis acerbis notavit divinus noſter Redemptor, uti habetur praeſertim in Matthaei Evangelio cap. XXIII: *Dilatant enim phylacteria ſua, & magnificant fimbrias*. Hinc etiam Romani Senatores laticlavia tunica induebantur: Iuvenalis Sat. I. v. CVI. de lato clavo Romanorum Senatorum loquens:

Quid confert purpura maior
Optandum?

Acron ad Sat. V. lib. I: Horatii: *Praetextam, & latum clavum. Latum clavum purpuram dicit, quae in pectore extenditur Senatorum*.

Latitudo vero huiuſce lati clavi, aut latae taeniae purpureae ante, & retro per mediam veſtem ductae, fere palmi unius erat. Id demonſtrat palmaris latus clavus, qui adhuc in mediis dalmaticis, & planetis noſtris adfigi ſolet, tum trabeae latus clavus, quae ideo trabea vocabatur, quod trabales, aut palmares hos clavos habebat, tum denique latitudo palmaris lati clavi veſtis palmatae,

tae, quae ab eadem lati clavi palmari latitudine nomen accepit iuxta Festum: *Tunica autem palmata a latitudine clavorum dicebatur, quae nunc a genere pictu-rae appellatur*. Balearidum vero incolas latum clavum invenisse referunt Strabo lib. II. & Eustathius in Dionysium Periegetem.

CAPUT XL.

De tunica angusticlavia.

ANgusticlavia autem tunica clavos ipsos angustiores habebat, unde etiam nomen accepit. B. Hieronymus in epist. XXII. tom. I. ad Eustochium: *Purpura tantum in veste tenuis*. Spartianus in Severi Vita: *Hic tam exiguis vestibus usus est, ut vix tunica eius aliquid purpurae haberet*.

Duo vero fere erant clavi in angusticlavia veste, uti duo tantum angusti clavi in dalmaticis, & planetis nostrorum sacerdotum adiiciuntur. Iam audivimus scriptores ecclesiasticos cap. XXXIII., & XXXVI. relatos, duos dalmaticarum clavos memorantes. Eisdem scriptoribus cumuletur Apuleius lib. II. Floridorum: *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam tenuissimo textu, triplici licio, purpura duplici*. Horatius in Arte poetica vers. XV.:

Purpureus late qui splendeat unus, & alter
Assuitur pannus.

Aliquando vero etiam tribus clavis vestes ornabantur. Statius lib. VIII. Thebaid. v. DLXV.:

triplici velaverat ostro
Surgentes etiamnum humeros, & levia mater
Pectora.

Hoc tamen puerorum tantum proprium esse debuit, nam plures, quam duo clavi, dedecori habebantur ab antiquis. Quintilianus lib. III.: *Ut affert lumen clavus purpurae loco insertae, ita certe neminem deceat intexta pluribus notis vestis*.

Ceterum hae laticlaviae tunicae humiliorum propriae fuerunt, & hinc etiam equitum Romanorum. Cum itaque laticlaviis tunicis senatores, equites angusticlaviis utebantur. Plinius inquit lib. IX. cap. XXXV.: *Purpura distinguit ab equite curiam*. Paterculus ait Maecenatem vixisse *angusto clavo pene contentum*. Statius lib. V. Silv. II. v. XVII.:

non sanguine cretus
Turmali, trabeaque Remi, nec paupere clavo.

Idem Statius lib. IV. Silv. V. v. XLI.

Hic parvus inter pignora curiae
Contentus arcto lumine purpurae
Crescis.

Tantam vero gloriolam ex hisce clavis tunicarum sibi captabant antiqui, ut quidam pellucidis togis ad ostentandos subiectarum tunicarum clavos uterentur. Varro apud Nonium in vocibus *Tunica*, & *Vitream*: *Quam istorum vitreae togae ostentant tunicae clavos*.

CAPUT XLI.

De praetexta, & trabea.

NEmo nescit togam praetextam magistratuum Romanorum propriam, fuisse naturali albo colore donatam, & tantum purpureis oris, sive limbis transversis insignem. Graeci scriptores id demostrant, qui togam praetextam περιπορφυρον, quasi purpureis taeniis, sive limbis circumdatam vocant. Vicem omnium praestet Plutarchus in Romuli Vita: Τηβεννον εφορει περιπορφυρον. *Gestabat* (Romulus) *togam praetextam*.

Svetonius apud Servium ad librum VII. Aeneidos tria trabearum genera proponit: *Unum Diis sacratum, quod est tantum de purpura: aliud regum, quod est purpureum, habet tamen aliquid album: tertium augurale de purpura & cocco*. Cum autem primum trabeae genus ad Deos pertineret, cum secundum ad reges non iam Romanos, sed Barbaros, & Persas, uti cap. XXXVI. observavimus, hinc de tertio tantum trabeae genere, quae ad augures, reliquosque sacerdotes, reges Romanos, consules, equitesque in eorum transvectionibus pertinebat, quaeque una erat Romana trabea, verba faciemus. Erat autem haec purpura & cocco ornata, uti a Svetonio audivimus, & uti etiam assentitur Isidorus Originum lib. XIX. *Trabea erat togae species ex purpura, & cocco, qua operti Romanorum reges initio procedebant*. Sed qua certa ratione purpura, & cocco ornatam fuisse trabeam est putandum? Dionysius affirmat trabeam fuisse togam naturali albo colore donatam, ornatam vero coccineis clavis, & purpureis limbis. Ita ille lib. II. de sacerdotibus Gallis loquens: Τηβεννας εμπεπορπημενα περιπορφυρους φοινικοπαρυφους, ας καλουτι τραβεας. *Togas induti ornatas limbis purpureis, & coccineis clavis, quas trabeas vocant*. Idem Dionysius lib. VI. de equitibus Romanis in eorum transvectionibus verba faciens: Τηβεννας περιπορφυρους φοινικοπαρυφους, ας καλουτι τραβεας. *Induti togas ornatas purpureis limbis, & clavis coccineis, quas vocant trabeas.* Trabea autem vocabatur, quod hi coccinei clavi, cum plurimi essent, aut trabes, aut virgas referrent. Hinc sagula virgata Gallorum trabeata etiam dicta sunt. Servius ad lib. VIII. Aeneidos: *Quae sagula Gallorum virgata etiam trabeata dicta sunt*. Trebellius in Gallieno: *Perdita Gallia arrisisse, & dixisse perhibetur: Non sine trabeatis sagis tuta respublica erit?*

Observandum vero trabeas sequioribus imperii temporibus etiam aureis clavis, aut segmentis, & aureis picturis fuisse insignitas. Sidonius Apollinaris carm. XV.:

Attàmen in trabea segmento luserat alto.

Ausonius Epist. XXIV.

Paullinum, Ausoniumque viros, quos sacra Quirini
Purpura, & auratus trabeae velavit amictus.

Claudianus denique lib. II. de laudibus Stiliconis hanc ditissimam trabeam describit:

gremioque rigentia profert
Dona, graves auro trabeas. Insigne Minervam
Spirat opus, rutilis hinc pingitur aula columnis,
Et sacri Mariae partus. Lucina labores
Solatur, residet fulgente puerpera lecto,

Sillo-

Sollicitae iuxta pallescunt gaudia matris.
Susceptum puerum redimitae tempora Nymphae
Auri fonte lavant. Teneros in stamine risus,
Vagitusque audire putes. Iam creverat infans
Ore ferens patrem, sed avus maturior aevi
Martia recturo tradit praecepta nepoti.
Parte alia spumis fucantem serica fraena
Sanguineis, primae signatus flore iuventae
Eucherius flectebat equum, iaculisque, vel arcu
Aurea purpureos tollentes cornua cervos
Aureus ipse ferit.

CAPUT XLII.

De chlamyde, aut paludamento.

ROmanorum Imperatorum chlamys tam reipublicae, quam imperii tempore alba erat quandoque, saepius vero purpurea. Valerius Maximus lib. I. cap. V.: *Pullum ei* (Crasso) *traditum est paludamentum, cum in praelium exeuntibus album, aut purpureum dari soleret.* Hircius de bello Africano: *Cum Scipio sagulo purpureo ante Iubae regis adventum uti solitus esset, dicitur Iuba cum eo egisse, non oportere illum uti vestitu, atque ipse uteretur. Itaque factum est ut Scipio ad album sese vestimentum transferret.* Ipse Valerius Maximus lib. I. cap. VIII. *Cassius acie Philippensi vidit Caesarem humano habitu augustiorem, purpureo paludamento amictum.* Appianus Alexandrinus lib. II. bellorum civilium refert Caesarem natantem *την πορφυραν απερριψε, chlamydem purpuream cepisse.* Herodianus lib. IV. cap. VIII. Caracallam ait supra Alexandri M. tumulum iniecisse *την τε χλαμυδα, ην εφερεν αλουργη, purpuream elamydem, quam ferebat.* Eutropius lib. X.: *Imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat.* Eusebius in Chronico: *Cum omnes Imperatores..... chlamydem tantum purpuream a privato habitu plus haberent.*

Contra vero a scriptoribus aliis chlamys, aut paludamentum imperatorium coccineum fuisse dicitur. Plinius lib. XXII. cap. II.: *Galatiae, Africae, Lusitaniae granis coccum imperatoriis dicatum paludamentis.* Dion lib. XLVI. in sanguinem esse prolapsum eum dicit, qui Crasso *φοινικα προσφερων coccineam chlamydem ferebat.* Appianus lib. IX. bellorum civilium ait, M. Antonium apparuisse *εν τη στρατηγιδη φοινικιδι, coccinea imperatoria chlamyde indutum.* Lampridius in Imperatoris Alexandri vita: *Usus est chlamyde coccina saepe.... Balneari veste ad palatium revertens hoc solum imperatorium habens, quod lacernam coccineam accipiebat.* Vopiscus in Aureliani Vita narrat ab eodem Aureliano Tetricum tyrannum chlamyde coccinea ornatum fuisse ductum in triumphum. *Inter haec fuit Tetricus chlamyde coccinea.* Horatius Epodon Ode IX. vers. XXVII.

Terra, marique victus hostis, Punico
Lugubre mutavit sagum.

Et Porphyrion ad eumdem locum: *Hoc est, deposuit coccineam chlamydem Antonius, qua scilicet Imperator utebatur, & accepit lugubrem, idest nigram.*

Quae cum ita sint, & cum scriptores modo purpureum, modo coccineum imperatorium paludamentum fuisse dicant, nos purpureum, an coccineum huius-

 modi

modi paludamentum fuiſſe dicemus? Procul dubio utrumque, nimirum & coccineum, & purpureum. Lampridius in Diadumeni Vita: *Hic ubi primum indumenta coccea, & purpurea, ceteraque caſtrenſia imperii inſignia accepit, quaſi ſidereus, & caeleſtis emicuit*. Immo coccineum, purpureum, & aureum. Iſidorus: *Paludamentum cocco, purpura, & auro diſtinctum*. Ut autem hanc imperatoriam chlamydem peculiarius deſcribamus, ea tota coccinea erat variis clavis purpureis, & aureis diſtincta. Capitolinus in Albini Vita hanc epiſtolam Commodi Imperatoris ad Albinum ipſum rebellem datam refert: *Sane ut tibi inſigne aliquod imperialis majeſtatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem, me praeſente, & ad me, & cum mecum fueris, habiturus & purpuram, ſed ſine auro, quia ita & proavus meus Verus, qui puer vita functus eſt, ab Hadriano, qui eum adoptavit, accepit*. Creſconius Corippus lib. II. verſ. CXVIII. Panegyrici in laudem Iuſtini minoris chlamydem huius imperialem clavis purpureis, & aureis inſtructam quoque deſcribit:

Caeſareos humeros ardenti murice texit
Circumfuſa chlamys, rutilo quae ornata metallo
Principis exerta vincebat lumina dextra.

B. Marcus, & B. Iohannes narrant Romanos milites opprobrii cauſſa Ieſum Chriſtum Redemptorem noſtrum (cui honor, & gloria in ſaecula ſaeculorum) veſte purpurea induiſſe. Ita B. Marcus cap. XV.: *Milites autem duxerunt eum in atrium praetorii, & convocant totam cohortem, & induunt eum purpura*. Ita quoque B. Iohannes cap. XIX.: *Et milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circumdederunt eum*. B. Matthaeus vero cap. XXVII. narrat eoſdem milites veſte coccinea Ieſum Chriſtum induiſſe: *Tunc milites Praeſidis ſuſcipientes Ieſum in praetorio, congregaverunt ad eum univerſam cohortem, & exſuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei*. Enimvero vel mendacia, vel inter ſe pugnantia in hiſce afflati ſcriptoribus admittemus? Minime ſane. Iuvencus lib. IV. Hiſtoriae evangelicae, ut hanc pugnam tollat, chlamydem coccineam, & tunicam purpuream divino homini impoſitam autumat:

Purpureamque illi tunicam, chlamydemque rubentem
Iniiciunt, ſpiniſque caput cinxere cruentis.

Melius autem haec inter ſe ſpecie tantum pugnantia conciliat B. Auguſtinus lib. III. de conſenſu Evangeliſtarum inquiens chlamydem fuiſſe totam coccineam, & clavis purpureis ornatam, atque adeo, cum utroque colore inſignita eſſet, & purpuream, & coccineam eamdem vocitari potuiſſe, & conſueviſſe: *Poteſt etiam fieri, ut purpuram etiam Marcus commemorarit, quam chlamys habebat, quamvis eſſet coccinea*. Idem confirmat Germanus Patriarcha in libro de Theoria eccleſiarum inquiens, divino noſtro Furcifero indutam fuiſſe purpuram chlamydis coccineae: *την απο κοκκινου πορφυραν*, *purpuram veſtis coccineae*. Hanc autem veram eſſe ſacrorum Hiſtoricorum ſententiam, quae ſupra demonſtravimus, etiam perbelle oſtendunt.

Ceteri autem militiae Romanae duces, & praefecti ſaltem imperii tempore chlamydes albas gerebant clavis tantum purpureis notatas ad aliquam ſignificationem praebendam illius imperii, quod a purpureo principe accepiſſent. Iam audivimus B. Dorotheum Archimandritam doctrina I. dicentem: *Εκαστος στρατευομενος τω βασιλει πορφυραν εχει εις το χλανιδιον αυτου. επειδη γαρ ο βασιλευς πορφυραν φορει, παντες οι στρατευομενοι αυτω βαλλουσι πορφυραν εις τα χλανιδια αυτων. τουτεστι το βασιλικον ενδυμα, ινα δια τουτου δειξωσιν, οτι του βασιλεως εισι, και οτι αυτω στρατευονται*. *Quicumque regi militat, purpuram habet in chlamyde*

myde sua. Ex quo enim rex purpuram ferre cepit, omnes, qui militant ei, immittunt purpuram in sagis suis, ut inde appareat regios illos esse, & regi commilitare. Cassiodorus lib. VI. cap. XXI. ad Rectorem provinciae scribens: *Chlamydi tuae procul dubio inter alia clavos intende, quo scias non inaniter positos. Hinc fit, ut cum publicum agentes purpuram cernerent, de vigore semper principis admonerent.* Hasce chlamydes more tracto a Pelasgis ipsum Numam Pompilium ceteris ducibus, & praefectis primum tradidisse narrat Georgius Cedrenus Tom. VIII. Byzantinae Historiae, licet id forsan Reipublicae Romanae temporibus falsum fuerit: Τας δε των εγκλητικων, και τας των εν αξιαις και στρατειαις χλαμυδας εχουσας σημαντα ρα της βασιλικης φορετιας ταβλια πορφυρα δηλουντα αξιαν ρωμαικης πολιτειας, και υποταγην διαγωγης. *Iussit autem Numa, chlamydes Senatorum, aliorumque, qui in dignitatibus, & imperiis militaribus constituti essent, habere tabulas, aut latos clavos purpureos, signa regiae potestatis, & dignitatem, regimenque Romani imperii demonstrantes.*

CAPUT XLIII.

De tunica palmata, & toga picta.

Tunica palmata regum, triumphantium, & thensas ducentium propria, tota purpurea erat, sed decorata aureis clavis palmum latis, & picta aureis figuris palmarum, quae victoriam significarent, ita ut antiquitus a latitudine palmari clavorum, deinde a figuris palmarum, quae mox adiici coepere, palmata diceretur. Festus in verbo Toga picta: *Tunica autem palmata a latitudine clavorum dicebatur, quae nunc a genere picturae appellatur.* Xiphilinus in Excerptis lib. LVI. eam vocat αλουργιδα χρυσοπαστον, non secus ac Plutarchus in Pauli Aemilii Vita, idest *purpuream auroclavatam*. Dionysius lib. V., & alibi etiam eam vocat στολην ποικιλην και χρυσοσημον, nimirum *tunicam palmis pictam, & auro clavatam*. Fortunatus Poem. lib. II.

Alter palmatae, trabeae nitet alter honore,
Pingit & ornatum gemma, aurum, purpura, byssus.

Sequioribus vero imperii temporibus etiam hominum figurae in palmatis pingebantur. Ausonius in gratiarum actione: *Palmatam tibi misi, in qua divus parens Constantius intextus est. Haec plane haec est picta, ut dicitur, vestis non auro magis suo, quam tuis verbis.*

Toga picta eorumdem regum, triumphantium, & thensas ducentium propria, purpurea & ipsa tota erat, sed pictis aureis stellis insignis. Appianus Alexandrinus Punicorum lib. I. narrat Scipionem triumphasse, ες των πατρων τροπον πορφυραν αστερων χρυσων ενυφασμενην, *iuxta patrum morem indutum veste purpurea aureis stellis insigni.* Svetonius quoque Neronem ait Romam ingressum esse huiusmodi veste ornatum: *Ingressus est Romam eo curru, quo olim Augustus triumphaverat, in veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde.* Dionysius lib. III., & etiam alibi eam vocat περιβολαιον ποικιλον, *togam pictam*. Festus denique ait, hanc togam antiquitus purpuream totam fuisse, sed sine pictura: *Picta, quae nunc toga dicitur, purpurea antea vocitata est, eaque erat sine pictura. Cuius rei argumentum est pictura in aede Vertumni, & Consi, quarum in altera M. Fulvius Flaccus, in altera T. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt.*

CA-

CAPUT XLIV.

De calceis.

CAlcei regum Romanorum, triumphantium, & etiam quandoque senatorum proprii, coccinei erant iuxta nonnullos scriptores. Zonaras lib. IV. Romulum ait πεδιλοις εκεκρητο ερυθροις, *rubris calceis usum esse*. Dion. lib. XLIII. Caesarem ait τη υποδεσει και υψηλη και ερυθροχροω κατα τους βασιλεας τους εν τη Αλβη ποτε γενομενους, ως και προσηκων σφισι δια τον Ιουλον εχρητο, *induisse calceum altum, & rubrum iuxta regum Albanorum morem, ad quos per Iulium Ascanium genus suum referebat*. Inscriptio Ariminensis Caii Marii a Gruterio pag. CCCCXXXVI. num. III., & ab aliis etiam relata, at semper magna cum varietate lectionum, (quae tamen spuria a Cl. Scipione Maffeio habetur in *Art. crit. lapidar.* lib. III. cap. IV. col. CCCXXXVIII.) haec nobis praecipue exhibet: DE. MANVBIEIS. CIMBRICIS. ET. TEVTONICEIS. AEDEM. HONORI. VICTOR. FECIT. VESTE. TRIVMPHALI. CALCEIS. PVNICEIS. Martialis lib. II. epig. XXIX. ad senatores Romanos adludens ait:

Coccina non laesum cingit aluta pedem.

Procopius libro Aedificiorum Iustinianum narrat satrapibus Armeniae praeter cetera regia insignia concessisse etiam υποδηματα μεχρι ες γονυ φοινικου χρωματος, α δη βασιλεα μονον ρωμαιων τε και περσων υποδεισθαι θεμις, *calceos usque ad genu phoenicei, aut coccinei coloris, quae unum Romanorum imperatorem, & Persarum regem fas est ferre*. Huiusmodi autem coccinei, aut rubri calcei dicebantur mullei a colore rubro, qualis est mulli piscis. Isidorus: *Mullei ita dicti sunt a colore rubro, qualis est mulli piscis*. Contra Plinius lib. IX. cap. XVII. mullum piscem dicit a mulleorum calceorum colore nomen accepisse. *Nomen mullis Fenestella a colore mulleorum calceamentorum datum putat. Mullum expirantem rubentium squammarum multiplici mutatione pallescentem*. Iuxta vero alios scriptores iidem hi calcei non coccinei, sed purpurei erant. Corippus in saepius citato Panegyrico Iustini minoris, de eodem Iustino loquens: lib II. vers. CIV.

Purpureo surae resonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinclis &c.
Augustis solis hoc cultu competit uti.

Refert Ammianus Marcellinus lib: XXXII., cum quidam apud Iulianum accusaretur, quod chlamydem imperialem coccineam clavis purpureis, & aureis ornatam sibi parari curasset, Iulianum ipsum hanc accusationem deridentem Comiti largitionis dixisse: *Iube periculoso garritori pedum tegmina dari purpurea ad adversarium perferenda, quem, (ut datur intelligi) chlamydem huius coloris memorat sibi consarcinasse, ut sciri possit sine viribus maximis quid pannuli proficiant leves*. Nicetas Choniates lib. I. Alexium narrat calceis purpureis indutum, cum Imperator renunciaretur. Nicephorus lib. VI. Irenem ait, cum ad imperium eveheretur, purpureis quoque calceis fuisse indutam.

Haec autem pugna eodem modo, ac superior, dirimetur, si calceos imperatorum, triumphantium, & senatorum totos coccineos fuisse, sed purpura clavatos, & ideo coccineos non secus, ac purpureos appellatos.

Utebantur vero Graeci calceis non tantum purpureis, sed etiam aureis, & acu pictis. Epictetus Enchiridii cap. LXI.: Καταχρυσον υποδημα, ειτα πορφυρουν, ειτα κεντητον. *Calceus aureus, inde purpureus, inde acu pictus*. CA-

CAPUT XLV.

De vestibus, & vexillis militum.

Milites aliquando purpura induebantur. Aelianus lib. VI. cap. VI.: Φοινικίδα δε αμπεχεσθαι κατα τας μαχας, αναγκη ην. εχειν δε την χροαν και σεμνον τι. προς ταυτη γε μην και την ρυσιν του επιγενομενου αιματος εκ των τραυματων ετι γε μαλλον εκπληττειν τους, αντιπαλους, βαθυτερας της οψεως γινομενης, και φοβερωτερας μαλλον. *Purpuram in praeliis induere necessitas fuit. Color ipse habet nescio quid augusti. deinde fluorem sanguinis e vulneribus occulit. Denique cum purpurae adspectus acrior sit, & terribilior, hostem percellere potest.* Sed plerumque coccineo, aut saltem rubicundo herbis parato colore utebantur. Petronius.

Hesperium coccum laudabat miles, eadem
Quaesitus tellure nitor certaverat ostro.

Martialis lib. XIII. epig. LXXXVII.

Canusinae rufae.

Roma magis fuscis vestitur, Gallia rufis,
Et placet hic pueris, militibusque colos.

Valerius Maximus lib: V. cap. II.: *Lacedaemonii ad dissimulandum, & occultandum vulnerum suorum cruorem puniceis tunicis in praelio utebantur.* Isidorus: *Russata, quam Graeci phoeniceam vocant, nos coccinam, reperta est a Lacedaemoniis ad celandum coloris similitudine sanguinem.* Trebellius in Claudii Vita commemorat *tunicas russas militares annuas.* Silius Italicus Punicorum lib. III. Carthaginienses milites *rubrae velamine vestis* indutos fuisse refert. Hinc etiam coccinea tunica ad praetorium appensa praelii signum erat apud Romanos. Plutarchus in Fabii Vita: Αμα δ' ημερα το της μαχης σημειον εξεθηκεν. εστι δε χιτων κοκκινος υπερ της στρατηγικης σκηνης διατεινομενος. *Luce prima signum pugnae proposuit. Est autem tunica coccinea supra praetorii tabernaculum extensa.* Idem in Bruti Vita: Προυκειτο μεν τω Βρουτου χαρακι και τω Κασσιου συμβολον αγωνος φοινικους χιτων *Ante Bruti, & Cassii vallum propositum erat pugnae signum tunica coccinea.* Et denique in Vita Pompeii: Κατα ταχος προ της σκηνης εκελευσε προθειναι τον φοινικουν χιτωνα· τουτο γαρ μαχης ρωμαιοις εστι συμβολον. *Statim ante tabernaculum proponi iussit coccineam tunicam. Hoc enim est signum pugnae apud Romanos.*

Vexilla autem legionum coccinea erant, & imperatoris album. Polybius de re militari: Και ταυτας μεν ποιουσι φοινικας, την δε του στρατηγου λευκην. *Haec autem (vexilla) faciunt coccinea, & imperatoris album.* Nomina quoque Imperatorum φοινικοις γραμμασι *puniceis litteris* in vexillis inscribi consuevisse Dion lib. XL. testatur.

Lictores denique etiam coccinea veste magistratibus apparebant. Appianus in Libycis: Φοινικους χιτωνας ενδεδυκοτες. Lictores *coccinea veste induti*

CAPUT XLVI.

De vestibus muliebribus, & stragulis.

Antiquas mulieres vestibus purpura, & auro clavatis, & etiam totis purpureis, & pictis indutas fuisse quis non arbitretur? De Romanis mulieribus affir-

affirmat Valerius Maximus lib. V. cap. II.: *Permisit quoque his* (Populus Romanus feminis.) *purpurea veste, & aureis uti segmentis.* Nec non lib. II. cap. I. ubi narrat, quod *Romanis feminis vetitum fuit vinum, sed quod indulgentibus maritis & auro abundanti, & multa purpura usae sunt.* Audivimus cap. XXXII. Isaiam mulieres Hebraeas hoc nomine incusantem, & B. Basilium non minus, ac B. Hieronymum ad imperii Romani matronas incusationem eamdem traducentes. Audivimus quoque cap. XXVII. T. Livium dicentem, cum lex Oppia revocata est, haec vanitatis signa mulieribus Romanis restituta. Mulieres vero etiam omnium nationum hisce vestibus usas ostendit Iulius Pollux ubique in suo Onomastico, & etiam plurima aliorum scriptorum testimonia, quae hoc ipso nostro libello allata sunt, quaeque huc non sunt revocanda.

Stragula etiam omnia apud antiquos purpurea erant. T. Livius de revocata lege Oppia loquens lib. XXXIV. cap. I.: *Purpura viri utemur, praetextati in magistratibus, in sacerdotiis, liberi nostri praetextis purpura togis utentur, magistratibus in coloniis municipiisque, hic Romae infimo genere magistris vicorum togae praetextae habendae ius permittemus, nec ut id vivi solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur mortui: feminis dumtaxat purpurae usum interdicemus? Et cum tibi viro liceat purpura in veste stragula uti, matremfamilias tuam purpureum amiculum habere non sines? Et equus tuus speciosius instratus erit, quam uxor vestita?* Mappae etiam purpurae memorantur a Petronio in Satyric. cap XXXII.: *Circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mappam.* Martialis lib. IV. epigr. XLV.

Et lato variata mappa clavo.

Lampridius in Alexandri Vita: *Convivium neque opimum, neque nimis parcum, sed nitoris summi fuit, ita tamen ut pura mantilia mitterentur, saepius cocco clavata.* Nec non purpurei pulvini memorantur ab Athenaeo lib. VI.: Προσκεφαλαια δ' ειχε τρια μεν υπο τη κεφαλη βυσσινα παραλουργη. *Sub capite tres habebat pulvillos ex bysso purpura clavatos.* De stragulis vestibus purpureis plura allata in hoc libro scriptorum testimonia loquuntur, nec non Iulius Pollux Onomastici lib. IV. cap. XVIII., lib. VII. cap. XIII., & XIV., lib. X. cap. VIII., qui consulendi.

CAPUT XLVII.

De signis Deorum, encausto, & picturis purpureis.

Signa quoque Deorum hisce purpureis, coccineis, aureis, aut clavatis, aut pictis vestibus honoris caussa ab antiquis induebantur. Primum itaque Iovis signa induebantur tunica palmata, & toga picta, quae nimirum tota purpurea, stellisque aureis erat ornata. Servius ad Eclog. X. Virgilii: *Triumphantes omnia habent Iovis insignia, sceptrum, & palmatam togam, qua utebantur illi, qui palmam merebantur.* T. Livius lib. X. cap. III.: *Qui Iovis optimi maximi ornatu decoratus curru aurato per urbem vectus in Capitolium ascenderit.* Iuvenalis Sat. X. v. XXX.

Quid si vidisset praetorem curribus altis
Extantem, & medio sublimem in pulvere circi
In tunica Iovis, & pictae Sarrana ferentem
Ex humeris aulaea togae.

Signa

Signa autem Saturni vestibus coccineis induebantur. Tertulliauns libro de testimonio animae: *Atque id plerumque facit, & vitta Cereris redimita, & pallio Saturni coccinata, & Deae Isidis linteata.* Idem de pallio cap. IV.: *Cum latioris purpurae ambitio, & Galatici ruboris* (nimirum coccinei ruboris, coccum enim in Galatia plurimum colligebatur, uti cap. XVI. observavimus) *superiectio Saturnum commendat.* Plinius lib. VIII. cap. XLVIII. *Servii Tullii praetextae, quibus signum Fortunae ab eo dicatae coopertum erat.* Tibullus lib. I. eleg. VII.

Non tibi sunt tristes curae, nec luctus, Osiri,
Sed Tyriae vestes, & dulci tibia cantu.

Deos Babylonios purpura circumdatos nobis quoque exhibet Ieremias cap. X. vers. III.: *Hyacinthus, & purpura indumentum eorum, opus artificum universa haec.* Nec non Baruchus cap. VI. vers. XII.: *Opertis autem illis* (Diis) *veste purpurea extergunt faciem ipsorum propter pulverem domus, qui est plurimus inter eos.* Tertullianus denique cap. XVIII. de idololatria loquens de Diis omnibus generatim: *Ceterum purpura, vel cetera insignia dignitatum, & potestatum insertae dignitati, & potestatibus idololatriae ab initio dicata habent profanationis suae maculam, cum propterea ipsis etiam idolis induantur praetextae, & trabeae, & laticlavi, fasces quoque, & virgae praeferantur, & merito. Nam daemonia magistratus sunt saeculi huius, unius collegii insignia, fasces & purpuras gestant.*

Purpureo encausto, & atramento etiam utebantur antiqui, uti cap. LVII. docebimus.

Tabulas etiam purpureis coloribus pingebant antiqui homines, & hinc eorum picturas ea versicolori varietate, splendore, immortalitate donatas oportuit, quas in nostris picturis frustra forsitan desideramus. Picturas antiquas Romae, & Neapoli dudum repertas, recentes fere videri audivimus. Fortasse a purpureis coloribus id profectum existimamus. Plinius, & Vitruvius pluribus hanc purpuream tabularum, & parietum picturam exsequuntur, qui circa rem hanc non omittendi.

CAPUT XLVIII.

De pretio colorum purpureorum.

Mirificae illae quatuor dotes, quibus antiquae purpurae splendebant, uti docuimus, usus purpurarum earumdem apud principes & ditiores quoscumque fere semper cohibitus, uti docebimus, eximiae laudes denique, quibus antiqui purpureos colores cumularunt, uti ubique hoc libro doctum, & docendum, caussam dicunt, pretiosissimas apud antiquos habitas fuisse easdem purpuras. Hinc maximo etiam pretio easdem antiquas purpuras constare oportuit. Et re quidem vera videmus antiquos scriptores omnes fere semper coniungere purpuras, margaritas, gemmas, & si quae alia tum pretiosiora haberentur. Horatius lib. IV. ode XIII.:

Nec Coae referunt iam tibi purpurae,
Nec clari lapides tempora.

Idem lib. I. epist. VI.:

Cum gemmis Tyrios mirare colores.

Et lib. II. epist. ultima:

Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas.

Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas.

Tibullus lib. II. eleg. IV.:

O pereat quicumque legit viridesque smaragdos,
Et niveam Tyrio murice tingit ovem.
Hic dat avaritiae caussas, & Coa puellis
Vestis, & a rubro lucida concha mari.

Et lib. II. eleg. XVI.:

Semper in Oceanum mittit me quaerere gemmas,
Et iubet ex ipsa tollere dona Tyro.

Claudianus in IV. Honorii Consulatum:

Quis iunxit lapides ostro? Quis miscuit ignes
Sidonii, rubrique maris?

Plinius lib. IX. cap. XXXV. affirmat, purpurarum pretium pretio margaritarum fere aequalem fuisse, quarum margaritarum pretium apud Romanos pretia omnia antecederet: *Sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas abscondi maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore a feminis iuxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis, fluctibusque cum vellere? Non recipit haec nostra rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta ventri cum eo societas. Quid tergori? Parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeo per totum corpus anima hominis quaesita maxime placent. Principium ergo, culmenque omnium rerum pretii margaritae tenent.* Et mox: *Conchylia, & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis pretia fecit.*

Sed ad rem propius accedamus. Purpura profecto Tyria prae ceteris omnibus maximo in honore erat. Testimonia plurima veterum id probant, quae toto hoc libro prostant. Horatius lib. I. epist. X. illum sibi magno damno futurum ait, qui ab Aquinati fuco purpuram Tyriam, vel Sidoniam distinguere nequiret:

Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusque medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.

Ovidius in libro de remedio amoris ipsi purpurae Amyclaeae, sive Laconicae Tyriam praefert:

Confer Amyclaeis medicatum vellus ahenis
Murice cum Tyrio: turpius illud erit.

Sed certius purpurarum pretium nobis designat Cornelius Nepos apud Plinium lib. IX. cap. XXXIX. declarans purpuram violaceam centum denariis, purpuram vero Tyriam mille saltem denariis in singulas lanae libras suis temporibus vendi consuevisse: *Nepos Cornelius.... me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat.... Huic successit dibapha Tyria, quae in libras denariis mille non poterat emi.* Iam vero Romanus denarius saltem duodecim nummis nostris, quos *baiocchi* nominamus, constabat, si argenti absolutum, & intrinsecum pretium spectemus, uti antiquae rei nummariae peritis est compertum, Hinc iuxta allatam Cornelii aestimationem lanae purpureae violaceae libra duodecim philippeis, quos *scudi* appellamus, Tyriae vero rubidae lanae libra centum viginti philippeis, sive *scudi* constitisset. Athenaeus Deipnosoph. lib. XII. purpu-

reae

reae lanae pondo argenti pondo aequiparat: Ισοσταϲιος ην η πορφυρα προς αργυρον. *Aequalis est purpura argento*. Fortasse loquitur Athenaeus de purpura violacea, quae centum denariis, sive philippeis duodecim in libras appendebatur, quod fere librae argenti pretium est, uti cuique est notissimum. Hinc aestimatio purpurae violaceae tradita a Cornelio optime ab Athenaeo confirmatur. Narrat Martialis lacernas Tyria purpura tinctas suis temporibus decem millibus nummum, sive duobus millibus, & quingentis denariis constitisse. Ita ille lib. VIII. epigr. X.:

Emit lacernas millibus decem Bassus
Tyrias coloris optimi.

Et lib. IV. epigr. LXI.:

Millibus decem dixti
Emptas lacernas.

Iam vero iuxta Cornelii aestimationem bis mille, & quingenti denarii pretium constituebant librarum duarum, & semissis lanae purpureae Tyriae. Hinc Martialis etiam aestimationem Cornelii confirmat, cum duae librae, & semis purpureae lanae sufficere potuissent condendae lacernae, quae lacerna breve, & angustum pallium erat, quod imperii tempore Romani induebant iuxta Iuvenalem Sat. I. v. XXVII. Sat. IX. vers. XXIX., Statium lib. II. Silv. I. v. CXXXII. Martialem lib. VI. epigr. LIX., & Festum in verbo *Lacerna*. Lacernae igitur Tyriae purpureae Martialis temporibus stabant duobus millibus, & quingentis denariis, nimirum philippeis, sive scutis trecentis, si ad monetam nostram referantur.

Purpurae nigrae, lividae, caeruleae, flavae, rubicundae, candidae, & purpurae quinque mixtae, quae pretia habuerint, omnino latet. Dicemus hic quoque tamen, quod veri similius sit. Coniecturis igitur assequi possumus, purpuras nigras, & lividas, uti parum splendidas, minoris constitisse: purpuras conchyliatas caeruleas, & flavas, utpote minori succorum copia, & minori sumptu formatas, quoque minoris constitisse: purpuram buccini, ut facile evanescentem, quoque minoris: purpuras vero rubicundas, & candidas, utpote quae rarissime ex Perside, & India ducerentur, & purpuras mixtas, quae duplo maiori succorum copia tingerentur, maioris forsan, quam purpuram ipsam Tyriam fuisse. Pretiorum huiusmodi rationes ex iis, quae superioribus capitibus diximus, clarissime descendunt.

Si itaque libra lanae purpureae violaceae philippeis duodecim, si libra lanae purpuerae Tyriae philippeis centum viginti venibat, cuilibet facile erit animadvertere, pretiosiorem quamlibet nostri temporis tincturam a tanto pretio longissime abesse. Quid vero dicendum, si observaverimus, antiquas aetates fere omnes nummis magis inopes fuisse, quam aetas sit nostra, locupletissimam quam reddunt tot aurei, & argentei montes, quos Africa, America, & Asia tribus fere ab hinc saeculis in Europam effudere, & adhuc effundunt? Aetatem ipsam Cornelii Nepotis, & Martialis, licet antiquis omnibus omnino nummis ditiorem, attamen aetate ipsa hac nostra nummis minus affluentem fuisse? Proinde hisce primis Romani Imperii temporibus, de quibus nunc loquimur, cum nummi rariores, quam nunc essent, & inde quadruplo maior ratio, ut suspicor, inter nummos, & pretium reliquarum rerum intercederet, libram lanae purpureae violaceae philippicis quadraginta octo, libram vero lanae purpureae Tyriae philippeis quadringentis octoginta fuisse constituram? Quod enorme pretium purpurarum exsurget? Quod portentosum pretium integrae vestis purpureae Tyriae illisce tempori-

bus futurum fuisse dicemus? Quid deinde de purpurei ferici pretio dicendum, cum purpurarum pretio ferici ipsius pretium cumularetur, quod sericum aequo pondere auri venibat, ita ut libra ferici librae auri aequaretur, ut ait Vopiscus?

Quid quoque dicemus de vestibus auro clavatis, aut etiam pictis, in quibus praeter purpurae, fericique pretium, auri pretium, & picturae manupretium gravissimum adiungeretur? Audimus sane apud antiquos longe pluris purpureas, & auro pictas vestes, quam aureas ipsas, aestimatas fuisse. Epictetus Enchiridii cap. LXI.: Καταπερ και επι του υποδηματος, εαν τον ποδα υπερβῃς, γιγνεται κατα-χρυσον υποδημα, ειτα πορφυρουν, ειτα κεντητον. *Uti etiam in calceo, si pedis usum fueris praetergressus, fit calceus aureus, inde purpureus, inde acu pictus.* Et Simplicius ad eumdem locum: Ταυτῃ δε ην ως εοικε παρα Ρωμαιοις και περι τα πορφυρα, και κεντητα περιεργια, ωστε και των καταχρυσων αυτα προτιμασθαι. *Tanta apud Romanos cura fuisse videtur in purpureis, & acu pictis calceis formandis, ut etiam aureis anteponerentur.* Quibus igitur immenso maioribus pretiis hasce fericas, & pictas vestes vendi oportuit?

CAPUT XLIX.

De sumptibus in coloribus purpureis condendis.

PRoficiscebantur quidem haec immania pretia a quatuor illis mirificentissimis purpureorum colorum dotibus, quas superioribus capitibus enarravimus. Sed proficiscebantur etiam non minus ab immani sumptu, qui in legendis, & parandis tot conchyliis requirebatur. Huiusce rei ergo referamus Plinii locum in lib. IX. cap. XXXVI. dicentis, buccinorum libras ducentas, purpurarum libras centum, & decem ad tingendas purpura decem laneas libras fuisse requisitas. *Summa medicaminum in libras X. vellerum, buccini CC.. pelagii CX.*

Hinc alium eiusdem Plinii locum producamus in lib. IX. cap. XL. afferentis, alia aliis conchyliis pretia fuisse pro littorum fertilitate, vel sterilitate, nusquam vero purpurarum libram quinquaginta nummos excessisse, buccinorum vero libram centum nummos excessisse. *Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum viliora. Non tamen usquam pelagii libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos sciant, qui ista mercantur immenso.*

Repetamus denique locum Cornelii apud Plinium lib. IX. cap. XXXIX. dicentis, violaceam purpuram centum denariis, Tyriam mille denariis in libras emi consuevisse: *Me iuvene, violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat. Successit dibapha Tyria, quae in libras denariis mille non poterat emi.*

Ex hisce tribus locis facile rationem sumptus, & lucri subducere poterimus, qui sumptus, & lucrum ab antiquis purpurariis infectoribus haberetur. Et quidem primo rationem sumptus, & lucri, quod antiqui artifices haberent in condenda purpura Tyria, ineamus. Liceat hic claritatis gratia numeris Arabicis, aut Indicis uti.

Pondo igitur buccinorum venibat utplurimum nummis 100. denariis 25., pretio nostro scut. 3.

Hinc pondo 200. buccinorum, nimirum quot ad inficiendas 10. lanae libras requirebantur, memorata ratione aestimationem datura erant denariorum 5000., pretii nostri scut. 600.

Pon-

Pondo quoque purpurarum venibat utplurimum nummis 50. denariis 12.$\frac{1}{2}$, pretio noſtro ſcut. 1. 50.

Hinc quoque librae 110. purpurarum, quot nimirum ad inficiendas 10. lanae libras requirebantur, eadem ratione daturae erant aeſtimationem denariorum 1355., pretii noſtri ſcut. 162.

Sumptus, in ligna, & artifices probabili hypotheſi conficere potuerunt denarios 635., pretium noſtrum ſcut. 76. 20.

Et proinde ſumptus omnes, qui in tingendis 10. lanae libris requirebantur, conſtituiſſent ſummam denariorum 7000., pretii noſtri ſcut. 840.

Iam vero librae 10. lanae purpureae Tyriae venibant minimum denariis 10000., pretio noſtro ſcut. 1200.

Si igitur ſumma ſumptuum, quae erat denariorum 7000., ſubtrahatur a ſumma pretii, quae erat denariorum 10000., clare emerget, lucrum artificum pro ſingulis 10. lanae purpureae Tyriae libris futurum fuiſſe denariorum 3000., pretii noſtri ſcut. 360.

Secundo loco vero rationem ſumptus, lucrique diſpiciamus, quod in condenda purpura violacea facerent antiqui purpurarii artifices. Ratio erit aeque clara, & nitida, propterea quod quemadmodum purpurae violaceae pretium, quod erat denariorum 100. in ſingulas libras, rationem habet ſubdecuplam ad purpurae Tyriae pretium, quod erat denariorum 1000. in ſingulas libras, ita haec eadem ſubdecupla ratio rem ipſam pari claritate demonſtrabit.

Ex memorata igitur ſubdecupla ratione buccinorum libra venire debuit nummis 10. denariis 2$\frac{1}{2}$, pretio noſtro ſcut. = 30.

Hinc buccinorum librae 200., quot nimirum ad 10. lanae libras tingendas uſui erant, ipſa ratione dediſſent aeſtimationem denariorum 500., pretii noſtri ſcut. 60.

Ita quoque purpurarum libra venire debuit nummis 5. denariis 1$\frac{1}{4}$ pretio noſtro ſcut. = 15.

Hinc etiam librae 110. purpurarum, quot nimirum ad tingendas 10. lanae libras opus erant, dediſſent aeſtimationem denariorum 137$\frac{1}{2}$ pretii noſtri ſc. 16. 50.

Sumptus ipſi in ligna, & artifices per eamdem probabilem hypotheſim facturi fuerant ſummam denariorum 62$\frac{1}{2}$, pretii noſtri ſcut. 7. 50.

Et proinde ſumptus omnes, qui in tingendis 10. lanae libris requirebantur, conſtituiſſent ſummam denariorum 700., pretii noſtri ſcut. 84.

Iam vero lanae librae 10. violacea purpura infectae pendebant denariis 1000., pretio noſtro ſcut. 120.

Si igitur ſumma ſumptuum, quae erat denariorum 700., ſubtrahatur a ſumma pretii, quae erat denariorum 1000., aeque clare patebit, in ſingulas 10. lanae purpureae violaceae libras artificibus futurum fuiſſe lucrum denariorum 300., pretii noſtri ſcut. 36.

Hic tamen animadvertere iuvat, locum primum Plinii, quem hoc capite

re-

retulimus, ita in omnibus fere editionibus legi. *Summa medicaminum in libras vellerum buccini CC., pelagii CX.* Nimirum libras 200. buccinorum, libras 110. purpurarum requisitas fuisse ad tingendas non iam 10: libras, uti diximus, sed lanae libram unam tantum. Verum locus ita expressus mendo gravissimo scatet. Vidimus enim hoc eodem capite, libram lanae purpureae Tyriae denariis 1000. vendi consuevisse: Vidimus quoque capite hoc eodem, libras 200. buccinorum, libras 110. purpurarum una cum pretio lignorum, & artificum constituisse summam denariorum 7000. Quomodo igitur fieri poterit, ut libra lanae purpureae Tyriae denariorum 7000. impensam ferret, & deinde denariis mille venderetur? Quomodo fieri potuit, antiquos artifices denariorum 7000. sumptum fecisse, ut denarios 1000. tantum redigerent? Huic primae, & gravissimae observationi altera non minor adiungatur. Vidimus hoc capite, ad inficiendas sive unam, sive decem libras, fuisse requisitas libras 200. buccinorum, libras 110. purpurarum. Vidimus quoque cap. XXIV. ad temperandam hanc summam integram librarum 310., quae a medicaminibus, nimirum a venis, carnibusque buccinorum, & purpurarum constitueretur, amphoras duas, sive libras 160. aquae misceri consuevisse, nimirum ut tertia pars aqua, duae tertiae partes memoratis venis constarent. Hac ratione igitur quantitatem librarum 470. liquidae huius mixturae confici oportuit. Iam vero postulemus, quantitatem hanc librarum 470. despumatione carnium, fervore, & evaporatione redigi tandem potuisse ad unas libras 20. Verum enimvero libras 20. huiusce crassioris medicaminis, & quasi cocti glutinis, satis superque uni librae lanae tingendae suppetituras nemo ibit inficias. Harduinus, qui antiquarum Plinii editionum erroribus alios complures de suo penu consarcinavit, hic mendum subesse sensit, & audacter numerum L. adiecit, ita locum Plinii legens: *Summa medicaminum in libras L. vellerum buccini CC., pelagii CX.* Arburtnotius vero in suis tabulis de antiquis nummis, dissertatione de Romanorum re nummaria cap. IX. etiam numerum C. adiiciendum statuit, ita legens. *Summa medicaminum in libras C. vellerum buccini CC, pelagii CX.* Sed perperam uterque. Librae enim 50, quas Harduinus constituit, iuxta Cornelii aestimationem non minus certe denariis 50000. constitissent, quemadmodum librae 100. lanae, quas constituit Arburtnotius, non minus quam denariis 100000. iuxta eamdem Cornelii aestimationem constitissent. Impensae omnes vero, quae in tingendis hisce sive 50., sive 100. lanae libris requirerentur, iuxta Plinii aestimationem summam denariorum 7000. non excessissent, uti capite hoc ipso observavimus. Quis autem non videat immane, & incredibile artificum futurum fuisse lucrum, si denarios 7000. tantum impendissent, pretium vero denariorum 50000., aut 100000. ex venditione percepissent? Nos vero numerum X. tantum adiecimus, & ita legimus locum. *Summa medicaminum in libras X. vellerum buccini CC., pelagii CX.*, nimirum libras 200. buccinorum, libras 110. purpurarum ad tingendas 10. lanae libras usui fuisse. Si enim 7. libras posuissemus, cum 7. librae lanae purpureae 7000. denariis venderentur, & sumptus 7000. denariorum haberetur, nullum artificum futurum fuisset lucellum. Si vero 14. libras posuissemus, cum eaedem librae 14. denariis 14000. venderentur, & unus sumptus denariorum 7000. haberetur, certe duplo maius, & proinde nimium artificum eorumdem fuisset lucellum. Mediam viam itaque tutissimam elegimus, & X. libras reposuimus, dedimusque artificibus 3000. denariorum lucellum in singulas lanae purpureae 10. libras, quod lucrum, utpote trientem pretii non excedens, aequissimum esse quivis iudicabit. CA-

CAPUT L.

De pretio coloris coccinei, & herbaceorum.

COccinei coloris aeſtimatio ſuppar fere fuit colorum purpureorum aeſtimationi. Antiqui ſcriptores id primum demonſtrant, qui ſimul fere ſemper coccineum, & purpureos colores nominant. Lucretius de rerum natura lib. II.:

Purpuros, phoeniceuſque color clariſſimu' multo.

Tibullus lib. II. eleg. III.

Illi ſelectos certent praebere colores
Africa puniceum, purpureumque Tyros.

Martialis lib. IV. epigr. XXVIII.

Donaſti tenero, Chloe, Luperco
Hiſpanas, Tyriaſque, coccinaſque.

Et lib. II. epigr. XXXIX.

Coccina famoſae donas, & ianthina moechae.

Svetonius in Neronis Vita: *Piſcatus eſt reti aurato, purpura, coccoque funibus textis.* Plurimos etiam alios ſcriptores ad hanc rem cap. XIX. dedimus, qui repetendi. Eamdem ipſam colorum purpureorum, & coccinei fere aequalem aeſtimationem confirmat etiam uſus promiſcuus & coccinei coloris, & purpureorum, qui apud antiquos vigebat, in chlamyde, aut paludamento imperatorio, in conſulari trabea, ceteriſque veſtibus inſignioribus, quemadmodum ſuperioribus docuimus capitibus. Color denique ipſe id demonſtrat, qui, cum rubicundus ſit, vividiſſimus, & gratiſſimus eſt colorum omnium, quos fixos, & conſtantes nominamus.

Hinc pretium ipſum coloris coccinei ſummum eſſe debuit, non ob eam tantum aeſtimationem, quam diximus, ſed etiam ob graves ſumptus, quos comparatio cocci, quae erat extera, & longe petita galla, poſtulabat.

Hoc pretium tamen ad graviſſimum illud colorum purpureorum pretium acceſſiſſe minime putamus. Forſitan etiam mollities, immortalitas, ſplendor, verſicolor color, quae quatuor eximiae dotes antiquas purpuras adeo commendabant, cariſſimaſque reddebant, coccineum colorem non omnino comitabantur. Id ſignificare videtur Martialis ipſe lib. II. epigr. XLIII.

Miſit Agenoreas Cadmi tibi terra lacernas,
Non vendes nummis coccina noſtra tribus.

Immo id fortaſſe a natura ipſa coloris coccinei proficiſci potuit, qui inter fixos naturae colores profecto vividior, nimium oculos intuentium praeſtringeret, nec ſplendentes quidem, ſed blande, & identidem ſplendentes, purpureos verſicolores colores imitaretur. Hinc vidimus Martialem lib. XIV. epigr. CXXIX. affirmantem, hunc coccineum colorem pueris, militibuſque acceptiorem, quam ceteris fuiſſe:

Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia rufis,
Et placet hic pueris, militibuſque colos.

Plurimoſque etiam ad hanc rem alios ſcriptores cap: XLV. attulimus, ad quos, ne actum agamus, remittimus lectores.

Si vero maximum erat colorum purpureorum pretium, ſi coloris coccinei ſecundum, minimum quidem pretium colorum eſſe debuit, qui herbis pararentur. Iam audivimus, Ovidium lib. III. de arte amandi v. CXLVIII. iuvenculas monentem, ne cenſus integros in coemendis purpureis veſtibus abſumerent, ſatiſque ha-

haberent veſtibus ſucco herbarum tinctis, & minoris conſtantibus veſtiri.

Quid de veſte loquar? Nec vos, ſegmenta, requiro,
Nec quae bis Tyrio murice lana rubes,
Cum tot prodierint pretio leviore colores,
Quis furor eſt cenſus corpore ferre ſuo?
Aeris ecce color....

Eodem referendus Martialis lib. VI. epigr. II.

Te Cadmea Tyros, me pinguis Gallia veſtit.

Idem quoque Martialis Baſſum quemdam ridet, qui coloribus herbarum ſemper indutus ſolemnibus ludorum diebus, ut Romanus eques putaretur, coloribus tantum purpureis, aut coccineis ornatus prodiret. Ita ille lib. V. epigr. XXIII.

Herbarum fueras indutus, Baſſe, colores,
Iura theatralis cum ſiluere fori.
Quae poſtquam placidi cenſoris cura renaſci
Iuſſit, & Oceanum certior audit eques:
Non niſi vel cocco madida, vel murice tincta
Veſte nites, & te ſic dare verba putas.
Quadringentorum nullae ſunt, Baſſe, lacernae:
Aut meus ante omnes Codrus haberet equum.

CAPUT LI.

De inventione purpurarum.

TEmpus illud, quo purpurei colores ſint inventi, omnino latet. Eorumdem ſaltem inventio omnia hiſtorica tempora excedit, & denſiſſima antiquitatis caligine obſepitur. Si Graecos audiamus, huiuſce admirandae artis Hercules Tyrius inventor perhibetur. Iulius Pollux Onomaſtici lib. I. cap. IV.: Ερω περι πορφυρας, οπως την αρχην ευρεθη. Τυριοι λεγουσιν, ως Ηρακλης ηρασθη νυμφης επιχωριας. τυρος δ' ην τη νυμφη τουνομα. ειπετο αρα τω Ηρακλει και κυων, κατα τον παλαιον νομον. Οισθα δε οτι τοις ηρωσι συνειτηιεσαν μεχρι της εκκλησιας οι κυνες. Ο τοινυν ηρακλειος κυων, κατα πετρας ερπυσασαν πορφυραν θεασαμενος, προεχουσας αυτη της σαρκος, ενδακων, ο μεν την σαρκα ποιειται τροφην, ο δε λυθρος αρα τα χειλη του κυνος αιμαξας εφοινιξεν. ως δε ηκεν ο ηρως παρα την κορην, αυτη θεασαμενη τα χειλη του κυνος ανθουντα χηθει βαφη, ουκ εφη μροσησεθαι του λοιπου τον Ηρακλεα, ει μη αυτη κομισειεν εσθητα των του κυνος χειλων ευειδεστεραν. Ο μεν τοινυν Ηρακλης, εξευρε τε τον ζωον, και τον λυθρον ανελεξατο, και το δωρον εκομισε τη κορη, πρωτος γενομενος ευρετης τω τυριω λογω της φανισσης βαφης. *Quo pacto purpura ſit inventa, exponam. Hercules, ut Tyrii tradunt, nymphae cuiuſdam indigenae, cui Tyrus nomen fuit, amore captus eſt. Hunc vero, ut apud veteres mos erat, ſequebatur canis. Scis enim quod canes heroas ad concionem uſque ſequebantur. Canis autem Herculeus repentem in petra quadam purpuram conſpicatus prominentem eius carnem mordicus arripuit, ipſamque carnem comedit, ſanguis vero canis labia cruentans rubuit. Ut autem ad puellam Heros pervenit, haec canis labia inſolito colore tincta conſpiciens. Herculi poſthac, niſi ipſi veſtem caninis labiis ſpecioſiorem afferret, congreſſum negavit, Hercules itaque animal invenit, cruorem collegit, & amicae munus attulit, primus, ut Tyrii teſtantur, purpurei coloris inventor.* Audia-

Audiamus quoque Palaephatum in Chronico Paſchali tom IV. hiſtoriae Byzantinae: Εν δε τοις χρονοις της βασιλειας του φοινικου ην Ηρακλης ο φιλοσοφος ο λεγομενος τυριος, οστις εφευρε την κογκυλην. Εωριζομενος γαρ επι το παραλιον μερος της τυρου πολεως, ιδε ποιμενικον κυνα εσθιοντα την λεγομενην κογκυλην, οπερ εστι μικρον ειδος θαλασσιον κοχλιωδες., και ποιμενα νομιζοντα αιμασσειν τον κυνα, λαβοντα απο προβατου ποκον ερεας, και καταμασσοντα το καταφερομενον εκ του στοματος του κυνος, και βαπτοντα τον ποκον. Ο δε Ηρακλης προσεσχηκως μη ειναι αυτο αιμα, αλλα βαμματος παρα ξενου αρετην, εθαυμασε, και γνους οτι εκ της κογκυλης εστι το βαμμα, του ποκου, ειληφως εκ του ποιμενος τον ποκον, ως μεγα δωρον, τουτον προσηγαγε τω βασιλει της τυρου φοινικι. Και εκπλαγεις η αυτος επι τη θεα της ξενης χροιας του βαμματος, θαυμαζων της αυτου ευρεσιν, εκελευσεν εξ αυτου του βαμματος της κογκυλης βαφηναι ερεαν, και γενεσθαι αυτω περιβολαιον εκ πορφυρας, και παντες εθαυμασαν την βασιλικην εσθητα, ως ξενην θεαν. *Ea tempeſtate, qua Phoenix regnabat, vixit Hercules philoſophus, Tyrius cognominatus, qui primus purpuram invenit. Cum enim circa maritima Tyri littora ſpatiaretur, paſtorium vidit canem, qui oſtreum, quod conchylium dicitur, parvumque eſt genus conchae marinae, mandebat, ac paſtorem, qui ſanguinem emittentem canem obſervarat, arrepto ex ove vellere, quod ab ore canis profluebat exterſit, ipſo ex eo tincto vellere. Cum id non ſanguinem, ſed peregrini alicuius liquoris virtutem eſſe animadvertiſſet Hercules, obſtupuit, ſtatimque acceptam a paſtore lanam, quam ſucco illo conchylii tinctam noverat, ad Phoenicem Tyri regem magni loco muneris detulit, qui & ipſe attonitus novi, & inſoliti coloris tincturae aſpectu, illiuſque inventionem admiratus, conchylii liquore lanas infici praecepit, & ex iis regiam ſibi veſtem confici, ſicque primus purpureum veſtimentum geſtavit, adeo ut ad regiam veſtem, tamquam ad inuſitatum hactenus ſpectaculum univerſi obſtupeſcerent.* Eadem vero narrant Achilles Tatius de Clitophontis, & Leucippes amoribus lib. II., Georgius Cedrenus relatus in tom. VIII. hiſtoriae Byzantinae, Suidas in voce Ηρακλης, aliique Graeci ſcriptores, quos brevitatis gratia mittimus. Nec iam contenti fuere Tyrii vulgatis hiſce Graecorum ſcriptorum narrationibus, quae inventae purpurae decus urbi Tyriae, & Herculi Tyrio clariſſime tribuerent, ſed narrationem eamdem in ſuis Tyriis nummis ubique expreſſere, in quibus fere omnibus concha purpura exhibetur, & in nonnullis etiam non tantum concha purpura, ſed etiam canis, & Hercules leonis ſpolio indutus exprimuntur, ut gloriam ipſam purpurae apud Tyrum, & ab Hercule Tyrio inventae teſtatiorem facerent. Nummi hi Tyrii in libris, & in muſeis rei antiquae nummariae peritorum ubique proſtant, eorumque exemplaria duo prima libri fronte dedimus, ad quae lectores revocamus.

Si igitur Tyrius ille Hercules, qui purpuram invenit, coaevus fuit aedificationi Tyri, puellae Tyro, quae urbi nomen dedit, & Phoenici primo Tyriorum regi, uti Graecae narrationes referunt, quas produximus, clare ſequetur, purpurae inventionem aedificationi Tyri ipſius coaevam fuiſſe, aut certe non antiquiorem. Annus igitur conditae Tyri idem erit fere annus inventae purpurae. Cum Tyrus itaque condita fuerit circa an. CIƆCCXL. ante chriſtianam epocham, uti Ioſephus Hebraeus in ſua hiſtoria teſtatur lib. VIII. cap. II., & uti chronologi omnes conſentiunt, eodem proinde anno CIƆCCLX. ante chriſtianam epocham iuxta Graecas narrationes eaſdem purpuram inventam fuiſſe oportuit.

Optime ſane confirmatum inventum purpurae videri poſſet, niſi Graecos

K men-

mendaces, vel pueros in hiſtoria ſemper fuiſſe cognoſceremus. Fabella enim pura in hiſce narrationibus ſubolet, & aliunde certum eſt, Moſem ipſum tercentis fere annis condita Tyro, & Phoenice, & Hercule Tyrio antiquiorem purpuris eſſe uſum, prout mox enarrabimus. Credere mavult Bochartus Hierozoicon part. II. lib. V. cap. IX., fabellam canis, qui purpuram inveniſſe dicatur, a quadam voce Phoenicia ortam eſſe, quae non minus infectorem, quam canem ſignificaret, & hinc luſum fabellae Tyriae, quam retulimus, enatum. Satius vero fuerit, ſi credamus fortuitum eventum profecto, (caſui enim omnium fere artium origines deberi quis neſciat?) caſum, inquam, & fortaſſe canis ipſius caſum, qui reptans in littore conchylium cum comediſſet, labiis purpureo conchylii ejuſdem colore tinctis primum viſus fuerit, huic admirandae arti originem praebuiſſe, ſed hunc caſum neque Herculis Tyrii, neque Phoenicis primi Tyriorum regis, neque conditae Tyri temporibus contigiſſe, propterea quod hi Heroes, vel inventae purpurae longe poſteriores fuerint, vel uti fabuloſi, & ficti homines nullo unquam tempore inter vivos extiterint. Ita Caſſiodorus lib. I. epiſt. II. canis eventum, uti veriſimilem inventae purpurae cauſſam agnoſcens, fabuloſa illa nomina reticuit, & omiſit. *Verum talis, tantaque res quam facili legitur inventa compendio! Nam cum fame canis avida in Tyrio littore proiecta conchyilia impreſſis mandibulis contudiſſet, illa naturaliter humorem ſanguineum defluentia, ora eius mirabili colore tinxerunt: & ut eſt mos hominibus, occaſiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditantes fecerunt principibus decus nobile de re, quae ſubſtantiam noſcitur habere mediocrem.*

Miſſas igitur haſce Graecas fabellas nos libentes volentes faciamus, & ſerio affirmemus, Moſem divinum illum Hebraeorum legis latorem tercentis fere annis condita Tyro, puella Tyro, Hercule, & Phoenice antiquiorem, mille, & quingentis annis chriſtianae epochae ſuperiorem, ſcriptorum omnium parentem, & ducem, non tantum purpuras commemoraſſe, ſed etiam purpuras ipſas in velis tabernaculi, & veſtibus ſummi ſuorum Hebraeorum ſacerdotis ornandis adhibuiſſe. Ita ipſe Exodi cap. XXXVI. num. VIII. iuxta vulgatam verſionem, quam hocce loco nulli criticorum convellunt. *Feceruntque omnes corde ſapientes ad explendum opus tabernaculi cortinas decem de byſſo retorta, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto.* Et num. XXXV.: *Fecit & velum de hyacintho, purpura, vermiculo, ac byſſo retorta.* Et num. XXXXI.: *Fecit & tentorium in atrio tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byſſoque retorta, opere plumario.* Et denique cap. XXXIX. num. I.: *De hyacintho vero, & purpura, vermiculo, ac byſſo fecit veſtes, quibus indueretur Aaron.*

Moſes igitur certiſſimam nobis epocham non iam inventae, ſed primum commemoratae purpurae conſtituit, ſane & ipſam antiquam epocham, utpote quae mille, & quingentis fere annis chriſtianam epocham ſuperet, & excedat. Obſervare immo etiam liceat, Moiſem ipſum, cum paucis poſt fugam ab Aegypto menſibus in Arabica ſolitudine vela, & veſtes purpureas adhibuerit, nulla alia vela purpurea, nullas purpureas veſtes poſſidere potuiſſe, quam veſtes illas ditiſſimas, quas Aegyptios ipſos Hebraeis credidiſſe legimus, cum celebri illa nocturna fuga ſe ex Aegypto proriperent, ut in Exodo habetur. Hinc etiam adfirmare poſſumus, Aegyptios, ceteroſque orientales populos etiam ante Moſis aetatem purpureis coloribus uſos: verum a quo tempore populi iſti Moſe antiquiores purpura uſi fuerint, omnino ignoratur, cum monumenta illius temporis omnia omnino nos deficiant, & ſemper ſint defectura.

CA-

CAPUT LII.

De usu purpurarum apud omnes antiquiores nationes, & Romanos usque ad regifugium.

SEcundum vero Moysis aetatem apud omnes fere antiquas gentes hae purpurae passim usurpatae, & vulgatae videntur. Praeter enim Hebraeam gentem, quae a Moysis tempore purpuras semper adhibuit, ut sacrae eorum historiae passim testantur, legimus in libro Iudicum cap. VIII. num. XXVI. Madianitarum reges a Gedeone occisos purpura indutos fuisse: *Expandentesque super terram pallium, proiecerunt in eo inaures de praeda, & fuit pondus postulatarum inaurium mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, & monilibus, & veste purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant*. Hanc vero regum Madianitarum caedem an. CIƆCCXLI. ante christianam epocham, tempore nimirum fere ipso, quo condita Tyrus, evenisse, & proinde hos ipsos Madianitarum reges ante Phoenicem, & Herculem Tyrium purpura esse usos, notandum putamus.

Narrat Ovidius Metamorphoseon lib. VI. Idmonem Arachnes patrem, purpurarium artificem in minori Asia ante bellum Troianum fuisse, & Arachnem, ipsam, & Minervam, cum de texendi principatu contenderent, purpurea fila texisse.

pater huic (Arachne) *Colophonius Idmon*
Phocaico bibulas tingebat murice lanas...
Illic & Tyrium quae purpura sensit ahenum
Texitur.

Et Troes, & Graios principes in Troiano bello purpura insignes saepius nobis describit Homerus. Siquidem Odyss. IV. vers. CXV. ubi describit Telemachum lugentem, cum patrem audisset commemorari, ait ipsum χλαιναν πορφυρεην, *vestem purpuream*, dignam regio puero obtendisse oculis utraque manu, quod repetit inferius vers. CLIV. ut nunc parcam πορφυρεοις πεπλοισι *purpureis peplis*, quibus ossa Hectoris in auruem loculum reponenda contegerentur Iliad. XXIV. vers. DCCXCVI., atque etiam praeteream ρηγεα καλα πορφυρεα *stragula pulcra purpurea*, quae Argiva Helena ancillis praecepit iniicere cubilibus. Odyss. IV. Vers. CCXCVIII.

Idem etiam confirmat Plinius lib. VIII. cap. XLVIII.: *Pictas vestes iam apud Homerum fuisse accipio*.

Babylonios Deos purpura onustos inducunt Ieremias, & Baruchus, uti cap. XLVII. observavimus. Babylonios ipsos, & Aegyptios purpura indutos nobis describit Tertullianus de Idololatria cap. XVIII.: *Igitur purpura illa, & aurum cervicis ornamentum, eodem more apud Aegyptios, & Babylonios insignia erant dignitatis*. Uti etiam Persas, & Lydos Dionysius lib. III.: Στεφανον τε χρυσεον, και θρονον ελεφαντινον, και σκηπτον αετον εχον επι της κεφαλης, χιτωνα τε πορφυρον χρυσοσημον, και περιβολαιον ποικιλον, οια Λυδων τε και Περσων εφορουν οι βασιλεις. *Coronam auream, & sellam eburneam, sceptrumque in summitate habens aquilam, & purpuream tunicam aureo clavo ornatam, & togam pictam, qualia Lydorum, & Persarum reges gestant*.

Antiquissimos vero nostros Etruscos, & Pelasgos cum omnibus artibus, tum vero maxime purpurea arte nobiles fuisse cuilibet compertum est. Praetextam

 sane

ſane apud Etruſcos originem habuiſſe affirmat Feſtus: *Senex cum toga praetexta, bullaque aurea, quo cultu reges ſoliti ſunt eſſe Etruſcorum.* Plinius lib. VIII. cap. XLVIII. *Praetextae apud Etruſcos originem invenere.* Immo Etruſcos, & Pelaſgos ipſos inter ceteras artes etiam purpurae uſum Romanis tradidiſſe exploratum habemus.

Certe enim Romulum purpuram ab Etruſcis primum habuiſſe ſatis conſtat. T. Livius de Romulo loquens lib. I. cap. IV.: *Me haud poenitet eorum ſententiae eſſe, quibus & apparitores, & hoc genus ab Etruscis finitimis, unde toga praetexta ſumpta eſt, numerum quoque ipſum* (lictorum) *ductum placet.* Plinius lib. IX. cap. XXXIX.: *Purpurae uſum Romae ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea.* Plutarchus in Romuli Vita: Αλουργη μεν ενεδυετο Χιτωνας, και τηβεννον εφορει περιπορφυρον. *Induebatur purpureas tunicas, & togam ferebat praetextam.* Idem Plutarchus ait ibidem in ludis pro celebri Sabinarum raptu celebratis adfuiſſe Romulum purpura indutum: Αυτος δε (ο Ρομυλος) περυκαθητο μετα των αριστων αλουργιδι κεκοσμημενος. Ην δε του καιρου της επιχειρησεως συμβολον, εξαναστατα την αλουργιδα πτυξαι και περιβαλεσθαι παλιν. *Ipſe cum optimis praeſedit purpura ornatus. Signum aggrediendi negotium hoc erat conſtitutum, cum ipſe ſurgens purpuram complicaſſet, rurſuſque explicatam indueret.*

Alii autem tradunt Numam a Pelaſgis purpurae uſum accepiſſe. Georgius Cedrenus in tom. VIII. hiſtoriae Byzantinae: Μετα γουν χρονους πολλους οι ρωμαιοι των φοινικων χωραν κατασχοντες, το εξ αρχης αληθινον εκ της κογχυλης σχημα βασιλικον εφορεσαν. Μετα δε Ρεμον και Ρομυλον Νουμας βασιλευσας Ρωμαιων, και δεξαμενος πρεσβευτας εκ της χωρας των λεγομενων πελασγων, φορουντας Χλαμυδας εχουσας ταβλια ρουσια, καθαπερ οι απο της Ισαυριας χωρας, και τερφθεις τω σχηματι, επενοησε πρωτος εν τη Ρωμη χλαμυδας φορεισθαι, τας μεν βασιλικας πορφυρας εχουσας ταβλια χρυσεα, τας δε των ευγκλητικων, και τας των εν αξιαις και στρατειαις χλαμυδας εχουσας σημαντρα της βασιλικης φορεσιας, ταβλια πορφυρα δηλουντα αξιαν Ρωμαικης πολιτειας και υποταγην διαγωγης. *Longo poſt tempore Romani Phoenicia ſubacta, purpuram ab antiquo tempore verum regium amictum adhibuerunt. Numa, qui poſt Remum, & Romulum regnavit, cum ad eum legati Pelaſgorum veniſſent, chlamydes induti habentes clavos aut limbos purpureos, quales etiam Iſauri geſtant, ea forma delectatus, primus inſtituit, ut a Romanis chlamydes geſtarentur, a regibus purpureae praetextae auro, a ſenatoribus, & iis, qui cum magiſtratu, aut imperio eſſent, aliae quae pro indicio regii geſtaminis purpura eſſent praetextae, quo ſignificaretur Romanae reipublicae dignitas, & ſubiectio.* Id confirmat etiam Suidas in voce *Chlamys*, ſed ridendo errore a Pelaſgis Italicis ad Aſiaticos Iſauros rem transferens: Νουμας ο πρωτος Ρωμαιων βασιλευς πρεσβειαν Ισαυρων δεξαμενος, και το σχημα της φορεσιας αυτων καταμαθων εξ αυτων λαβων εφευρε την χλαμυδα στολην ουκ εξωθεν επιθεις, αλλ' εσωθεν εμβαλων την της πορφυρας βαφην. *Numa Romanorum rex, cum primus accepiſſet Iſaurorum legationem, figuram veſtis eorum admiratus, uſum eorum accipiens, geſtavit chlamydem, non ab exteriori parte immittens, ſed ab interiori parte emittens purpuram.*

Alii quoque adfirmant Tullum Hoſtilium tertium Romae regem purpuram ab Etruſcis ad Romanos tranſtuliſſe. Ita Macrobius Saturnal. lib. I. cap. VI. *Tullus Hoſtilius Hoſti filius tertius Romanorum rex debellatis Etruſcis ſellam curulem, lictoreſque, & pictam, quae inſignia magiſtratuum Etruſcorum erant,*

pri-

mus, ut Romae haberentur, instituit. Plinius lib. IX. cap. XXXIX.: *Toga praetexta, & latiore clavo Tullum Hostilium e regibus primum usum, Etruscis devictis, satis constat*. Eusebius in Chronico: *Tullus Hostilius primus regum Romanorum purpura, & fascibus usus est*. Cassiodorus quoque in Chronico: *Tullus Hostilius primus apud Romanos purpura usus est*.

Alii tandem Tarquinium Priscum ab Etruscis purpuram primum Romam invexisse tradunt. Dionysius lib. III. Ταυτας λαβοντες· οι πρεσβεις τας αποκρισεις εχοντο, και μετ' ολιγης ημερας παρησαν ου λογους αυτω μονον φεροντες ψιλους, αλλα και συμβολα της ηγεμονιας, οις εκοσμουν αυτοι τους σφετερους βασιλεις κομιζοντες στεφανον τε χρυσεον και θρονον ελεφαντινον και σκηπτρον αετον εχον επι της κεφαλης, χιτωνα τε πορφυρουν χρυσοσημον και περιβολαιον ποικιλον, οια Λυδων τε και Περσων εφορουν οι βασιλεις. *Hisce verbis legati* (Etruscorum a Tarquinio) *dimissi paucos post dies redeunt, non nuda verba ferentes tantum, sed etiam principatus insignia quibus suos reges ornare consueverant, idest coronam auream, sellam eburneam, sceptrum in summitate habens aquilam, tunicam purpuream auro clavatam, & togam pictam, qualia Lydorum, & Persarum reges gestabant*. Florus lib. I. cap. XLV.: *Duodecim namque Tusciae populos frequentibus armis subegit* (Tarquinius Priscus.) *Inde fasces, trabeae, curules, annuli, phalerae, paludamenta, praetextae. Inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur, togae pictae, tunicaeque palmares, omnia denique decora, & insignia, quibus imperii dignitas eminet, sumpta sunt*. Licet igitur primum purpurae usum in urbe Roma aliqui Romulo, alii Numae, alii Tullo Hostilio, alii denique Tarquinio Prisco tribuant, (& fortasse alii reges aliud purpureae vestis genus induxerunt) illud tamen fatentur omnes ab Etruscis purpuram ad reges Romanos ipsis urbis Romae primordiis, uti docuimus, transisse.

C A P U T L I I I.

De usu purpurarum apud Romanos a regifugio ad Iulium Caesarem.

HIC primum vero praetereundum non est, purpureas vestes, sive ob nimium pretium, sive ob versicolorem blandissimam varietatem, splendorem, immortalitatem, mollitiem, de quibus dotibus superius egimus, ubique gentium antiquitus fere semper privatis vetitas, & ad solos reges, eorumque satellites coarctatas, uti regiam eorum maiestatem, & potestatem significantes. Testimonia plurima veterum, quae id probent, liber hic noster ubique fere ostendit. Probant id etiam plurima alia veterum testimonia, quae purpureos reges, purpuratos eorum satellites ubique nuncupant, & quae testimonia, cum notissima sint, nos omittenda hic quoque ducimus.

Non ita tamen apud Romanos evenit, expulsis regibus, & republica vigente. Aut aequum ius civium, quod quaevis respublica adfectare solet, aut nota priscorum Romanorum frugalitas nullum adducere potuit purpurarum interdictum. Primus ille Consul Brutus unis vestibus auro clavatis, aut pictis interdixit, quod insignia regum essent, ceteras vero purpureas vestes permittendas censuit, immo etiam vestes pictas ludis, & triumphis donandas putavit. Dionysius lib. IV.: Των τε παρασημων, α τοις βασιλευσι παραδεδοται πολλων οντων, ει τινα λυπηρας οψεις, λαι επιφθονους τοις πολλοις παρεχεται τα μεν μειωσαι, τα δε αφελειν οιομαι

μαι δειν. τα σκηπτρα ταυτι λεγω, και τους χρυσους στεφανους, και τας αλουργεις, και χρυσοσημους αμπεχονας, πλην ει μη κατα καιρους τινας εορταιους, και εν πομπαις τριαμβων. Inter tot regia insignia, si quae invisa, & molesta sunt populo, partim minuenda, partim tollenda iudico. Sceptra dico, & coronas aureas, & vestes purpureas auro clavatas, haec non adhibeantur, nisi festis diebus, & pompis triumphalibus ad colendos Deos.

Hinc legimus Romanos senes praetextis, trabeis, & pictis vestibus indutos, in vestibulis aedium confidentes, ab irrumpentibus in urbem Gallis fuisse interemptos. Livius lib. V. cap. XXII.: *Romae satis iam omnibus, ut in tali re, ad tuendam arcem compositis, turba seniorum domos regressa, adventum hostium obstinato ad mortem animo exspectabat. Qui eorum curules gesserant magistratus, ut in fortunae pristinae, honorumque, aut virtutis insignibus morerentur, quae augustissima vestis est thensas ducentibus, triumphantibusque, ea vestiti medio aedium eburneis sellis sedere.*

Anno CCLXIX. ab urbe condita cum Veturia mater, & Volumnia uxor Coriolanum infesto Volscorum agmine venientem ab urbe Roma avertissent, Senatus Romanus grati animi ergo vestes purpureas, & aurea segmenta, qui regum vestitus fuit, Romanis matribusfamilias concessit. Valerius Maximus lib. V. cap. II.: *Marcium patriam oppugnare conantem, admotoque portis urbis ingenti Volscorum exercitu, funus, ac tenebras Romano imperio minitantem Veturia mater, ac Volumnia uxor nefarium opus exsequi precibus suis passae non sunt. In quarum honorem senatus matronarum ordinem benignissimis decretis adornavit. Sanxit namque, ut feminis semita viri cederent, confessus plus salutis Reipublicae in stola, quam in armis fuisse: vetustisque aurium insignibus novum vittae discrimen adiecit: permisit quoque his purpurea veste, & aureis uti segmentis.* Idem lib. II. cap. I.: *Vini usus olim Romanis feminis ignotus fuit... Ceterum indulgentibus maritis & auro abundanti, & multa purpura usae sunt.*

Anno DXXXVII. Q. Fabio, T. Sempronio Coss. cum privatorum census in aerarium Reipublicae bello Punico secundo exhaustae conferendi essent, non vero in muliebrem luxuriam effundendi, Lex Oppia lata est, quae feminis Romanis tantum, non viris, purpurae usum prohiberet. Cap. XXVII. de hac re verba fecimus.

Anno DXLVI. Marcellus de captis Syracusis triumphans immensam vim pretiosae regiae vestis Romam advexit, quae regia vestis procul dubio purpurea fuit. Livius lib. VI. cap. XVII. dec. III.: *Pacis diuturnae, regiaeque opulentiae ornamenta, argenti, aerisque fabrefacta vasa, & alia supellex, pretiosaque vestis, & multa nobilia signa.* Iamdiu vero antiquae rei peritis innotuit, hanc pretiosam vestem a Quaestoribus post triumphum vendi, pretiumque retractum ad aerarium referri consuevisse. Iam vero hasce purpureas vestes nec Quaestores vendituros, nec ullos homines redempturos fuisse constat, nisi purpurarum usus Romae promiscuus fuisset.

Anno DLV. M. Porcio Catone, L. Valerio Flacco Coss. lex Oppia abrogata est, & feminae Romanae ius purpurae, & auri, quo prius usae erant, recuperarunt. Videatur caput XXVII., quod memoravimus.

Anno DLXXII. Manlius de Asia triumphavit, maioremque purpureae vestis copiam Romam detulit. Id queritur Livius lib. IX. cap. V. dec. IV.: *Luxuriae peregrinae origo ab exercitu Asiatico invecta in urbem est. Ii primum lectos aeratos,*

ve-

vestem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, & quae tum magnificae supellectiles habebantur... Romam advexerunt. Hae quoque autem purpureae vestes Romae ad hastam venditae, & distributae fuerunt.

Ita quoque ceteris omnibus Romanorum triumphis usuvenit. Vestes purpureae gentium omnium Romam in hisce triumphis omnes transductae, omnesque Romae venumdatae fuerunt.

Cum vestes itaque purpureae tot triumphis Romae cumularentur, immensum purpurarum luxum ultimis reipublicae temporibus Romae extitisse necesse fuit. Plurima hinc huius luxus testimonia apud antiquos scriptores legimus, eorumque etiam in eum luxum querelas. Vicem omnium praestet Valerius Maximus lib. IX. cap. I., qui inter cetera exempla indignans refert, Metellum Pium in Hispania cum Sertorio bellum gerentem, purpureis stragulis coenacula, seipsum discumbentem palmata tunica operuisse, quae triumphantium propria, nec non etiam Plutarchus, & Dion narrantes, Paullum Aemilium, C. Marium, & Gn. Pompeium ipsas triumphales, & regias vestes non in triumphis tantum, sed etiam omnibus ludorum diebus induisse.

Hactenus Romani omnium fere gentium purpuras, non tamen Tyrias, & Sidonias, quae splendidissimae essent, Phoenice nondum subacta, viderant. Anno urbis conditae DCC. Cicerone Consule, cum Gn. Pompeius Phoenicen, finitimasque regiones omnes Mithridaticae victoriae impetu subegisset, primus etiam Tyrias purpuras in triumphum detulisse debuit. Et revera nos legimus, eodem anno Lentulum Spintherem Tyria purpura primum Romae usum. Plinius lib. IX. cap. XXXIX.: *Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit, me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat... nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria.... Hac P. Lentulus Spinther Aedilis Curulis primus in praetexta usus improbatur, qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinther Aedilis fuit urbis conditae anno septingentesimo, Cicerone Consule. Dibapha tunc dicebatur, quae bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpurae tinguntur.*

CAPUT LIV.

De usu purpurarum a Iulio Caesare ad M. Aurelium

IMperii autem tempore Romani Imperatores regum exterorum ambitiosa exempla secuturi, sibi suisque Praefectis reservare, privatisque omnibus prohibere purpuras paullatim coeperunt. Atque ut ab initio ordiamur, en ipsum C. Iulium Caesarem in purpuras primum irruentem videmus. Ille vetuit conchyliatas purpuras, quas caeruleas, & flavas fuisse vidimus, easdem unis mulieribus concedens, quae viro, natisque orbae, neque quinquagesimo quinto aetatis anno maiores essent. Svetonius in eius Vita: *Lecticarum usum, item conchyliatae vestis, & margaritarum, nisi certis personis, & aetatibus, perque certos dies ademit.* Clariusque Eusebius ait in Chronico, Dictatorem Caesarem purpuras concessisse *mulieribus illis, quae nec viros, nec liberos haberent, & minores essent annis LV.*

Idem vero Dictator Caesar regiae dignitatis non modo auctoritatem, sed etiam insignia comparaturus curavit, primo vestes regias triumphales omnibus ludis sibi a Senatu decerni. Dion lib. XLIII. Την στολην την επινικιον εν πα-

σαις

σαις ταις πανεγυρεσι κατα δογμα ενεδυετο. *Veſtem triumphalem omnibus ludis ex decreto geſtavit*. Deinde eaſdem ſibi decerni curavit cunctis diebus, quibus ſacra faceret. Appianus Alexandrinus lib. II. bellorum civilium: Και θυειν μεν αυτον αιει θριαμβικως ημφιεσμενον. *Permiſit eum ſacra facere triumphali veſte indutum*. Hinc tandem ſemper ſibi eaſdem decerni curavit. Dion lib. XLIV.: φερεσθαι τε αυτον αει και εν αυτη τη πολει την στολην την επινικιον ενδεδυκοτα. *Permiſit Senatus eum ferre ſemper etiam in ipſa urbe veſtes triumphales*. Hinc Dion ipſe eodem loco Caeſarem in Lupercalibus regia triumphali veſte magnifice indutum deſcribit: Εσθητι τη βασιλικη κεκοσμενος, και τω στεφανω τω διαχρυσω λαμπρυνομενος επι τον διφρον τον κεχρυσωμενον εκαθιζετο. *Ante roſtra in aurea ſella, regia veſte ornatus, aureaque corona ſedebat*.

Caeſar Auguſtus quoque ad unos magiſtratus purpuras cohibuit. Dion lib. XLIX.: Την τε εσθητα την αλουργη μηδενα αλλον εξω των βουλευτων εν ταις αρχαις οντων ενδυεσθαι εκελευσεν. ηδη γαρ τινες και των τυχοντων αυτη εχροντο. *Imperavit deinde* (Auguſtus) *neminem alium induere veſtem purpuream praeter Senatores, cum in magiſtratibus eſſent. Nonnulli enim etiam minorum gentium veſte purpurea utebantur*. Ipſe tamen Auguſtus veſtes regias triumphales ſingulis Ianuariis Calendis ſibi concedi curavit iuxta Dionem lib. LIII.

Tiberius non lege, ſed exemplo vetandas purpuras aſtute, ut ſemper, putavit. Dion lib. LVII.: Και επειδη γε πολλη εσθητι αλουργει και ανδρες συχνοι (καιπερ απαγορευθεν προτερον) εχρωντο, διεμεμψατο μεν ουδενα, ουδε εζημιωσεν. υετου δε εν πανηγυρει τινι γενομενου, φαιαν μανδυην επενεδυ. Και τουτου ουκετ' ουδεις αυτων αλλοιον εσθημα λαβειν ετολμησε. *Et cum multi veſtem purpuream ferrent, etſi id iam ante vetitum fuerat*, (nimirum ab Auguſto, uti obſervavimus) *Tiberius neminem accuſavit, aut offendit. Cum autem quibuſdam ludis pluvia facta eſſet, Tiberius ipſe nigram veſtem induit. Ex eo vero die nemo alia veſte uti auſus eſt*.

Caligulam purpurarum interdictum inſtauraſſe non legimus, licet triumphali ornatu & ipſe ſaepius Romae uteretur iuxta Dionem lib. LIX., & Svetonium in eius Vita.

Nero purpuras Tyrias, & amethyſtinas tantum prohibendas, uti pretioſiores, putavit. Svetonius in eius Vita: *Et cum interdixiſſet uſum amethyſtini, & Tyrii coloris, ſubmiſiſſetque qui nundinarum die pauculas uncias venderet, praecluſit cunctos negotiatores. Quin etiam inter canendum animadverſam matronam e ſpectaculis vetita purpura cultam, demonſtraſſe procuratoribus ſuis creditur, detractamque illico non veſte modo, ſed & bonis exſuit*. Non tamen ille non meminit ſaepius veſtem regiam triumphalem ſibi a Senatu decerni. Ita hac indutus eſt, Parthis a Corbulone fugatis, iuxta Tacitum lib. II. Annalium. Hac etiam indutus Tyridatem accepit iuxta Dionem LXIII. Hac denique indutus ludos ſemper ſpectavit, iuxta eumdem Tacitum lib. XII. cap. XLI.

Nerone mortuo libertas purpurarum reſtituta eſt. Veſpaſiani, Titi, Domitiani temporibus communes fuiſſe purpuras, Martialis, & Iuvenalis carmina, qui coaevi fuerunt, id ſignificant. Plura huiuſmodi carmina per hunc librum iacent, quae conſulantur.

Eadem Traiani temporibus libertas obtinuit. Plinius aequalis tempóre id ſatis ſuperque declarat. Locum unum illius, & alterum proferemus. Ita ille lib. IX. cap. XXXV. *Huic* (purpurae) *faſces ſecureſque Romanae viam faciunt, itidemque pro*

pro maiestate pueritiae est. Distinguit ab equite curiam, Diis advocatur placandis, omnemque vestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata & purpurae sit insania. Idemque lib. IX. cap. XLI. absoluta purpureae tincturae descriptione concludit: *Abunde tractata est ratio, qua se virorum iuxta, feminarumque forma credit amplissimam fieri.*

Hadrianus quoque a purpuris vetandis abstinuit. Reperimus tantum eumdem indutum imperatoria chlamyde coccinea auro, & purpurea clavata, L. Vero Caesari coccineam chlamydem purpura tantum, non regio auro clavatam concessisse. Repetatur epistola Commodi ad rebellem Albinum, quam cap. XLII. exhibuimus. Reperimus quoque eumdem Hadrianum supellectilem omnem, stragulasque vestes purpureas auro vel clavatas, vel pictas more regio in imperatoriam domum primum invexisse. Lampridius in Alexandri Vita eumdem, ait, adhibuisse *pura mantilia saepius cocco clavata, aurata vero numquam, cum haec Elagabalus iam recepisset, & ante (ut quidam praedicant) Hadrianus.*

CAPUT LV.

De usu purpurarum a M. Aurelio ad Theodosium Magnum.

M. Aurelius omnem Augustae domus supellectilem more regio purpuream, & auratam venumdedit, eamdemque cuilibet privato homini permisit. Capitolinus in eiusdem Vita: *Vendidit..... & vestem uxoriam sericam, & auratam.... Tunc viris claris permisit, ut eodem cultu, quo & ipse, vel ministeriis similibus convivia exhiberent.* Lampridius ait, Elagabalum primum, cum adhuc iuvenis, & privatus esset, aurea, & purpurea regia supellectili usum, hac potestate facta a M. Aurelio: *Primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit, quia tunc ex Antonini Marci auctoritate id fieri licebat, qui omnem apparatum imperatorium publice vendiderat.*

Commodus certe iterum vestium regiarum luxum in aulam revocavit, dicente Herodiano lib. I.: Αμφιεννυτο τε αλουργεις, και χρυσουφεις εσθητας. *Induit purpureas, & auro clavatas vestes.* Eadem de illo refert Dion lib. LXXII.

Pertinax omnem Commodi supellectilem vendidit, & proinde cuivis privato purpurae ferendae potestatem fecit. Capitolinus in eius Vita: *Auctio sane rerum Commodi in his insignior fuit.... vestis subtegmine serico aureis filis insignior per tunicas:... purpureasque chlamydes Graecanicas, atque castrenses.*

Idem Severum fecisse autumandum, qui puris vestibus gauderet, chlamydemque ipsam imperatoriam reiiceret. Spartianus in eius Vita: *Hic tam exiguis vestibus usus est, ut vix tunica eius aliquid purpurae haberet, & cum hirta chlamyde humeros velaret.*

Elagabalum luxu nimium fuisse quis ignorat? Lampridius in eius Vita: *Usus est aurea omni tunica, usus est & purpurea.* Purpuras autem non vetitas ab eo dicemus, qui sericas vestes, & proinde etiam purpureas donaret. Idem Lampridius: *Ut sericam vestem donaret, quae tunc & in raritate videbatur, & in honore.*

Severus Alexander linteorum magis, quam purpurae amator cuilibet empturienti purpuras ipsas lucelli ergo vendebat. Lampridius in eius Vita: *Veste, ut & pingitur, alba usus est, nec aurata.... poenulis togisque communibus.... Usus est ipse chlamyde coccina saepe: in urbe tamen semper togatus fuit, & in Italiae*

urbibus .... Chlamydes hirtas Severi & tunicas asemas, aut macrocheras ex purpura non magna ad usum revocavit suum... Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri dicens: si lintei iccirco sunt, ut nihil asperum habeant, quid opus est purpura? In lintea autem aurum mitti etiam dementiam iudicabat, quum asperitati adderetur rigor... Purpurae clarissimae non ad usum suum, sed ad matronarum, si quae aut possent, aut vellent, certe ad vendendum gravissimus exactor fuit, ita ut Alexandrina purpura hodieque dicatur, quae vulgo Probiana dicitur, iccirco quod Aurelius Probus baphiis praepositus id genus muricis reperisset. Hoc loco autem suspicari licet, si Alexander purpurarum gravissimus exactor fuit, purpuris iam tum vectigal impositum, clariores purpuras ad Imperatores vectigalis ergo relatas, baphiisque imperatorios praepositos adiectos, qui vectigales ipsas clariores purpuras ad imperatorem ducendas ex singulis baphiis curarent.

Galieno in deliciis quoque fuerunt regiae aureae, & purpureae vestes. Trebellius Pollio in eius Vita: *Chlamyde purpurea, gemmatisque fibulis, & aureis Romae usus est, ubi semper togati principes videbantur: purpuream tunicam auratamque virilem eamdemque manicatam habuit.* Immo ille ipse matronis purpuras prohibuit, quas illis postea Aurelianus restituit. Vopiscus in huius imperatoris Vita: *Idem* (Aurelianus) *concessit, ut blatteas matronae tunicas haberent, & ceteras vestes, cum antea coloreas habuissent, aut ut multum oxypaederotinas.*

Aurelianus itaque procul dubio liberas purpuras esse voluit. Id tum locus Vopisci mox allatus demonstrat, tum etiam locus eiusdem Vopisci, quem cap. XX. retulimus, ad quos delegamus lectores. Hinc idem Aurelianus ab ipso Vopisco dicitur uxori Bonosi donasse *tunicas palliolatas hyacinthinas subsericas, tunicam auro clavatam subsericam librilem unam.*

Tacitum auro clavatis vestibus regiis, non vero purpureis interdixisse apud eumdem Vopiscum legimus: *Auroclavatis vestibus idem interdixit.*

Diocletianum profecto gemmas vestibus calceisque adiecisse primum nobis refert Eutropius lib. X.: *Diocletianus ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit, nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat.* Nec non Eusebius in Chronico: *Primus Diocletianus adorari se ut Deum iussit, & gemmas vestibus calceamentisque inferri, cum ante eum omnes imperatores in modum iudicum salutarentur, & chlamydem tantum purpuream a privato habitu plus haberent.* Attamen purpuras ab eodem Diocletiano non vetitas, sed potius eius temporibus communes testari videtur Vopiscus in eiusdem Vita: *Quum Diocletianus daret ludos, parcissima usus liberalitate dicens, castiores esse oportere ludos spectante praetore. Legat hunc locum Iunius Messala, quem ego libere culpare audeo. Ille enim patrimonium suum scenicis dedit, haeredibus abnegavit, matris tunicam dedit mimae, lacernam patris mimo. Et recte si aviae pallio aurato atque purpurato pro syrmate tragoedus uteretur. Inscriptum est adhuc in choraulae pallio Tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exultat, Messalae nomen & uxoris. Iam quid lineas petitas Aegypto loquar? Quid Tyro & Sidone, tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles?*

Constantinus magnus profecto non tantum vectigales sibi habuit clariores baphiorum omnium purpuras, sed etiam baphium aliquod (forte optimum Tyrium) sibi perpetuo arripuit. Ipse enim lege lata capitis plectendos statuit illos artifices, qui ambitu in imperatorium suum baphium, & gynaecium irrepsissent, ne imperatoriae purpurae minus clarae artificum imperitia redirent. En ipsam legem,

legem, quam Iuſtinianus lib. II. tit. VII. ſui Codicis nobis ſervavit: *Imp. Conſtantinus A. ad Felicem Procuratorem rei privatae. Baphii & gynaecii, per quos & privata noſtra ſubſtantia tenuatur, & ſpecies gynaecii confectae corrumpuntur, in baphiis etiam admixta temeratio naevum adducit inquinatae alluvionis, ſuffragiis abſtineant, per quae memoratas adminiſtrationes adipiſcuntur, vel, ſi contra hoc fecerint, gladio feriantur.* Excepto itaque baphio, quod ſibi arripuit Conſtantinus, eumdem cetera baphia, purpuraſque ipſas vetuiſſe non legimus. Immo eaſdem communes fuiſſe confirmare videtur Ammianus Marcellinus, qui lib. XXII. refert, quod Conſtantini temporibus *uſus abundantis ſerici, & textiles auctae ſunt artes.*

Conſtantio imperante Diaconus quidam, plurimique alii principes viri crudeliter interfecti fuerunt, quod accuſarentur, purpureum veſtimentum regium apud Tyrum texi curaſſe. Ammianus Marcellinus lib. XIV.: *Quae dum ita ſtruuntur, indicatum eſt apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, vel cuius uſibus apparatum.* Et mox narrata aliquorum crudeliſſima morte haec addit: *Poſt haec indumentum regale quaerebatur, & miniſtris fucandae purpurae tortis confeſſiſque pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt (ut appellant Chriſtiani) Diaconus, cuius prolatae litterae ſcriptae Graeco ſermone ad Tyrii textrini praepoſitum, celerari ſpeciem perurgebat, quam autem non indicabat. Denique etiam idem uſque ad diſcrimen vitae vexatus, nihil fateri compulſus eſt.* Hinc Conſtantii tempore veſtimentum quidem imperatorium, non vero ceteras purpureas veſtes vetitas apparet, baphiumque Tyrium iam inde a Conſtantini magni temporibus ad imperatores pertinuiſſe, eique Baphio imperatorium praepoſitum praefuiſſe.

Tantum vero a prohibendis purpuris abfuit Iulianus, ut immo & purpureos calceos adferri iuſſerit ad quemdam, qui chlamydem regiam ſibi confici curaſſe accuſaretur. Repetatur Ammiani Marcellini locus, quem cap. XLIV. adduximus.

CAPUT LVI.

De uſu purpurarum Gratiani & Theodoſii magni temporibus.

HActenus purpuras temporarie vetitas, vectigal iiſdem purpuris impoſitum, aut officinam Tyriam tantum ab imperatoribus ſibi dicatam vidimus. Nunc vero & purpuras, & purpurarias omnes officinas perpetuo privatis abreptas, uniſque imperatoribus ſervatas videamus.

Imperatores Valentinianus, Valens, & Gratianus anno epochae chriſtianae CCCLXIX. Valentiniano N. P., & Victore Coſs. primum aureos clavos regios, quos tum paragaudas vocabant, privatis vetandos cenſuerunt. Legem hanc latam nobis ſervavit Iuſtinianus in tit. VIII. lib. XI. ſui Codicis: *De veſtibus holoberis & auratis & de intinctione ſacri muricis. Impp. Valentinianus, Valens, & Gratianus AAA Archelao Com. S. L. Auratas, ac ſericas paragaudas auro intextas viriles privatis uſibus contexere conficereque prohibemus, & in gynaeciariis tantum noſtris fieri praecipimus. Dat. V. Non. Iul. Nebioduni. Dat. XV. Kal. Auguſt. Martianopoli Valentiniano N. P. & Victore Conſs.*

Iidem autem imperatores anno CCCLXXXII. Antonio, & Syagrio Coſs. memoratam legem alia lege confirmarunt, quam Codicis ſui eodem titulo, & libro

bro ipse Iustinianus nobis servavit: *Impp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius AAA Floro P. P. Nemo vir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas, nisi hi tantummodo, quibus hoc propter imperiale ministerium concessum est. Non enim levi animudversione plectetur quisquis vetito se, & indebito non abdicaverit indumento. Dat. III. Kal. April. Constantinopoli. Antonio, & Syagrio Consulibus.*

Denique anno fere CCCLXXXIII. iidem Imperatores ab auro ad purpuram transeuntes, hanc ipsam purpuram privatis omnibus lege poenam capitis, & fortunarum sanciente prohibendam censuerunt. Haec lex, quam lib. IV. tit. XL. sui Codicis, *quae res vendi non possunt*, servavit Iustinianus, cum Consulibus careat, quo anno lata sit, ignoratur. Coniiciendum tamen, non anno CCCLXXX. anteriorem fuisse, quo anno Theodosius a Gratiano collega renunciatus, neque anno CCCLXXXVII. posteriorem fuisse, quo anno Gratianus est interfectus. En legem ipsam: *Impp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius A.A.A. Fausto Com. S. L. Fucandae, atque distrahendae purpurae vel in serico, vel in lana, quae blatta, vel oxyblatta, atque hyacinthina dicitur, facultatem nullus possit habere privatus. Sin autem aliquis supradicti muricis vellus vendiderit, fortunarum suarum, & capitis sciat se subiturum esse discrimen.*

Cum itaque antiquitus fere in omnibus maritimis urbibus purpurae vulgo conficerentur, uti tot antiquorum Scriptorum testimonia toto hoc libro ubique sparsa demonstrant, hac lege lata privatae omnes purpurariae officinae omnino clausae silere debuerunt. Non omnes tamen clausae, immo nonnullae servatae fuerunt, quae non iam ad privatos, sed ad Imperatores ipsos pertinerent, ab eorumque procuratoribus administrarentur. Id demonstrat *Notitia*, quae vocatur, *utriusque imperii* & orientalis, & occidentalis, quae tum omnes imperiales ministros, tum hos quoque purpurarios describit. Pars autem eiusdem Notitiae huc pertinens haec est: *In occidente Procuratores baphiorum, Procurator baphii Tarentini Calabriae, Procurator baphii Salonitani Dalmatiae, Procurator baphii Cissensis Venetiae, & Istriae, Procurator baphii Syracusani Siciliae, Procurator baphiorum omnium per Africam, Procurator baphii Girbitani provinciae Tripolitanae, Procurator baphii insularum Balearium in Hispania, Procurator baphii Telonensis Galliarum, Procurator baphii Narbonensis. In oriente Procuratores plures baphiorum.* Hinc numerus baphiorum omnium occidentis apparet, quae Theodosii magni tempore servata fuerunt, quaeque a privatorum dominio exempta, & ad imperii dominium perpetuo translata superfuerunt. Observandum vero praesertim in Italia nostra, Ariminensibus, Anconitanis, ceterisque omnibus purpurariis officinis clausis, quae fortasse per omnia Italica littora ante id tempus habebantur, unas remansisse, & quidem ad imperium spectantes officinas, Syracusanam in Sicilia, Tarentinam in Calabris, & Cissensem in Istria. Non me latet, Pancirolum celebrem eiusdem Notitiae interpretem a Theodosio II. editam hanc Notitiam affirmare. Nos autem ab hoc Theodosio magno editam putamus. Nominantur enim in eadem Notitia, quemadmodum vidimus, baphia Galliae Narbonensis, Hispaniae, & Africae, uti regionum ad imperium spectantium. Hae autem regiones tempore quidem Theodosii I. ad imperium spectabant, non vero tempore Theodosii II., quo tempore Gallia, & Hispania a Gothis, Africa a Vandalis occupabantur, uti per historias patet, & paullo post etiam erit videndum. Inanis deinde profecto fuisset severissima illa lex, quam memoravimus, quaeque purpuras privatis omnibus, fortunarum, & capitis poena vetitas redderet, nisi baphia ipsa privatis prohibita fuis-

fuiſſent. Etiam baphia ipſa igitur privatis prohiberi oportuit, & id in eadem Notitia factum videmus, proinde ab eodem Theodoſio I. editam dicemus, ut baphiorum ipſorum vetatione ſanctiorem legem ipſam, quam retulimus, faceret. Notitia igitur imperii procul dubio a Theodoſio I. edita, poſterior quidem legi eſſe debuit, quae purpuras vetaret, cuiuſque obſervantiam ſanciret, hinc & ipſa proinde in publicum prolata inter annum CCCLXXX., quo Theodoſius I. collega a Gratiano renunciatus, & inter annum CCCLXXXVII., quo Gratianus mortuus eſt. Id tamen etiam ea lex, quae ſequitur, declarat.

Iidem itaque Imperatores anno CCCLXXXV. Arcadio, & Bautone Coſs. lege alia lata duabus auri libris eos mulctandos damnant, qui naves piſcandis maritimis conchyliis addictas occupaſſent. Ea eſt huiuſmodi tit. VII. lib. II. ſui Codicis a Iuſtiniano relata: *Impp. Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius AAA. ad Principium P. P. Si quis naviculam functioni muricis, & legendis conchyliis deputatam auſus fuerit uſurpare, duarum librarum auri illatione teneatur. Dat. kal. octob. Aquil. Arcadio A. & Bautone Conſs.* Nullam autem poenam piſcationis conchyliorum turbatoribus hoc anno eoſdem Imperatores irrogaturos fuiſſe ſatis conſtat, ſi baphia fere omnia ad privatos, ut ante, non autem ad imperium pertinuiſſent.

Tum anno aerae chriſtianae CCCXCIII. Conſulibus Theodoſio Aug. III., & Abundantio, Imppp. Theodoſius, Arcadius, & Honorius AAA. Rufino P. F. P. purpuras veras, ſive maritimas, quas puri muricis vocant, ſcenicis omnibus prohibuerunt. Lex eſt XI. ad tit. de Scenicis in Cod. Theod., quae ita infit: *His quoque veſtibus noverint abſtinendum, quas Graeco nomine alethinocruſtas vocant, in quibus alio admixtus colori puri rubor muricis inardeſcit. Dat. XI. kal. octob. Conſtantinop. &c.*

Obſervavimus cap. XV., antiquos homines herbis, & vegetabilibus colores ipſos purpureos ſat commode ſimulaſſe. Cum igitur imperii Romani gentes vetita purpura indui nequirent, herbis colores ipſos purpureos ſimulare coeperunt, rubicundo roſarum colori alios colores inducentes, qui colores ſimul iuncti mixtas plerumque rubro, & atro colore purpuras referrent. Hos etiam tamen herbis ſimulatos colores purpureos, ſive haſce terreſtres purpuras vetuerunt etiam Imperatores Theodoſius, Arcadius, & Honorius lege lata anno CCCXCVII. Lex quidem ipſa conſulibus manca eſt, ſed cum Honorius collega imperii a patre ſuffectus fuerit anno priore CCCXCVI., & anno ſequenti CCCXCVII. deceſſerit Theodoſius pater, hinc hanc legem vel anno CCCXCVI., vel anno CCCXCVII. latam oportuit. Eamdem legem ex eodem tit. VIII. lib. II. Iuſtinianei Codicis deſcribimus: *Imppp. Theodoſius, Arcadius, & Honorius AAA. Vellera adulterino colore fucata in ſpeciem ſacri muricis,* (quod nempe iam purpurae ſacris Imperatoribus per memoratas leges dicatae fuiſſent,) *intingere non ſinimus, nec tinctum cum Rhodino prius ſerico, alio poſtea colore fucari, cum de albo omnium colorum tingendi copia non negetur. Nam capitalem poenam illicita tentantes ſuſcipient.*

GA-

CAPUT LVII.

De usu purpurarum a Theodosio magno ad imperii occidentalis ruinam.

PUrpurarum interdicta, quae Theodosii magni tempore personare coeperant, Arcadii, Honorii, & Theodosii II. temporibus magis magisque percrebuerunt. Vetitis purpuris, officinis purpurariis clausis, vestes tamen sericae purpureae a Perside fortasse per mercatores in imperii Romani regiones identidem transducebantur. Hinc anno CCCCVIII. Arcadio A. VI., & Probo Coss. Imperatores Arcadius, Honorius, & Theodosius II. easdem sericas purpureas vestes non tantum vetuerunt, sed etiam in aerarium tradendas imperarunt sequenti lege, quam ex eodem loco Iustinianei Codicis depromimus: *Impp. Arcadius, Honorius, & Theodosius AAA. Philometori Com. S. L. Lotas imposterum sericoblattae, & metaxae huiusmodi species inferri praecipimus, viginti librarum auri condemnatione proposita his, qui scrinium canonum tractant, prioribus etiam cuiuscumque officii, si statuta caelestia a quodam passi fuerint temerari. Dat. V. kalend. iul. Constantinopol. Arcadio A. VI. & Probo Consf.*

Interea anno CCCCXVI. Gallia, & Hispania a Visigothis occupata, officinae purpurariae Telonensis, Narbonensis, & Balearium penitus interire debuerunt, quae unae reliquae in illisce regionibus iuxta imperii Notitiam fuerunt.

Quantumvis vero purpurae omnes tunc temporis ex usu Imperatorum publicorumque ministrorum tantum tingerentur, fiebat tamen fortasse, ut nonnulli privati homines illisce antiquis purpureis vestibus uterentur, quas iam ab illis temporibus, quibus non essent vetitae, possiderent. Hinc Theodosius II. Imperator anno CCCCXXIV. Castino, & Victore V.C. Consf. alia severissima lege etiam hasce antiquas purpureas vestes, non iam solum vetandas, sed etiam aerario imperiali omnes tradendas imperavit. Lex ex eodem Iustinianei Codicis fonte promanat: *Imp. Theodosius A. Maximo Com. S. L. Temperent universi cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis, & generis ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi, eiusque domui dedicatur, nec pallia tunicasque domi quis sericas contexat, aut faciat. Quae tincta conchylio, quae nullius alterius permixtione contexta sunt, proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae, aut pallia ex omni parte texturae cruore infecta conchylii. Nulla stamina subtexantur tincta conchylio, nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda fila decurrant, reddenda aerario holobera vestimenta virilia protinus afferantur. Nec est, ut quisquam de abiurato pretio conqueratur, quia sufficit calcatae legis impunitas. Ne quis vero nunc huiusmodi suppressione in laqueos novae constitutionis incurrat, alioqui ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Dat. XVII. kalend. februar. Constantinopoli Victore* V. *Castino Consf.*

Plurimas deinde alias leges eodem, & sequentibus duobus annis idem Imperator Theodosius II., & Valentinianus III. edidere, quibus imperialium baphiorum administratio solemnior imperaretur. Harum legum, quae eodem Iustinianaei Codicis titulo, & libro leguntur, nos verba brevitatis gratia non proferemus, eorumdem tantum summa capita prosecuturi. Lex itaque undecima eiusdem tituli, & libri, edita eodem anno CCCCXXIV. Castino, & Victore Coss. iubet, ne conchyliorum piscatores ab officio discedant. Lex duodecima, anno sequenti CCCCXXV. Theodosio A. XI., & Valentiniano Coss. edita, filios ex uxoribus artificum huiusmodi natos sequi officium matris iubet. Lex decimatertia, anno

CCCCXXVI.

CCCCXXVI. Theodoſio XII., & Valentiniano Coſs. edita, artifices eoſdem ab officio abire vetat, niſi alium idoneum artificem ſubſtituerint. Lex decimaquartá Conſulibus manca, ſed eodem, vel certe ſequentibus annis emiſſa, a procuratoribus baphiorum fideiuſſores dandos imperat, ſe fideliter munus ſuum obituros. Lex denique decimaquinta, & ipſa Conſulibus carens, ſed & ipſa eodem, aut ſequentibus annis prolata, filios omnes artificum eorumdem ſequi paternum, & maternum munus imperat.

Anno quoque interea CCCCXXXII. omni Africa a Vandalis occupata, officinae purpurariae Girbitana Tripolitana, ceteraeque per Africam diſperſae, artificibus aut extinctis, aut fugatis, pari modo interire debuerunt. Imperium opibus fractum ſuperbia augebatur, belloque averſi Imperatores, unumque ſuum luxum meditantes, tota vi in privatorum purpuras erumpebant. Quamvis enim privatis eiſdem per ſeveriſſimas iſtas leges vetitae purpurae fuiſſent, attamen purpurae ipſae ab imperialibus baphiis in Romani imperii regiones dolóſe vulgabantur. Hinc alia lege cautum, ne iſtae purpurarum fraudes admitterentur. Nos deſcribimus legem ex eodem Iuſtinianei Codicis loco, editam an. CCCCXXXVI. Iſidoro, & Senatore Coſs. *Impp. Theodoſius, & Valentinianus Apollonio Com. S. L. Purpurae nundinas, licet innumeris ſint conſtitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione vetamus, & ideo ſeptimum de ſcrinio exceptorum, ſextum de ſcrinio canonum, quintum de ſcrinio tabulariorum ad baphia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus, ut omnis fraus eorum prohibeatur ſolertia, timentium ne quaeſitis longo ſudore ſtipendiis careant, etiam viginti librarum auri condemnatione propoſita. Dat. VIII. id. mart. Conſtantinopoli. Iſidoro, & Senatore Conſs.* Hic vero obſervemus, Imperatores Theodoſium, & Valentinianum ad baphia Tyria tantum miniſtros miſiſſe cauturos, ne inde purpurae ad privatos fraudulenter dilaberentur. Hinc ſuſpicandum, etiam illa imperialia baphia, quae iuxta imperii Notitiam reliqua fuerant, iam ab Imperatoribus fuiſſe omnia clauſa, & ad unum Tyrium baphium redacta. Si enim cetera etiam imperialia baphia ſuperfuiſſent, de quibus Notitia imperii loquitur, non dubitandum, quin etiam ad ea baphia ſuos miniſtros hi Imperatores miſſuri fuerint, ut etiam ex illis baphiis caveretur, ne purpuras privati coemerent. Ut autem omnia omnino baphia etiam imperialia tollerentur hoc tempore, unumque Tyrium ſervaretur, duae res adducere potuerunt Imperatores. Primo quidem fraudes ipſae privatorum, quae facilius impedirentur, ſi unis Tyriis baphiis cuſtodiae apponendae eſſent, uti hac lege fuerunt appoſitae. Secundo vero barbarorum irruptiones, quae iam officinas Gallicas, Hiſpanienſes, & Africanas deleverant, & quae paullatim omnia occidentis baphia ſuſtulerunt, uti etiam mox videbimus. Quod vero unum ſuperfuerit ab hoc tempore Tyrium baphium, alia etiam teſtimonia mox habebuntur.

Anno CCCCXXXIX. ipſe Theodoſius II. legum Codicem edidit. In eumdem memoratae leges purpurariae relatae fuerunt, ubi adhuc leguntur, & nova vi donatae in reliquis ſaltem imperii regionibus, ſi Africam, Galliam, & Hiſpaniam a barbaris occupatas exceperimus.

Anno CCCCLXX. Iordane, & Severo Coſs. Leo Imperator aliis etiam Imperatoribus inſanior aliam legem ferendam putavit, qua ipſum atramentum purpureum prohiberetur, uniſque Imperatoribus ſervaretur. Ecce legem ipſam, quam ex tit. XXIII. lib. I. Iuſtinianei Codicis haurimus: *Imp. Leo A. Hilariano magiſtro officiorum, & patricio. Sacri affatus, quoſcumque noſtrae manſuetudinis in qua-*

cumque

cumque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio cultu penitus, aut colore, nisi purpurea tantummodo inscriptione lustrentur, scilicet ut cocti muricis, & triti conchylii ardore signentur. Eaque tantummodo fas sit proferri, vel dici rescripta in quibuscumque iudiciis, quae in chartis sive membranis subnotatio nostrae subscriptionis impresserit. Hunc autem sacri encausti concessum habere, aut quaerere, aut a quocumque sperare, eo videlicet, qui hoc ausus fuerit, tyrannico spiritu post proscriptionem bonornm omnium capitali non immerito poena plectendo. Dat. VI. kal. april. Iordane, & Severo Conss. Hanc autem legem usque ad imperii Graeci ruinam adamussim servatam sequentibus capitibus patebit.

Anno denique CCCCLXXV. Augustulo deiecto, occidentali imperio per Odoacrem deleto, & Italica, & cuncta occidentis imperialia baphia siluerunt, nisi ea omnia iam prius Imperatores ad unum Tyrium baphium redegerant, uti innuimus.

CAPUT LVIII.

De usu purpurarum ab Imperii occidentalis ruina ad Heraclium.

ANno CCCCXCIII. Ostrogothi, occiso Odoacre, Italiam occuparunt. Theodoricus earum gentium Rex Constantinopoli educatus, cultarum artium amator, cum Italicae officinae purpurariae vel ab Odoacre, vel ab ipsis Imperatoribus iam deletae fuissent, novam Hydruntinam in Calabris officinam constituit, quae tamen sibi, suisque magistratibus tantum, non vero ceteris privatis, Imperatorum Romanorum more, purpuras suppeditaret. Id epistola II. lib. I. Cassiodori confirmat, quae longa quidem, sed lectu digna hic in medium affertur. *Theoni V. C. Theodoricus rex. Comitis Stephani insinuatione comperimus, sacrae vestis operam, quam voluimus necessaria festinatione compleri, disrupto magis labore pendere, tu vero cursum subtrahendo solemnem, abominandam potius inferre cognosceris tarditatem. Credimus enim, aliquem provenisse neglectum, ut aut crines illi lactei carneo poculo bis terque satiati, pulcherrima minus ebrietate rubuerint, aut lances non suxerint adorandi muricis pretiosissimam qualitatem. Quapropter si perscrutator Hydruntini maris intusa conchylia solemniter condidisset apto tempore, acervus ille Neptunius generator florentis semper purpurae, ornator solii, aquarum copia resolutus imbrem aulicum flammeo liquore laxaret. Color nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea regnantem discernit, dominum conspicuum facit, & praestat humano generi, ne de aspectu principis possit errari. Mirum est, substantiam illam morte confectam, cruorem de se post spatia tam longi temporis exsudare, qui vix solet vivis corporibus vulnere sauciatis effluere. Nam cum sex pene mensibus marinae delitiae a vitali fuerint vigore separatae, sagacibus naribus nesciunt esse gravissimae, scilicet ne sanguis ille nobilis aliquid spiraret horroris. Haec cum infecta semel substantia perseverat, & nescit ante subtrahi, quam vestis possit absumi. Quod si conchyliorum qualitas non mutatur, si torcularis illius una vindemia est, culpa nimirum artificis erit, cui se copia nulla subtrahit. In illis autem rubicundis fontibus cum albentes comas serici doctus moderator intinxerit, habere debet corporis purissimam castitatem, quia talium rerum secreta refugere dicuntur immunda. Haec si omnia constiterint, si in nulla parte praetermissa videatur esse solemnitas, miramur tua te pericula minime cogitasse, dum sacrilegii sit reatus, negligentia in tali*

veste

veste peccare. Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum catervae, tot familiae rusticorum? Tu quoque comitiva subvectus tantis iubes, tanta te istius nominis praesumptione defendis, & cum regale opus crederis agere, in multis videaris tuis civibus imperare. Hoc ergo remissio tua negligit, quod te in provincia subvexerat, & ad conspectum principis honorabilem venire faciebat. Quod si te facultatis tuae adhuc cura non deserit, si te salutis propriae tangit affectus, intra illum diem, imminente tibi harum portitore, cum blatta, quam nostro cubiculo dare annis singulis consuevisti, venire festina. Quia iam non compulsorem ad te mittimus, sed ultorem, si aliqua credideris ludificatione tardandum. Verum talis, tantaque res quam facili legitur inventa compendio. Nam cum fame canis avida in Tyrio littore proiecta conchylia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum defluentia, ora eius mirabili colore tinxerunt, &, ut est mos hominibus, occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditantes fecerunt principibus decus nobile de re, quae substantiam noscitur habere mediocrem. Eoa Tyros est. Hydron Italica, aulicum profecto vestarium, non antiqua custodiens, sed iugiter novella transmittens. Vide ergo, si quis te patiatur minus implere, quod nos tam necessario cognoscis expetere.

In hac enimvero epistola, quam sui Hydruntini baphii praefecto scripsit Theodericus, tum multa apparent, quae plurimas libelli nostri sententias confirment, tum vero apprime illud, duas tantum purpurarias officinas tunc temporis reliquas fuisse, nimirum Hydruntinam Italicam ex usu regum Italiae, & Tyriam Asiaticam ex usu Graeci Imperatoris, ceterasque omnes vel a barbaris populis, vel ab ipsis Graecis Imperatoribus iam fuisse deletas.

Anno DXXXI. suum Codicem Iustinianus probavit. Eaedem purpurariae leges in ipsum Codicem relatae fuerunt, ex quo eas excerpsimus, & proinde purpurae, earumque officinae privatis, ut antea, vetitae, & Imperatori, eiusque praefectis, ut antea, dicatae.

Anno DXXXIII. Iustinianus Africam a Vandalis recepit. Purpurariae leges igitur in Africam revocatae, quae purpuras, earumque officinas iam prius a barbaris extinctas restituendas vetarent.

Anno DLIII. Iustinianus idem Italiam recepit, legesque purpurarias in eamdem etiam revexit, nimirum uti purpurae non tantum a privatis abessent, sed nulla etiam officina reponeretur, immo ipsa Hydruntina, quae sub Ostrogothis viguerat, interiret, cuius profecto nullum ultra reperitur testimonium.

Narrat Procopius lib. VI. Aedificiorum, eumdem Iustinianum regibus Armeniae vestes regias concessisse, chlamydes nimirum coccineas auro, & purpura clavatas, & coccineos calceos, quae insignia ab unis Romanorum Imperatoribus, & Persarum regibus gestarentur. *Χρυσω δε η της πορφυρας κατειληπτο μοιρα, εφ' ης ειωθει η της αλουργιδος εμβολη γινεσθαι .... υποδηματα μεχρι ες γονυ φοινικου χρωματος, α δη βασιλεα μονον Ρωμαιων τε, και Περσων υποδεισθαι θεμις. Auro autem pars ea chlamydis purpureae clavata erat, cui solet purpura immitti .... calceos autem usque ad genu colore coccineo, quae ornamenta unum regem Romanorum, & Persarum deferre fas est.* Hinc elici potest, Reges barbaros a Romanis Imperatoribus vestes purpureas regias accipere consuevisse, non modo ut in eorum fide se esse confirmarent, verum etiam quod purpurae extra Romanum, & Persicum imperium tum temporis obsolevissent, & ab uno Imperatore, aut Rege Persarum repeti consuevissent.

Iuſtinum II. etiam legibus purpurariis vim ſuam tribuiſſe eſt manifeſtum, deſcribente Corippo imperialem veſtem purpuream, eamque ſolis Romanis Imperatoribus dicatam confirmante, in lib. II. Panegyrici in laudem Imperatoris illius. Dignus locus eſt, qui totus referatur:

Egreditur, tunicaque pios inducitur artus,
Aurata ſe veſte tegens, qua candidus omnis
Emicuit, lumenque dedit, fuſcaſque removit,
Aetherea nondum prolata luce, tenebras.
Purpureo ſurae reſonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica Campano dederant quae tergora fuco,
Queis ſolet edomitos victor calcare tyrannos
Romanus princeps, & barbara colla domare,
Sanguineis praelata roſis, laudata rubore,
Lectaque pro ſacris tactu molliſſima plantis.
Auguſtis ſolis hoc cultu competit uti,
Sub quorum eſt pedibus regum cruor: omne profecto
Myſterium certa rerum ratione probatur.
Nobilibus gemmis, & cocto lucidus auro
Balteus effulgens lumbos praecinxit heriles,
Subſtrictoque ſinu veſtis divina pependit
Poplite fuſa tenus, pretioſo candida limbo.
Caeſareos humeros ardenti murice texit
Circumfuſa chlamys, rutilo quae ornata metallo
Principis exerta vincebat lumina dextra.
Aurea iuncturas morſu praeſtrinxit adunco
Fibula, & a ſummis gemmae nituere catenis.

Anno DLXVIII. Italia a Langobardis ſubacta purpurarias officinas, quae nullae fortaſſe ſuperfuerant, uti audivimus, magis magiſque fuiſſe deletas eſt putandum.

Tiberii II. temporibus, qui anno DLXXVIII. Imperator electus, leges purpurariae adhuc vigebant. Ipſe enim partibus circi veſtes regias purpureas, & auratas, quae favore principum fortaſſe uſurpari coeperant, iterum vetuit. Cedrenus in eius Vita: Γενεθλιου δε του ιππικου αγομενου, και των μερων φορουντων στολας σωληνωτας απο βλαττιου οξεος, και χλαμυδας παραπλησιας του βασιλικου, επαυσε ταυτας φορειν ο Τιβεριος. *Cum natalis circi celebraretur, & partes ferrent veſtes purpura acuta, aut rubicunda clavatas, & chlamydes imperatoriis ſimiles, eas ferri vetuit Tiberius.* Narrat Anaſtaſius Bibliothecarius, Ormiſdam Romanum Pontificem, qui anno DLXXXI. electus eſt, feciſſe *pallia olobera blattea cum tabulis auro tectis de chlamyde, vel ſtola imperiali*, nimirum pallia holoſerica purpurea aureis tabulis, ſive latis clavis iuxta imperatoriae chlamydis morem ornata. Hinc exiſtimandum, clericis non ſecus ac magiſtratibus purpuram tunc temporis permiſſam, Romanoſque Pontifices, ceteroſque occidentis Epiſcopos ab ipſo Graecorum Imperatore vel munere, vel emptione accepiſſe purpuras, quibus ſacras veſtes ornarent. Certe purpurarum uſum in veſtibus ſacris perpetuum fuiſſe, fortaſſe Imperatoribus ipſis hanc veniam religioni dantibus, teſtimonia eccleſiaſticorum ſcriptorum demonſtrant, & quae cap. XXXIII. exhibuimus, & quae ſequentibus capitibus exhibebimus.

Pur-

Purpura ipsa tamen in vestibus clericorum non sacris, & communibus semper vetita & damnata fuit. Concilium Narbonense anno DXCVIII. celebratum: *Hoc regulariter definitum est, ut nullus clericorum vestimenta purpurea induat, quae ad iactantiam pertinent mundialem, non ad religiosam dignitatem, ut sicut est devotio in mente, ita & ostendatur in corpore, quia purpura maxime laicis potestate praeditis debetur, non religiosis.*

CAPUT LIX.

De usu purpurarum ab Heraclio ad decimum saeculum.

HEraclio imperante, circa annum DCXXXVI. Saraceni Palaestinam, Phoeniciam, Syriam occuparunt, sequentibusque annis etiam Aegyptum, & Africam, Graecumque imperium ad Graeciam, Thraciam, orasque occidentales Asiae minoris redegerunt. Hinc tum ceterarum regionum purpurarias officinas, si quae fuere, tum vero etiam celeberrimas Tyrias funditus deletas, purpurarios artifices vel occisos vel eiectos & dispersos iudicandum. Quis autem non crederet officinis hisce Tyriis per Saracenos destructis, quae unae in Romano imperio superfuerant, uti animadvertimus, purpuras omnes tunc temporis interiisse?

Anno DCLI. Saraceni ipsi Perside potiti sunt, & proinde etiam in Perside purpuras tum occubuisse est omnino putandum.

Nihilominus tamen purpuras ipsas etiam sequentibus annis non tantum apud Graecos imperiales Praefectos, sed etiam apud occidentales Clericos percrebuisse comperimus. Concilium Toletanum X. anno DCLVI. celebratum purpuras commemorat, & permittit: *Ut autem deinde nil devocetur in dubium, pallio purpureo, vel nigri coloris caput contegat ab initio susceptae religionis.*

Aldhelmus, qui circa annum DCLXXX. vixit, in libro de virginitate in Bibliotheca Patrum tom. VIII, virgines sacras abiicere purpuram, eamque principibus servare suadet: *Non ergo ruituri vetita mundi ornamenta purpureae pretiosis tincturae muricibus colorata alumnis coenobii, vernaculis Christi, virginibus ecclesiae, contra Apostolica statuta & legalia scita rite ac regulariter congruere queunt.*

Gregorius II., qui Romanus Pontifex anno DCCXIV. electus, imperiales litteras purpureo encausto, seu cinnabari scriptas se accepisse, in epistola ad Leonem Isaurum ita declarat. *Cum litterae tuae, & non alienae sigillis imperatoriis obsignatae essent, & accuratae intus subscriptiones per cinnabarim propria manu tua, ut mos est Imperatoribus subscribere.* Hoc vero cinnabari, quo scriptas Imperatoris Leonis Isauri litteras fatetur Gregorius Pontifex, omnesque sequentium Imperatorum litteras scriptas testantur Graeci historici, non iam fuit illud cinnabari, aut minium, quod ex fodinis hauritur, sed atramentum fuit purpureum conchyliorum sanguine constans, quo atramento, post editam a Leone legem, quam cap. LVII. retulimus, privatis omnibus vetito, uni Graeci Imperatores in scribendis epistolis tamquam imperii signo uterentur. Et sane hac de re prae omnibus Montfauconium in Palaeog. Graec. lib. II. cap. I. differentem audiamus: *Ad subscriptiones Imperatorias, quarum exempla duo adferimus, aliud Constantini Imperatoris cuiusdam, aliud vero Irenes Ducaenae Augustae, purpureus color adhibetur, qui vulgari usu apud scriptores maxime Byzantios dicitur cinnabaris* κιννάβαρις, *unde passim apud eosdem memoratas observes subscriptiones Imperatorum* διὰ κιννάβαρεως. *Erat porro cinna-*

nabaris liquor ex cocto murice, *&* *trito conchylio*, *vel*, *ut Plinius ait*, *ex muricis sanguine confectus*. *Cuius primam confectionem*, *seu* εργχσιχν *invenisse dicitur quidam Callias Atheniensis in Collect. Histor. Scaligeriana pag. CCCXXIII. edit. 2. Qua de re Nicetas Choniates Acominatus haec habet Annal. lib. I. pag. XXXIV.* Γραμμα ερυθροσημανθον, σφραγιδι τε χρυσεια και σηρικω νηματι, εμπεδον, κογχης αναδεδευμενω αιματι, τω κληρω του μεγαλου νεου αναδιδωσι. *Litteras rubro signaculo*, *aureoque sigillo*, *&* *ferico filo munitas*, *ac conchae sanguine tinctas clero magni templi offert*. Et paucis interpositis ερυθροδανουμενην βασιλειον γραφην *rubricatas imperatorias litteras*. Hanc vero Montfauconii de purpureo cinnabari magis etiam probabimus opinionem, si animadverterimus, quod iidem Graeci scriptores modo cinnabareas, ut ita loquar, modo purpureas hasce Graecorum Imperatorum litteras vocitent, quod litterarum harum, quae adhuc extant, color ipso Montfauconio eodem loco testante violaceus sit, nimirum vere purpureus, non vero acute rubicundus, uti minii, cinnabarisve color esse consuevit, quod denique purpurea scriptura tamquam imperii signum solis quidem Imperatoribus servari potuerit, cum purpurae tunc in Byzantinis tantum baphiis ad eosdem Imperatores spectantibus tingerentur, neque ad privatos emanare possent, scriptura vero fossili minio, aut cinnabari confecta numquam solis Imperatoribus servari potuisset, cum passim haec corpora ex fodinis eruta, maxime apud populos, & reges imperio non subiectos, etiam invitis Imperatoribus, a quocumque privato obtineri, & ad scripturam adhiberi potuissent.

Audivimus cap. XXXIII. epistolam Stephani, qui anno DCCLIII. Pontifex maximus renunciatus, purpurae usum etiam tum communem apud Clericos fuisse referentem.

Arigisum Beneventanorum Ducem, circa an. DCCLXXIV. viventem narrat ex diplomate Cl. Praesul Stephanus Borgia Congregationis de Propaganda Fide a secretis, quem honoris caussa nomino, in tom. I. Memoriarum Beneventanarum pag. CCLXXI. *Tyria multa* Monasterio S. Sophiae donasse. Eumdem Ducem idem Cl. Vir eod. tom. pag. CCXXVIII. *plurimas purpureas vestes* Mercurio Martyri donasse refert ex Actis eiusdem Martyris saeculo VIII. exaratis: Idem denique Cl. Vir eod. tomo pag. LXIII. monogrammata omnia, quae in diplomatibus eorumdem Beneventanorum Ducum occurrunt, purpureo colore omnia exarata confirmat.

Monachus Sangallensis, qui circa annum DCCC. vivebat, lib. II. cap. XXVII. de rebus bellicis Caroli magni narrat, eumdem Carolum, cum Francorum, & Langobardorum nobilissimum quemque apud Forum Iulii in Venetis venatum duxisset, eumdem, inquam, Carolum, eiusque Francos principes pellibus indutos vim tempestatum optime effugisse, non vero Langobardos principes, utpote purpura Tyria ornatos, quam Veneti mercatores ex orientalibus regionibus advexerant. *Ceteri vero utpote feriatis diebus*, *&* *qui modo de Papia venissent*, *ad quam nuper Venetici de transmarinis partibus omnes orientalium divitias advectassent.... Tyria purpura circumamicti procedebant*. Hinc palam fit, cum Carolus magnus, Francique principes pellibus, non purpura induti essent, ignotas fuisse in occidentali Europa purpuras, in qua Europa Carolus ipse longe, lateque tunc temporis imperitaret. Patet secundo, ipsam Italiam caruisse purpuris, & Langobardos, sive Italicos principes easdem a regionibus tantum orientalis Graeci imperii repetere consuevisse. Patet tertio Clericos ipsos ex eodem orientali imperio purpuras, quibus sacras vestes tum ornare solebant, eduxisse. Apparet quarto, unos Graecos Imperatores hi-

sce

sce temporibus purpuris potitos, eosdemque fortasse lucri ergo ipsas purpuras mercatoribus vendidisse in exteras regiones deferendas. Nec vero purpuram illam Tyriam, quam Monachus Sangallensis memorat, purpuram Tyri confectam putemus, tum quia ea urbs a Saracenis subacta tunc temporis vel inter ruinas iaceret, vel a barbaris Saracenis ipsis incoleretur, & nullo proinde purpurarum artificio potiretur, tum quia cap. V. & XXV. vidimus, Tyriam purpuram eam fuisse, non quae tantum Tyri conficeretur, sed quae rubida esset, & proprio quodam suo artificio, licet ubivis gentium composita, eamdemque rubidam purpuram dictam fuisse fortasse Tyriam, eo quod eadem Tyri felicius, quam in ceteris regionibus procuderetur. Existimandum igitur, purpurarios artifices, Tyro a Saracenis capta, Constantinopolim effugisse, ibique purpurarias officinas aliquot instaurasse, in quibus non minus violaceam, quam rubidam purpuram, quae Tyria dicebatur, uti prius, effingerent.

Distinguit enim profecto Anastasius purpuram hanc Tyriam a purpura Byzantina in Vita Paschalis I., referens eumdem circa annum DCCCXVII. Romanis templis muneri dedisse *crucem de blattin*.... *periclysin de blattin* ... *vestem de blattin Byzanteo* ..... *vela serica de blattin Byzanteo* ..... *vela de quadruplo quinque*, & *vela Tyria duo*. Nec non Leonem III. eius successorem dedisse *chrysoclabam ex blattin Byzanteo habentem historiam Nativitatis*, & *S. Simeonis*. Ex quibus Anastasii locis apparet profecto, duo purpurarum genera apud Graecos eius temporis fuisse, alterum Byzantinum, alterum Tyrium, sed utrumque genus apud Constantinopolim tantum, quo fere imperium Graecum erat contractum, fuisse confectum, neque forsan alia ratione illam Tyriam, hanc Byzantinam purpuram vocari consuevisse, nisi quod illa rubido colore, ut quondam Tyria, haec vero violaceo colore inficeretur.

Iterum hic etiam referatur charta quaedam aetate, ut putatur, Caroli magni exarata, ex Archivo Lucensi deprompta, & a Cl. Muratorio in dissert. XXIV. tom. II. Antiquitatum medii aevi relata, quae inter plurima alia, purpurae etiam artificium, forsitan a Graecis, sed indiligenter, haustum, & proinde non omnino ignotum ita barbare describit: *De conquilium. Conquilium nascitur in omne mare, plusquam in insula, in his lacis. Concula habet in se locum sanguinis, & sanguis rubeus porfirizontas, ex quo porfira tinguitur. Collicitur autem sic. Tolle conquilium, & quoquet ipsum sanguinem cum carnibus, & tolle moriam de mare, aut salismorie, & componis in vas, & dimittis*.

Plurimos vero scriptores ecclesiasticos quos cap. XXXIII. retulimus, qui omnes circa hanc temporis periodum vixere, quique maxime apud clericos tum purpuras fuisse usurpatas memorant, brevitatis gratia consulto praeterimus.

CAPUT LX.

De usu purpurarum a decimo saeculo ad imperii orientalis ruinam.

TAncmarus presbyter, qui circa annum M. vixisse fertur, ab eodem Muratorio in memorata dissertatione relatus, in cap. XXVII: Vitae B. Bernvvardi, purpurarum meminit, quae apud Romanam aulam adhuc in honore essent, & vigerent: *Equis apostolica sella Romano more ostro instratis*. Iam vero hic monendum, ostri nomine nequaquam intelligendum colorem coccineum, uti vulgi error fer-

fert, ſed purpuram violaceam, aut rubidam, quae a coccineo colore plurimum differret, uti praeſertim cap. XIX. confirmavimus.

Penes Theobaldum S. Liberatoris Àbbatem, qui circa annum MXIX. vixit, ab eodem Muratorio ibidem relatum, commemorantur *duae ſcaramangiae*, *una diarodina*, (roſacei, aut coccinei coloris) *& una purpurea*.

Teſtante Niceta Choniate lib. III. n. V. Imperator Iſaacus, qui circa annum MLVII. rerum apud Graecos eſt potitus, ſuis etiam praecipuis miniſtris ſcribendi purpureo cinnabari facultatem conceſſit.

B. Petrus Damianus, qui circa annum MLVIII. floruit, opuſc. XXXI. cap. VI. refert purpuras ſuis temporibus deſpectas, veſtes vero variis herbarum coloribus fucatas in maiori pretio fuiſſe: *Regalis itaque purpura, quia unicolor eſt, vilipenditur. Pallia vero diverſis fucata nitoribus ad ſublimis lectuli deputantur ornatum*. Mirum hic certe videri poſſit, purpuras illas tot eximiis dotibus ornatas, antiquis populis, & principibus adeo prae ceteris coloribus expetitas, tot laudibus ab antiquis ſcriptoribus cumulatas, tanto ſequioribus hiſce temporibus deſpectui fuiſſe, ut illis viliores herbarum colores anteponerentur. Triplex autem mutationis huiuſce cauſſa eſſe potuit, quarum prima pretii magnitudo, ſecunda vero difficultas ex Conſtantinopolitanis officinis purpuras repetendi, quae unae tunc in orbe terrarum haberentur, tertia denique ipſarum purpurarum Byzantinarum turpitudo fuit. Iam enim conſtat Thraciam, in qua Conſtantinopolis, fere uti Pontum, ad ſeptemtrionem vergere. Vidimus autem cap. XX., in Ponto ceteriſque huiuſmodi regionibus ad ſeptemtrionem poſitis purpuram nigram, aut lividam tantum educi potuiſſe. Byzantinas igitur, aut Thracias haſce purpuras, nigras aut lividas potius quam rubidas, aut violaceas fuiſſe oportuit. Cum igitur inamoeni illi colores nigri, aut lividi, quibus unis tunc temporis purpurae tingerentur, nihil fere oculos delectarent, factum eſt, ut occidentales populi Byzantinae purpurae aut rariori, aut obſcuriori vividiores colores licet herbis factos anteponere inciperent, ita tamen ut non uno colore, ſed pluribus veſtes tingerent, atque ita amiſſae purpurae admirabilem illam coruſcationem, & verſicolorem varietatem, varietate ipſa fixorum colorum penſarent. Mos huiuſmodi vero veſtes pluribus coloribus in ſpeciem tingendi, ut purpurarum, inquam, ſplendorem varietate colorum aequarent, medio aevo plurimum percrebuit, ut eorum temporum hiſtoriae docent, moſque ipſe in ſervorum publicorum, & privatorum, Helvetiorum ſatellitum, militumque veſtibus etiam adhuc ſupereſt, & perſeverat.

Anna Comnena lib. III. Alexiados fidem facit, Imperatorem Alexium ipſius Annae patrem muneri dare ſolitum εκατον βλαττια *centum purpureas veſtes* ſingulis annis Henrico Germanorum Imperatori, qui circa annum MC. vivebat.

Nicetas Choniates lib. I. hiſtoriae refert, Alexium ipſum purpureis calceis inductis Imperatorem renunciatum.

Nicephorus Gregoras in ſua hiſtoria idem uſuveniſſe memorat, cum Irene Imperatrix renunciaretur.

Idem Nicetas Choniates ipſo lib. I. de geſtis Emmanuelis, nec non Georgius Logotheta in Conſtantinopolitano Chronico aiunt, Graecos Imperatores eo adhuc tempore purpureo enchauſto ſcribere epiſtolas perſeveraſſe. Novellae ſiquidem editae Emmanuelis Comneni, qui anno MCXLVIII. Imperator electus, eaſdem omnes cinnabari ſcriptas in calce teſtantur. Emmanuelis eiuſdem, nec non Iohannis Comneni duae, vel tres Graecae epiſtolae ad Romanum Pontificem purpureo

cinna-

cinnabari expressae in subnotationibus habentur, servanturque adhuc in Chartophylacio Arcis Hadrianae, nunc S. Angeli Romae, quas edendas parat Cl. Vir Iohannes Christophorus Amadutius amicus affinis, & popularis meus ad calcem operum ex Graeco vernaculo idiomate Demetrii Pepani Chii, quae nunc praelum habet.

Georgius Logotheta in eodem Chronico narrat, Pelagium Pontificis Innocentii III. Legatum, purpurea, nimirum violacea, aut rubida veste indutum, Constantinopolim, ubi tum Latini rerum potirentur, introiisse triumphantem.

Rolandinus Patavinus, a Muratorio eodem loco relatus lib. I. cap. XIII. sui Chronici ad annum MCCXIV. memorat coccineos, & purpureos colores tamquam suis temporibus in occidente adhuc a mercatoribus advectos, & usitatos, *purpuris*, *scarlatis*.

Duo diplomata Balduini II. Imp. CPolitani data annis MCCXLVII., & MCCXLVIII., & purpureis litteris scripta in Archivo Regis Christianissimi adservari Odo Cluniacensis in Vita Burchardi Comitis Corbol. adfirmat.

Michael Palaeologus, qui anno MCCLIX. Imperator factus, Andronico imperii collegae purpureas litteras adhibendi potestatem fecit, uti ait Pachimeres lib. IV. cap. XXIX., & Gregoras lib. IV.

Epistolas purpureis litteris ductas, ab Andronico Palaeologo seniore ad Carolum Pulchrum Regem, & ad Benedictum de Cumis Dominicanum anno MCCCXXVIII. datas in eodem Archivo Regis Christianissimi adservari idem Odo in eadem vita Burchardi Comitis nobis fidem facit.

Litteras purpureas a Iohanne Palaeologo scriptas se quoque accepisse testatur Gregorius XI. apud Wadingium anno MCCCLXXV.

Iohannes Cantacuzenus lib. I. historiae narrat, Andronicum iuniorem diademate, & purpura ab Episcopis consecrata ornatum, cum anno MCCCLXXXVI. Imperator crearetur. και την πορφυραν, και το διαδημα ενδιδυσκουσι προτερον των αρχιερεων ευλογουντων αυτα. *Induunt eum purpura, & diademate prius per Episcopos sacratis.*

Codinus Curopalates, qui circa annum MCCCCXL., nimirum circa ipsam Graeci imperii ruinam floruit, cap. II. & IV. sui libri de Officiis Aulae, & Ecclesiae Constantinopolitanae nuncupat καββαδιον βλαττινον *pileum purpureum*, το συρμα βλαττιον, *syrma purpureum*, tamquam ornamenta, quibus eiusdem aulae ministri adhuc uterentur.

Anno demum MCCCCLIII. Byzantium captum, imperium Graecum deletum, purpuraria ars cum ceteris omnibus a Turcis pessumdata, & extincta.

Anno autem MCCCCLXIV. nimirum XI. post deletum Graecum imperium annis Paullus II. Romanus Pontifex vestes coccineas S. R. E. Cardinalibus, sibique constanter constituit. Iam enim purpurae cum Graeco ipso imperio penitus interierant, cogebanturque Romani, & Latini Praesules, violaceos, aut rubidos purpureos colores herbis simulare, qui mos adhuc apud eosdem perseverat. Cum igitur coccineus color, qui adhuc vigebat, & viget, multo floridior violaceo herbis confecto colore videretur, factum est, ut Romani Pontifices coccineam floridiorem vestem sibi, & Cardinalibus constituerent, quo sua, & Cardinalium ipsorum dignitas maiore coloris discrimine a ceteris Praesulibus notaretur. Hinc hodie S. R. E. Cardinales coccinati, reliqui Romani, & Latini Praesules adhuc purpurei, sed inamoena violacea purpura terrestri, aut herbis, & vegetabilibus confe-

confecta induti, antiquae violaceae purpurae, qua antiquitus induebantur, obsoletum morem fecuturi.

Satis igitur conftat, nobiliffimum purpurarum artificium licet fatis deformatum & languens in Graeco imperio usque ad annum MCCCCL., eiufdemque imperii ruinam percrebuiffe, quo tempore Conftantinopoli inauditis caedibus, & incendiis a Turcis vaftata, uti nos docent hiftoriae, purpurarum Byzantinarum, quae unae fuperfuerant, & artifices, & artificium eadem caede implicitos foede interiiffe eft putandum. Qui purpurarum interitus profecto non eveniffet, nifi Romani, aut Graeci Imperatores fuperbi animi ergo, purpura privatis omnibus vetita, & fibi fuifque ducibus fervata, purpurarias officinas, quae plurimae quondam fuerant, ad paucas imperiales officinas primum, deinde ad unam Tyriam, mox ad unam Byzantinam redegiffent. Quo certe factum eft, ut Tyria officina a Saracenis, Byzantina a Turcis deleta, Europeae gentes, barbarie difcuffa, plurimis artibus reftitutis, hanc omnium fere nobiliffimam reftituere nequiverint, quemadmodum alterum coloris coccinei artificium fere fervaverunt, quod a Romanis Imperatoribus numquam vetitum fuiffet, & quemadmodum etiam nobiliffimam ferici artem reftituerunt, & ipfam quidem a Graecis Imperatoribus tectam, cuftodibufque, ne evulgaretur, vallatam, fed vi, bello, & armis per Rogerium Siciliae regem anno MCXXXVIII. ex Graecia in Italiam cum artificibus transductam, uti a medii aevi hiftoriis omnibus comperimus.

Ut igitur purpurarum hiftoriam enucleantes repetamus, fatis conftat nobiliffimum hoc prae ceteris tincturae genus ante Moyfis tempora apud Afiaticos repertum, apud antiquas omnes nationes ftatim evulgatum, cariffimumque habitum, perpetuo fere privatis vetitum, regibufque dicatum, a Theodofii magni tempore perpetuo privatis abreptum, primum ad paucas imperiales officinas, deinde ad unam Tyriam, mox, ad unam Byzantinam redactum, illa a Saracenis, hac a Turcis extincta, tandem cum Graeco ipfo imperio ab eifdem Turcis anno MCCCCLIII. deleto, lacrymabiliter occifis omnibus Byzantii artificibus occubuiffe.

CAPUT LXI.

De purpuris, buccinifque noftratibus.

NUlla igitur fpes affulget mirificum hoc opificium tandem aliquando in hanc cultam Europam revocandi? Nulla profecto, ut aiunt. Conclamarunt enim hactenus viri docti uti irreparabilem purpurarum amiffum. Huiufce vero fententiae graviffimum illud in medium proferunt argumentum, nimirum antiqua conchylia, quae purpuras produxerint, penitus interiiffe, neque iam ufpiam reperiri, quamvis in omnibus fere orbis terrarum maribus viri iidem docti ea perquifierint. Verum nec periere antiqua ifta, quae purpuras produxerint, conchylia, neque irreparabilis effe poteft purpurarum amiffus.

Et primum neque in phyficis cauffa ulla, neque in naturali hiftoria exemplum ullum proferri poteft, quibus univerfum animalium genus, immo plura animalium genera, aut penitus interire potuerint, aut revera interierint, uti conchyliis huiufmodi ufuveniffe contendunt. Veriffimae huiufce fententiae noftrae teftimonia, quod Philofophis notiffima fint, libenter omittuntur. Accedit huc

fere

fere omnia maria, littora fere omnia antiquitus iisdem purpurariis conchyliis redundaſſe, uti cap. XXII. obſervavimus. Toto vero hoc libro immenſam purpurearum veſtium, & ſupellectilium vim obſervare licuit, quae in omnium ſaepe privatorum uſum per univerſa Mediterranei maris littora tingerentur. Vidimus etiam eodem cap. XXII., hiſce conchyliis antiquos non tantum ad purpuras tingendas, ſed etiam in cibum, & medicinam uſos fuiſſe. Haec autem omnia argumenta clare evincunt, non modo infinitum, ſed etiam cunctis maribus infinite diſſeminatum fuiſſe hoc concharum genus, iiſdemque conchis maria fere omnia antiquitus nativam patriam, & indigenam fuiſſe. Qui igitur fieri potuit, genera animalium ita numeroſa, ita univerſim, conſtanterque diſſeminata univerſim ad unum periiſſe?

Sed ubinam iſtae purpurae, buccina iſta antiquorum, ita paſſim quondam diſſeminata? Eaedem ſunt purpurae, eadem buccina, quae adhuc maria noſtra omnia, ſua multitudine occupare videntur. Nomen, deſcriptio, figura, coloratus ſuccus conveniunt. Nomine quidem conveniunt, cum buccina, & purpurae non minus appellentur hae recentes conchae, quam illa antiqua conchylia appellarentur. Deſcriptio vero, & figura buccinorum, & purpurarum earumdem, quam nobis antiqui praebuere, uti cap. XXII. vidimus, cum deſcriptione earumdem purpurarum, & buccinorum, quam exhibent noſtri naturalis hiſtoriae periti, etiam perbelle quadrant. Significarunt enim nobis antiqui & nummis, & deſcriptionibus purpuras aculeis plurimis, longo, & fiſtulato roſtro donatas, buccina vero rotundo ore inciſuris notato diſtincta, uti purpurae noſtrae plurimis aculeis, longo, & fiſtulato roſtro ornatae, buccina vero noſtra rotundo, & inciſo ore inſignita, & in littoribus noſtris, & muſeis, & in libris noſtrorum rei naturalis ſcriptorum conſpiciuntur. Comparetur quaeſo buccinorum, & purpurarum antiquarum deſcriptio, & figura ab antiquis tradita, cum deſcriptione, & figura, quam nobis recentiores exhibent, ut eadem utrorumque natura clariſſime affirmetur. Oculorum argumentum eſt iſtud, quod nullum dubitationi locum eſt relictum. Accedit etiam quod, quemadmodum omnibus ubique maribus diſperſae, & diſſeminatae fuerunt antiquae purpurae, & buccina, ita innumerabiles, & noſtris ubique maribus diſſeminatae, & diſperſae recentes noſtrae purpurae, & buccina reperiuntur, uti naturalis rei peritis eſt compertum. Quod, quemadmodum plura purpurarum, & buccinorum antiqua genera fuiſſe traditum eſt, ita quoque plura recentium buccinorum, & purpurarum genera eſſe, & littora, & muſea, & libri noſtrorum hominum tradunt. Quod, quae littora redundantia quondam purpurariis officinis leguntur, noſtris quoque temporibus refertiſſima hiſce conchyliis purpurariis conſpiciuntur. Quod unum proximum Ariminenſium, & Anconitanorum littorum exemplum pro omnibus ſatis eſſe poſſit. Quemadmodum enim haec littora inſignia quondam purpurariis officinis fuerunt, ita quoque nunc eadem innumerabilibus purpuris, buccinis, ceteriſque conchyliis ſcatere, fidem facit cl. Ariminenſium noſtrorum ſcriptor Ianus Plancus in egregio libello, qui de conchis minus notis inſcribitur, non minus ac ipſa oculorum experientia, qua ſaepe Sabinianenſium, & Ariminenſium littora huiuſcemodi mortuis conchis referta videmus, huc per procellas ex illis imis pelagi vadis eiecta, unde recentium hominum ſtupor neque ad cibum, nedum ad nobiliſſimos purpureos colores fucandos eas curat eliciendas.

Audivimus denique cap. XXIV. antiqua buccina, & antiquas purpuras candida

dida quadam vena in papavere, aut mediis in faucibus infignitas, in qua vena coloratus quidam fuccus contineretur. Celeberrimus autem ifte fuccus, five flos, uti antiqui nuncupabant, ex quo ipfo uno purpurei colores quondam eliciebantur, fimili modo etiam ex recentibus noftris purpuris, atque buccinis, immo etiam ex aliis concharum generibus, mire effundi obfervatur, qui iam vel coloratus fit, vel fi candidus, parvo tempore coloretur. Hunc inquam five iam coloratum, five parvo tempore colorandum iftius venae fuccum in recentibus purpuris, buccinifque, & in aliis etiam concharum generibus, reperiffe fe confirmant Britannus quidam praeterito faeculo vivens in fuae infulae littoribus, Labatius in littoribus Americae, uti afferunt Chamberfius, & Pivatius in fuis fcientiarum lexicis ad verba *Purpura & Tinctura*, Reaumurius in Pictonum littoribus, ut ipfe refert in libello in actis regiae fcientiarum Parifienfis Academiae relato die XIV. novembris MDCCXI., Iuffieus in Maffilienfium littoribus, ut ipfe narrat in fuo libello in iifdem actis relato die XIV. novembr. MDCCXXXVI., Ianus Plancus Ariminenfis in fuis patriis littoribus, ut ipfe in fuo libello de conchis minus notis teftatur, Duhamelius in iifdem Maffilienfium littoribus, & Mazeas in Venetorum Gallicis littoribus, ut hic ipfe afferit in epiftola anno MDCCLIX. confcripta, & in Mufeo Ginannio edita ad pag. CCXII.; Maritius in ipfis Tyri littoribus, ut ipfe in fuis itinerum libris commemorat, qui nuper Florentiae editi funt, & denique Britannus Templemannius nuperrime in fuae infulae littoribus, uti nos docet Romana Anthologia num. VII. anni praeteriti MDCCLXXVI., ut plurimos alios praeteream, qui faepius in noftris littoribus hunc iam coloratum conchyliorum fuccum pluries fe vidiffe mihi funt teftati. Rem ipfam vero ego ipfe teftor. His oculis ego ipfe hunc venae fuccum five florem pluries animadverti, in buccinis quidem rubidum, in purpuris vero nigriorem, fub qua nigritie tamen velatus quidam violaceus aut rubidus color vix, ac ne vix quidem interlucere confpiceretur, eumdemque fuccum denique in conchis hifce mortuis, aut fenfim occifis, aut a vere ad caniculam captis longe deteriorem, ac minorem perfpexi, quae omnia a me obfervata cum antiquorum obfervationibus, quas plurimas fuperioribus capitibus congeffimus, adamuffim & omnino congruere videntur. Plura etiam alia concharum genera iam coloratis, vel parvo tempore colorandis huiufmodi fuccis infignita cognovi, uti mox etiam animadvertendum. Quae cum ita fint, non dubitandum putamus, quin purpurae & buccina, infinita quorum copia maria omnia noftra redundant, eaedem fint purpurae & buccina, quae ad purpuras tingendas quondam adhiberentur, cum tot evidentiffima argumenta id confirment, & affeverent.

CAPUT LXII.

De tentata reftitutione purpurarum.

VErum aiunt, cl. viros Gallos, & Britannos, quos retulimus, ipfo iam colorato, vel parvo tempore colorando concharum huiufmodi fucco purpurarum periculum feciffe, fed alia omnia, quam purpuras eduxiffe. Non id imus inficias. Cl. igitur Galli, & Britanni, quos retulimus, fruftra purpureos colores ex illis fuccis educere funt conati, & hanc purpurarum artem reftituere. Referunt enim five ex purpuris buccinifque, five etiam ex turbinibus, aliifque conchylio-

chyliorum generibus, (plura enim conchyliorum genera, non solas purpuras, & buccina hisce iam coloratis, vel parvo tempore colorandis succis donata reperisse aiunt) hunc ipsum venae succum se eduxisse, qui primum candidus fuerit, deinde statim calido soli ostentus colores duxerit, viridem prius, inde rubidum, aut rubicundum, verum colores illos, quos eduxerint, ita debiles & evanidos fuisse, ut pannis quibusdam impositi, statim ac aqua madefierent, & eluerentur, deficere statim inciperent, mox virides fieri, denique paullo post ita penitus evanescere, ut illi panni eisdem coloribus nunquam fucati fuisse viderentur. Hinc ignotum antiquorum menstruum affirmant, quo colores illos ita evanidos antiqui firmissimos redderent, & fere aeternos, deploratam proinde esse purpurarum artem, sed tamen iacturam hanc parvi esse pendendam, cum color coccineus, aut cocciniliae color, qui vigescit adhuc, quemque *scarlatto* nominamus, omnibus purpureis coloribus, qui fere omnes tristiores, & saturatiores essent, longe omnino sit anteponendus. Haec & alia huiusmodi plura censorie, ut semper, affirmant non tantum cl. viri Galli, & Britanni, quos nominavimus, sed etiam Goguetius in libro de Origine scientiarum & artium, auctores encyclopedici in verbo *Purpura*, plurimique alii ultra Alpes scribentes. (1)

Ut autem a postremo incipiamus, quam falsa sit haec ultima sententia, quamque colores purpurei omnes ob eximias illas quatuor dotes, quas supra enarravimus, omnibus nostris coloribus, & coccineo ipsi sint anteferendi, manifesto iam constat. Iterum enim affirmare audeo, nullum profecto colorem a nostris hominibus haberi, qui versicolori varietate, coruscatione, aeternitate, mollitie sit cum antiquis purpuris comparandus. Immo constanter existimo, quemadmodum antiqui homines purpureos colores omnibus herbarum coloribus, & ipsi coccineo longe anteferebant, ita nostros homines restitutas purpuras in amplissimo dignitatis gradu collocaturos, ceterisque omnibus coloribus, & ipsi coccineo numeris omnibus praelaturos. Frustra deinde queruntur cl. viri, ignotam esse artem,

(1) Dum haec edimus, rumor affertur Cl. Feam Taurinensem Winchelmannii Opus de Prospectivae artium Historia lingua Italica donatum Romae hoc anno edidisse, eundemque in t. 1. L. VI. C. 1. §. 5. pag. 401. nota *A*, plures de purpurea re sententias nostras referre & probare: Nota vero sequenti *B*. de coloribus & vestibus loquentem iterum ad alias sententias de hac re nostros lectores delegare: id tamen unum ibi Cl. Virum contendere, plenius rem illam a nobis tractari potuisse, si praesertim Goguetii Opus de artium origine ad manus habuissemus. Gratiam habemus Cl. Feae, quod nostra probaverit. Ad illud autem, quod ultimo loco ille' contendit, respondemus nos uni Porphyropeiae restituendae intentos fortasse nimis de coloribus & vestibus dixisse: hinc plura minus necessaria consulto omisisse: omissiones vero plerumque clare pronunciasse, & citatis veterum auctorum libris, qui consulerentur, omissiones ipsas supplevisse: id tum in pluribus libelli nostri capitibus, tum in hoc ipso loco, ad quem hanc notam subteximus, apparere. Quoad Goguetium vero respondemus, nos ut plerosque alios recentium auctorum de hac re tractantium libros, ita etiam eiusdem Goguetii Opus inter manus habuisse: huius rei indicium esse, quod illud hoc loco citaverimus: perlegisse: nihil tamen fere novi, nisi falsas sententias falsis aut nihil tale dicentibus auctorum locis innixas reperisse: id sphalma saepius in ipso Opere offendisse: nihil tamen nos esse miratos, si in hoc utpote iuvenili, & etiam posthumo, ni fallimur, auctoris Opere id acc disset: improvidos editores tantum nos esse miratos, qui in Opere fere toto refingendo plurima saltim delenda verso saepe stylo non deleverint.

c

ſive menſtruum, quo ad firmitatem memoratis ſuccis dandam uterentur antiqui, aut deploratam eſſe purpurarum reſtitutionem. Conſtat enim menſtruum, quo antiqui ſuccos illos ita firmarent, ut immortales redderent, nec eſt omnino conclamata purpurarum reſtitutio. Ut vero id probemus, prius quantum in periculis factis peccaverint noſtri homines cl. Galli, & Britanni, diſquiramus. Infelicius certe periculum nullum factum eſt, ſive materiam, ſive formam ſpectemus.

Plurimum igitur primo quoad materiam viri cl. peccaverunt, cum nonnulli ex purpuris tantumaut ex buccinis tantum eoſdem colores educere curarint, quibus utriſque conchis ſimul iunctis, & non ſeparatis uterentur antiqui, nonnulli autem neque ex purpuris, neque ex buccinis, ſed ex turbinibus aliiſque concharum generibus purpuras educere tentaverint, ex quibus nullos purpureos colores extrahere antiqui unquam conſueſſent, omnes denique ſive ex buccinis, ſive ex purpuris, ſive ex turbinibus, aliiſque concharum generibus rubicundum colorem eliciendum iuxta vulgi errorem ſtatuerint, quem rubicundum colorem nullo modo antiquae purpurae niſi fatuum habuerunt. Mitto eoſdem cl. viros nihil penſi habuiſſe, utrum hiſce conchis vivis, an mortuis, uno ictu, vel ſenſim occiſis, aeſtate an hyeme captis uterentur, quod plurimum iuxta antiquorum leges ad firmiores vel infirmiores purpuras cudendas referret, uti ſuperioribus capitibus eſt obſervatum.

Forma verum & artificio etiam cl. iſti viri peccaverunt. Audivimus enim non omni purpurarum, & buccinorum, ſed tantum cuiuſdam eorum venae parvo ſucco antiquos uſos, eumque triduo ſale, decem diebus fervore, & igni maceraſſe, in cortinas plumbeas coniicientes, certam aquae copiam miſcentes, alterum altero ſucco temperantes. Nihil horum vero per noſtros cl. viros factum eſt. Nec ſale, nec aqua, nec igni, nec maceratione, nec fervore ullo uſi ſunt, ſed ſuccum omnem & aptum, & ineptum alterutrius tantum ex iſtis conchyliis ad unum ſolis calorem paucis diebus aut horis expoſuerunt. Si igitur hi docti viri aut nullis, aut non omnibus antiquis purpurariis conchyliis uſi ſunt, ſi totam antiquorum artem, aut menſtruum omiſerunt, quid mirum ſit, eos voti compotes non factos, & indiligentiſſimum eorum periculum nihil aliud eduxiſſe, quam colorem quemdam rubicundum, quem purpurae antiquae nunquam exhibuerunt, & colorem rubicundum ita levem, & fatuum, ut a qualibet aquae quantitate protinus dilutum extingueretur. Et tamen noſtris hiſce Cl. Gallis, & Britannis facile fuit intellectu, Plinio ceteriſque priſcis ſcriptoribus, quos attulimus, praeeuntibus, una arte, & uno menſtruo ſaliturae, & cocturae antiquos uti conſueviſſe, quod illud unum menſtruum idoneum comperiſſent, quo nedum firmitate, ſed etiam immortalitate illa, quam memoravimus, purpurei colores donarentur: Eoſdem antiquos non alterutris, ſed vel uno purpurarum ſucco, vel ad ſummum utriſque ſuccis & purpurarum & buccinorum uſos, quod buccinorum ſuccus poſt ſalituram, & fervorem rubicundus quidem, ſed fucum tamen adhuc remittens, nulla alia re niſi ſucco purpurarum admixto tenax, & indelebile reddi poſſet, qui purpurarum ſuccus poſt cocturam, & ſalituram niger non ſolum, ſed etiam fixus, & apprime cohaerens fieret: Et denique antiquos ipſos in condendis purpuris, perpetuo a ſuccis licet coloratis, aut parvo tempore colorandis turbinum aliarumque concharum abſtinuiſſe, quod forſan experimentum feciſſent, hoſce turbinum aliarumque concharum ſuccos etiam poſt huiuſmodi macerationem ita vappas remanere conſueviſſe, ut ne ipſe quidem fixus purpurarum ſuccus, cum quo miſcerentur, aptus eſſet, ut eos illa diuturna cohaerentia donaret, qua maxime antiquae purpurae commendarentur. Sphal-

Sphalmata autem a Cl. nostris Gallis, & Britannis in experiundis purpuris admissa, non haec una, licet plurima, & gravissima, fuerunt. Legimus in transactionibus Philosophicis Londinensibus tom. VII. pag. DCCCXXV. Oceanum omnino carere purpuris. Immo id etiam ipsa Notitia Imperii cap. LVI. relata confirmare videtur, quae officinas purpurarias omnes in mediterranei maris littoribus, nullas vero in littoribus Oceani recenset. Quomodo igitur praesertim Britanni in Britannico Oceano, & Galli Reaumurius, & Mazeas in Oceano Gallico, producere purpuras potuissent e solis buccinis, purpuris omissis, quae in Oceano nequaquam degunt, quaeque purpurae ad formandos colores purpureos sunt apprime necessariae, & sine quibus purpuris antiqui neque solebant, neque poterant colores ipsos purpureos inducere, uti superioribus capitibus est probatum? Deinde vero ut concedamus, etiam purpuras in Oceano reperiri, clarissima sunt testimonia Aristotelis, Plinii, Vitruvii cap. XX. a nobis relata, purpuras, & buccina Galliae, Britanniae, ceterarumque ad septemtrionem vergentium regionum unos purpureos colores nigros produxisse, non vero rubidos, violaceos, caeruleos, croceos, multoque minus rubicundos, qui purpureus color rubicundus vix ac ne vix quidem nisi in Perside, & India ab antiquis haberetur. Quomodo igitur hodie est putandum, sive buccina, sive etiam purpuras Angliae, Galliae, ceterarumque huiusmodi regionum, alium colorem daturas fuisse, quam vilissimum nigrum, aut quomodo colorem alium purpureum, praeterquam nigrum ipsum, ex harum regionum conchyliis educere hi docti viri potuissent, quamvis utrumque conchyliorum genus adhibuissent, quod infelicissime praeterierunt, & quamvis omne antiquorum opificium adhibuissent, quod aeque etiam infelicissime praeterierunt.

Sed pretium est operae etiam attendere, felicissimum experimentum sese obiecisse Cl. viris, quod ab iisdem non est animadversum. Si enim in memoratis suis periculis observarunt viri docti succum prius candidum eorumdem conchyliorum in rubidum, aut rubicundum esse versum sola tenuissima actione aeris, & solis, & paucis diebus aut horis, quo magis iudicandum per eos fuit, succos eosdem in rubidum, violaceum, aliosque colores versum iri, si potentissimae salis, & ignis actioni per plurimos dies, uti mos erat antiquis, obiicerentur. Hinc nos omnes hoc virorum doctorum experimentum doceat, flores buccinorum, & purpurarum natura ita institutos esse, ut colorem suum vel sponte, vel macerationis ope mutare possint, & si tenuis sit maceratio, mutatos colores debiles, & evanidos futuros; si vero violenta fuerit maceratio, mutatos ipsos colores ita firmos, & fere aeternos evasuros, ut nulla vis eos delere, aut minuere possit. Doceat etiam in qualibet sive tenui, sive violenta succorum eorumdem maceratione, primum viridem, deinde in buccinis rubicundum, in purpuris nigrum colorem produci, succos denique eosdem in regionibus ad meridiem versis post violentam illam salis & ignis macerationem daturos colores purpureos violaceos, rubidos, caeruleos, flavos, rubicundos, candidos, ceterosque mixtos, quos retulimus, eosdem vero succos regionum ad septemtrionem vergentium post eamdem maioremve etiam salis & ignis macerationem in unum inamoenum purpureum colorem nigrum abituros.

CA-

CAPUT LXIII.

De vera restitutione purpurarum.

Quae cum ita sint, iam tempus postulare videtur, serio tandem aliquando de restituendo nobilissimo hoc purpurarum artificio esse cogitandum, cuius artificii nullum vidimus adhuc diligens periculum factum, quodque artificium, quemadmodum inter antiqua opificia stupor & admiratio habitum est, ita etiam recentium opificiorum fere maximum spectaculum omnino haberetur. Id facile fiet, si ea omnia peragantur, quae iuxta antiquorum placita requiruntur, quaeque iratis, ut aiunt, Diis hactenus sunt omissa. En leges opificii, quae fusius hactenus relatae hic in breve orationis spatium cogentur.

Nostrates ipsas purpuras, & buccina adhibeto, ceteras conchas abiicito.

Concharum illarum piscatum peculiaribus naxis, peculiaribus escis, a canicula ad ver, sive a septembri ad martium mensem facito, vivas capito.

Uno ictu saxis aut trapetis occidito, flores aut venae succos e magnis extrahito, parvas fere integras adhibeto.

Flores buccinorum, flores purpurarum separatim tribus diebus salitos servato, sextantem salis sive uncias viginti in singulas venarum centenas (potius vicenas) libras adhibeto.

In plumbeas cortinas separatim iniicito, aquam ex tertia parte infundito.

Lento igni per decem dies fervere finito, carnes inter fervendum despumato.

Lanam puram prius lixiviis subiicito, tum tincturae manus admoveto.

Ut dibapham purpuram violaceam facias, lanam prius in buccinorum cortinam quinque horarum spatio demittito, tum inde extractam & carminatam in purpurarum cortinam altero quinque horarum spatio deiicito.

Ut autem dibapham rubidam purpuram Tyriam facias, lanam eodem modo praeparatam prius in viridem adhuc purpurarum cortinam quinque horarum spatio coniicito, inde eodem modo extractam & carminatam in buccinorum cortinam eodem quinque horarum spatio immittito.

Ut hasce duas purpuras dibaphas facias, libras ducentas succi buccinorum, libras centum & decem succi purpurarum in singulas lanae decem libras adhibeto.

Adiecta aqua ex tertia parte integram mixturam librarum quatuor centum sexaginta quinque facito, hanc mixturam post lentum fervorem fere ad viginti libras crassi glutinis redigito.

Ut autem purpuras conchyliatas caeruleas hyacinthinas, caeruleas molochinas, & flavas facias, lanam ut ante praeparatam in unam purpurarum cortinam quinque horarum spatio, buccinis omnino omissis, iniicito.

Ut hasce purpuras conchyliatas facias, libras tantum quinquaginta quinque succi purpurarum in singulas lanae decem libras adhibeto, adiecta ex tertia parte aqua lotio aut iure temperata integram mixturam librarum fere octoginta facito.

Purpuras rubicundas solis buccinis facito, sed uti evanidas fugito.

Si maiorem buccinorum quam purpurarum copiam adhibueris, purpuras rubicundiores, sed infirmiores facito, si vero maiorem purpurarum, quam buccinorum copiam adhibueris, purpuras nigriores & firmiores facito.

Purpuras rubicundas, & candidas tantum in Perside & India, ubi non evanidae, sed firmissimae, oleo aut melle admixto conficito.

Dupli-

Duplicatis artificiis purpuras mixtas facito.

In Oceano, ubi nullae conchae purpurae, nullas purpuras tentato.

In Gallia ad Mediterraneum & in Ponto, ceterisque maris Mediterranei littoribus ad septemtrionem vergentibus unas purpuras nigras habeto.

Clarissimas in Hispania lividas, in Italia violaceas, in Laconia, in Phoenicia, in Asia, in Africa rubidas purpuras habeto.

Diversa, quae relata sunt, artificia purpureos colores fere omnes ubivis gentium reddunto, sed colores illi feliciores in regionibus ad meridiem positis sunto.

In Gallia tamen, & in Ponto, ceterisque maris Mediterranei regionibus ad septemtrionem vergentibus, & si omnia artificia adhibueris, nullas alias purpuras quam nigras, uti dictum est, tentato.

Maximos etiam sumptus animadvertito, maximo tamen etiam pretio vendito.

Ita, hae leges omnes si serventur, nobilissimas purpuras certissimo postliminio revocatum iri spondere audeo, si tamen haec tantummodo prius monuerimus. Plurimos forsan numerorum errores in editionibus Plinii ceterorumque scriptorum, quos retulimus, latere posse. Eosdem scriptores plurimas forte minutiores circumstantias, a quibus maxime pendent opificia, reticere & omittere potuisse. Pericula plurima idcirco facienda, sumptusque, qui per se maximi, multiplicandos. Hasce duas res me censu minimo hominem hactenus a sumptuosis periculis istis faciendis deterrere potuisse. Sperare, alios opulentiores non deterrituras. Id si contingat, rem actam esse, novoque spectaculo Europam esse donatam. Si id vero non contigerit, illud omnino nostris hominibus fore exprobrandum, quod in memorata Cassiodori epistola Theodericus sui Hydruntini baphii praefecto exprobrarit: *Quod si conchyliorum qualitas non mutatur, si torcularis illius una vindemia est, culpa nimirum artificis erit, cui se copia nulla subtraxit.*

APPEN-

APPENDIX

DE ANTIQUA ET NUPERA PURPURA

DISSERTATIO

JOHANNIS BAPTISTAE CAPELLII

VENETI PHARMACOPOLAE

Adiecta Pharmaceutico Chimico eiusdem auctoris Lexico Venetiis anno MDCCLXXV. typis impresso. (I)

NON dubito fore plerosque, qui rem minus utilem me facturum iudicent, si hanc de marina Purpura scriptionem instituero, cuius purpurae vel in rerum naturalium, vel in artium deperditarum historia tantula monumenta supersunt. Sed si humanorum temporum vicissitudines novas artes inducere, huiusce vero nobilissimi coloris usum extinguere potuerunt, non tamen iactura eiusdem purpurae est omnino conclamanda, utpote quam in eum locum restitutum iri adhuc sit spes, quem ab heroicis temporibus ad sextum usque seculum Christianae Epochae cum ingenti gloria obtinuisse scimus. (II) (*Horat. art. poet.*)

Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore.

Iacebant porro viginti ab hinc annis hi commentarioli in sepositis membranis, sed cum, ut illos ederem, auctor mihi fuerit amicus summus meus Johannes Baptista Vallius Vicentinus Pharmacopola naturalis historiae prudentissimus, qui mihi, utpote qui Venetiis loco purpurariis observationibus obeundis maxime idoneo vitam agerem, huic operi manus admovere, cum in vivis degeret, persuaserit, ita iure merito, ut memoriam docti viri excitarem, & ut gratiam aliquam

---

(I) Initio superioris libelli nostri breviter praefati sumus, plurima nova, plurima etiam omnibus nostrorum hominum libris adversantia in eodem libello esse invenienda, nos autem neminem accusaturos, caussam tantum nostram dicturos, lectores doctos iudicaturos. Nunc autem iterum breviter praefari operae pretium duximus, hanc nuperam de Purpura tractationem, quod brevis sit, quod omnes nuperorum Scriptorum errores complectatur, quod nonnulla etiam nova ab auctoris penu depromat, Latina lingua donatam, notis perpetuis emendatam, huic tertiae libelli nostri editioni subiecturos; ita nuperis omnibus Scriptoribus responsuros, purpuream materiam fere absoluturos, ingentem librum ingens malum non facturos. Quod iterum igitur faustum felixque sit, initium rei facimus.

(II) Brevitas, quam praefati sumus, postulat, ne demonstrationes superioris nostri libelli hic rursus iterentur. Hinc sequentibus notis saepius ad cohaerentia Capita eiusdem libelli lectores delegabimus. Id semel monuisse suffecerit. Sphalma igitur primum emendemus. Purpurae usus non iam usque ad VI. seculum, sed quoad privatos omnes usque ad Theodosium Magnum, & ad seculum IV., quoad vero Imperatores Romanos aut Graecos & principes Imperii Viros usque ad medietatem seculi XV., & ad ruinam Graeci Imperii perduravit. Capit. LVIII. LIX. LX.

quam referrem, informes ipſos commentariolos de antiqua purpura componere ſtatui, immo adnectere etiam de nupera Purpura tractatiunculam, ne hae artes quoque noſtrae, quae multo nunc in honore habentur, ex memoria hominum aliquando dilabantur, uti purpurarium opificium ex memoria noſtrorum hominum factum eſt, ut malo fato dilaberetur.

Marina itaque Purpura, quae maximum principum virorum ad ſextum uſque ſeculum fuerat ornamentum, ex quarundam marinarum concharum, quas univalvas & turbinatas vocant, ſanguine aut potius ſucco educebatur. Quod vero etiam ad id ſeculum marina Purpura claruerit, ex Caſſiodori epiſtola liquet, lib. I. ep. II. Var.) quam Theonio Tarentino Praetori ſcribit, (III) & in qua eum acriter incuſat, quod annuas Purpuras ad regiam Theodorici domum quanto ocius tranſmittendas non curaverit. *Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum catervae, tot familiae ruſticorum... Quod ſi facultatis tuae adhuc cura non deſerit, ſi ſalutis propriae non tangit affectus, intra illum diem, imminente tibi harum portitore, cum Blatta, quam noſtro cubiculo dare conſueviſti, venire feſtina... Eoa Tyros eſt Hydron Italica, aulicum profecto veſtiarium.* Qua epiſtola edocemur marinam Purpuram maximi eo quoque ſeculo aeſtimatam, utpote quae ex uſu regis Theodorici eſſet, eiuſdemque Purpurae nomen iam labente Latina lingua in illud Blattae, aut blattei coloris tranſiſſe, fortaſſe quod ſimilis color blattis aut vermibus conficeretur, uti Turnebus ſuſpicatur, nimirum fere ille color, qui nupera noſtra coccinilia exprimitur: (IV) *paraverat funes blatta & ſerico & cocco intortos*, ut in Elagabali Vita ait Lampridius. (V) Quod enim ſecundum coccum antiquis temporibus optima Purpura etiam ex aliis vermibus duceretur, locus eſt Iſaiae: (Cap. I. verſ. CLXXXI.) *Si fuerint peccata veſtra, ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur, & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.* (VI)

O Seytum

(III) Non Theonio, ſed Theoni: non Praetori, ſed Baphii Hydruntini Praepoſito. Praetores iam enim ſub antecedentibus Imperatoribus, nedum ſub Theodorico Gothorum rege obſoleverant. Integram hanc Caſſiodori epiſtolam Cap. LVIII. nos dedimus.

(IV) Color cocci aut cocciniliae non ſimilis Purpurae, ſed diſſimillimus fuit. Ille blattis aut vermibus confectus, & rubicundus. Cap. XVI. Haec conchis marinis confecta, & nunquam rubicunda. Cap. XIX. Igitur ſi hanc etymologiam ſpectaremus, non Purpuram, ſed potius colorem cocci aut cocciniliae Blattam, aut blatteum vocari oportuiſſet. Blattae autem, ſeu blattei coloris nomen, quo profecto Purpura ſequiore linguae Latinae tempore indigitabatur, ex naſo aut roſtro conchae purpurae, quod blatta a βλαπτω, percutio appellabatur, originem duxit. Cap. XVIII.

(V) Hunc Lampridii locum adducit auctor, ut probet blattam ſive purpuram, & coccum aut cocciniliam ſimiles colores fuiſſe. Nos autem Cap. XVIII. cum aliis Scriptorum locis adduximus, ut probaremus blattam ipſam, ſive purpuram, & coccum colores longe diſſimiles fuiſſe. Id rectius eſt. Lampridius enim eodem loco blattam & coccum uti duos diſtinctos colores nominat. Diſtincti igitur colores iuxta ipſum Lampridium eſſe debuerunt.

(VI) Purpura ex nullis vermibus, ſed ex purpuris marinis educebatur, & locus Iſaiae non de purpuris, ſed de coccineo, & aliis coloribus, qui vermiculis pararentur, unam habet mentionem. Sed hic graviſſimus & vulgatiſſimus error latet. Primis ſuperioris noſtri libelli capitibus demonſtratum a nobis eſt, colores purpureos fuiſſe novem ſimplices, & quinque mixtos, inter quos rubicundus ob nullam ſuam firmitatem omnino inuſitatus eſſet. Vulgus autem noſtrum non ſecus ac nuperi

Sextum vero post seculum nulla aut parva reperitur mentio purpurae in Asia, Africa, & Europa, ubi ita quondam redundaret, ut ipse Trimalcionis servus promus condus die natali suo a cliente purpura donaretur. (Arbiter in Cœna) *vestimenta mea cubitoria perdidit* (*servus*), *quae mihi natali meo cliens quidam donaverat*, *Tyria sine dubio*, *sed iam semel lota*. Sed cur in tot locis fere eodem tempore opificium purpurarum obsoleverit, non ita facile est iudicare. Suspicatur Pancirolus (de rebus deperditis tit. I.) bella, quae per orientis regiones latius & saevius percrebuerant, amissae purpurae caussam fuisse. Sed multis enimvero de caussis minus verum hoc iudicium existimabitur. Quamvis enim non eamus inficias, bellicos tumultus plurima caligine artes offudisse, oblitterare tamen funditus earum artium memoriam potuisse non est credendum, multoque minus Porphyropeiam nostram oblitterare potuisse, opificium nimirum ubique gentium vulgatum, illustre, lucelli plenum, & quod magis est, usui principum virorum fere semper addictum, qui quo iure quaque iniuria superbiae & luxui indultum semper maxime velint. Ab altioribus itaque principiis purpurarum prius despectum, exinde oblitterationem & iacturam ortam esse iudico. (VII) Nimirum repertos deinde novos modos fucandae purpurae, quibus tum floridior esset, tum minori labore & sumptu pararetur, caussas fuisse, quibus marina antiqua purpurea, utpote tristior, & maiori labore & sumtu paranda, libentissimae oblivioni mandaretur. (VIII) Coccus inquam seculis Christianae Epochae anterioribus rarus profe-

---

peri Scriptores omnes purpuream materiem male docti existimant, antiquam purpuram uno tantum & eo rubicundo colore fuisse, & hinc vocabulis purpurae & rubicundi coloris tanquam synonymis utuntur. Cum ait hic itaque auctor noster, optimam purpuram quondam ex cocco & aliis vermibus constitutam, cum ceteris nuperis Scriptoribus constans sibi vult, optimum rubicundum colorem ex cocco & aliis vermibus excitatum, quod nos non negamus. Cum ait quoque ipse auctor in primo titulo, se etiam de nupera purpura tractaturum, de medicaminibus eum tractaturum intelligamus, quibus rubicundus color hisce nuperis temporibus parari consuevit, prout revera post hanc de antiqua purpura tractationem huiusce rubicundi coloris efficiendi modos plures enumerat, quem ille purpureum putat & vocat, & si vegetabilibus non conchis sit paratus, & si nunquam e conchis huiusmodi color fuerit eductus. Hanc autem minus veram purpurae & coloris rubicundi synonymiam etiam in tota hac de antiqua purpura tractatione usque ad satietatem crepabit auctor, & nos etiam usque ad satietatem castigabimus. Maximus enim hic error est, & nescio an caussa ceterorum omnium errorum, qui plurimi hanc purpuream materiem hactenus obtinuere, & ideo nunquam satis castigandus.

(VII) Si purpurae opificium usque ad seculum XV. percrebuit, uti diximus, frustra Pancirolus, frustra auctor noster, & extinctionem purpurae, & extinctionis caussam ante ipsum seculum XV. requirere videntur.

(VIII) Nullus alius modus fucandae purpurae, quam conchis purpuris marinis fuit, nec esse potuit. Plurimi vero modi fuerunt & sunt rubicundi coloris fucandi, quem nomine purpurae hic intelligit auctor ex falsa illa purpurae & coloris rubicundi synonymia, quam diximus. Colores vero purpurei, quorum nullus rubicundus erat, coloribus omnibus, qui herbis conficerentur, immo & ipsi rubicundo & coccineo multis partibus antecelluere. Immortalem, versicolorem, scintillantem, mollem fucum, quo purpurae ornabantur, ceteri omnes colores sive cocco, sive herbis inducti desiderabant. Capit. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX. Iam vero purpurae antiquae maximus sumtus, minorque sumtus coccinei & ceterorum colorum, illius praestantiam, horum vilitatem vel maxime demonstrat.

profecto Romae, notus tamen, & non minus quam marina purpura probatus, (IX) immo Plinii tempore omnino vulgatus, Fucus quoque marinus, quem Itali *Oricellum* aut *Rocellam* vocant, unde antiqui ipsi homines optimam purpuram educere consuevissent, pleraeque etiam aliae herbae, quae antiquitus ad purpuram educendam satis commode adhibebantur, (X) efficere profecto potuerunt, ut purpurarii opificii vix ac ne vix quidem vestigium ullum superesset. (XI) Plinii aetate profecto Galli fere nullam Graecorum & Latinorum purpuram usurpantes, unis herbis rubicundam & violaceam purpuram, aut, ut loquitur Plinius, Tyrium & Conchylium, omnesque alios colores inficiebant. *Transalpina Gallia herbis Tyrium atque Conchylium tingit, omnesque alios colores, nec quaerit in profundo murices.* (XII) Copiam vero Fuci marini marinis purpuris exitium parasse ipse Cl. Vir Fabius Columna (lib. de Purpura) suspicatur. *Purpurarum usus obsolevit ob maximam fuci copiam, quo infectores inficiunt.* (XIII) Si denique addiderimus primis Epochae Christianae seculis Indiae commercium expeditiorem factum, illius Indiae inquam, quae maxime ferax telarum & colorum, ceterarumque rerum, quae ad luxum pertinent, perhibetur, (XIV) nemo mirabitur, si post inventas tot novas fucandi artes tinctura marinae purpurae obsoleverit, quae parva satis copia ex marinis conchis hauriretur, plurimum afferret sumtum, & minus amoena,

 quam

(IX) Coccus secundum post purpuram locum obtinebat. Cap. L.

(X) Fucus marinus, aliaeque herbae ad educendum colorem rubicundum adhibebantur, non ad educendam purpuram, quae unis marinis conchis, & fere quolibet alio colore, quam rubicundo, excudebatur. Sed hic quoque auctor purpuram cum colore rubicundo confundit, & miscet.

(XI) Sed si coccus, fucus, aliaeque herbae ipsi purpurae coaevae, & vulgo cum illa usurpatae, eidem purpurae tamen ante seculum VI. officere non potuerunt, cur eidem post VI. seculum tantum officere debuerunt? Frustra inquam caussa extinctionis purpurae ante VI. seculum requiritur, si purpura ipsa, forte cum ipso fuco & cocco, aut etiam sine fuco & cocco eodem, usque ad seculum XV. perduravit, & eo tantum seculo XV. cum Byzantina officina, quae una vitio Graecorum Imperatorum superfuerat, a Turcis est extincta. Cap. LX.

(XII) Necessitas ab antiquis Gallis expresserat, ut unis herbis, non conchis colores omnes effingerent, cum conchae purpurae in Gallico Oceano non viverent, aut tantum purpuram nigram & lividam subministrarent. Cap. XX. & LXII. Tyrius autem & Conchylium, quos purpureos colores herbis Galli simulabant, rubicundus & violaceus non erant, uti errans arbitratur auctor, sed teste ipso Plinio Tyrius erat rubidus, nimirum ruber atrore multo mixtus. Cap. V. Conchylium vero erat caeruleus satur, caeruleus, dilutus, & flavus, qui purpurei tres colores peculiari nomine Conchylia, aut conchyliati appellabantur. Cap. XII.

(XIII) Iterum dicimus marinum fucum marinis purpuris nullum exitium ante seculum VI. parare potuisse, qui cum ipsis purpuris ad XV. usque seculum viguerit. Fabius Columna magnus vir ille quidem, sed purpurei opificii imprudens, ut ceteri omnes nuperi Scriptores, in suo libello de purpura ipse quoque cum illis puerascere omnino videtur.

(XIV) Ut praetereamus Indiae commercium, antequam Caput bonae spei detegeretur, nedum ante seculum VI., minimum semper fuisse, ut historiae omnes patefaciunt, quis vidit hisce nostris iisdem temporibus, quibus Europaei mercatores in Indiam saepe commeant, & Indicas merces in Europam important, Indicas tincturas Europaeis tincturis unquam offecisse? Quomodo igitur seculis sexto anterioribus, quibus minimum cum Indis commercium exercebatur, Indicae antiquae tincturae Europaeis purpuris officere potuissent? Sed Turcica inquam arma Europaeis purpuris vitio Graecorum Imperatorum iam languentibus, non Indicae tincturae exitium statuerunt, uti pluries affirmavimus.

quam purpura fuci aut cocci videretur. (XV) Immo si fides multis scriptoribus habenda sit, sola diuturnitate marina purpura ceteris tincturis antecellebat, (XVI) etsi haec quoque illius proprietas minus vera existimari possit, si animadverterimus, promum condum illum, de quo diximus, significaturum convivis domini sui, se plurimum precibus eorum tribuisse, quod culpam servo, qui vestem surripuerat, condonasset, idemtidem eorum auribus obstrepuisse, vestem Tyriam esse & semel lotam, ac si diceret vestem fere novam, & parum colore ob loturas labefactatam: *Tyria sine dubio, & semel lota*. (XVII) Edocemur etiam a Plinio (lib. IX. cap. XXXVIII.) ita maioris purpuram, quae ex cocco educeretur, quam maritimam apud Romanos habitam, (XVIII) ut maritimam ipsam purpuram condentes coccineam purpuram pertingere & aemulari satagerent, quod haec amoeniorem colorem, quam illa, ostenderet: *nimiaeque eius nigritiae dat austeritatem illam, nitoremque, qui quaeritur, cocci*. (XIX) Hinc coccineam purpuram loco maximi ornamenti Caesares usurpabant, eiusdemque coccineae vestis usum carioribus tantum Ministris permittebant. Cum Albino Commodus Imperator (Capitolinus in Albino) aliquod insigne dignitatis tribuere coustituisset, veniam dedit, ut cocci-

---

(XV) Quod infinita purpurarum vis per universas Mediterranei maris oras tingeretur, ex toto nostro libello satis patet. Quod amoenior marina purpura, quam purpura, aut, ut rectius loquamur, quam rubicundus color cocci & fuci, citatis Cap. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX. est demonstratum. Quod vero maximum eius pretium esset, id summae nobilitatis, qua marina purpura gaudebat, vel maximum indicium est.

(XVI) Non sola diuturnitate, aut potius immortalitate, sed & versicolori mutatione, & scintillatione, & mollitie, quatuor eximiis dotibus, immensum superabat marina purpura colorem fuci & cocci licet rubicundum, omnesque alios herbaceos colores, & nuperos & antiquos, utpote qui neque molles, neque scintillantes, neque versicolores, neque immortales essent, ut iisdem Capitibus supra citatis est demonstratum.

(XVII) Contra marinae purpurae immortalitatem adductum promi condi argumentum nihili est. Prius enim vestes, quam tenacissimi colores purpurei dilabi consuevere. Cap. XXIX. Hinc attritae purpureae vestes prae nimio usu, incolumi colore ipso, esse potuerunt. Ait itaque promus condus surreptam vestem nondum usu deteriorem factam, utpote quae semel lota esset, etsi colore neutiquam dilapsam.

(XVIII) Maioris purpuram, nimirum rubicundum colorem, qui ex cocco educeretur, quam maritimam, apud Romanos fuisse, superiore Nota VIII. & IX. negavimus.

(XIX) Nusquam magis a nuperis Scriptoribus, quam in veterum Scriptorum, & praesertim Plinii interpretatione peccatur. Nostrae sequentes Notae rem pandent. En prima pessima Pliniani loci interpretatio. Nam purpurae violaceae aut amethystinae cudendae rationem traditurus citato loco Plinius enarrat, lanam prius in cortinam excocto purpurarum succo plenam immergi consuevisse, qui purpurarum excoctus succus rubidum aut nigricantem colorem reddebat, deinde lanam ipsam in cortinam excocto succo buccinorum plenam iterum consuevisse immergi, qui buccinorum excoctus succus colorem similem nitori aut colori cocci, nimirum rubicundum, promebat, ut ex illa nigricantis & rubicundi mixtura purpureus color amethystinus aut violaceus prodiret. Non igitur de colore coccineo, qui cocco conficeretur, sed de succo buccinorum, qui colori, qui cocco conficeretur, similis esset, agit Plinius, & proinde nullam purpurae cum colore coccineo cocci, de quo non loquitur, aemulationem hoc loco inducere potest, ut concedamus etiam, quod non concedendum, nimirum aemulationem purpurae nunquam rubicundae cum rubicundo cocco ullo unquam tempore fieri potuisse. Sed coloris purpurei cum distincto rubicundo confusio, quam saepe diximus, huic exoticae loci Pliniani interpretationi caussam omnem dedisse videtur. Videatur Cap. XXV.

coccineo pallio etiam coram eo, & etiam purpura ſine auro uteretur. *Sane ut tibi inſigne aliquod imperialis maieſtatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me praeſente, & ad me, cum mecum fueris, habiturus & purpuram, ſed ſine auro.* (xx) Petronius etiam (in Coena) cuidam maleſano coccineam veſtem induxerat, cum lectica eſſet ferendus. *Hinc involutus coccina gauſapa lecticae impoſitus.* Et pallium quoque coccineum, cum ad coenam diſcumberet. *Pallio enim coccineo adraſum excluſerat caput.* Immo etiam credere fas ſit, plurimos alios nobiliſſimos colores ab antiquis hominibus excuſos, qui colori marinae purpurae longe antecellerent. Narrat Vopiſcus (in Vita Aureliani) purpureas veſtes Aureliani matronarumque Romanarum cum pallio purpureo comparatas, quod erat in templo Iovis Capitolini, muneri miſſum a Rege Perſarum, inenarrabili foeditate oblitas apparuiſſe. *Meminiſtis enim fuiſſe in templo I. O. M. Capitolini Pallium breve purpureum laneſtre, ad quod cum matronae atque ipſe Aurelianus iungerent purpuras ſuas, cineris ſpecie decolorari viderentur ceterae divini comparatione fulgoris. Hoc munus Rex Perſarum ab Indis interioribus ſumptum Aureliano dediſſe perhibetur.* Ex quo exiſtimari poſſit, quamvis marina purpura maximo pretio a viris principibus haberetur, non adeo tamen felici colore donatam, quin alius color felicior reperiri poſſet, qui erat huius Indicae purpurae color, adiiciente Vopiſco, Aurelianum, Probum, Diocletianum uſque in Perſidem diligentiſſimos infectores miſiſſe, qui tamen huiuſmodi purpuram reperire nequiverint, & tantum dici audiverint, ex Indica Sandyce ſimiles purpuras procudi ſolere. *Nam poſtea diligentiſſime & Aurelianus & Probus, & proxime Diocletianus miſſis diligentiſſimis confectoribus requiſiverunt tale genus purpurae, nec tamen invenire potuerunt. Dicitur enim Sandyx Indica talem purpuram facere, ſi curetur.* (xxi) Hinc facile

---

(xx) Coccineus color rubicundus, quam coccineam purpuram confuſis vocabulis de more vocat auctor, nunquam fuit Caeſarum maximum ornamentum. Apparet Cap. XLII. Imperatorum pallium aut chlamydem totam coccineam quibuſdam taeniis purpureis & aureis a ſummo ad imum ductis fuiſſe inſignem. Commodum vero Albino chlamydem tribuiſſe coccineam taeniis tantum purpureis, non vero taeniis aureis diſtinctam, quae aureae taeniae uni tantum Imperatori iuxta Romanum morem ſervarentur. Cap. XXXV. Non tamen hinc eſt exiſtimandum coccineum colorem pluris, quam purpureos, habitum fuiſſe, quod coccineo ipſo Imperatores uterentur. Praeterquam quod enim ſatis demonſtratum eſt Cap. L. coccineum colorem minoris, quam purpureos, habitum, duo etiam argumenta id evincunt. Purpureus tantum, non coccineus, aut alii herbacei colores, fuit a Romanis Imperatoribus vetitus, ſibique ſolis ſervatus. Cap. LVI. LVII. Deinde clavi aut taeniae, quas nos Itali *galloni o guernizioni* vocamus, pretioſiores eſſe conſueverunt, quam veſtes ipſae. Enimvero Imperatorum coccinea erat chlamys, purpureae erant taeniae. Pretioſior igitur purpureus color. Praeterimus purpurae tantum, non aliorum colorum pretium cum pretio margaritarum certaſſe, quae pretium omnium rerum apud Romanos ſuperarent. Cap. XLVIII. Praeterimus quatuor incomparabiles purpurae dotes, ceteraſque laudes, quibus prae ceteris coloribus ab antiquis ornabatur, quaeque per totum libellum noſtrum relatae proſtant.

(xxi) Pallium Iovis Capitolini Aureliano a Rege Perſarum muneri miſſum, de quo Cap. LV. retulimus, certe purpureum erat, ut conceptis verbis nuncupat Vopiſcus, nimirum conchis, non vegetabilibus coloratum. Quoad verba vero ab eo ſubiecta, *dicitur enim Sandyx Indica talem purpuram facere, ſi curetur*, obſervandum eſt, hoc verbum *dicitur* incertam & vulgarem opinionem, non vero certam & conſtantem ſcientiam ſignificare, praeſertim

facile intelligi poteſt vividiorem purpurae ſpeciem, quam marina fuerit, illis temporibus fuiſſe celebrem, illique purpuram marinam, quod accidere conſuevit, paullatim primas conceſſiſſe, & in deſuetudinem abiiſſe. Hinc quemadmodum marinae conchae cocco, fuco, aliiſque herbis honorem purpurae in uſum principum virorum conficiendae reliquerunt, ita Coccus, Fucus, aliaeque herbae antiquorum temporum locum ceſſiſſe nuperae Cocciniliae & nupero Indaco videntur, quibus nunc temporis & violacea & rubicunda etiam nobilior ſplendidiorque purpura conficitur, cui profecto nec coloris nobilitate, nec diuturnitate, nec tenuitate ſumptus antiqua purpura ullo modo comparari poſſit. In Europa igitur haec una purpura Coccinilia aut Indaco confecta apud omnes celebratur, omneſque pulcher purpureus color delectat. Immo delectat etiam in India color purpureus, qui Lacca conficitur, quo & lanae, & ſerica, & goſsypia, & coria, quae Damaſcena dicuntur, nobiliſſimo & fere indelebili colore tinguntur. Haec purpura, quae orientalis vocari poſſit, etiam lota ſplendorem non amittit, nec maculas contrahit, ita ut exiſtimare poſſimus Lacca tinctum fuiſſe pallium illud, quod Perſarum Rex Iovi Capitolino muneri miſerat, vel Sanguine Draconis, qui ipſe Cinnabaris Dioſcoridis a pleriſque putatur. Augebitur haec ſuſpicio, ſi animadverterimus Pallium illud ex Indica Sandyce coloratum dici a Vopiſco, quae Indica Sandyx idem ipſe eſt, qni vocatur Sanguis Draconis, uti meliores antiquae Medicinae magiſtri interpretantur, cum etiam hodie praeſertim in Peguviano & Bengalenſi regno ex ipſo Sanguine Draconis color purpureus conficiatur. In Italia etiam colorem rubicundum Lacca quondam productum fuiſſe, quae virgarum ſpecie importaretur, docemur a Ruellio, (in Dioſcor. Cap. de Cancamo) a Mattiolio, (in Dioſcor. Cap. de Cancamo) & a Roſſettio (Dell' arte dei Tintori tom. I. 4. Venetiis 1548.) eandem artem Venetiis quoque ſuis temporibus uſitatam teſtante. (XXII)

Quam-

ſertim cum fateatur Vopiſcus miſſos in Perſas de ea re infectores nihil certi referre potuiſſe. Quin certum eſt, ex Indica Sandyce pallii illius colorem non fuiſſe eductum. Paratur enim adhuc & apud nos, & apud Indos & Perſas rubicundus quidam color ex Indica Sandyce, (quae Sanguis Draconis nunc appellatur, & quae nihil aliud eſt, quam quidam rubicundus ſuccus e fructibus palmarum expreſſus) & tamen rubicundus ille color hac Indica Sandyce, aut Sanguine Draconis inductus multis partibus eſt ignobilior, quam rubicundus, qui cocco, aut coccinilia educitur, omnibus nuperis ſcriptoribus teſtantibus, & ipſo noſtro auctore pag. CCV. CCLIV. eiuſdem huius pharmaceutici ſui libelli. Si itaque rubicundus Sandycis aut Sanguinis Draconis color colori ipſi rubicundo cocci aut cocciniliae primas concedit, quomodo antiquas purpuras, quibus ipſum cocci aut cocciniliae colorem primas conceſſiſſe ſuperiore Nota VIII., IX. XX. & Cap. L. probavimus, quomodo denique ipſius Aureliani & matronarum Romanarum purpuras, quas ceteris omnibus Romani Imperii purpuris excelſiores eſſe oportuit, ſuperare potuiſſet? Purpureum igitur erat Pallium illud, & quidem rubicunda illa fulgentiſſima purpura coloratum, quae tantum in Perſide & India frequens perraro in Imperii Romani regiones transferebatur. Cap. XX. LV.

(XXII) Contraria omnia ex iam dictis patent, quae non iteranda. Dicemus tantum ex Coccinilia, ex Indaco, ex Lacca, ex Sandyce, aut Sanguine Draconis non purpuram, quo nomine hic quoque paſſim abutitur auctor, ſed colores rubicundum & violaceum nunc temporis excudi, eoſque utpote vegetabilibus eductos, eſſe inertes & fixos, non vero verſicolores, non ſcintillantes, non immortales, non molles, & proinde longe minoris, quam admirabiles violaceos & rubidos colores, qui conchis quondam conficerentur, aeſtimandos. Cap. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX.

Quamvis tamen confirmaverimus marinam purpuram a communi commercio Theodorici Regis temporibus ereptam, non ideo tamen exiſtimandum, poſterioribus temporibus ubivis gentium deſueviſſe. Robertus Scouthuvelius (Hiſtor. Angliae Eccleſiaſt. l. 1. c. 1.) refert celebrem fuiſſe matrem ſuam, quae ſudariola tingeret indelebili etiam poſt loturas quodam fuco, adiicitque Bedae temporibus, nimirum nono ſeculo in Britannia, quo magis quam alio pleraeque omnes artes ſe receperant, artem quoque marinae purpurae magno in pretio habitam fuiſſe. Quin & Bedae temporibus ars purpurae tingendae in Anglia ſummopere in pretio habita eſt. Sunt Cochleae ſatis ſuperque abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur, cuius rubor pulcherrimus nullo unquam ſolis ardore, nulla valet pluviarum iniuria palleſcere, ſed quo vetuſtior, eo ſolet eſſe venuſtior. (XXXIII) Hoc ſtimulum dediſſe potuit Britanno Gulielmo Cole, (in Act. Lipſ.) ut praeterito ſeculo marinam purpuram reſtituere curaret, quemadmodum deinceps referetur. Affirmat etiam Plumerius (P. Plumier) quoſdam nunc populos in America conchas uſurpare ad veſtes pulcherrimo violaceo colore tingendas. (XXIV) Colorem purpureum apud omnes nationes maximo ſemper in pretio habitum, ceteriſque coloribus omnibus antepoſitum, ex iis, quae diximus, ſatis conſtat. (XXV) A temporibus uſque Heroicis reperitur purpura a principibus & regiis viris uſurpata. (XXVI) Romuli temporibus plurimi Romae habebatur ſimplex Tyria rubicundo colore, (XXVII) & ſecundum locum obtinebat Laconica & Chartaginienſis phoeni-

---

(XXIII) Haec purpura in Britannia Bedae temporibus uſitata ſententiam noſtram de marinae purpurae uſu uſque ad ſeculum XVI., & Imperii Graeci ruinam confirmare videretur. Nos tamen illud addubitamus, an purpurae marinae opificium unquam in Britanniam ſe receperit, aut ſe recipere potuerit, tum quia temporibus illis una Byzantii purpurea officina vigebat Cap. LIX., tum quia Oceanus nullas conchas purpuras praebet, ſine quibus color purpureus conſiſtere nequit. Cap. LXII. Sed fortaſſe rubicundus aliquis color buccinorum ope, quae in Oceano plurima degunt, tunc in Britannia vigebat: colorem enim tantum rubicundum, licet facile evaneſcentem, buccina emittunt. Cap. XXIV. XXV. LXII. Quin res ita eſt. Ipſe Scouthuvelius auctore ipſo noſtro referente narrat colorem Britannicae illius purpurae fuiſſe coccineo ſimilem, qui coccineus profecto erat rubicundus. Cap. XVI. Addit tamen firmiſſimum colorem fuiſſe, cum contra buccinorum ſuccum coloremque facile evaneſcentem ſupra demonſtraverimus. Sed obſervandum, hunc Britannicum Scriptorem, qui praeterito ſeculo vixerit, videre nequiviſſe Britannicas illas purpuras Bedae temporibus, nimirum ſeptingentis prius annis uſurpatas, & proinde notam firmitatem antiquarum purpurarum pſeudopurpuris illis ex ſuo ingenio effinxiſſe.

(XXIV) Sed omnes ſatis infeliciter, ut mox erit videndum.

(XXV) Quis non affirmet ex hiſce auctoris noſtri verbis eundem Palinodiam canere? Hactenus affirmavit purpuram plurimis aliis coloribus inferiorem fuiſſe. Nunc autem hiſce verbis purpurae primas concedere videtur. Sed ſi verba auctoris *colorem purpureum* in verba *colorem rubicundum* convertantur, dubietas omnis tolletur. Auctor enim ſibi ceteriſque nuperis ſcriptoribus conſtans verbo *purpureus* abutitur ſemper, ut colorem rubicundum ſignificet, quemadmodum monuimus. Tantum dubietatis vocabulorum & idearum confuſio inducere poteſt.

(XXVI) Neſcio quam purpuream hiſtoriam hic auctor exorditur, ſatis quidem exilem, & naevis plenam, quam diligentiorem Cap. LI. & ſequentibus nos attulimus. Nos hic tamen unos naevos emendaturi primo aſſerimus, purpurarum uſum non tantum Heroica tempora, ſed ipſius Moyſis longe antiquiorem aetatem aut adaequaſſe, aut etiam ſuperaſſe. Cap. LI.

(XXVII) Tyria purpura, ſive conchylium ſimplex, ſive dibapha purpura, (quam pur-

phoeniceo, seu minii colore (XXVIII). Seculo vero Reipublicae Romanae postremo principatum tenebat violacea purpura, mox Tarentina ex violaceo rubricans. (XXIX) Hoc eodem enimvero tempore grassante luxu, despectisque rebus etsi pulcherrimis, attamen vulgatis, in publicum prodiit dibapha Tyria, quae nimirum bis tincta, & nigriorem colorem ostenderet. (XXX) Haec omnia a Plinio (lib. IX. cap. XXXIX. hauriuntur. *Purpurae usum Romae semper fuisse video... atque omnem vestem illuminasse, & in triumphali auro misceri consuevisse. Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit, me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina: huic successit dibapha Tyria.* (XXXI) Haec erat excelsa illa purpura, quae mille denariis sive iuliis monetae nostrae in singulas libras vix poterat emi, (XXXII) quam P. Lentulus Spinther anno, quo Cicero consul fuit, primus inter Romanos mirantibus omnibus est indutus. (XXXIII) Nec multum temporis praeteriit, cum ex eadem purpura Tyria iam ubique vulgata, & coenacula, & stragula, & taeniae ornabantur, & quaelibet regio imitatura Tyrias purpuras bis easdem purpuras tingendi morem ample-

---

purpurarum distinctionem a nobis Cap. XII. explanatam, & mox etiam clarius Notis sequentibus explanandam, & auctor noster, & nuperi omnes Scriptores ignorant,) immo & quaelibet alia Romani Imperii purpura nunquam colorem rubicundum exhibuit, sed alia alios colores, quorum nullus rubicundus fuit. Cap. XIX. Qui deinde enimvero Scriptores affirmare possunt, purpuram quamcumque Tyriam Regum Romanorum tempore Romae vulgatam? Urbs ipsa Tyrus, nedum eius purpura, priscis eisdem temporibus ignotissimum in Italia nomen esse debuit. Regum autem Romanorum temporibus Romae purpura tantum Italica usurpari potuit, immo inter Italicas praecipue Etrusca, unde Romani ipsi Reges easdem purpuras insignia regiae dignitatis tunc temporis primum acceperunt. Cap. LII.

(XXVIII) Laconicam etiam & Chartaginiensem purpuram auctor rubicundam affirmat, cum affirmat phoeniceam, nam phoeniceus color & ipse rubicundus est. Cap. XVII. At etiam purpurae Laconicae & Chartaginienses nullae rubicundo colore, sed rubido tantum fuerunt. Cap. XX. Demum ipsa Laconia quoque & ipsa Chartago, nedum earum regionum purpurae, Regum Romanorum temporibus ignota nomina Romae esse debuerunt.

(XXIX) Et Tarentina purpura, & omnes Italicae violaceo colore commendabantur. Cap. XX. Hae omnes autem Italicae purpurae a regifugio ad bellum Tarentinum, quo tempore fere tota Italia subiugata est, triumphis Italicis Romam invectae, & Romae usurpatae sunt. A bello Tarentino ad annum Romae septingentesimum purpurae etiam omnium exterarum gentium exteris triumphis Romam invectae, & Romae divenditae & vulgatae sunt. Cap. LIII.

(XXX) Hactenus, nimirum ad annum Urbis septingentesimum, omnium fere gentium purpuras viderant Romani, non tamen optimas Tyrias Phoenice nondum subacta. Itaque anno eodem urbis septingentesimo Cicerone Consule Pompeius Phoeniciam Mithridaticae victoriae impetu subegit, & statim magna vis Tyriae purpurae, quae omnium optima fuit, Mithridaticis triumphis Romam quoque invecta fuit, & ab omnibus statim usurpata. Cap. LIII.

(XXXI) Sphalmata purpureae historiae, quae modo a nobis quinque superioribus Notis castigata sunt, hausisse se ait auctor a citato Plinii loco. Sed locus ille Plinii, ut quisque videt, fere nihil eorum enarrat. Sphalmata igitur illa e penu recentiorum Scriptorum auctor noster conrasit, prout pleraque alia, quod saepe diximus.

(XXXII) Antiquum purpurae Tyriae, purpurarumque omnium pretium diligenter rimati sumus libelli nostri Cap. XLVIII., ad quod brevitatis gratia lectores delegamus.

(XXXIII) Septingentesimo inquam urbis anno Cicerone Consule Phoenicia subacta est, & purpura Phoenicia aut Tyria eodem anno P. Lentulus Spinther primus est usus, ut Nota superiore XXX. monuimus.

amplexa est. Plinius (d. lib. IX. cap. XXXIX. *Dibapha tunc dicebatur, quae bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpurae tinguntur*. (XXXIV) Hinc etiam frequentes Trimalcionis lecti tomento constabant cocco sive purpura tincto. Arbiter (in Coena) *Vides tot culcitas? Nulla non aut conchyliatum, aut coccineum tomentum habet*. (XXXV) Nec minori in dignitate nupera haec nostra purpura versatur, sive violacea, sive rubicunda, utpote quae insigne sit fere omnium Venetae nostrae Reipublicae Magistratuum (XXXVI).

Sed cum purpurae nomine nunc violaceus, nunc rubicundus color, plurimique alii colores intermedii & ex illis compositi intelligantur, hinc, ut omnis dubietas tollatur, haec observanda duxi. (XXXVII). Licet enim varius purpureae

color

(XXXIV) Purpurae caeruleae saturae, caeruleae dilutae, & flavae, speciatim purpurae conchyliatae, aut conchylia vocabantur, semel uno parciori succo purpurarum, aqua lotio aut iure temperata, omissis omnino buccinis tingebantur, & minori etiam pretio constabant. Purpurae violaceae, rubidae, ceteraeque omnes sive simplices sive mixtae, speciatim purpurae dibaphae vocabantur, semel succo purpurarum, & semel succo buccinorum, nimirum bis tingebantur, & longe maiori pretio constabant. Hanc ignotissimam, sed apprime necessariam colorum purpureorum distinctionem Cap. XII. & XXV. demonstravimus. Cum igitur utraeque purpurae & Tyri, & ubique gentium tingerentur, istas dibaphas, seu bis tinctas nuncupabant, ut pretiosiores ostenderent, & ab illis minus pretiosis distinguerent. Cap. XLVIII. Nec tamen existimandum, ut ait auctor, anno tantum urbis septingentesimo artificium bis tingendi purpuras omnes conchyliatis exceptis exemplo a Tyriis sumpto percrebrescere incepisse. Cum enim eo tantum duplicis tincturae artificio purpurae eaedem omnes exceptis conchyliatis educerentur, prout memorato Capite XXV. est edoctum, cumque saltim purpuras violaceas Italicas etiam temporibus anno Urbis septingentesimo anterioribus Romae & in Italia usurpatas sciamus, Cap. LII. LIII., hinc illud duplicis tincturae artificium non tantum antiquius, sed etiam ipsis purpuris omnibus conchyliatis exceptis coaevum fuisse non dubitemus. Illud tantum discriminis esse potuit, quod seculis anno urbis septingentesimo superioribus magis a luxu remotis crebriores purpurae caeruleae & flavae semel tinctae, seculis vero inferioribus grassante luxu crebriores purpurae ceterae bis tinctae esse potuerunt, quod etiam ipse Plinii locus ab auctore relatus innuere videtur.

(XXXV) Videatur sane, quanto rectius antiqui, quam nuperi Scriptores, quod saepe diximus, coccineum a purpureo, & purpureum ipsum a conchyliato distinguant. Auctor nuncupat tomenta cocco, sive purpura tincta. Arbiter tomenta distincte aut conchyliato aut coccineo tincta.

(XXXVI) Vulgato errore purpurei coloris pro rubicundo admissi auctor nuncupat purpuratos Venetos Magistratus, qui rubicundo cocci aut cocciniliae colore induuntur. Ita Cap. LX. ostendimus S. R. E. Cardinales purpureos nuncupatos eodem errore, qui tamen etiam non purpurei aut purpurati, sed rubicundi & coccinei sunt. Latini Praesules, & aliquot Veneti Magistratus, ut ait auctor, cum violaceum colorem gestent, meliori iure purpurei aut purpurati vocari possent. Sed ne hi quidem purpurei aut purpurati. Violaceus enim color, quem gestant, non conchis, sed vegetabilibus est excusus, nec proinde illis quatuor admirandis dotibus coruscat, quibus antiqua violacea purpura prae ceteris alio tincturae genere inductis violaceis coloribus efflorescebat. Sed & purpurei novem simplices, & quinque mixti colores, & incomparabiles eorum quatuor dotes, & pleraque alia omnia ad eosdem colores pertinentia, ignotissima nostris Scriptoribus sunt, ut clarius sequentibus Notis observabimus.

(XXXVII) Exorditur hic auctor purpuriferarum concharum naturalem historiam. Laus ei danda, quod diligentius eam, quam reliqui nuperi Scriptores, peragat, a quibus proinde nihil mutuatur, sed omnia e sua penu promit. Hinc licet sub-

obscu-

color fuerit, quilibet tamen purpureus vocabatur, quod ex eodem flore aut ſanguine concharum educeretur, quae conchae varium iuxta varia maritima vada, quae incolebant, colorem emittebant. (XXXVIII) Purpurae enim Adriatici maris violaceum colorem, Tarentini ſinus violaceum rubricantem Africae phoeniceum, aut minii ſimilem, Tyri igneum nigricantem, Laconiae rubrum, marium ad ſeptentrionem vergentium ſordidum & nigricantem reddebant. (XXXIX) Nec, etſi a vario concharum genere iſte ſuccus hauriretur, tinctura tamen minus erat aut vocabatur purpurea, cum non tantum ex conchis, quae purpurae appellabantur, ſed etiam ex buccinis, & muricibus, & ex aliqua alia conchula hauriri ſoleret. (XL) Nec tempus haſce conchas piſcandi, & florem educendi eſt omittendum, cum pulchriorem & copioſiorem ſuccum ſubminiſtrarent, quae conchae in arenoſis fundis, frigidioribuſque temporibus caperentur, uti Plinius (lib. IX. cap. XXXVII.) declarat, & periculis aliquot a me factis magis etiam clarebit. *Capi eas poſt canis ortum, aut ante vernum tempus, utiliſſimum, quoniam, cum foetificavere, fluxos habent ſuccos. Calculoſae appellantur a calculo maris mire apto conchyliis.* (XLI) Idem ſentit Vitruvius. (lib. VII. cap. VIII.) Quae conchae, ait enim, in ſeptemtrionis plagis capiuntur, atrum colorem reddunt, quae inter ſeptentrionem & occidentem, lividum, quae ad orientale, & occidentale aequinoctium, violaceum, quae denique in meridianis regionibus, colorem rubicundum praeſeferunt. *Itaque quod legitur Ponto & Gallia, quod hae regiones ſunt proximae ad ſeptemtriones, eſt atrum, progredientibus inter ſeptemtrionem & occidentem, lividum, quod autem legitur ad aequinoctialem orientem & occidentem, invenitur violaceo colore, quod vero meridianis excipitur regionibus, rubra procreatur poteſtate.* Confirmare autem ego ſatis duco, purpuriferas maris Adriatici conchas violaceum modo

---

obſcure, incipit tamen cognoſcere plures alios intermedios colores purpureos fuiſſe, qui ceteris nuperis Scriptoribus ignoti ſunt. Errores tamen aliquando & in hac naturali hiſtoria auctori excidunt, quos noſtris Notis emendabimus. Videatur tamen libelli noſtri Cap. XXII., quo eandem purpurarum & buccinorum hiſtoriam diligentius deſcripſimus.

(XXXVIII) Non iuxta varia maritima vada conchae varium colorem reddebant, ſed iuxta varia orbis terrarum climata aut plagas. Hinc maria omnia Italica, nedum unum Adriaticum mare, violaceum colorem, quantumvis varia eorum eſſent vada, reddebant. Sic maria ad meridiem vergentia rubidum, maria ad ſeptentrionem poſita lividum aut nigrum praebebant, nullo variorum vadorum diſcrimine facto, quae varia vada aut fundi in quolibet mari reperiuntur. Cap. XX. Obſervandum tamen tot purpureos colores, quos diximus, non tantum a diverſis climatibus, & plagis ſed etiam a vario artificio aut temperamento tincturae ortum duxiſſe. Varia enim artificia aut temperamenta varios purpureos colores etiam ubivis gentium reddebant. Cap. XXI. XXV.

(XXXIX) Iterum caſtigandae ſententiae. Purpurae Adriatici & Tarentini ſinus, & Mediterranei maris, qua Italiam alluit, violaceum colorem, purpurae Tyriae, Africanae, Laconicae, ceterorumque marium ad meridiem vergentium rubidum aut igneum nigricantem, marium ad ſeptemtriones vergentium lividum & atrum reddebant. Iterum ad Cap. XXI. revocamus lectores.

(XL) Colores purpurei ex purpuris & buccinis tantum, non ex muricibus, aut aliis conchis quibuſcumque hauriebantur. Videſis Cap. XXII., & Notam ſequentem XLV.

(XLI) Non conchae in arenoſis fundis, ut ait auctor, ſed in calculoſis, aut variis prognatae pulchriorem, & copioſiorem ſuccum ſubminiſtrabant, ut ait Plinius ipſe, cuius locum mutilatum hic refert auctor. Ceterum & de hac re, & de toto concharum piſcatu libelli noſtri Cap. XXII. & XXIII. conſulatur.

modo dilutiorem, modo aufteriorem colorem praebere, qui ideo Venetus color appellatur. (XLII)

Iam patet igitur omnem purpuram, licet ex varii generis conchis educeretur, eundem tamen colorem confueviffe reddere, dum in eodem mari caperetur. Ex Adriatico mari noftro tria concharum, quas purpuras vocant, genera captantur, & in forum pifcarium ufui plebis deferuntur, cum earum caro delicatioribus viris male fapiat, & coriacea videatur (XLIII). Haec tria genera forma quidem funt fimilia, fed non omnia colori praebendo funt aeque idonea. Primum genus probofcidem habet longam, rectam, & duabus aut tribus prominentiis inaequalem, ventrem vero longis & duris aculeis armatum. Haec purpura, quae *clavata* a Bonannio vocatur, (Ricreazione dell' occhio num. 282.) a me definitur. *Purpura Veneta clavata, clavis longioribus, probofcide longa, recta, & muricata, vulgo Garufoli*. Haec concha nihil nifi fubflavum humorem omni tempore reddit. Secundum genus primi multis partibus fimile eft, fed aculeos habet breviores, probofcidem quoque breviorem, & deorfum flexam. A Bonannio *echinata*, a me vero vocatur: *Purpura Veneta clavata clavis brevioribus, probofcide praemorfa & convoluta, vulgo Bulli*. Haec concha nihil nifi lacteam & fere vifcofam faniem emittit. Tertium Adriacarum purpurarum genus fere fecundi omnibus partibus fimile differt una maiori brevitate aculeorum, qui fere tubercula videantur, & hoc verum eft purpuriferum genus, quod ad purpuras cudendas adhibebant antiqui, cum copiofum & pulcherrimum violaceum humorem fundant, fi idoneo anni tempore hae conchae capiantur. *Bulli* etiam hoc purpurarum genus a pifcatoribus vocatur, & a me: *Purpura Veneta clavata, clavis breviffimis, probofcide praemorfa & convoluta fuccum violaceum fundens*. Circa haec duo poftrema purpurarum genera pericula a me funt facta, quae mox enarrabo. (XLIV) Doctus quidam

(XLII) Recta auctoris obfervatio, quae cum obfervationibus antiquorum Scriptorum, qui Italicorum marium conchas violaceum colorem praebere narraverunt, ut faepe diximus, mire convenit. Labitur tantum auctor, cum violaceum colorem fuiffe, quem Venetum vocabant, affirmat. Color autem Venetus antiquorum violaceus non fuit, fed caeruleus atrore multo mixtus. Cap. III. Ceterum hunc Vitruvii locum rectius interpretati fumus Cap. XX.

(XLIII) Mirum, auctorem inter viliores cibos conchas purpuras delegare, quae inter delicatiores quondam adnumerarentur. Cap. XXIII. Sed fortaffe Veneti littoris purpurarum tantum id vitium eft, non omnium littorum. Purpurae enim etiam, ut plerique omnes pifces & nudi & teftacei, alii in aliis locis delicatiores. Confirmat hanc rem Caput ipfum XXII., quod citavimus.

(XLIV) Nemo longiorem hanc Notam miretur, qui de fumma rerum hic agi animadvertat. Tria igitur purpurarum genera in Veneto littore auctor nofter obfervavit. Rectiroftrum unum, & maxime clavatum, nunquam purpuriferum, curviroftrum & minus clavatum alterum, nunquam pariter purpuriferum, tertium quoque curviroftrum, fed minime clavatum, & femper purpuriferum. At id in omnibus littoribus minus verum eft. Ex purpuris enim primi generis rectiroftris & maxime clavatis quaedam purpuriferae, nimirum colorato flore inftructae, & quaedam non purpuriferae, nimirum albenti flore inftructae obfervatae fuerunt, non minus a nobis in Sabinianenfi & Ariminenfi, quam a Fabio Columna in Neapolitano littore, quemadmodum id poftremum paullo poft ipfe auctor teftabitur. Ex purpuris vero etiam fecundi & tertii generis curviroftris, five minus, five minime clavatis, quaedam colorato, quaedam albenti flore alibi funt detectae, ita ut non modo fingula purpurarum genera in variis littoribus, fed etiam in quolibet ge-

dam auctor (Ianus Plancus de conchis minus notis pag. XXVIII.) in Ariminensibus littoribus parvum turbinem observavit abundanter purpuriferum, a quo vocatus fuit: *Turbo virgatus, subviridis, costulis laxioribus, Ariminensis*. Huiusmodi turbines colorem rubrum austeriorem & fere nigricantem produnt, cuius coloris erat excelsior purpura antiquorum, ex quo idem doctus auctor suspicatur, Anconitanos quondam succo horum turbinum, quem cum succo aliarum concharum diversi

---

genere & littore variae purpurae varium, nimirum aut coloratum aut albentem succum gerere videantur. Hoc autem purpurarum discrimen, quarum aliae albenti, aliae colorato flore gaudeant, nunquam antiquitas memoriae prodidit. Plinius lib. IX. cap. XXXVI., & Aristoteles lib. V. Hist. anim. Cap. XXII. a nobis relati, qui uni antiqui Scriptores purpurarum earundem genera distinguunt, non ratione colorati aut non colorati floris, recti aut curvi rostri, brevis aut longi clavi, sed hic tantum magnitudinis aut parvitatis ratione, ille vero una ratione soli, aut vadi, aut pastus tantum distinguit & discernit, vilissimumque appellat genus lutense putri limo, & algense enutritum alga, (quod Venetis purpuris convenit, ubi limus, ubi alga, ubi maritimae paludes,) & contra calculosum genus calculis enutritum, aut dialutense vario soli genere pastum, optimum ad tincturam appellat; (quod Ariminensi & Anconitano littori convenit). Quae cum ita sint, putabimus igitur, antiquas purpuras omnes colorato flore fuisse, nostrates vero vario aut colorato aut albenti flore, tanquam degeneres & vitiosiores factas? Nequaquam: nam aeternas & immutabiles naturalium corporum & animalium proprietates esse, & tota naturalis Historia, & tota Physica docet, ita ut, quemadmodum nostrates purpurae vario aut colorato aut albenti flore praeditae cernuntur, ita quoque antiquas purpuras vario aut colorato aut albenti flore praeditas fuisse omnino sit iudicandum. Statuendum igitur potius, antiquos homines utrasque purpuras & albenti & colorato flore donatas ad tincturam adhibuisse. Plurima enim huiusce rei sunt argumenta. Primo silentium antiquorum omnium Scriptorum, quos Cap. XXII. retulimus, qui omnes licet minutiora antiquae Porphyropeiae praecepta prodiderint, nullam tamen huiusce aut colorati aut non colorati succi mentionem faciunt, quique tantam rem, tantum discrimen significare omnino debuissent, si coloratus purpurarum tantum flos tincturae aptus, albens vero tincturae ineptus omnino fuisset iudicatus. Plinius ipse & Aristoteles d. Cap. XXII. relati uti tincturae aptam describunt, & nummus ipse Gentis Furiae prima libelli nostri fronte prostans clarissime exhibet, rectirostram & maxime clavatam purpuram, (cum conchae in duobus reliquis Tyriis nummis prostantes potius clare buccina videantur,) nimirum genus illud idem rectirostrum & maxime clavatum, quod nunquam purpuriferum, aut colorato flore instructum in Veneto littore deprehendit auctor. Audivimus Cap. XXIV. priscos omnes Scriptores, maximeque Plinium narrantem, purpurarum & buccinorum florem detractum, sale conditum, igni decem dierum excoctum, primo in viridem, inde quoad buccina in rubicundum, quoad purpuras vero in rubidum aut nigricantem colorem converti omnino consuevisse. Haec autem mutatio, aut conversio, aut metamorphosis in viridem prius, inde in rubidum, aut rubicundum aut nigrantem fieri omnino non potuisset, nisi flores illi albi ante fervorem fuissent. Etenim si flores illi rubidi aut rubicundi ante fervorem fuissent, quid opus erat maceratione, quae flores iam rubidos & rubicundos in virides prius, inde in rubidos aut rubicundos iterum converteret, aut etiam quomodo ea ipsa maceratio flores ab initio rubidos & rubicundos in virides prius, & rursum in rubidos aut rubicundos convertere potuisset? Docuimus quoque Cap. LXII. & mox etiam ab ipso auctore nostro, & sequentibus Notis cognoscemus, albentem purpurarum & buccinorum nostratium florem natura ita esse comparatum, ut sola tenui solis & aeris maceratione aut corruptione, in viridem primum, inde in rubidum aut nigrantem quoad purpuras, in rubicundum quoad buccina

diversi generis miscerent, purpuras suas absolvisse, quae Sidoniis & Punicis non concederent, si Silio Italico fides habeatur.

Nec Sidone vilior Ancon,
Murice nec Lybico.

Hunc turbinulum ego quoque in Venetis hisce littoribus sublegi, sed tantum tenui & albo, nullo autem colorato succo manantem deprehendi. (XLV)

Vivit etiam in Adriatico mari buccinum quoddam purpuriferum, quod in Neapolitanis littoribus reperit Fabius Columna (Libro de purpura), quodque ipse Concham ianthinam appellavit. Corticem hoc buccinum tribus orbibus constantem habet, centrumque circa ambitum valde prolatum. Hoc animal, si in marinam aquam coniiciatur, statim prodit, adamussim virilem penem rubenti glande, cetero caeruleo corpore, exhibens. Si nemo offendat, effundit violaceum suum florem magna copia, & acu in collo sauciatus guttas tres aut quatuor eiusdem colorati succi elicit, quo chartae & alba lintea violaceo colore infici possunt, qui etiam post loturas difficile evanescat. (XLVI)

Bucci-

---

cina mirantibus omnibus semper converti conspiciatur. Quod certius argumentum, antiquos homines, ipsos purpurarum & buccinorum albentes flores ad tincturam adhibuisse ? Si enim nunc temporis iidem buccinorum & purpurarum albentes flores oculis nostris testibus in viridem prius, inde in rubidum aut rubicundum sola tenui aeris et solis maceratione converti statim videntur, quomodo non existimandum, eosdem albentes antiquarum purpurarum & buccinorum flores in viridem prius, inde in rubidum aut rubicundum violenta & diuturna salis & ignis maceratione converti non debuisse, aut omnino conversos non fuisse? Testantur inquam antiqui Scriptores purpurarum & buccinorum flores violenta & diutina salis & ignis maceratione viridem primo, deinde aut rubidum aut rubicundum colorem induere consuevisse. Testantur nuperi Scriptores omnes, eosdem purpurarum & buccinorum flores sola tenui & celeri aeris & solis maceratione eundem viridem prius, inde eundem aut rubidum aut rubicundum colorem solere induere. Si eadem metamorphosis antiquis temporibus habebatur, si eadem metamorphosis nostris temporibus habetur, quid ultra dubitandum ? Observavimus Cap. LXII. LXIII. salituram & cocturam ab antiquis adhibitam ad aeternitatem coloribus purpureis tribuendam. Observamus nunc, eandem salituram & cocturam adhibitam, ut haec metamorphosis primum haberetur, inde ut aeterna evaderet.

(XLV) Hic igitur turbo, qui colorato flore in Ariminensi littore Iano Planco, albenti flore in Veneto littore auctori nostro apparuit. Adeo verum est, buccinorum & purpurarum flores vario, nimirum aut albo aut colorato succo reperiri, cum id etiam in turbinum generibus usuvenire audiamus. Ceterum fallitur Ariminensis auctor, cum ait antiquos Anconitanos homines suas nobiles purpuras hisce turbinibus infecisse. Et Anconitani enim, & ceteri omnes antiqui populi unis purpuris, sine quibus nulli colores purpurei habebantur, aut ad summum purpuris & buccinis simul iunctis ad purpuream tincturam educendam utebantur, reiectis omnino turbinibus, aliisque conchis omnibus, eo quod fortasse eorum flores etiam post cocturam facile evanescentes, & ad tincturam inutiles comperissent. Cap. LXII. Nisi dicere velimus, turbines etiam ab minus in hac re accuratis antiquis hominibus, cum utrique turbinati sint generis, in buccinorum classem fuisse legatos.

(XLVI) Recte auctor noster a purpurarum ad buccinorum descriptionem transit. Ecce primum buccinorum genus colorato flore cumulatum in Adriatico mari auctor noster, in Neapolitano Fabius Columna se reperisse affirmant. Ceterum & hoc & alia buccinorum genera, ut de purpuris diximus, vario, nimirum aut albenti, aut colorato flore instructa videntur, ut mox pluries auctor ipse referre non dubitabit.

Buccinum quoque purpuriferum, sed alius generis, in Britannicis littoribus elapso seculo observatum fuit, & ab observatore vocatum (Cole ex Opusc. Erud. Lips. tom. I. pag. CCCCXLVII.) *Purpura littoralis, sive Teniensis, parva, turbinata*. (XLVII) Haec concha in illisce littoribus abundat, & omni aetate florem suum effundit. Vario colore est, subrubro, flavo, nigricante, flavorubente, interdum interlito lineis albis & fuscis, parallelis, aut alternis. Magnitudine est regiae nucis, multos habet orbes, ventrem grandiusculum, os teres, labia aliquantulum conversa, leviter incisa, sinum in labio sinistro in longitudinem excavatum. Animal interit, si aqua dulci mergatur, sed si in marina, vivit gliscitque longo tempore, & aliquando medius fere extans e concha, operculum in capite fixum gerens, quasi aerem captaturus e summa aqua emergit. Hinc existimat auctor, hoc buccinum amphibii generis esse, cum etiam extra aquam diu vivere possit. Etsi vero haec proprietas omnibus testaceis piscibus communis sit, hi tamen testacei pisces amphibia haberi nec possunt, nec solent, cum alias plerasque proprietates genus hoc amphibiorum postulet. Si succo, qui pinnula elicitur ex candenti vena, quam huius buccini animal in collo habet, lintea & serica tingantur, primum color subviridis se prodit, qui soli ostentus paucis horae minutis fit valde viridis, hinc glaucus, inde violaceus, postea rubricans, & demum post duas solis horas in rubicundum vividum & splendentem transit, qui etiam quadragies lotus perseverat. (XLVIII)

Sed ut ad rem redeamus, cum unam tantum in hoc nostro vicino mari purpuriferam concham observaverimus, nimirum purpuram illam tuberculis magis, quam clavis ornatam, quae Bulli vocatur, hinc ea, qua poterimus, diligentia de hac purpura erit tractandum (XLIX). Cum itaque e piscatu ostrearum piscatores redeunt, inde purpuras simul captas uti gustu sequiores in usum plebis seponunt. Purpurae istius generis sive parvae sive magnae abunde dant florem, maiores autem pondere tres uncias non excedunt, si animal ipsum cum cortice appendas. Corticem habent rugosum exteriorem, fusci aut cinericei coloris, plerumque lutulentum, ventrem longitudini turbinis convenientem, taeniis quibusdam asperis compositum, quae ab ore ad apicem pertinent, quaeque amplos, sed breves aculeos

---

(XLVII) Hic haereo. Hanc Britannicam concham buccinum auctor noster appellat, ipse autem Britannus Cole purpuram. Fortasse Britannus iste Scriptor purpureae materiae omnino ignarus, quod omnium nuperorum Scriptorum vitium est, quamlibet concham colorato succo manantem purpuram vocandam esse existimavit, etsi illa concha vere buccinum, non purpura esset. Immo buccinum revera fuit, cum illius descriptio, quam adducit auctor ab eodem Britanno depromptam, nec memoret clavos, quibus ornari debuisset, si purpura fuisset, & ceteram formam ita tradat, quae magis buccinis quam purpuris convenire videatur. Denique carere omnino purpuris Oceanum, in quo Britannia sita est, Cap. LXII. demonstravimus.

(XLVIII) En Britannicum istud buccinum, cuius flos primum albescens, inde ope unius solis viridis fiebat, mox glaucus, & violaceus, vivide demum rubicundus, celebrem antiquorum florum metamorphosim, de qua superiore Nota XLIV. disseruimus, confirmat. Monendum tantum lectorem existimamus, ut observet florem huius buccini rubicundum colorem, non rubidum, qui purpurarum proprius, praebuisse, quod etiam antiquis buccinis solemne erat, ut Cap. XXIV. ostendimus.

(XLIX) Si vera, quae de conchis purpuriferis in Nota superiore XLIV. a nobis disputata sunt, iam purpurae omnes sive albo sive colorato flore ad tincturam purpuream aeque idoneae sunt iudicandae.

leos produnt, quorum in qualibet taenia unus ſit. Os habent magnum, in ſummis oris protenſum, in brevem, robuſtam, & curvam proboſcidem contractum, quae profundo fere clauſo ſulco pervia eſt, qua eiicit animal linguam, aut potius carneam proboſcidem, ut neceſſariam aquam marinam exſugat, quam aquam ſaepius linguam contrahens iterum evomit. (L) Ad proboſcidis ſiniſtram ſinus umbilici formam referens deprimitur tribus aculeis armatus, qui ad taenias pertinent. Intima conchae ſuperficies ut vitrum ſplendet, cyaneo aut ſubflavo colore, aliquot lineis violacei ſaturi coloris exarata, quae ab ore ad ventrem obliquo tramite percurrunt. Terreſtris cochleae animal ſimile eſt, ſi cornua excipias, quae quidem longa & acuta e capite prodeunt, ſed in dimidia parte fere inciſa, nimirum ubi ea tenuari incipiunt, & ubi oculi proſtant, qui pluries a contractis cornibus teguntur. Subflava eſt caro, purpureis & flavis maculis variata, in cervice praeſertim, in qua violacei coloris vena interdum conſpicitur. Capiti ſemper imminet operculum fuſci coloris, tenue, rugoſum, corneum. Animal ut terreſtris cochlea dilatans & contrahens corpus ingreditur. An gignant ut terreſtres cochleae, quae diligentiſſime a Marſilio (de ovis cochlearum) obſervatae fuerunt, non auſim dicere, cum in alto vivant, & cominus eas obſervaadi facultas non detur.

Ut autem harum purpuriferarum concharum & flores & ceteram naturam perſpectam haberem, (LI) eas obſervare conſtitui diverſis anni temporibus, modo in arido, in aqua dulci modo, modo in marina, purpuras tantum parvae proboſcidis adhibens, nullo duorum generum, de quibus diximus, diſcrimine facto, ſed uti a piſcatoribus ad me deferebantur.

I. Purpurae iſtae tuberculis ornatae quolibet anni tempore florem ſuum praebent, ita tamen ut frigidioribus menſibus flos copioſior, & magis colore ſatur appareat, quam in calidis menſibus, in quibus paucior & dilutior videtur. Aliquae autem pulcherrimum omni tempore praebent, & Philippus Strozzius referente Filandro (Annotatione in Vitruvium) Regis Gallorum Legatum hiſce purpuris quondam pluries recreavit, quae ruptae pulcherrimum violaceum colorem ſtillabant.

II. Clavatae purpurae omni tempore, Maio menſe praeſertim, parvum humorem, qui albus eſt, & lactis aceſcentis ſimilis, emittunt. Hic forte ſeminalis humor inaequali ſubſtantia eſt. Microſcopio obſervatus innumeris, minutiſſimis, ſolidis & albis punctis ſcatet, quae puncta ſobolem ipſam conſtituere poſſunt. Quod ſi id verum eſſet, earum geneſis a geneſi cochlearum terreſtrium plurimum differret. (LII) Obſervavit etiam Fabius Columna (lib. de purpura pag. XXVIII.) ali-

---

(L) Multa diligentia auctoris in obſervandis & deſcribendis hiſce purpuris apparet. Unum hic tantum obſervandum ducimus. Ait auctor purpuram uti ſua lingua, ut neceſſariam aquam marinam exſugat. Scriptores autem priſci Cap. XXII. relati affirmant uti purpuras lingua ad captandam eſcam, & roſtro ad terebrandas reliquas conchas, quas appetunt.

(LI) Hae, quae ſequuntur, ſatis diligentes auctoris obſervationes mire congruere cum obſervationibus veterum Scriptorum videntur, quas Cap. XXII. dedimus, quod etiam ſemel monuiſſe ſufficiat. Nos tantum, quæ non conveniunt, adnotabimus.

(LII) An ille flos ſeminalis ſit humor, addubitamus. Scimus quidem Sepias, cum ſe a rapaci piſce peti conſpiciunt, nigerrimum ſuum ſuccum conſueſſe diffundere, ut inter teterrimas illas infectae aquae tenebras elabantur. Teſtabitur paullo poſt ipſe auctor

aliquot huiusce generis purpuras nunquam purpuriferas, maxima vero ex parte purpuriferas. (LIII)

III. Conchae, quas diximus purpuriferas, humorem aeque copiosum eiiciunt, nimirum drachmae tantum pondo.

IV. Purpurae Iunio mense in aqua marina depositae etiam vivae florem suum suppeditant, ex aqua eductae iterum emittunt iam moriturae, ita ut eodem tempore optimus violae odor clare suboleat. (LIV) Cum animal corrumpitur, omnia in nigricantem colorem abeunt. (LV)

V. Iulio & Augusto mense vigintiquatuor purpurae in arido sepositae, aut nihil, aut pauxillum nigricantis coloris dedere. (LVI) Una tantum coloris herbacei guttam dedit, omnesque biduo interiere. Aliae vigintiquatuor purpurae in marina aqua depositae aeque nullum florem dederunt, & cum quatriduo interiissent, una & viginti ex his in liquorem viridem saturum, aquosum, graveolentem, ceterae duodecim in album viscosumque liquorem abiere. (LVII) V.

---

auctor hasce purpuras aqua dulci aut acu vexatas, aut aliqua molestia affectas, aut morituras, hunc florem eiaculari, adeo ut eundem huius liquoris usum in purpuris, quem in sepiis videmus, statuendum esse videatur. Sed varietas huius floris saepe albentis, & proinde ad hunc usum saepe inutilis huic sententiae omnino adversatur. Verisimilius igitur fuerit, purpuras & buccina hoc liquore uti ad favagines condendas, de quibus Cap. XXII. nos egimus, cum & omni antiquitate & auctore ipso nostro testante tunc temporis vel nullum, vel deterrimum habeant ipsum florem, eo quod nimirum in favaginibus condendis fere totum consumant. Ita fortasse simili liquore serici vermes & araneae ad folliculos telasque texendas redundant.

(LIII) Ecce Fabium Columnam hasce rectirostras & maxime clavatas purpuras maxima ex parte purpuriferas in Neapolitano littore invenisse audimus, quas nullas purpuriferas in Veneto littore invenit auctor, quarumque aliquas tantum purpuriferas in Sabinianensi & Ariminensi littore & nos ipsi iuxta superiorem Notam XLIV. deprehendimus.

(LIV) En, quod superiore Nota LII. asseruimus, aut molestia affectas purpuras, cum ex aqua marina quassatae transferuntur, aut iam morituras florem suum emittere.

(LV) Observavimus Nota superiore XLIV., & Cap. LXII. purpurarum florem post salis & cocturae macerationem factum fuisse rubidum, nimirum atrore multo mixtum, aut etiam nigricantem. En purpurarum succum iuxta auctoris observationes in eundem nigricantem verti audimus sola maceratione, quae naturali corruptione fit.

(LVI) Immo purpuras etiam vivas nigricanti succo hic audimus, quod quoque Cap. XX. de regionum nostrarum purpuris ad septemtrionem satis vergentium iuxta Aristotelem & Vitruvium observavimus.

(LVII) Qui purpurarum flores album colorem retinuere, nullum memoratae conversionis gradum incipere potuerunt. Qui purpurarum flores in herbaceum & in viridem saturum abiere, primum conversionis eiusdem gradum, qui viridis erat, cum incepissent, reliquos conversionis gradus usque ad rubidum aut nigricantem complere nequiverunt. Id a corporis cuiuscumque conchae habitu procul dubio proficiscitur, quarum alia corpora aliis magis minusve macerationi sint idonea, aut maiorem minoremve macerationem requirant, quae varietas in corporibus fere omnibus usuvenire consuevit. Hinc fortasse fit, ut in conchis vividioribus, etiam dum vivant, flos utpote magis idoneus, sua tantum intrinseca maceratione aut fermentatione coloretur, in aliis vero, tunc solum, cum mortuae fuerint, flos ille utpote minus idoneus ope externae alicuius macerationis aut fermentationis colorari possit, nimirum aut corrumpentis aeris, quod hic fecit noster auctor, quae minima est maceratio, aut ope solis, quae sit fortior, quod plurimi alii nuperi observatores Cap. LXII. relati, & ab auctore ipso nostro referendi fecerunt, aut diutinae saliturae & cocturae ope, quae omnium fit potentissima, omnes-

V. Septembri menſe ex vigintiquatuor purpuris in arido poſitis iam morituris, viginti colorem maxime violaceum dedere. Quo magis in pus vertebantur, magis color nigricabat. (LVIII)

VI. Novembri menſe vigintiquatuor purpurae aqua dulci ſepoſitae, eodem die periere. Duodecim colorem effuderunt, ceterae nullum. (LIX)

VII. Frigidioribus menſibus purpurae in arido vivunt quindecim diebus, calidioribus in menſibus & maxime Auguſto quinque non ultra diebus, in aqua dulci ſemper vigintiquatuor horarum ſpatio moriuntur. (LX)

VIII. Eiuſdem coloris florem non praebent purpurae eodem tempore collectae, ſed aliae aut violaceum aut amethyſtinum, & utrumque aut minus aut magis ſaturum. (LXI)

IX. Plurimae purpurae in arido poſitae humorem praebuerunt, poſitae in aqua marina viguerunt: unde colligi poſſit hunc humorem eorum vitae non neceſſarium contra Plinii opinionem dicentis, *cum vita ſuccum evomunt*. (LXII)

X. Purpurarum flos in goſſypium relatus nunquam evaneſcit, ſed violaceum colorem etiam ſoli oſtentus ſervat. (LXIII)

XI. Sexaginta purpurae a cortice eductae, pinſitae, ſale triduo maceratae, adiecta

Q

---

mneſque omnium concharum flores ſua vi colorare poſſit, quod antiquorum hominum unum erat artificium. Haec & alia antiquae Porphyropeiae praecepta omnino ignota has diligentes auctoris obſervationes peſſumdediſſe paullo poſt moerebimus.

(LVIII) Aliud experimentum, quo certius probari poſſit, ipſam putredinis macerationem in quarundam purpurarum ſuccis nigritiem inducere aliquando poſſe, quam tamen nigritiem ſola violentiſſima ſalituræ & cocturae maceratio ſemper inducat.

(LIX) Scriptores veteres omnes Cap. XXII. relati marinas haſce conchas aqua dulci iniectas parvo tempore necari autumant. Quas autem purpuras hic ait auctor nullum florem effudiſſe, album effudiſſe intelligas, quem album florem ipſe non agnoſcit, & ſpernit. Denique obſervemus harum concharum ſuccos utpote minus idoneos, a ſola aeris maceratione in nullum converti colorem potuiſſe, quos tamen aut ſolis fortior, aut ſaltim ſalituræ & cocturae fortiſſima maceratio in rubidum colorem omnino convertiſſet.

(LX) Ceterum iidem veteres auctores Cap. XXII. relati etiam quinquaginta diebus in arido poſitas purpuras vivere aſſeruerunt. Id forſitan marium magis ad meridiem vergentium proprium eſt, de quorum marium conchis iidem ſcriptores procul dubio loquuntur.

(LXI) Primis libelli noſtri capitibus novem ſimplices, quinque mixtos fuiſſe colores purpureos obſervavimus, qui hiſce marinis conchis fucarentur. Quemlibet iſtorum plures gradus habuiſſe, quemadmodum omnes fere in natura habent colores, vix obſervavimus. Clarius igitur dicamus. Quot innumerae unius viridis coloris ſpecies aut gradus in unis herbis conſpiciuntur? Id itaque, quod in herbarum coloribus, etiam in purpureis uſuvenire oportuit, nimirum ut innumeri violacei, innumeri rubidi, innumeri ceteri purpurei colores haberentur, & recte ſtatuerimus, purpuram non colorem, ſed modum tingendi, quo fere omnes colores, qui herbis confici ſolerent, conficerentur.

(LXII) Non iam hoc loco ait Plinius florem illum purpuris ad vitam eſſe neceſſarium, ſed eas eum florem amittere, cum moriuntur, quod ſemper evenire in hiſce ſuis obſervationibus auctor ipſe imprudens teſtatur. Alterum maximum antiquae Porphyropeiae praeceptum hoc eſt, quod aeque ignotum, aut minus intellectum duodecimo ſequenti experimento exitium attuliſſe videbimus.

(LXIII) Non evaneſcit quidem ſtatim hic flos purpurarum in ipſo animali coloratus, ſed tamen vel lotura, vel uſu, vel

adiecta aqua puriſſima iuxta Plinii rationes, lenteque & diu coctae aquam nullo modo infecerunt, quae in vaſe poſt fervorem ſuperfuit. (LXIV)

Statui igitur poſt haec pericula poterit, unam penes nos eſſe concham, quae ſuum florem violaceum & copioſum, & tincturae aptum expediat, etſi tria purpurarum genera in noſtro proximo mari vitam vivant, hancque eſſe purpuram tuberculis armatam, quae tamen frigidioribus menſibus copioſiorem & pulchriorem ſuccum, quam calidioribus ſuppeditet. (LXV)

Etſi autem apud nos uno genere concharum, unoque violaceo colore purpura excudi poſſet, non hinc tamen eſt exiſtimandum, ceteris in regionibus plures colores, (LXVI) & ex aliis conchis excudi non poſſe, ut ex buccinis, ex muricibus proprie dictis, ex turbinibus, uti a Plinio, & ab aliis ſcriptoribus hauriri poteſt. (LXVII) Sed ratio, qua flos e conchis extraheretur iuxta antiquorum praecepta, plurimum dubia eſt, repugnans, nec apta, quae executioni mandetur.

---

vel tempore ipſo paullo poſt dilabi ſolet. Una autem ignis & ſalis maceratio firmitatem immortalitatemque iſtis ſive in animali, ſive extra animal ipſum coloratis floribus, ut Cap. LXI. LXII. palam fecimus, tribuere poteſt.

(LXIV) Dolendum profecto, dolendum, hoc duodecimum experimentum, quod a nullo alio nupero obſervatore fuerat tentatum, quod unum reſtitutionem purpurarum confirmare poterat, minus ex veterum ſententia factum, minus ex noſtra ſententia eveniſſe. Pluries confirmavimus veteribus omnibus ſcriptoribus praeeuntibus unum floris ſuccum ad tincturam idoneum, reliquum corporis ſuccum ſterilem, & inutilem, & ad coloris converſionem omnino indocilem eſſe: conchas vero aut aqua dulci, aut alio modo vexatas, aut ſenſim morientes, non vero uno ictu occiſas, floridum ſuum ſuccum efflare, & ſterilem reliqui corporis ſuccum tantummodo relinquere. Imprudens autem noſter auctor primum purpuras aqua dulci ſenſim occidit, deinde flore ita amiſſo reliquum ſterile corpus ſubtilliſſime in mortario pinſuit. Igitur quem unum florem ſublegere debuerat, eiecit, corpus, quod eiicere debuerat, retinuit, atque ita ſimplicem aquam, quod aiunt, in mortario ſuo incaſſum contudit. Hunc modum ſe adhibuiſſe, & hoc loco ipſe auctor teſtatur, & ſuperius teſtatus eſt, & inferius etiam ad Notam LXXI. & LXXIII. teſtabitur. Si auctor noſter flores ipſos cum reliqui corporis ſterilibus ſuccis, & tertia aquae parte, quam iuxta Plinii rationes debuerat, miſcuiſſet, profecto medicamentum nimis dilutum, & fere ad tincturam inutile, nimirum nimis aquatius, ut ait Seneca Cap. XXI. relatus, conſtituiſſet. Quid dicendum, quod auctor unum ſterilem reliqui purpurarum corporis ſuccum ſine flore, qui in aqua dulci, aut lenta morte diffuſus perierat, adhibuit? Quomodo ſterilis hic ſuccus, qui cum ipſo foecundo flore mixtus fere inutilis fuiſſet, ſolus aquam colorare debuerat, etiamſi decem diebus coquiſſet, quod inſuper non ait, ſed tantum diu coquiſſe? Verum de hac re in inferiore Nota LXXIII. rediturus eſt ſermo.

(LXV) Iterum diximus omnes omnium purpurarum & albos & coloratos flores eſſe ad purpuream tincturam idoneos.

(LXVI) Non unus inquam violaceus, ſed fere omnes alii plurimi colores purpurei & a maris Adriatici, & ab omnium marium purpuris & buccinis iuxta varia climata & artificia componi poſſunt, uti pluries dictum eſt, & Cap. XXV. demonſtratum.

(LXVII) Unae purpurae, una buccina, non proprie dicti murices, non turbines, non aliae conchae ad purpuream tincturam adhibebantur, id teſtante Plinio, id teſtantibus omnibus antiquis Scriptoribus Cap. XXII. relatis, niſi hae quoque conchae ab minus diligentibus antiquis hominibus inter buccina cenſerentur, de quo iam Nota XLV. dubitavimus.

detur. (LXVIII) Plures autem fuisse videntur rationes, qua flores e conchis educerentur, ab antiquis Purpurariis usurpatae, ut ab Aristotele, Plinio, & Vitruvio edocemur, qui uni Scriptores ita celebris opificii aliqua praecepta tradidere, cum Pollux & Cassiodorus praecepta tantum ab illis duobus tradita transcripserint. (LXIX) Nuperi vero nostri Scriptores antiquae Porphyropeiae detegendae & excitandae cupiditate flagrantes nimirum Salmutius, Nierembergius, Libavius, Columna, Cole, Maior, Boyleus, Reaumurius, Hamelius, & plerique etiam fortasse alii nihil aliud egerunt, quam divinare antiquas purpuriferas conchas, & circa crudum tantum earum florem aliqua pericula facere. (LXX) Plinius (lib. IX. cap. XXXVI.) refert conchas frigidis temporibus Tyri capi consuevisse, in aqua dulci solido die deiectas occidi, cum ita interiissent, maiores purpuras malleis ex cortice extractas, minores vero trapetis subtiliter fractas, sextarium salis in singulas carnium centenas libras additum, triduo maceratas, centum carnium libris centum quinquaginta aquae libras affusas, in cortina decem diebus lento igni percoctas, carnes, quae inter fervendum assurgunt, despumatas, vellere laneo iniecto periculum coloris factum, iterum excoctas, si color langueret, donec in rubro nigricaret, qui nobilissimus omnium color erat, quo innumeras tincturas Purpurarii iuxta seculi morem cudebant, buccino tamen, aliisque rebus, quae ad excitandum colorem pertinent, temperantes. (LXXI) Alibi idem Plinius (lib. IX. cap. XXXVIII.)

 comme-

(LXVIII) Immo clara, factu facillima, toto libello nostro, & praesertim Cap. XXII. XXIII. XXIV. XXV. LXI. LXII. LXIII. clare expressa antiquorum praecepta. Sed nescio quo fato factum est, ut parum auctor noster, minus etiam ceteri nuperi Scriptores intellexerint, ut & iam praeteritis notis patefecimus, & clarius etiam sequentibus Notis animi dolore quodam patefaciemus.

(LXIX) Iam horum Scriptorum omnium praecepta toto libello nostro declarata nos diximus.

(LXX) Res vol ita se habet. Nuperi isti Scriptores, omnesque alii, quos Cap. LXII. retulimus, nullo modo Plinium, nullo modo ceteros antiquos Scriptores intelligentes, nihil sibi reliqui fecerunt, quam ut antiquas purpuriferas conchas divinarent, & circa crudum tantum earum florem aliqua pericula facerent, omni salitura & coctura omissa, & sola naturali solis & aeris maceratione contenti, quod saepe & nos eodem Cap. LXII. significavimus.

(LXXI) Heu quam male, quod iam diximus, praeceptorum interpretationem exorditur auctor, quae nobis veteres memorati Scriptores circa Porphyropeiam tradidere. Non itaque ait Plinius purpuras frigidis tantum temporibus capi consuevisse, sed cum a vere ad caniculam deteriorem florem haberent, non esse tunc temporis capiendas, licet id a Purpurariis nec observaretur: Non Tyri tantum id factum, aut faciendum, sed ubique gentium: Non solido die in aqua dulci necari, sed tempore, quod non definit: Non aqua dulci consulto necari ad tincturam, sed immo ut ab ea morte ad tincturam caveretur, quod tum florem evomerent: Non maiores purpuras ita mortuas malleis, sed vivas manu extractas, & unum florem a cetero corpore avulsum: Minores non mortuas in mortario subtiliter pinsitas, sed vivas saxis aut trapetis fractas, & florem cum corpore adhibitum, cum e parvis manu avellere difficile esset, & parva illa corpora cum floribus mixta parum eos diluerent: Non centum carnium libris centumquinquaginta aquae libras, sed aquae amphoram, aut libras octoginta fuisse affusas: Non buccino, aliisque rebus, quae ad excitandum colorem pertinent, purpuras temperatas, sed & buccina & purpuras aequalibus cortinis adhibitas, exceptis conchyliatis coloribus, qui unis purpuris tingerentur, & lanam rudem unis lixiviis prius tantum lotam fuisse. Sed videantur Plinii & ceterorum Scriptorum loca memoratis Capit. XXII. XXIII. XXIV. XXV. relata, & clare explanata.

commemorat, unas venas exceptas inter caput & collum iacentes, a cetera carne avulsas, sale triduo maceratas, cuius ratio sextarii unius esset in singulas centum carnium libras, amphoram aquae in singulas carnium centum quinquaginta libras adiunctam, in cortina lente excoctas longinquae fornacis cuniculo, quam fornaculam industrie Libavius delineavit, (Arch. p. 1. l. 1. c. 131.) ita ut fornaculas nostras, quibus serici folliculi coquuntur, adamussim referre videatur. (LXXII) Nierembergius hoc loco Plinium interpretans ait consuevisse antiquos venam animalis exscindere, in cortinas manantem humorem cogere, aquam adiicere, lento igni excoquere. Vitruvius de modis fingendae purpurae loquens ait vix lectas conchas antiquos cultro sauciasse, humoremque e plagis purpureum stillantem in mortario, ut tereretur, coniecisse. *Conchylia cum sunt lecta, ferramentis circa scinduntur, e quibus plagis purpurea sanies, uti lacryma profluens excussa in mortariis terendo comparatur.* Ego autem mihi persuadeo, profecto hunc modum flores e conchis detrahendi veriorem esse, cum egomet observaverim e vivis conchis copiosiorem & pulchriorem succum manantem, quam a mortuis, multoque minus a sale maceratis, & etiam coctis, uti pericula superius relata fidem faciunt. (LXXIII) Inquit Cassiodorus (Var. lib. 1. ep. 11.) succum e vivis conchis esse extrahendum, a conditis autem ita splendidum extrahi, ut ab vivis, & alia huiusmodi crepundia refert, etsi revera magnus ille Senator nullum clarum modum edoceat, quo flos quondam extraheretur, magis floridae suae elocutioni, quam materiae suae

(LXXII) Non tantum plura huius Pliniani Capitis praecepta in superius relatum Caput transtulit auctor, non tantum praecepta relata in superiori capite in praesenti iteravit, sed etiam male iteravit. Dixit enim auctor noster ad superius Plinianum Caput centum carnium libris centum quinquaginta aquae libras affusas. Hic dicit aquae amphoram, nimirum libras octaginta singulis carnium centum quinquaginta libris fuisse mixtas. Hoc secundum rectius. Cap. XXIV. Non omittendum denique plurima alia praecepta hic siluisse auctorem nostrum, quae utpote ad purpuras condendas apprime necessaria, & a Plinio relata, non erant omnino tacenda. Sed videatur inquam libelli nostri saepe memoratum Cap. XXIV. & XXV.

(LXXIII) Diversam profecto ab ea, quam Plinius, ceterique antiqui Scriptores tradidere, florum huiusmodi macerationem nobis exhibet Vitruvius dicto Cap. XXIV. a nobis relatus. Ait enim uno ictu venas exscissas, unos flores in mortarium effusos, ne flores arescerent, mel adiunctum, diu fuisse pinsitos. Puri flores cum nullis reliqui corporis sterilibus succis commixti, melle perfusi, valide triturati, eam fortasse macerationem inducebant, quae violentam ipsam & diuturnam salis & ignis macerationem, ubi aqua, ubi plerique reliqui corporum steriles succi admiscerentur, aequipararet. Plinius, Pollux, Cassiodorus, Aristoteles ignis macerationem, unus Vitruvius triturae macerationem probat. Uterque igitur modus ab antiquis probatus, licet auctor secundum praeferat. Huiusce vero praelationis ab auctore relata caussa auctoris eiusdem errorem in memorato duodecimo experimento admissum clare prodit. Ait enim Vitruvianum modum praeferendum, quod florem e vivis purpuris tantum, non e mortuis, multoque minus maceratis & coctis educi ille conspexerit. Ita profecto se res habet. Iam Cap. XXIV. est demonstratum, purpuras cum vita flores evomere consuevisse, & id, quod summe cavendum, in utroque modo celeri eius morte fuisse cautum. Quomodo id caverit Vitruvius, audivimus. Flos manans e plagis uno ferramenti ictu illatis in mortarium statim coniiciebatur. Quomodo caverint Plinius ceterique Scriptores, audivimus, & iterum audiamus. Uno ictu, qui solemnis erat, & apprime necessarius, ne flos erumperet & periret, conchae occidebantur, inde flos ipse in magnis purpuris manu a cetero corpore extra-

ſuae tractandae intentus. (LXXIV) Pollux (in Onomaſtico) ratione deſcripta, qua Tyrii concharum piſcatum exercerent, ait antiquos eas fidiſſe, tractaſque carnes aqua incoquiſſe deſpumantes & tergentes, ſanguinemque ſuperſtitem ad tincturam adhibuiſſe. (LXXV)

Britannus Gulielmus Cole (Act. Lipſ. T. I.) ſui buccini ſuccum lecturus, rupta prius ita concha, ne laceraretur animal, e candida vena, [quae ſub capite in patenti ſulco iacet, brevibus & rigidis penicillis ſaucians humorem elicuit, iiſdemque penicillis lintea ſtatim & ſerica infecit. Viridis ſplendens color ſtatim apparuit, qui ſoli expoſitus paucis minutis viridis ſatur factus eſt, hinc glaucus, mox caeruleus dilutus, poſtea violaceus, demum paullo poſt in vivide purpureum aut potius rubicundum tranſiit, nec ullam aliam ſubiit mutationem, etſi pluribus diebus ſoli expoſitus fuiſſet. Color denique ille nobiliſſimus, aqua & ſapone lotus, ad ſolem aut ventum ſiccatus, coccineus & ſplendens evaſit, & ita fixus, ut etiam millies lotus vix aliquantulum ſit dilapſus. Spondet idem auctor ſe circa hoc buccinum nova pericula facturum, quae tamen huc uſque non innotuere. (LXXVI) Boyleus in ſuo de coloribus Tractatu (T. I. p. DCCCCLXXXI.) de purpureo colore ſermonem habens narratum ſibi refert, Concham in America, mole parvam, inſolita forma, liquore manare, qui primo viridis, inde violaceus, demum rubicundus evadat, quique quantumvis lotus nunquam colore deficiat. (LXXVII)

 Narrat

---

extractus, in parvis cum parvis corporibus mixtus in cortinam coniiciebatur. Uterque modus igitur probatus & probandus. Auctor in duodecimo experimento id non cavit, quod maxime cavendum. Contra antiquorum praecepta conchas adhibuit in aqua dulci, aut in arido prius mortuas, & proinde flore amiſſo & nullo. Reliqua corpora ſterilia deinde igni incaſſum ſubiecit. Quid mirum igitur, ſi haec oſcitantia in hac re maxima, qua una admiſſa purpurae habentur, qua omiſſa non habentur, duodecimum auctoris experimentum purpuras non dedit, & quod ſummum eſſe oportuit, ioculare experimentum eſt factum?

(LXXIV) Nunquam Caſſiodorus eo loco, aut e vivis conchis ſuccum extractum, aut purpurarum ſuccum fuiſſe conditum, ſeu cum conditura repoſitum, affirmavit, ſed tantum iam excoctum eundem ſuccum ſex menſibus, antequam ad veſtium tincturam adhiberetur, ſervari conſueviſſe, ut teter piſculentus odor, quo recens excoctus liquor erat imbutus, interea evaneſceret, nec in veſtes tranſiret. Sed videatur Cap. XXVI. & Nota LXXIII.

(LXXV) Iulium Pollucem ita tamen intelligas, ut parva corpora cum floribus contuſa, non vero maiora corpora, multoque minus ſine floribus, in lebetem coniicerentur.

(LXXVI) Ab non intellectis veterum Scriptorum praeceptis ad inania recentum Scriptorum tentamina redit auctor. Haec autem tentamina nunquam antiquas purpuras datura, unam naturalem metamorphoſim, de qua ſuperius verba ſunt facta, demonſtrant. Sed ſequamur auctorem. En aliud igitur exemplum naturalis metamorphoſis buccinorum ſucci a candido ad vivide rubicundum, quam una ſolaris maceratio eduxit. Antiqua tamen artificioſa ſucci buccinorum metamorphoſis conſtans erat, haec autem evaneſcens, quod in ipſo Cap. LXII. & etiam ſuperioribus Notis oſtendimus. Nec iam admittendum, quod Britannus Scriptor ſuam metamorphoſim millies lotam vix aliquantulum dilapſam autumet. Si id verum fuiſſet, notitia & uſus percrebuiſſent. Silentium, quod ſecutum eſt, vanitatem demonſtrat.

(LXXVII) Aliud ejuſdem in buccino metamorphoſis exemplum ſola aeris maceratione confectae. Vappam tamen & hunc rubicundum colorem fuiſſe, ipſo ſilentio teſtante, coniici poſſet, niſi dicere vellemus, in Americanis ſub torrida zona regionibus ſuccos gigni firmiores, ut factum in torrida India Cap. XX. obſervavimus.

Narrat etiam regium principem ſibi narraſſe, piſciculum ad ſe delatum fuiſſe a piſcatoribus in Britannico littore captum, qui ſudariolum, in quod coniectus fuerat, vivaci purpureo aut coccineo colore tinxit, qui nullis loturis deleretur. (LXXVIII) Refert Camberſius (Dizionar. alla Voce Porpora p. CCCCLXXXI.) in Hiſpania America prope Nicoiam quamdam reperiri concham, quae in parva & candenti faucium vena humorem purpureo colore inficientem continet, locupletemque factam eam urbem, quae ea purpura utatur ad Segovienſes pretioſas lanas uſui Hiſpanorum Magnatum tingendas, ſed modum tamen, quo illi Americani homines humorem ex ea concha educant, omnino latere. (LXXIX) Novam purpurarum ſpeciem obſervavit Reaumurius (Memorie della R. Accad. di P. T. V. p. CCCXL. ediz. di Venezia) in Pictonum littoribus petris & arenae adhaerentium, quae purpurulae grana ovata videantur, linea una longae, lineis duabus cum ſemiſſe latae, quaeque grana albo ac fere flavo colore plena in album linteum eliſa, quodam diluto flavo colore imbuunt, qui quatuor minutis in pulcherrimum rubicundum tranſeat, dummodo linteum ipſum ſolem & aerem ſpectet. Denique poſt plura pericula obſervationeſque circa hanc ita celerem colorum converſionem factas ſtatuit auctor, haud difficilem hiſce purpuriferis granulis futuram eſſe tincturam, cum copia eorum plurima in Pictavienſibus littoribus iaceat, & facili preſſura color effundi poſſit. (LXXX) Abundant inſulae Caribes (Chambers Voce Purpura p. XVIII.) conchis digitum craſſis, cyaneo colore. Carnem albam animal oſtendit, pellucidam, & inteſtina pulcherrimo rubicundo colore infecta, qui per carnes pellucet, humoremque violaceo caeruleum iacit, qui ut copioſius legatur, conchae ipſae in lancem coniiciuntur, in qua quaſſatae copioſiorem humorem relinquunt. Haec tamen tinctura obſervante Labatio (P. Labat) ſimul ac lavatur, aut madeſcit, extinguitur. (LXXXI) Hamelius ipſe (M. Du Hamel Memorie della R. Acc. T. V. p. CCCLXI. ediz. di Venezia) hanc Spartam ornare ſtatuens humorem purpurarum obſervavit, quae in mari Galliae Provinciae lectae fuerant, quaſque Rondeletius deſcripſerat. Reperit humorem recens & ſponte ab animali profuſum, album, viſcoſum, viridem interdum, qui ſolem ſpectans viridis dilutus fiebat, hinc rubicundus, & paucis denique minutis in purpureum ſaturum abibat. Plura verba facit Cl. Vir circa hanc ita celerem & ſucceſſivam colorum metamorphoſim, illudque addubitat, an Sol aptior quam ignis eſſe poſſet ad eam mutationem validius excitandam. (LXXXII)

Hinc

(LXXVIII) Hoc demonſtrat exemplum piſcibus etiam naturam aliquando hanc ſuccorum metamorphoſim tribuiſſe, niſi hanc piſcatorum fuiſſe fabulam putemus.

(LXXIX) Huic Americani buccini metamorphoſi fortaſſe torridae zonae coelum, ſub quo iacet Nicoia, tantam tribuit firmitatem.

(LXXX) Hae exiles conchulae grana ovata referentes an inter buccina vel purpuras ſint referendae, addubitamus. Converſio candidi in rubicundum colorem propria buccinorum fuit, & Oceanus caret purpuris, ut ſaepe monuimus. Alterum hoc interea qualecumque huius metamorphoſis exemplum notetur. Sed etiam in hiſce harum conchularum ſuccis coloris firmitas, quae neque aſſeritur, erit deſideranda.

(LXXXI) Haec autem neque buccinum eſt, neque purpura, ſed peculiaris Caribum inſularum concha nihil cum aliis commune gerens, niſi ſuccum in ipſo animalis corpore coloratum, & ipſo Labatio teſtante facillime evaneſcentem.

(LXXXII) Ultimum eiuſdem coloris & ſucceſſivae colorum mutationis exemplum, quod adfert auctor, in Galliae Provinciae littoribus ope ſolis eductae. Solemnis erat converſio candidi purpurarum ſucci non

in

Hinc liquido conſtat Porphyropeiae praecepta, quae nobis Ariſtoteles, Plinius, Vitruvius, ceterique priſci Scriptores tradidere, non eſſe idonea, quae nos eandem doceant, cum ipſi ea praecepta aut oſcitanter ex opificibus hauſerint, aut uti rei tum vulgaris praecepta perfunctorie tractaverint, tentamina vero omnia nuperis hiſce diebus a Philoſophis facta, qui hoc nobile opificium reſtaurare curarunt, nullum quoque nobis certius iter detexiſſe, quo ad ipſam Porphyropeiam perduceremur, ita ut Philoſophi ipſi rem pro derelicta habendam cenſuerint, eiuſdem ſola cognitione contenti. (LXXXIII)

Sed cum tinctura purpurea eo qualicumque modo parata fuiſſet, qui nos latet, lanas Purpurarii tingebant vel ſuo ingenio, vel temporibus, vel lucro ſervientes. (LXXXIV) Dibapham aut rubicundam Tyriam facturi, quae Sarranum Oſtrum, aut ſacer murex dicebatur, (LXXXV) lanas prius in Pelagio immaturo nec ſatis excocto inficiebant, deinde in buccino, unde rubicundus fluebat color, quem ſanguinis concreti ſimilem nuncupat Plinius (l. C.) *At Tyrius Pelagio primum ſatiatur immatura viridique cortina, mox permutatur in buccino: laus ei ſumma color ſanguinis concreti*. (LXXXVI) Atque hic animadvertendum Plinium ſibi non conſtare, cum vocibus utitur buccini, pelagii, purpurae, muricis, conchylii, quas promiſcue uſurpat, uti eius naturalis Hiſtoria declarat, de quo crimine iure merito accuſatur a Fabio Columna (De Purpura). Plurimum enim negotii lectoribus nominum multiplicitas faceſſit, eoque magis, quod de purpurae generibus loquens eandem eſſe tincturam, viribus tantum variam & diverſam declarat.

---

in rubicundum, ut in buccinis, ſed in rubidum. Ita in hac converſione factum eſt. Candidus purpurarum color in purpureum ſaturum, ſive rubidum eſt converſus. Quod vero Hamelius addubitat, an fortaſſe Sol aptior quam ignis ad eam mutationem validius excitandam eſſe poſſet, dubium id & inconſtantiam coloris, & vulgatam veterum praeceptorum ignorantiam, & Hamelio ipſo indignum praeiudicium non tentata prius veteris coctūrae firmitate declarat.

(LXXXIII) Malo inquam fato evenit, ut ex clariſsimis & diligentiſsimis veterum Scriptorum circa Porphyropeiam praeceptis ne unum quidem a nuperis ſcriptoribus intelligeretur, & proinde horum tentamina a non intellectis veteribus praeceptis toto coelo diſtantia nullas antiquas purpuras genuerint.

(LXXXIV) A novis tentaminibus ad antiqua Porphyropeiae praecepta iterum redit auctor. Nos ſequimur, & emendaturi dicimus, quod immo veteres Purpurarii unis notis artificiis ſerviebant, quae & nobis nota ſunt, & ſatis clare toto libello noſtro & maxime Cap. XXII. XXIII. XXIV. XXV. LXI. LXII. LXIII. explanata.

(LXXXV) Tyria purpura dibapha & rubida, quae Oſtri Sarrani nomine audiebat, a Sarra, quae eadem eſt Tyrus, nomen huiuſmodi mutuata eſt. Eadem quoque ſacri Muricis nomine audiebat, quod Romani aut Graeci Imperatores, qui ſacri habebantur, ſecundum Theodoſii tempora uni veſtem Tyria dibapha purpura florentem geſtarent. Cap. LVI. LVII.

(LXXXVI) Diximus ſuperiore Nota LXXII. auctorem noſtrum plura alia Porphyropeiae praecepta a Plinio tradita praetermiſiſſe. En ex illis omiſſis praeceptis unum, quod purpurae non iam rubicundae, ſed rubidae Tyriae artificium docet, non ſuo loco relatum, & certe de more non intellectum, ut Nota inferiore XC. patebit. Clarius nos itaque iteremus praeceptum. Purpuram rubidam infecturi artifices lanam rudem, ſed tamen lotam, in pelagio, nimirum in purpurarum cortinam adhuc viridem & immaturam quinque horarum ſpatio, deinde eandem lanam carminatam in buccinorum rubicundam cortinam eodem ſpatio coniiciebant. Cap. XXV. Artificium vero purpurae violaceae educendae retulit auctor noſter ſuperiori loco ad Notam XIX., & inferiori ad Notam XC., ſed utrobique etiam peius intellexit, ut cuique Notas illas legenti patebit.

clarat. *Concharum ad purpuras & conchylia eadem quidem est materia, sed distat temperamento*. (LXXXVII) Apparet tamen concharum colorem a variis regionibus varium colorem duxisse, (LXXXVIII) & ab ipsa etiam Plinii historia liquet, Conchylium fuisse violaceum colorem, Pelagium vero rubidum minus aut magis saturum fuisse, qui varia proportione, aliisque auctariis mineralium, aquae, & lotii commixti innumerabiles producerent tincturas. (LXXXIX) Purpura ianthina, versicolor, aut amethystina buccino & pelagio fiebat, cuius duae tertiae partes buccino, una pelagio constarent. (XC) Conchylium iuxta Plinium (l. XXI.

(LXXXVII) Profecto ignota vocabula negotium facessunt, nota rem pandunt. Pandamus nos igitur & praesenti Nota & pluribus sequentibus hoc hactenus obsitum & inaccessum vocum Plinianarum senticetum, quod equidem & Fabio Columnae & nuperis Scriptoribus omnibus eorundem Plinianorum praeceptorum sensum obtexit. Concha ipsa Purpura igitur alio nomine Pelagia vocabatur, quod altum pelagus incoleret Cap. XXII. Murex aliquando peculiarem concham, aliquando & purpuras & buccina, & fere turbinatas omnes conchas continuisse videtur, quod fere toto nostro libello fit manifestum. Conchylium vero apud Plinium ceterosque veteres Scriptores nullam concham significabat, sed colorum purpureorum genus a purpurarum dibapharum genere diversum, quod conchylium speciatim vocabatur, semel tinctum erat, & in caeruleum saturum, caeruleum dilutum, & flavum colores abibat. Cap. XII. Hinc clare ait Plinius, haec duo purpurarum genera, nimirum purpuras dibaphas, & semel tincta conchylia eisdem quidem marinis conchis, sed diverso artificio & medicamine gigni consuevisse. Eodem Cap. XII. & XXV.

(LXXXVIII) Apparet tamen etiam conchas ipsas non a variis regionibus tantum, sed & a vario artificio, medicamine, & temperamento varium colorem duxisse, quod dictitamus, & Cap. XXI. XXV. est demonstratum.

(LXXXIX) Saepe inquam diximus, conchylium, seu conchyliatam purpuram non violaceum, sed colores caeruleum saturum, caeruleum dilutum & flavum exhibuisse. Pelagium autem nullus erat purpureus color, sed ipsum excoctum medicamentum floribus purpurarum confectum, quae alio nomine pelagiae vocabantur, quo medicamento deinde vestes inficerentur. Nulla quoque mineralium auctaria adiiciebantur, nisi lixivia quaedam, quibus lanas rudes ante tincturam artifices lavarent. Lotium, aut ius aqua mixtum, (quod praeceptum ad conchyliorum artificium pertinens, maleque intellectum hic non suo loco ab auctore affertur,) non in abundanti dibapharum purpurarum, sed in uno parciori conchylii medicamine addebatur. Cap. XXV. Hinc denique non innumerae tincturae, sed tres tantum conchyliati, quos diximus, colores proficiscebantur, uno tantum graduum discrimine in plures abeuntes & divisi, prout pluries asseruimus.

(XC) Iam eadem erat amethystina & violacea purpura. Cap. IV. Nec haec sola, sed purpurei colores omnes mire versicolores apparebant. Cap. XXVII. Eadem vero amethystina aut violacea purpura ita fucabatur, ut lana rudis & lota prius in buccinorum cortinam quinque horarum spatio, & deinde eodem spatio in rubidam purpurarum cortinam demergeretur, contra ac in purpuris rubidis conficiendis factum fuisse diximus, nimirum ut lana prius in purpurarum cortina, inde in cortina buccinorum madefieret. Hoc autem praeceptum ad purpurae violaceae conficiendae artificium pertinens, & aeque male intellectum, hic etiam non suo loco ab auctore nostro est relatum. Videatur sane Cap. XXV., quod artificia & violaceae & rubidae purpurae condendae clare enarrat. Illud quoque minus clare dictum & intellectum est, ut fieret violacea haec purpura, duas tertias partes buccini, unam pelagii constitui. Clarius dicamus, duas tertias partes, & peculiariter libras CC. succi buccinorum, unam partem, & peculiariter libras CXI. succi purpurarum, quae pelagiae vocarentur, duabus distinctis cortinis sepositas, communiter adhibitas fuisse, ut non modo violaceae, sed & rubidae, & ceterae omnes purpurae, quae bis tinctae essent, conchyliatis exceptis, procuderentur. Cap. eodem XXV.

XXI. cap. VII.) color eſt violaceus, aut magis aut minus ſatur, aqua & lotio temperatus, unis & parcis conchis purpuris confectus, qui iuxta varios ſuos coloris gradus, vel fuco marino, quem oricellum vocamus, vel iraſcenti mari, (xci) vel floribus magis notis a Plinio comparatur. Primum ab eo aequiparatur cocco in roſa & in amarantho ſplendidius, ut Tyria ſimplex, dibapha, & Laconica. Secundum amethyſto, quod in viola rubet, ianthinum dictum. Tertium eſt veriſſimum conchylium, quod in varias tincturas dividitur, alteram heliotropii, floris malvacei alteram, tertiam violae montanae plurimo colore effloreſcentis ſimilem, (xcii) & etiam in alias pleraſque innumerabiles tincturas, quas iuvat praeterire, nam, ut ipſe Plinius aiebat, (lib. XXXI. cap. VIII.) *genera enim tractamus in ſpecies multas ſeſe ſpargentia*. (xciii)

Et quoniam non omnibus anni temporibus captari conchae in mari poſſent, cum frigidioribus menſibus florem copioſiorem & pulchriorem praeberent, ratio conditurae ab antiquis reperta fuerat, ut opifices omni anni tempore cum vellent, ad tincturam ea conditura uterentur. (xciv) Hæc autem ſale, oleo, & melle ita

(xci) Cum repetat auctor, iterum repetere cogimur, conchylium aut conchyliatam purpuram uno & parciori purpurarum ſucco, aqua lotio aut iure commixta, omiſſo buccinorum ſucco, confectam fuiſſe, & non colorem violaceum, ſed caeruleum ſaturum, caeruleum dilutum, & flavum prodidiſſe. Cap. VXX. Nunquam igitur conchylium aut conchyliata purpura a Plinio cum marino fuco comparari poterat, qui rubicundum, & proinde longe diſſitum colorem praebet, nunquam cum iraſcenti mari, quod lividum colorem oſtendit. Immo a Plinio non comparatur. Locus enim Plinii, quem citat auctor, quem Cap. III. retulimus, conchyliorum vocabulo non conchyliatos colores, ſed purpuriferas conchas generatim, fuci vocabulo non fucum marinum, ſed colorem quemcumque aut tincturam generatim intelligit, & de purpuris maxime dibaphis generatim agit, quas omnes auſteriores & lividas, ut lividum mare, fuiſſe Cap. eodem III. probavimus.

(xcii) Non iam ſoli conchylii colores, aut conchyliatae purpurae, ſed colores purpurei generatim a Plinio in allato loco in tres claſſes dividuntur. Primus rubicundus in cocco, in roſis, in purpuris Tyriis, dibaphiſque, & Laconicis, quas tamen purpuras potius rubidas, & ſimiles nigranti roſae ex ipſo eodem Plinii loco Cap. V. oſtendimus. Secundus in purpuris amethyſtinis & violaceis. Tertius in purpuris, quae ſpeciatim conchyliatae, aut conchylia dicerentur, quae erant ſimiles vel flori heliotropii caeruleo ſaturo, vel flori malvae caeruleo diluto, vel flori flavo vegetiſſimo violae ſerotinae, non montanae, ut ait auctor, quae omnia Cap. VI. VII. VIII. a nobis latius ſunt declarata.

(xciii) Locus Plinii ab auctore ex parte allatus reſpicit purpurarum genera & ſpecies. Reſpicit duo genera, nimirum purpuras dibaphas, & ſemel tincta conchylia. Purpurae dibaphae autem duas reſpicit ſpecies, nimirum Tyriam rubidam, & violaceam aut amethyſtinam. Purpurae vero conchyliatae ſemel tinctae tres reſpicit ſpecies, nimirum caeruleam ſaturam, caeruleam dilutam & flavam. Non agnoſcit enim Plinius, praeter hos quinque colores, alios quatuor reliquos colores purpureos ſimplices, nigrum lividum, rubicundum, candidum. Primos duos quod inamoenos, extremos duos, quod in Romano Imperio inuſitatos. Videatur Cap. XIX. & XXV. Non igitur innumerabiles purpurei colores, ut ait auctor, ſed novem ſimplices iam deſignati, & quinque mixti, (qui poſtremi & nomine & artificio ignotiſſimi & auctori noſtro & nuperis omnibus Scriptoribus, Cap. XIII. & XXV. fuerunt a nobis clariſsime explanati) exceptis tamen eorundem & ſimplicium & mixtorum colorum gradibus, qui profecto innumeri eſſe potuerunt, prout Nota LXI. aſſeruimus.

(xciv) A ſenticeto Plinianarum vocum tandem emerſimus. Cetera planiora, ſed non tamen probanda. Quatuor exi-

ita inftruebatur, ut plurimis annis & feculis color ita pulcher perfeveraret, recenfque compofitus videretur. Vitruvius ratione primum tradita, qua flos e conchis detraheretur, & in mortario pararetur, adiicit, flores ipfos, nifi ftatim ad tincturam adhiberentur, corrumpi & exficcari, nifi mel infundatur. *Id autem* (*Oftrum*) *propter falfuginem fit fiticulofum, nifi mel habeat circumfufum*: ea ratione, mea quidem fententia, qua vinofi liquores, fi detecti relinquantur, paucis diebus vix durent, fi vero oleo aut melle tegantur, fi res ita patitur, plurimis annis incorrupti & integri perfeverent. (xcv) Circa hanc autem purpuram conditam pulcher locus eft in Plutarcho (Vita Alexandri Magni). Narrat enim Sufis ab Alexandro Magno captis inter regia fpolia quinque millia talentorum Purpurae Hermionices reperta fuiffe cxc. annis ante conditae, & ita fplendidae, ac fi recens collecta fuiffet, & a fe auditum refert, purpurae phoeniceae colorem melle, purpurae candidae oleo immaturo, aequali tempore puros & fplendidos fervari: *Etiam purpurae Hermionicae inventa effe quinque millia talentum, compofitae quidem iam annos CXC., fed recentem adhuc florem & novum fervantis. Cauffam autem huius ferunt effe, quod tinctura melle fiat punicearum, oleo vero albo candidarum, quippe quarum aetate pari fplendor purus & fulgens confpiciatur.* (xcvi) Mercurialis ad hunc locum obfervat (Var. lect. p. CLXXIV.) regias illafce purpuras nihil aliud effe potuiffe, quam concharum carnes oleo & melle ad

---

eximiis dotibus, immortalitate, verficolori varietate, fcintillatione, mollitie, prae ceteris omnibus & antiquis & nuperis coloribus antiquas purpuras excelluiffe pluries notavimus. Ignotiffimae hae quatuor dotes funt nuperis noftris fcriptoribus, ut cetera fere omnia ad purpuras pertinentia. Id prefentes noftrae Notae fortaffe nimium docuerunt. Immortalitatis autem ignorantia ridiculo errori cauffam praebet, quem ex aliorum fententia exorditur auctor contendens, concharum non tantum foecundos flores, fed etiam fteriles carnes, falis, olei, & mellis conditura fuperiecta opertas, ut vino in vitreis lagenis inclufo ad longaevitatem oleum fuperinfunditur, diu ab antiquis ad tincturam quolibet anni tempore adminiftrandam fuiffe fervatas. Sed iam huius conditurae rationes audiamus.

(xcv) Primum Vitruvium conditurae fuae fponforem male citat autor. Vitruvius enim, ut quivis videt, & Cap. XXV. vidimus, ait concharum floribus inter mortarii trituram mel circumfufum, non poft trituram fuperfufum, idque factum effe, non propter fecuturam corruptionem, fed propter triturae comitem falfuginem & ariditatem, non ut diu ad tincturam fervarentur, fed ne nimium aridi triturae refifterent, immo liquidiores facti triturae ipfi melius parerent.

(xcvi) Iam apparet prima cauffa huiufce, quae fomniatur, purpureae conditurae, nimirum vocabulum *compofitae* fere fynonymum vocabuli *conditae* penultima longa pronunciati, quod in hac Latina loci Plutarchaei interpretatione legitur. Sed Graecum vocabulum eft σvγκειμενης quod effertur *iacentis*, vocabulum quidem a conditurae fignificatione longiffime diffitum, & magis aridis, ut nempe purpureis veftibus, quam liquidis, ut condito humori conveniens. Secunda vero cauffa olei & mellis vocabula fuerunt. At Perfae & Indi utebantur quidem oleo in candidis purpuris, melle in purpuris rubicundis, fed cum conficerentur, non poftquam fuiffent confectae. Fortaffe enim nationes illae iuxta Vitruvianum modum, inter ipfam mortarii trituram, ne fucci arefcerent, & minus triturationi idonei fierent, oleum in candidis, mel in rubicundis purpuris circumfundebant. Sed veftes eas fuiffe, & purpureo immortali colore CXC. prius annis fucatas Cap. XXIX. eft demonftratum. Vix denique putamus dicendum, fal ipfum, cuius in purpuris Romani Imperii ufus erat, non poft cocturam ad longaevitatem, fed ante cocturam ad macerationem ipfam fuiffe adhibitum. Cap. XXIV.

ad durationem condìtas, cum laneae aut ſericeae veſtes purpura tinctae nullo modo tanto tempore durare potuiſſent. Sibi ille perſuadebat, alias purpuras cortice rubro, alias cortice albo reperiri, & utraſque eundem florem eiicere iuxta ipſum Ariſtotelem (lib. V. Hiſt. animal.) Alii tamen affirmant ſecundam huius loci Plutarchaei partem eſſe vitiatam. (XCVII) Carnium autem conditura, quam diximus, etiam poſterioribus temporibus obtinuit, ut ex Caſſiodoro (Var. epiſt. II.) liquet ad Theonium, in qua ſuſpicatur fuiſſe cauſſam purpurae ad regiam domum non miſſae, quod purpura opportune condìta non fuiſſet. *Quapropter ſi perſcrutator Hydruntini maris intuſa conchylia ſolemniter condidiſſet apto tempore*, adiicitque mirum eſſe, aeque ſplendidam tincturam educi ſolere e carne purpurarum, quae longo tempore condìta fuiſſet, quam ex recenti. *Mirum eſt ſubſtantiam illam morte confectam, cruorem de ſe poſt ſpatia tam longi temporis exſudare, qui ſolet vivis corporibus vulnere ſauciatis vix effluere* (XCVIII) Hinc igitur ſtatuendum videtur antiquos homines non tantum florem paratum & excoctum, ſed ipſam concharum carnem forſan ab inanibus particulis purgatam condìre conſueviſſe. (CXIX)

(XCVII) Mercurio equidem iniquo Mercurialis iſte, qui huius erroris cauſſam auctori noſtro praebuit, hanc non florum tantum, ſed, quod peius eſt, & carnium ipſarum, quae ſteriles erant, condituram, & purpurarum etiam corticem rubrum & album, iniuſte haec Ariſtoteli attingens, commentus eſt. Sed ignorantia immortalitatis, qua purpurei colores gaudebant, quaeque Mercurialem latebat, id quod ipſe hic clare prodit, hanc ridiculam Plutarchaei loci interpretationem ab eo expreſſit.

(XCVIII) Vocabulum *condidiſſet* cum vocabulo *condiviſſet* confuſum, & huic ridiculae Caſſiodori interpretationi cauſſam dedit. Non negamus tamen buccinorum & purpurarum flores, non iam condìtos, ſed tantum excoctos, non longo tempore, at ſex non ultra menſes, & nulla adiecta ſalis, mellis & olei conditura, ut piſculentus foetor interea dilaberetur, nec in veſtes tranſiret, fuiſſe aliquando ſervatos, uti affirmat hoc loco Caſſiodorus, quem locum Cap. XXVII. melius interpretati ſumus. Ampulla iſtis floridis excoctis ſuccis plena, quae in antiquo Purpurarii marmore reperta fuit, ut d. Cap. XXVI. retulimus, fortaſſe hunc morem confirmat.

(XCIX) Non carnes ſteriles, ſed unos flores, non conditura ulla ſuperfuſos, ſed tantum excoctos, non pluribus annis, ſed tantum ſex menſibus, non ad tincturam arbitrio conficiendam, ſed ad foetorem diſperdendum, aliquando fuiſſe ſervatos iterum pronunciamus.

Tranſit hic auctor noſter ab antiqua ad nuperam, ut aït, purpuram, ea vegetabilia nimirum expoſiturus, quibus rubicundi & violacei colores hoc tempore commodius componuntur. Nos huiuſmodi pſeudopurpuras non morabimur. Illud tantum iterum monendum cenſuimus, auctorem Italum noſtrum, &, quod mirum, Pharmacopolam, diligentius quam ceteros antiqua Porphyropeiae praecepta exquiſiviſſe. nova tentamina inſtituiſſe: eundem tamen Plinianas voces & ſententias minus feliciter aſſecutum, ad quas aſſequendas nullus dux praeierat, fere abſque ſua noxa pubblico tantum incommodo omnia ſua tentamina corrupiſſe. Reliquos vero Cl. Viros ultra Alpes ſcribentes, quos in hoc tractatu appellavit auctor, quos Cap. LXI. appellavimus, ne unum quidem ex antiquis praeceptis exquiſiviſſe, nudam naturam obſervaſſe, nulla artificioſa ex praeceptis tentamina inſtituiſſe. Nos denique, cum & libello noſtro ſuperiore, & praeſentibus notis antiqua Porphyropeiae omnia praecepta in clariſſima luce poſuerimus, forſitan effeciſſe, ut magis methodica tentamina a ditioribus inſtituerentur, & admirando antiquarum purpurarum ſpectaculo iterum & facile Europa donaretur.

Die 15. *Decembris* 1783.

REIMPRIMATUR.

Fr. A. Gatti Vic. S. Offic. Cæſenæ.